

UNIVERZITA KARLOVA

Právnická fakulta

Timon Svoboda

Presumpce nevinny

Možnosti omezení a překážky naplňování

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: prof. JUDr. Bc. Tomáš Gřivna, Ph.D.

Katedra trestního práva

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 28. 12. 2022

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracoval samostatně, že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny a že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Dále prohlašuji, že vlastní text této práce včetně poznámek pod čarou má 452.613 znaků včetně mezer.

diplomant

V Praze dne 28. 12. 2022

Děkuji svému školiteli prof. JUDr. Bc. Tomáši Gřivnovi, Ph.D. za vstřícný přístup v průběhu celého studia a při vedení mé diplomové práce. Rovněž děkuji především Martině, mé rodině a zejména strýci Pavlovi za neocenitelnou podporu při studiu. Děkuji Michalu Sýkorovi za to, že ve mně vzbudil vášně pro obor trestního práva. Děkuji také zejména Evě, Markovi a všem ostatním, kteří mě při psaní práce podporovali a pomohli mi.

Obsah

Úvod.....	1
1. Obecná část	2
1.1. Pojem a právní povaha presumpce nevinny	3
1.2. Mimoprávní aspekty presumpce nevinny	10
1.2.1. Pohled filozofický.....	10
1.2.2. Pohled sociologický	11
1.2.3. Pohled psychologický	13
1.3. Historický vývoj presumpce nevinny	16
1.3.1. Starověk	16
1.3.2. Kanonický proces	21
1.3.3. Inkviziční proces	23
1.3.4. Presumpce nevinny v Anglii	24
1.3.5. Presumpce nevinny ve Francii	27
1.3.6. Presumpce nevinny v rakouských zemích	28
1.3.7. Presumpce nevinny v Československu	30
1.4. Platná právní úprava presumpce nevinny.....	32
1.4.1. Mezinárodní právní úprava	32
1.4.2. Unijní právní úprava	35
1.4.3. Vnitrostátní právní úprava	38
1.4.4. Připravovaná vnitrostátní právní úprava	44
1.5. Obsah zásady presumpce nevinny	46
1.5.1. In dubio pro reo	46
1.5.2. Vina musí být prokázána a obviněný není povinen dokazovat nevinu ...	48
1.5.3. Právo nebýt donucován k sebeobvinění	50
1.5.4. Povinnost postupovat vůči obviněnému nezaujatě a nestranně	53
1.5.5. Zásada zdrženlivosti (přiměřenosti)	54
1.5.6. Právo nebýt veřejně označován za vinného	55
1.6. Působnost zásady presumpce nevinny	56
1.6.1. Působnost věcná	56
1.6.2. Působnost časová	57
1.6.3. Působnost osobní	59
2. Zvláštní část	67
2.1. Omezení presumpce nevinny	68
2.1.1. Omezení presumpce nevinny obecně	68
2.1.2. Důkazní břemeno obviněného v trestním řízení	74
2.1.3. Mimořádné opravné prostředky ve prospěch zemřelého odsouzeného	93
2.1.4. Dohoda o vině a trestu	99
2.1.5. Vazba	110
2.2. Překážky naplňování presumpce nevinny	118
2.2.1. Veřejné představování obviněných osob jako vinných	118
2.2.2. Mediální odsouzení a presumpce nevinny	126
2.2.3. Subjektivní přesvědčení orgánů činných v trestním řízení	136
2.2.4. Trestní minulost obviněného a rozhodování o vině	140
3. Komparativní část	148
3.1. Kontinentální právní systém	148
3.1.1. Slovensko	149
3.1.2. Rakousko	150

3.1.3. Francie	153
3.2. Angloamerický právní systém	156
3.2.1. USA	158
3.2.2. Velká Británie	161
3.2.3. Kanada	163
Závěr.....	166
Seznam zkratk.....	174
Seznam použitých zdrojů.....	175
Abstrakt v českém jazyce.....	194
Abstrakt v anglickém jazyce.....	195

Úvod

Presumpce nevinny je pojem často skloňovaný mezi odborníky i laiky. V důsledku jejího výslovného zakotvení v mezinárodních smlouvách a v ústavních předpisech se jí zabývá Evropský soud pro lidská práva i Ústavní soud. Stává se předmětem vášnivých teoretických diskusí u nás i v zahraničí a bývá považována za jednu z nejstarších právních zásad. Přesto, nebo snad právě proto, se pohled na její obsah, pojetí a působnost různí. Existuje mnoho protichůdných názorů o její povaze a o možnostech jejího omezení. K tématu presumpce nevinny již bylo napsáno mnoho. Přesto věřím, že má práce přispěje k řešení některých problematických otázek.

Cílem mé práce je určit, **(1)** jaké jsou legální možnosti omezení presumpce nevinny, **(2)** co činí faktické překážky jejího důsledného naplňování a **(3)** zda je chápána stejně v kontinentálním i v angloamerickém právním systému. Těmito konkrétními otázkami se zabývám ve zvláštní a komparativní části své diplomové práce. Jejich vyřešení předpokládá rozbor povahy a obsahu presumpce nevinny a její působnosti. Tato témata rozebírám v obecné části diplomové práce, v níž také podrobuji důkladnému zkoumání historický vývoj a vhodnost různých formulací presumpce nevinny při jejím výslovném zakotvení v právních dokumentech. Tématem se nezabývám pouze z právního hlediska, zkoumám i mimoprávní aspekty předmětné zásady.

K tématu presumpce nevinny existuje značné množství zdrojů. V českém prostředí však neexistuje ucelená publikace věnující se všem jejím významným aspektům. Za primární zdroj mi posloužily zejména právní předpisy, v nichž je presumpce nevinny výslovně vyjádřena. Nepominutelným primárním zdrojem je rozsáhlá judikatura Evropského soudu pro lidská práva a Ústavního soudu. Z presumpce nevinny vyplývá řada dílčích problémů, které jsou v českém prostředí předmětem odborné diskuse již od 60. let minulého století, kdy byl přijat zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), který je ve znění novelizací platný a účinný dodnes. Řada z uvedených problémů je stále aktuální, a i nadále se objevují problémy nové. Jako sekundární zdroj proto užívám domácí monografie a odborné články z 20. století i z posledních let. Při zkoumání historického vývoje presumpce nevinny jsem též využil publikace vydané v 19. století a dříve. Vzhledem k mezinárodní univerzálnosti tématu a k tomu, že mým cílem je také komparace pojetí presumpce nevinny v mezinárodním kontextu, využívám značné množství cizojazyčné odborné literatury, pocházející zejména ze zemí systému *common law*.

Při rozboru nastíněných otázek používám metodu deskriptivní, historickou, analytickou, syntetickou a komparativní. Na základě důkladného rozboru problematiky dospívám k vlastním názorům, které promítám do návrhů *de lege ferenda* uvedených v závěru práce.

1. Obecná část

Presumpce neviný znamená, že obviněný je považován za nevinného, dokud jeho vina není prokázána zákonným způsobem. Tato definice vyplývá z formulace presumpce neviný v mezinárodních dokumentech přijatých mnoha státy, a je tedy společná mnohým právním řádům.¹ Jak ale ukáží, jednotlivá slova či prvky této základní charakteristiky nemají zcela nepochybný význam. Zejména při mezinárodní komparaci právní úpravy presumpce neviný zjistíme, že chápání a legislativní formulace tohoto institutu se v závislosti na místě a čase různí. Dokonce i v samotném českém právním řádu je presumpce neviný formulována na několika místech a pokaždé jinak.

V obecné části této práce podávám výklad, který má napomoci k pochopení významu a obsahu pojmu presumpce neviný a na který budu moci navázat ve zvláštní části práce. Za tím účelem se pojmem presumpce neviný zabývám z různých pohledů. Zaměřuji se na jeho právní povahu i jeho mimoprávní filozofické, sociologické a psychologické aspekty. Zabývám se dále historií tohoto institutu, jejíž znalost považuji za nutnou k pochopení významu presumpce neviný. V kapitole o zakotvení presumpce neviný v platných právních předpisech se zabývám vlivem formulačních rozdílů presumpce neviný na její adresáty. Dále rozebírám obsah presumpce neviný, tj. konkrétní pravidla, která z ní vyplývají pro účely trestního řízení. Poslední, ale neméně důležitá, je otázka působnosti této zásady, určující, v jakých situacích a ve vztahu k jakým osobám se presumpce neviný uplatní.

¹ Srov. např. čl. 6 odst. 2 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod v případě Evropy nebo čl. 11 odst. 1 nezávazné Všeobecné deklarace lidských práv v celosvětovém měřítku.

1.1. Pojem a právní povaha presumpce nevinny

Slovní spojení „presumpce nevinny“ je pojmem teoretickým a právní předpisy jej až na výjimky nepoužívají.² Pojem **presumpce** lze jinak vyjádřit slovy „*předpoklad, domněnka*“.³ Slovo presumpce má původ v latině a je odvozené z latinského *praesumptio*, jímž se v římském právu označovala „*právní domněnka*“.⁴ Sousedství presumpce nevinny tak lze jinými slovy vyjádřit jako domněnka nevinny či předpoklad nevinny.

Popis pojmu **nevinna** je složitější. Slovem nevinna rozumíme opak viny či „*stav bez viny*“.⁵ Nevinna však neznamená jen to, že nedošlo ke spáchání trestného činu. „Vina“ a „spáchání trestného činu“ jsou dvě odlišné skutečnosti s odlišnými právními následky.⁶ Definice pojmu presumpce nevinny tedy vyžaduje hlubší rozbor pojmu „vina“.

Fenyk dovozuje, že vina je souhrnem objektivních a subjektivních podmínek trestní odpovědnosti. Zdůrazňuje, že vina je institutem trestního práva hmotného. Mylné chápání viny jako procesněprávního institutu zdůvodňuje tím, že při prokazování viny se nelze obejít bez trestního práva procesního, a z toho důvodu procesní předpisy často obsahují pojem „vina“.⁷ Z pohledu Fenyka by proto bylo možné presumpci nevinny definovat jako předpoklad nenaplnění všech objektivních a subjektivních podmínek trestní odpovědnosti.

Podle **Vojtuše** je vina v trestněprávním smyslu chápána jako následek porušení určitých pravidel. Vina se vyslovuje za spáchání trestného činu, ale samotné spáchání trestného činu nemusí vždy vést k vyslovení viny. Vina je podle Vojtuše institut procesněprávní, zatímco spáchání trestného činu je pojem hmotněprávní. V trestním právu představuje vina závěr o odpovědnosti

² Zcela výjimečně se slovní spojení „presumpce nevinny“ objevuje v nadpise § 2 a v textu § 14 odst. 1 připravovaného nového trestního řádu, a dále též v nadpise kapitoly 2 a čl. 3 směrnice Evropského parlamentu a Rady 2016/343/EU ze dne 9. 3. 2016, kterou se posilují některé aspekty presumpce nevinny a právo být přítomen při trestním řízení před soudem. In: Úřední věstník, L 65, 11.3.2016, s. 1–11. (Dostupné také z: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/ALL/?uri=CELEX:32016L0343>.) V normativních částech právních předpisů ale toto slovní spojení zpravidla nenalezneme.

³ PETRÁČKOVÁ, Věra, KRAUS, Jiří. *Akademický slovník cizích slov*. Praha: Academia, 1995, s. 617.

⁴ BARTOŠEK, Milan, ZPĚVÁK, Karel (ed.). *Encyklopedie římského práva*. Praha: Panorama, 1981, s. 262.

⁵ Nevinna. In: *Slovník spisovného jazyka českého* [online]. Praha: Ústav pro jazyk český, v. v. i. [cit. 24. 5. 2022].

Dostupné z:

<https://ssjc.ujc.cas.cz/search.php?hledej=Hledat&heslo=nevinna&sti=EMPTY&where=hesla&hsubstr=no>.

⁶ Zpráva Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 4. 4. 1974, sp. zn. Tpjf 28/73.

⁷ FENYK, Jaroslav. Dokazování viny v trestním řízení. In: JELÍNEK, J. a kol. *Dokazování v trestním řízení v kontextu práva na spravedlivý proces*. Praha: Leges, 2018, s. 107-111.

obviněného za jeho jednání naplňující znaky trestného činu dosažený bez důvodných pochybností v trestním řízení. Podstata viny spočívá v tom, že zahrnuje všechny atributy trestní odpovědnosti, a to i atributy vystavěné na podobném základě, jako je zavinění. Rozhodné není jen to, zda trestní odpovědnost vznikla, ale rovněž to, zda následně nezanikla. Vina je autoritativním vyjádřením o naplnění všech podmínek trestní odpovědnosti pachatele za spáchaný skutek, jehož důsledkem je možnost uložení sankce pachateli za jeho jednání.⁸ Z pohledu Vojtuše lze tedy presumpci nevinu nazvat procesněprávním pravidlem, které stanoví předpoklad, že obviněný nenaplnil podmínky trestní odpovědnosti, jež je nutné prokázat v trestním řízení.

Problém této definice presumpce nevinu spočívá v tom, že spojuje presumpci nevinu s otázkou naplnění podmínek trestní odpovědnosti. Presumpce nevinu se tak v tomto světle jeví jako institut hmotného práva, nikoliv jako procesněprávní pravidlo. To však neodpovídá Vojtušovým závěrům o tom, že vina není institut hmotněprávní, ale institut procesněprávní.

Na problémy s definicí pojmu „vina“ z hlediska práva hmotného upozorňoval i **Růžek**. Vnímá nedostatečnost jejího hmotněprávního vymezení, podle něhož se pojmem vina označuje skutečnost, že byl spáchán trestný čin, jestliže se poukazuje na osobu, která má být za jeho spáchání odpovědná. Tato definice podle Růžka nevyjadřuje potřebu, že obviněnému musí být vina prokázána v souladu se zásadou presumpce nevinu. Vina totiž neznamená jen naplnění všech podmínek trestní odpovědnosti, ale i splnění všech procesních předpokladů pro vyslovení viny. Z toho důvodu musejí orgány činné v trestním řízení prokázat i to, že nenastaly skutečnosti vedoucí k zániku trestnosti poté, co trestní odpovědnost případně vznikla.⁹ Z toho vyplývá, že pojem „vina“ je třeba definovat spíše jako naplnění všech hmotněprávních i procesních podmínek pro vyslovení viny než pouze jako naplnění podmínek trestní odpovědnosti. Presumpci nevinu by tak bylo možné definovat jako presumpci nenaplnění podmínek pro vyslovení viny v trestním řízení.

Podobně i **Stuckenberg** chápe nevinu jako absenci alespoň jedné z podmínek nutných pro uložení trestu pachateli trestného činu. Při tom není rozhodné, zda je taková podmínka definována pozitivně, či negativně. Stuckenberg rozlišuje mezi vinou a nevinou „reálnou“, která vyjadřuje souhrn hmotněprávních podmínek spáchání trestného činu, a „formální“, která vyjadřuje souhrn

⁸ VOJTUŠ, František. Spáchanie trestného činu ako predbežná otázka. *Právnik*. 2020, roč. 159, č. 10, s. 756-761.

⁹ RŮŽEK, Antonín. Povinnost dokazovat a důkazní břemeno. *Stát a právo*. 1967, č. 13, s. 115-116.

všech podmínek nutných pro uložení trestu. Presumpce nevinny je podle Stuckenberga presumpcí formální nevinny.¹⁰

Z uvedeného vyplývá, že samotná definice pojmu „presumpce nevinny“ činí obtíže. Významný podíl na tom má spojení pojmu „vina“ s hmotným právem, což v minulosti činilo a stále činí zásadní složitosti při snaze o pochopení podstaty této zásady, zejména pokud jde o její chápání jako právní domněnky. Presumpce nevinny však právní domněnkou není a z následujících důvodů jí je třeba považovat za základní zásadu trestního procesu.

Z hlediska **právní povahy** učebnice trestního práva procesního,¹¹ stejně jako samotný tr. řád,¹² presumpci nevinny tradičně řadí mezi **základní zásady trestního řízení**. Základními zásadami obecně rozumíme vůdčí právní ideje, kterým toto vůdčí postavení zpravidla přiznává zákon. Základní zásady jsou základními stavebními kameny, na nichž je postavena obecná koncepce právního odvětví, které ovládají. Vyjadřují základní hodnoty, z nichž právní úprava vychází. Mají zejména význam poznávací, aplikační, interpretační a význam pro tvorbu práva. Presumpce nevinny je již tradičně řazena mezi základní zásady dokazování, a to podle dělení základních zásad, jehož autorství je připisováno Růžkovi.¹³

Uvedené řešení otázky právní povahy presumpce nevinny však není jediné možné. Někteří teoretici v meziválečném období řadili presumpci nevinny mezi **důkazní prostředky**,¹⁴ tyto názory jsou však v současnosti převážně odmítány.¹⁵ I přesto existují (či existovaly) právní řády, které vnímají presumpci nevinny jako **důkaz nevinny**. Příkladem jsou USA, kde tato doktrína vyplývala

¹⁰ STUCKENBERG, Carl-Friedrich. Who is Presumed Innocent of What by Whom? *Criminal Law and Philosophy*. 2014, vol. 8, no. 2, s. 303-304.

¹¹ Srov. např. SOLNAR, Vladimír a kol. *Československé trestní řízení*. 1. vydání. Praha: Orbis, 1963, s. 51; JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo procesní*. 3. vydání. Praha: Leges, 2013, s. 139; ŠÁMAL, P., MUSIL, J., KUČHTA, J. a kol. *Trestní právo procesní*. 4. přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 108; FENYK, J., CÍSAŘOVÁ, D., GŘIVNA, T. a kol. *Trestní právo procesní*. 7. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2019, s. 113.

¹² Srov. nadpis § 2 tr. řádu a text § 8a odst. 1 tr. řádu.

¹³ FENYK, CÍSAŘOVÁ, GŘIVNA a kol., *Trestní právo procesní*, s. 93-95.

¹⁴ GARRAUD, Pierre, LABORDE-LACOSTE, Marcel. *Précis élémentaire de droit pénal*, Paris 1937, str. 454. Cit. dle CÍSAŘOVÁ, Dagmar. Presumpce nevinny jako základní zásada trestního řízení v demokratickém státě (úvahy a podněty pro rekodifikaci). *Trestní právo*. 1998, č. 4, s. 4.

¹⁵ Srov. např. KAŠČÁK, Dávid. Teoretické východiská uplatňovania zásady prezumpcie nevinny a jej nadnárodná úprava. *Justičná revue*. 2019, roč. 71, č. 6-7, s. 706; MIHÁLIK, S., VINCENT, F. Filozofické a aplikačné otázky zásady prezumpcie nevinny v trestnom konaní. In: Jelínek J. a kol. *Ochrana základních práv a svobod v trestním řízení*. Praha: Leges, 2020, s. 97-98.

z rozhodnutí ve věci *Coffin v. United States* z roku 1895. V něm Nejvyšší soud USA rozhodl, že soudce porušil právo obviněného na presumpci nevinu tím, že ji neuvedl spolu s výčtem důkazů při poučení poroty.¹⁶ Přibližně v polovině minulého století však již byla tato doktrína opuštěna.¹⁷

V československém právním prostředí se o právní povaze presumpce nevinu vedou teoretické debaty nejméně od 60. let minulého století.¹⁸ Císařová již v roce 1964 psala, že presumpce nevinu je předmětem neustálých diskusí, přičemž za nejspornější otázku byla považována otázka její právní povahy, tedy zejména to, zda jde o **právní domněnku**.¹⁹ Zatímco **Bystřina** považoval presumpci nevinu za **vyvratitelnou právní domněnku**, neboť upravuje chod věci, který je obvyklý a nepotřebuje ke svému potvrzení žádné důkazy, přičemž spojoval presumpci nevinu téměř výhradně s procesem dokazování,²⁰ **Císařová** přesvědčivě dovedla, že presumpce nevinu je **procesní zásada, která zaručuje objektivní postoj k obviněnému v průběhu celého trestního řízení**. Nevztahuje se pouze na dokazování, nýbrž na celé trestní řízení. Presumpce nevinu nevyvozuje žádnou skutečnost z jiných skutečností, proto není právní domněnkou. Termín presumpce nevinu je dle Císařové odůvodněn svým vznikem v době, kdy byl postaven do protikladu k presumpcím inkvizičního procesu jako požadavek objektivního vztahu k obviněnému. Ačkoliv Císařová charakterizovala presumpci nevinu primárně jako procesní zásadu, užívala k jejímu popisu ještě jiný pojem. Podle Císařové je presumpce nevinu **zárukou dodržování zákonnosti a je způsobem zabezpečení zjišťování objektivní pravdy**, neboť stanoví povinnost úplně a nepochybně prokázat vinu obviněného, kterého zároveň chrání před nedůvodným postihem.²¹ Na Císařovou navázali další autoři, kteří přijali názor, že presumpce nevinu není právní domněnkou. Mezi ně patří například **Růžek, Lachout** či **Suchomel**,²² který doplnil, že princip presumpce nevinu není upraven trestním zákonem (tedy hmotněprávním

¹⁶ *Coffin v. United States*, 15 S. Ct. 394 (1895). *Caselaw Access Project* [online]. [cit. 2022-05-29]. Dostupné z: <https://cite.case.law/us/156/432/>.

¹⁷ K tomu dále viz komparativní část této práce.

¹⁸ Srov. např. BYSTRINA, Ivan. Presumpce nevinu v socialistickém právu. *Právník*. 1962, roč. 101, č. 2, s. 125-132; CÍSAŘOVÁ, Dagmar. Princip presumpce nevinu. *Stát a právo*. 1964, č. 10, s. 127-145; SUCHOMEL, Jaroslav. Ještě jednou k otázce presumpce nevinu. *Právník*. 1967, roč. 106, č. 6, s. 504-512; LACHOUT, Václav. K pojetí presumpce nevinu. *Právník*. 1967, roč. 106, č. 10, s. 943-947.

¹⁹ CÍSAŘOVÁ, *Princip presumpce nevinu*, s. 127.

²⁰ BYSTRINA, *op. cit.*, s. 126.

²¹ CÍSAŘOVÁ, *Princip presumpce nevinu*, s. 127-145.

²² Srov. RŮŽEK, Antonín. Několik poznámek k zásadě presumpce nevinu. *Právník*. 1966, roč. 105, č. 5, s. 443-447; LACHOUT, *K pojetí presumpce nevinu*, s. 943-947; SUCHOMEL, *op. cit.*, s. 504-512.

předpisem, v nichž typicky nalézáme úpravu právních domněnek), ale trestním řádem (tedy předpisem procesněprávním, v nichž typicky nalézáme principy řízení). Otázka právní povahy presumpce nevinny byla tedy v minulosti Císařovou spolehlivě vyřešena a další autoři na její názory navázali. V tomto smyslu ale může být matoucí, že někteří autoři užívají pojem „domněnka nevinny“, který zdánlivě odkazuje k pojmu právní domněnka.²³ Výjimečně také Ústavní soud hovoří o presumpci nevinny jako o domněnce, která může být vyvrácena.²⁴

Z debaty o právní povaze presumpce nevinny však nelze vynechat ani zahraniční autory, neboť ani v zahraničí o právní povaze presumpce nevinny není jasno. Pokud jde o evropské autory, **Stuckenberg** považuje presumpci nevinny za vyvratitelnou právní domněnku s jistými specifiky, i když nevyplývá z empirické zkušenosti,²⁵ **Weigend** se přiklání k názoru, že presumpce nevinny není závěrem vyvozeným z určitých skutečností, nevyplývá ze zkušenosti, a proto není právní domněnkou,²⁶ zatímco podle **Ulvänga** není presumpce nevinny ani právní domněnkou, ani zásadou, ani dogmatickým pravidlem, ale spíše pravidlem vycházejícím ze zkušenosti („rule of thumb“) a praktickým vodítkem (instrukcí) jak ve věci postupovat se slabou normativní funkcí.²⁷ Pokud jde o americké autory, **Duff** uvádí, že presumpce nevinny není typickou domněnkou, protože nespecifikuje závěr, který je třeba z předložených důkazů a skutečností učinit,²⁸ podle **Mitchella** jde o důkazní pravidlo, které dovoluje obviněnému mlčet a klade důkazní břemeno na stát,²⁹ zatímco podle **Thayera** je presumpce nevinny standardní právní domněnkou.³⁰

Závěry Císařové a ostatních zastánců presumpce nevinny jako procesní zásady považují za odůvodněné. Významným argumentem je fakt, že presumpce nevinny se nevztahuje pouze

²³ Srov. např. ŠTĚPÁN, Jan. Minulost a budoucnost evropského trestního řízení (k úvahám o rekonstrukci trestního řádu). In: HENDRYCH, Dušan a kol. *Právnícká fakulta Univerzity Karlovy 1348-1998: jubilejní sborník*. Redaktor Karel MALÝ. Praha, 1998, s. 135; srov. také např. KAŠČÁK, *op. cit.*, s. 703.

²⁴ Nález Ústavního soudu ze dne 5. 9. 2017, sp. zn. II.ÚS 3307/14.

²⁵ STUCKENBERG, *Who is Presumed Innocent*, s. 303, 314.

²⁶ WEIGEND, Thomas. There is Only One Presumption of Innocence. *Netherlands Journal of Legal Philosophy*. 2013, vol. 42, no. 2, s. 193.

²⁷ ULVÄNG, Magnus. Presumption of Innocence Versus a Principle of Fairness. A Response to Duff. *Netherlands Journal of Legal Philosophy*. 2013, vol. 42, no. 2, s. 208-216.

²⁸ DUFF, Antony. Presumptions Broad and Narrow. *Netherlands Journal of Legal Philosophy*. 2013, vol. 42, no. 2, s. 269-270.

²⁹ MITCHELL, John. Bail Reform and the Constitutionality of Pretrial Detention. *Virginia Law Review*. 1969, vol. 55, no. 7, s. 1231.

³⁰ THAYER, J. B. The Presumption of Innocence in Criminal Cases. *The Yale Law Journal*. 1897, vol. 6, no. 4, s. 211.

na dokazování, ale ovládá trestní proces, stanoví pravidla pro postup orgánů činných v trestním řízení a je zárukou objektivního přístupu k obviněnému.

Ke shora uvedeným argumentům o tom, že presumpce nevinny není právní domněnkou, ale principem řízení, si dovoluji doplnit další. Učebnice občanského práva procesního řadí právní domněnky mezi instituty usnadňující dokazování.³¹ Presumpce nevinny v trestním řízení však není institutem usnadňujícím dokazování, ale institutem, který mnohdy proces dokazování a další činnost orgánů činných v trestním řízení vlastně spíše ztěžuje. Presumpce nevinny je prostředkem proti libovůli orgánů činných v trestním řízení a jednou ze záruk spravedlivého procesu. Jde tedy o zásadu ovládající trestní proces, z níž vyplývají určitá pravidla mimo jiné pro dokazování.

Navíc, pokud by presumpce nevinny byla hmotněprávní domněnkou, zřejmě by presumovala nikoliv nevinu obviněného, ale presumovala by skutečnost nespáchání trestného činu. Tu však presumpce nevinny nepresumuje. Presumpce nevinny presumuje nenaplnění podmínek nutných pro vyslovení viny v trestním řízení za spáchání trestného činu. Jde tedy o institut procesněprávní, ovládající celé trestní řízení, a proto jde o jeho základní zásadu.

Ze shora uvedených důvodů v této diplomové práci i já uvažuji o presumpci nevinny primárně jako o zásadě trestního řízení. Kromě jejího charakteru zásady řízení ale zejména nelze opomenout, že jde o **základní lidské právo** přiznané mezinárodními i vnitrostátními katalogy lidských práv, z čehož pak vyplývají podmínky jeho možného omezení.

Z hlediska zařazení práva na presumpci nevinny v Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod je pak zřejmé, že presumpce nevinny je nepostradatelnou **součástí práva na spravedlivý proces** (popř. práva na soudní a jinou právní ochranu z hlediska Listiny základních práv a svobod). To vyplývá i z konstantní judikatury Evropského soudu pro lidská práva („ESLP“). Ten v případě stížností opírajících se o čl. 6 odst. 2 EÚLP upravující presumpci nevinny dokonce často preferuje jejich zkoumání v obecnějším rámci práva na spravedlivý proces podle čl. 6 odst. 1 EÚLP, přičemž presumpce nevinny je jen jedním z jeho aspektů.³² Podle mého názoru však právo na presumpci nevinny zaujímá v rámci širšího práva na spravedlivý proces výsadní postavení, o čemž svědčí jeho oddělená úprava v samostatném odstavci čl. 6 EÚLP.

³¹ WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. a kol. *Civilní právo procesní. Díl první: řízení nalézací.* 9. aktualizované vydání. Praha: Leges, 2018, s. 231.

³² REPÍK, Bohumil. Úvahy nad judikaturou Evropského soudu pro lidská práva o prezumpcii nevinny. *Justičná revue.* 1996, roč. 48, č. 8-9, s. 81.

Za velmi zajímavé považuji pojetí **Stuckenberga**, který vyjádřil myšlenku, že **presumpce nevinny je pravidlem stanoveným za účelem ochrany samotného trestního procesu**, nikoliv pouze na ochranu individuálních práv jednotlivce. Proces je totiž v obecné rovině charakterizován jako postup směřující k vydání rozhodnutí definovaný otevřeností svého výsledku. Pokud otevřenost výsledku v procesu chybí a smyslem je jen ospravedlnění předem pojatého závěru, nejedná se o proces, ale o rituál. Účelem presumpce nevinny je podle Stuckenberga zachování otevřenosti výsledku procesu, čímž je chráněna jeho samotná podstata.³³

Někteří autoři považují presumpci nevinny za **součást principu právního státu**. Ke znakům právního státu patří principy právní jistoty a ochrany důvěry občanů v právo, které jsou obecně zajištěny právem na soudní a jinou právní ochranu.³⁴ Z toho důvodu se presumpce nevinny podle některých autorů nemá vztahovat jen na otázku trestní odpovědnosti, ale i na jiné formy právní odpovědnosti, posuzované např. ve správním či daňovém řízení.³⁵

Vyкроčíme-li za hranice trestního práva do práva občanského, zjistíme, že právo být považován za nevinného, dokud pravomocným rozsudkem není vyslovena vina, je **součástí práva na ochranu osobnosti**. V tom lze spatřovat určité hmotněprávní aspekty presumpce nevinny. Výroky osob vystupujících v soukromoprávních vztazích, které zasahují do práva na presumpci nevinny, proto podléhají občanskoprávní odpovědnosti.³⁶ Ukáží však v komparativní části této práce, že takto je presumpce nevinny nazírána v kontinentálním právním systému, nikoliv v systému angloamerickém.

³³ STUCKENBERG, *Who is Presumed Innocent*, s. 308-312.

³⁴ PAVLÍČEK, V. a kol. *Ústavní právo a státověda, II. díl. Ústavní právo České republiky*. 1. úplné vydání. Praha: Leges, 2011, s. 369-370.

³⁵ MIHÁLIK, VINCENT, *op. cit.*, s. 96. Na druhou stranu z pohledu zásady presumpce nevinny lze nalézt výrazné odlišnosti mezi trestním a daňovým řízením, zejména pokud jde o koncepci důkazního břemene. K tomu srov. např. ŠIMÁNOVÁ, Hana. *Vztah trestního a daňového řízení optikou zásady ne bis in idem*. Praha, 2018. Diplomová práce. Univerzita Karlova. Právnická fakulta. Vedoucí práce Tomáš Gřivna. S. 108; srov. dále též usnesení Nejvyššího soudu ze dne 2. 12. 2015, sp. zn. 7 Tdo 1404/2015. Pokud jde o právo EU, podle judikatury Soudního dvora EU se v daňových řízeních neuplatní čl. 48 odst. 1 LZPEU; k tomu srov. rozsudek Soudního dvora EU, sp. zn. C-419/14, *WebMindLicenses*, ze dne 17. 12. 2015; srov. též GŘIVNA, Tomáš. Článek 48. Presumpce nevinny a právo na obhajobu. In: TOMÁŠEK, M., ŠMEJKAL, V. a kol. *Smlouva o EU. Smlouva o fungování EU. Listina základních práv EU. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2022, s. 1619.

³⁶ HERCZEG, Jiří. *Média a trestní řízení*. Praha: Leges, 2013, s. 180.

1.2. Mimoprávní aspekty presumpce nevinny

Na presumpci nevinny lze pohlížet také z hlediska jiných společenskovedních disciplín, zejména z pohledu filozofického, sociologického a psychologického.

1.2.1. Pohled filozofický

Pokud jde o filozofické aspekty presumpce nevinny, nalézám souvislosti zejména s teoriemi Johna Locka o společenské smlouvě a přirozeném právu.³⁷ Presumpce nevinny souvisí s Lockovými myšlenkami o **přirozeném stavu svobody jednotlivce**, neboť jedinec nemůže být svobody zbaven jinak než na základě společenské smlouvy podle předepsaného postupu. Jean-Jacques Rousseau v této souvislosti připouštěl možnost omezení svobody lidí z důvodu obecného blaha.³⁸ Tyto myšlenky byly zdrojem Velké francouzské revoluce, a tak není náhodou, že základy moderního pojetí presumpce nevinny byly položeny právě tam.³⁹

Jednou z vůdčích osobností, které se otázce presumpce nevinny ve svém díle zabývaly, byl **Cesare Beccaria**.⁴⁰ Jeho významné dílo **O zločinech a trestech** vyšlo poprvé roku 1764 a obsahuje na svou dobu velmi pokrokové myšlenky. Při pozorném čtení Beccariova díla zjistíme, že otázku viny spojoval s odsuzujícím rozsudkem: „*Nikdo nemůže se nazývatí vinným před rozsudkem soudcovým, aniž společnost může jemu odnítí veřejnou ochranu, dokud není rozhodnuto, zdali porušil úmluvu, na základě které jemu ochrana byla poskytnuta.*“⁴¹ Beccaria sice pojem presumpce nevinny nepoužíval, zabýval se ale různými aspekty, které podle současných názorů z presumpce nevinny vyplývají. V první řadě jde o otázku potřeby prokázání viny. Beccaria ve svém díle psal, že „*nevinným, dle zákonů, jest každý, jehož zločiny nejsou dokázány.*“⁴² Zabýval se také otázkou zacházení s obviněným. Jako humanista kritizoval zejména institut tortury, a to nejen pro jeho krutost, ale i pro jeho logickou nesmyslnost. V útrpném právu spatřoval porušení pravidla, že nikdo nesmí být nucen přispět k vlastnímu obvinění: „*zdá se býti proti*

³⁷ Srov. např. ADAMOVÁ, L., DUDÁK, V., VENTURA, V. *Základy filosofie, etiky: základy společenských věd: pro střední školy*. 4. vydání. Praha: Fortuna, 2004, s. 83.

³⁸ GERLOCH, Aleš. *Teorie práva*. 5. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, s. 215.

³⁹ Srov. např. ADAMOVÁ, DUDÁK, VENTURA, *op. cit.*, s. 83.

⁴⁰ MULÁK, Jiří. The principle of the presumption of innocence in the European and international context. In: *Czech yearbook of public & private international law = Česká ročenka mezinárodního práva veřejného a soukromého*. Vol. 9. Praha: Česká společnost pro mezinárodní právo, 2018, s. 200.

⁴¹ BECCARIA, Cesare. *O zločinech a trestech*. Přeložil Josef SLÁDEČEK. Praha: Bursík a Kohout, 1893, s. 30.

⁴² Tamtéž, s. 30.

přírodě, aby obviněný sám sebe obviňoval.“⁴³ Odraz Beccariových myšlenek je patrný i z formulace presumpce nevinny v Deklaraci práv člověka a občana z roku 1789.

Dalším osvícenským myslitelem, o němž se často hovoří v souvislosti se zásadou presumpce nevinny, byl **William Blackstone**. Myšlenkový základ presumpce nevinny vyplývá z filozofického konceptu označovaného někdy jako **Blackstonova formule**, podle níž „je lepší nechat deset vinných uniknout, než nechat jednoho nevinného trpět“⁴⁴. Blackstone tuto formuli ve svém díle použil ve vztahu k otázce presumovaných důkazů viny, k nimž je dle něj třeba přistupovat obezřetně. Uvedl případy, kdy došlo k odsouzení pro vraždu, ale později vyšlo najevo, že zavražděný je naživu a byl pouze nezvěstný.⁴⁵ Blackstonova formule tak vyjadřuje základní myšlenku, o níž se presumpce nevinny opírá a vysvětluje nezbytnost zachování presumpce nevinny. Tato formule byla mnohokrát parafrázována a stala se maximou uznávanou v angloamerickém systému práva.⁴⁶

1.2.2. Pohled sociologický

Z hlediska sociologického lze zkoumat zejména schopnost orgánů činných v trestním řízení zachovávat presumpci nevinny, i když může být v konkrétním případě názor o nevině obviněného v rozporu s **veřejným míněním**.⁴⁷ Právo se při posuzování této otázky zaměřuje zejména na laický prvek v soudnictví, neboť se předpokládá, že profesionální soudci jsou vyškolení tak, aby tlaku veřejného mínění odolali.⁴⁸ Vzhledem k tomu, že laický prvek je ve větší míře přítomen v angloamerickém porotním soudním systému než v kontinentálním, v němž je laický prvek zpravidla omezen jen na osoby přísedící, zabývá se vlivem veřejného mínění na probíhající trestní řízení především angloamerická právní teorie. Hovoří se o tzv. sekvestraci

⁴³ BECCARIA, *op. cit.*, s. 27.

⁴⁴ BLACKSTONE, William. *Commentaries on the Laws of England in Four Books*. Vol. 2. Book IV. Philadelphia: J. B. Lippincott, 1893, s. 357.

⁴⁵ Tamtéž.

⁴⁶ STUMER, Andrew. *The Presumption of Innocence: Evidential and Human Rights Perspectives*. Oxford: Hart Publishing, 2010, s. 3; srov. též THAYER, *op. cit.*, s. 187.

⁴⁷ K problematice veřejného mínění srov. Mínění veřejné. In: *Sociologická encyklopedie* [online]. Praha: Sociologický ústav AV ČR, v.v.i., posl. změna: 10. 11. 2018 v 20:18 [cit. 2022-01-16]. Dostupné z: [https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Mínění_veřejné_\(MSgS\)](https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Mínění_veřejné_(MSgS)).

⁴⁸ Srov. náleze Ústavního soudu ze dne 1. 4. 2015, sp. zn. I. ÚS 2726/14.

poroty, tj. o její izolaci za účelem zamezení vlivu masových sdělovacích prostředků na utváření úsudku jednotlivých porotců.⁴⁹

S fenoménem presumpce nevinny úzce souvisí také **problematika předsudků**.⁵⁰ Vycházím z předpokladu, že například v případě několikrát soudně trestaného recidivisty bude pro orgány činné v trestním řízení přirozeně složitější přistupovat k němu objektivně a zachovat jeho právo na presumpci nevinny (přestože toto právo je přiznáno každému bez rozdílu), neboť si mohou utvořit názor, že se takový recidivista dopustil další trestné činnosti. Presumpce nevinny by měla zaručit objektivní a individuální přístup ke každému obviněnému bez předsudků a stereotypů⁵¹.

V neposlední řadě je otázkou, zda je presumpce nevinny fenoménem čistě právním (či trestněprávním), nebo zda jde o **celospolečenský fenomén**, který nalézá uplatnění i mimo trestní řízení ve všech mezilidských vztazích, a to zejména ve vztahu nositelů autority, kteří uplatňují určitou formu moci vůči objektům autority.⁵² Duff vyzdvihuje myšlenku, že neexistuje pouze jedna presumpce nevinny. Vedle presumpce nevinny platné v trestním řízení existuje též „občanská“ presumpce nevinny, jež ovládá veškeré mezilidské vztahy a vyplývá ze vzájemné občanské důvěry. Podle ní se mají všichni občané k ostatním občanům chovat s důvěrou, že nepáchají trestné činy.⁵³ Specifickou otázkou z tohoto pohledu je, zda se má presumpce nevinny uplatnit například v pracovněprávních vztazích pro případ, kdy má zaměstnavatel neprokázané důvodné podezření, že zaměstnanec nepřipustně, i když ne protiprávně, zpřístupnil důvěrné informace cizí osobě. V zahraničí se objevuje názor, že nikoliv, neboť pokud by z takového jednání zaměstnance nevyvodil zaměstnavatel důsledky, mohlo by to pro něj znamenat nedbalostní

⁴⁹ HERCZEG, *Média a trestní řízení*, s. 243.

⁵⁰ K problematice předsudků srov. Předsudek. In: *Sociologická encyklopedie* [online]. Praha: Sociologický ústav AV ČR, v.v.i., posl. změna: 11. 12. 2017 v 18:03 [cit. 2022-01-16]. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Předsudek>.

⁵¹ K problematice stereotypů srov. Stereotyp. In: *Sociologická encyklopedie* [online]. Praha: Sociologický ústav AV ČR, v.v.i., posl. změna: 10. 11. 2018 v 20:18 [cit. 2022-01-16]. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Stereotyp>.

⁵² K problematice autorit srov. Autorita. In: *Sociologická encyklopedie* [online]. Praha: Sociologický ústav AV ČR, v.v.i., posl. změna: 21. 9. 2020 v 8:16 [cit. 2022-01-16]. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Autorita>.

⁵³ DUFF, Antony. Who Must Presume Whom to Be Innocent of What? *Netherlands Journal of Legal Philosophy*. 2013, vol. 42, no. 2, s. 180-182.

jednání, za které by mohl být odpovědný.⁵⁴ Obecně je tedy otázkou, zda jsou presumpci nevinny povinny ctít všechny osoby i mimo rámec trestního řízení, což se týká zejména novinářů a vydavatelů masových sdělovacích prostředků. Podle některých autorů totiž presumpce nevinny slouží k zabránění nežádoucí stigmatizace obviněné, dosud neodsouzené osoby ve společnosti.⁵⁵

Ze sociologického pohledu je tedy třeba presumpci nevinny vnímat jako fenomén ovlivňující široké spektrum mezilidských vztahů, a to nejen vztahů utvořených v rámci trestního řízení. Otázky, zda presumpce nevinny platí i pro subjekty mimo rámec trestního řízení, se dotýkám níže v kapitole o osobní působnosti presumpce nevinny.

1.2.3. Pohled psychologický

Zásada presumpce nevinny je zárukou nezaujatého objektivního přístupu k obviněnému. Určuje, jakým způsobem mají orgány činné v trestním řízení navenek jednat s obviněným. Proto Lachout uváděl, že princip presumpce nevinny je právní zásadou a není třeba jej psychologizovat.⁵⁶ Přesto jsem přesvědčen, že zásada presumpce nevinny určité psychologické aspekty má.

Hledím-li na presumpci nevinny z psychologického hlediska, vnímám ji jako protiváhu přirozených myšlenkových pochodů, které mohou být ovlivněny v důsledku tzv. **kognitivních zkreslení**. Kognitivní zkreslení na straně orgánů činných v trestním řízení představují významný problém, neboť mohou vést k odsouzení nevinné osoby. Presumpce nevinny toto nebezpečí významným způsobem potlačuje, neboť stanoví, jakým způsobem je třeba z objektivního hlediska přistupovat k osobě, proti níž se vede trestní řízení. Níže zmíním několik konkrétních zkreslujících efektů, které mohou mít významný vliv na rozhodování o vině obviněného.

V první řadě jde o tzv. **efekt pořadí** (*primacy effect*), podle něhož má na celkový dojem největší vliv informace, kterou obdržíme jako první.⁵⁷ Proto existuje riziko předčasného zformování vnitřního přesvědčení soudce na podkladě důkazního materiálu z přípravného řízení, který vyznívá v neprospěch obviněného.⁵⁸ Efekt pořadí měl na historický vývoj presumpce nevinny

⁵⁴ NADER, John. The presumption of innocence. *Bar News: The Journal of the NSW Bar Association*. Winter 2012, s. 13.

⁵⁵ WEIGEND, *op. cit.*, s. 196.

⁵⁶ LACHOUT, Václav. Některé otázky dalšího vývoje trestního procesu. *Právník*. 1960, roč. 99, č. 4, s. 297.

⁵⁷ ATKINSON, Rita L. *Psychologie*. 1. vydání. Praha: Victoria Publishing, a.s., 1995, s. 718.

⁵⁸ PUDILOVÁ, Anežka. *Formální důkazní břemeno státního zástupce v trestním řízení*. Praha, 2019. Disertační práce. Univerzita Karlova. Právnická fakulta. Vedoucí práce Tomáš Grívna. S. 143.

značný vliv zejména v Anglii, což je dáno přítomností laického prvku v podobě porotních soudů. Autorita orgánů činných v trestním řízení totiž může porotce ovlivnit v tom směru, že považují postavení obviněného před soud za důvodné, neboť pokud by neexistovaly dostatečné důkazy o jeho vině, zřejmě by se v takovém postavení neocitl. Tyto počáteční indicie o vině obviněného, které v důsledku efektu pořadí mohou vést k předčasnému utvoření úsudku porotců o nutnosti vyslovení jeho viny, vyústily v potřebu užití zásady presumpce nevinu v angloamerickém právním systému.⁵⁹

Nesprávný prvotní úsudek je nadto mnohdy složité opravit. V tomto ohledu je zvláště problematické tzv. **konfirmační zkreslení** (*confirmation bias*), podle kterého mají lidé tendenci upřednostňovat takové informace a důkazy, které jsou v souladu s jejich původním přesvědčením, případně nové informace a důkazy interpretovat tak, aby původní přesvědčení podporovaly.⁶⁰ V praxi často orgány činné v trestním řízení vzhledem ke konfirmačnímu zkreslení interpretují důkazy tak, aby odpovídaly jejich dříve pojatému vnitřnímu přesvědčení o vině obviněného, a zabývají se „*napasováním všech dostupných důkazů na daný skutek*“.⁶¹

Posledním druhem kognitivního zkreslení, který zmíním, je tzv. **efekt rámování** (*framing effect*). Ten způsobuje, že konečné rozhodnutí se může lišit v závislosti na odlišné formulaci (orámování) výchozí informace, i když její obsah je ve všech případech stejný. Jinak řečeno, rozdílný způsob prezentace totožné informace má na příjemce informace rozdílný vliv.⁶² Efekt rámování je podle mého názoru podstatný pro konkrétní zákonnou formulaci presumpce nevinu. Jak rozvedu níže, formulace presumpce nevinu v Listině a v tr. řádu se liší.⁶³ Tzv. pozitivní formulace presumpce nevinu v Listině konstatuje, že obviněný je považován za nevinného. Tzv. negativní formulace uvedená v trestním řádu naopak zakazuje, aby se na obviněného hledělo, jako by byl vinen. Tento zdánlivě drobný formulační rozdíl podle mého názoru může mít vzhledem k efektu rámování značný dopad. Tzv. negativní formulace presumpce nevinu, tj. zákaz presumovat vinu, evokuje, že tento zákaz je ze strany orgánů činných v trestním řízení porušován,

⁵⁹ LIPPKE, R. L. The Prosecutor and the Presumption of Innocence. In: *Criminal Law & Philosophy*, 2014, no. 8, s. 339 an. Cit. dle PUDILOVÁ, *op. cit.*, s. 115.

⁶⁰ OSWALD, M. E., GROSJEAN, S. Confirmation Bias. In: POHL, R. F. *Cognitive Illusions. A Handbook on Fallacies and Biases in Thinking, Judgement and Memory*. Hove: Psychology Press, 2004, s. 79.

⁶¹ Srov. JÍLEK, Jindřich. Zamyšlení nad aplikačním pojetím presumpce nevinu. In: *epravo.cz* [online]. 11. 2. 2020 [cit. 2022-03-01]. Dostupné z: <https://www.epravo.cz/top/clanky/zamysleni-nad-aplikacnim-pojetim-presumpce-neviny-110606.html>.

⁶² KAHNEMAN, Daniel. *Myšlení: rychlé a pomalé*. Brno: Jan Melvin, 2012, s. 98.

⁶³ Srov. čl. 40 odst. 2 Listiny a § 2 odst. 2 tr. řádu.

a proto je tento zákaz potřebný. Zákaz působí na příjemce informace v tom smyslu, že k zakázané situaci běžně dochází, čímž si takový případný nežádoucí postup příjemce této informace může podvědomě omluvit. Naproti tomu pozitivní formulace presumpce nevinny uvedená v Listině neevokuje, že k porušování presumpce nevinny dochází. Tato pozitivní formulace je deklarácí žádoucího stavu a zárukou práv obviněného. Volba konkrétní formulace presumpce nevinny v právním předpise tak může mít značný psychologický vliv.

Mohu shrnout, že z psychologického hlediska lze zásadu presumpce nevinny považovat za právní korektiv kognitivních procesů utváření úsudků.

Ještě než přejdu k další kapitole, je třeba upozornit, že profesionální soudci jsou stejně náchylní ke kognitivním zkreslením jako ostatní lidé, i když většinou se předpokládá, že jejich vzdělání, trénink a zkušenosti zaručuje jejich imunitu vůči takovým efektům.⁶⁴ Nejedná se však o absolutní záruku, jak je patrné i z judikatury Ústavního soudu, který například uvedl, že *„je to právě profesionální prvek, který má dle obecného povědomí taktéž bránit určité předpojatosti při posuzování jednotlivých důkazů a okolností případu. [...] samotná profesionalita soudců [ale] nebrání tomu, aby došlo k závažnému pochybení [...]“*⁶⁵

⁶⁴ BENNETT, Mark W. Confronting Cognitive "Anchoring Effect" and "Blind Spot" Biases In Federal Sentencing: a Modest Solution For Reforming a Fundamental Flaw. *The Journal of Criminal Law and Criminology*. 2014, vol. 104, no. 3, s. 503.

⁶⁵ Nález Ústavního soudu ze dne 1. 4. 2015, sp. zn. I. ÚS 2726/14, bod 63. odůvodnění.

1.3. Historický vývoj presumpce nevinny

V této kapitole se budu zabývat historickým vývojem presumpce nevinny, která je považována za jednu z nejstarších právních zásad.⁶⁶ Domnívám se, že znalost historického vývoje této zásady je podstatná pro pochopení její podstaty, v české literatuře jsem však nedohledal ucelený výklad v tomto směru.⁶⁷

1.3.1. Starověk

Jednou ze složek presumpce nevinny je pravidlo, že vinu obviněného je třeba prokázat a že důkazní břemeno leží na obžalobě. Pravidlo, že žalobce nese důkazní břemeno, má své kořeny v antice. Zahrnoval je už jeden z prvních psaných zákoníků – **Chammurapiho zákoník** (babylonský zákoník datovaný do 18. století př. n. l., známý pro přísné tresty podle pravidla oko za oko, zub za zub).⁶⁸ Ten čítal přes 280 článků, z nichž hned několik úvodních obsahovalo pravidla týkající se prokazování viny při obvinění ze zločinu. Tak například článek 3 stanovil, že „*pokud někdo před staršími vznese obvinění ze zločinu, a toto obvinění neprokáže, bude, jednání se o obvinění z hrdelního zločinu, usmrcen.*“⁶⁹ Z hlediska prokazování viny jsou zajímavé též články 9 až 12 Chammurapiho zákoníku, které pro prokázání zločinu požadují svědectví více svědků. Z nich vyplývá, že svědectví jednoho svědka bylo nedostatečné. Pokud ten, kdo obvinění vznesl, nepřivedl svědky, aby podali svědectví, překročil tím zákon a měl za to být usmrcen.⁷⁰

Povinnost prokázat vinu obviněného je nejstarší a původní složkou presumpce nevinny. Je tomu tak proto, že původní trestní řízení probíhalo ve všech známých kulturách ve formách

⁶⁶ KAŠČÁK, *op. cit.*, s. 696.

⁶⁷ Kvalitně zpracovaný výklad lze nalézt v rigorózní práci Jiřího Kose z roku 2007, ani tento však není úplný. Viz KOS, Jiří. *Presumpce nevinny*. Praha, 2007. Rigorózní práce. Univerzita Karlova v Praze. Právnická fakulta. Vedoucí práce Rudolf Vokoun.

⁶⁸ QUINTARD-MORENAS, Francois. The Presumption of Innocence in the French and Anglo-American Legal Traditions. *The American Journal of Comparative Law*. 2010, vol. 58, no. 1, s. 110.

⁶⁹ KING, Leonard W., PEREIRA, Paulo J. S. (ed.) *The Code of Hammurabi* [online]. [cit. 2021-12-26]. Dostupné z: <http://www.general-intelligence.com/library/hr.pdf>.

⁷⁰ O potřebě vícečetného svědectví pro prokázání viny hovořil i Beccaria a Blackstone. Srov. BECCARIA, *op. cit.*, s. 24. Dále srov. BLACKSTONE, *op. cit.*, s. 357. V dnešní době lze tuto myšlenku vysledovat v nálezů Ústavního soudu ze dne 22. 6. 2016, sp. zn. I. ÚS 520/16.

řízení sporného a bylo založeno na soukromé žalobě, neboť zločin byl považován za porušení individuálních práv jednotlivce.⁷¹

Někteří autoři nalézají kořeny presumpce nevinny v náboženských textech. V našem kulturním prostředí jde zejména o **Bibli**. Podle takových autorů je křesťansko-židovská kultura postavena na presumpci nevinny. Na podporu tohoto tvrzení uvádějí rozmluvu ze starozákonní knihy Genesis, v níž Abrahám žádá Hospodina o ušetření měst Sodomy a Gomory, nalezne-li v nich alespoň malé množství spravedlivých lidí.⁷² Tento příběh je tak některými autory vnímán jako vyjádření principu, že je lépe, aby sto vinných uniklo trestu, než nespravedlivě odsoudit nevinného, který odpovídá již citované Blackstonově formuli.⁷³ Na základě tohoto příkladu ale podle mého názoru ještě nelze mít za prokázané, že křesťansko-židovská kultura je postavena na presumpci nevinny. Navíc v závěru uvedeného starozákonního příběhu Hospodin našel pouze spravedlivého Lota, kterého i s jeho rodinou ušetřil, na rozdíl od stovek ostatních obyvatel obou měst.⁷⁴ Proto je uvedený příklad nesprávný.

Je pravdou, že Starý zákon, obdobně jako Chammurapiho zákoník, obsahuje pravidla týkající se prokazování zločinu prostřednictvím svědků: „*Nepovstane jen jediný svědek proti někomu v jakémkoli zločinu, v jakémkoli prohřešku a při jakémkoli hříchu, jehož se někdo dopustil. [...] Zjistí-li, že je to křivý svědek, že nařkl svého bratra křivě, učiníte jemu, jak on zamýšlel učinit svému bratru. [...] Život za život, oko za oko, zub za zub, ruka za ruku, noha za nohu.*“⁷⁵ Tato pravidla se v mnohém podobají zákonům Babylonie (odkud ostatně Židé měli podle Starého zákona uprchnout). Vznesené obvinění bylo podle těchto pravidel nutné prokázat. Prokázání zločinu vyžadovalo svědectví více svědků. Za křivé svědectví hrozil trest, přičemž takový trest vykazoval stejnou přísnost, jako trest stanovený Chammurapiho zákoníkem (oko za oko, zub za zub). Tato starozákonní pravidla se nazývají zásadou odvety, která však má své místo až po náležitém vyšetření zločinu. Vzhledem k tomu, že svědectví mělo v tehdejší procesní nezastupitelnou roli, poskytoval zákon ochranu před nespolehlivostí tohoto důkazního prostředku požadavkem vícečetného svědectví.⁷⁶

⁷¹ STORCH, František. *Řízení trestní rakouské*. Díl I. Praha: J. Otto, 1887, s. 41.

⁷² Genesis 18. *Česká biblická společnost* [online]. [cit. 2021-12-28]. Dostupné z: <http://biblenet.cz/b/Gen/18>.

⁷³ KOUDELKA, Zdeněk. Předpoklad nevinny a důkaz viny. *Trestní právo*. 2016, č. 3, s. 2.

⁷⁴ Genesis 19. *Česká biblická společnost* [online]. [cit. 2021-12-28]. Dostupné z: <http://biblenet.cz/b/Gen/19>.

⁷⁵ Deuteronomium 19. *Česká biblická společnost* [online]. [cit. 2021-12-28]. Dostupné z: <http://biblenet.cz/b/Deut/19>.

⁷⁶ BIČ, Miloš. *Starý zákon: překlad s výkladem*. III, Čtvrtá a pátá kniha Mojžíšova. Numeri – Deuteronomium. Praha: Církevní nakladatelství, 1974, s. 260-261.

Starozákonní pravidla platná pro řízení před soudy tedy sdílí společný základ s babylonskými zákony, pokud jde o prokazování viny. Z hlediska presumpce nevinny je kladné, že podle těchto pravidel pouhé obvinění nepostačovalo k odsouzení obviněného. To však vyjadřuje jen jednu ze složek zásady presumpce nevinny a neříká nic o dalších jejích aspektech, jako je zacházení s obviněným v průběhu trestního procesu. Určité kořeny presumpce nevinny lze tedy ve Starém zákoně spatřit, nelze z něj však dovodit všechny její aspekty, jak je známe dnes.

Shora uvedená starozákonní pravidla tedy spočívají na zásadě odvety, zatímco novozákonní filozofie spočívá v odpuštění.⁷⁷ Toto nové učení se proti starozákonnímu učení dokonce výslovně vymezuje: „*Slyšeli jste, že bylo řečeno: ‚Oko za oko a zub za zub.‘ Já však vám pravím, abyste se zlým nejednali jako on s vámi; ale kdo tě uhodí do pravé tváře, nastav mu i druhou; a tomu, kdo by se s tebou chtěl soudit o košili, nech i svůj plášť.*“⁷⁸ V tomto ohledu se tak křesťanské učení soustředí spíše na následek spáchaného činu než na proces jeho zjišťování, se kterým presumpce nevinny souvisí. Z hlediska křesťanské filozofie tak není podstatné považovat někoho za nevinného až do doby prokázání spáchaného skutku (protože hříšník je považován za vinného, aniž by byl odsouzen), ale odpustit takové osobě, i kdyby skutek spáchala, tedy oplácet zlo dobrem. Z toho vyplývá, že otázka skutečného spáchání či nespáchání činu a presumpce nevinny není v křesťanské filozofii potřebná, neboť toto učení se soustředí více na otázku následků viny než na posouzení viny jako takové. Zásada presumpce nevinny proto z této nauky samotné nevzešla. **Stuckenberg** se domnívá, že hledání kořenů presumpce nevinny v Bibli má své základy až ve středověku, kdy některé pasáže z Bible byly interpretovány na podporu římskoprávní zásady *presumptio boni viri*.⁷⁹ Tato zásada bývá mnohými autory považována za skutečný základ zásady presumpce nevinny.⁸⁰

Stejně jako v jiných kulturách, rovněž ve **starověkém Římě** byl zpočátku trestní proces postaven na soukromé žalobě.⁸¹ Důkazní břemeno nesl žalobce v souladu s pravidlem, že „*důkaz*

⁷⁷ Matouš 6, 14-15. Cit. dle Matouš 6. *Česká biblická společnost* [online]. [cit. 2021-12-28]. Dostupné z: <http://biblenet.cz/b/Matt/6>.

⁷⁸ Matouš 5, 38-40. Cit. dle Matouš 5. *Česká biblická společnost* [online]. [cit. 2021-12-28]. Dostupné z: <http://biblenet.cz/b/Matt/5>.

⁷⁹ STUCKENBERG, Carl-Friedrich. *Untersuchungen zur Unschuldsvermutung*. Berlin: Walter de Gruyter, 1998, s. 11, 430. Cit. dle KOS, Jiří. *Presumpce nevinny*. Praha, 2007. Rigorózní práce. Univerzita Karlova v Praze. Právnická fakulta. Vedoucí práce Rudolf Vokoun. S. 19, 20.

⁸⁰ Srov. např. MULÁK, *The principle of the presumption of innocence*, s. 199; FENYK, CÍSAŘOVÁ, GRIVNA a kol., *Trestní právo procesní*, s. 113; HERCZEG, *Média a trestní řízení*, s. 133.

⁸¹ STORCH, *Řízení trestní rakouské. Díl I.*, s. 46.

musí podat ten, kdo tvrdí, nikoli ten, kdo popírá“⁸². Stejně jako Chammurapiho zákoník a Starý zákon obsahovalo i římské právo sankční normy pro případ, že se žalobci nepodařilo prokázat žalovaný zločin. *Codex Theodosianus* (římský zákoník publikovaný roku 438 n. l.) například stanovil žalobcům povinnost prokázat zločin, a to na vlastní nebezpečí žalobce v případě zjištění, že žaloval nevinného.⁸³

Jak bylo uvedeno, zásada presumpce nevinny vyplývá z obecnější romanistické zásady *presumptio boni viri* (předpoklad řádného člověka),⁸⁴ podle které „*dokud není prokázán opak, je třeba předpokládat, že každý jednatel bude jednat čestně*“⁸⁵ a která je dodnes užívána zejména v oblasti veřejného práva. Římské trestní právo myšlenkově vycházelo ze zásad, z nichž presumpce nevinny čerpá. Již Zákon dvanácti desek (sopsis římského obyčejového práva z poloviny 5. stol. př. n. l.) zakazoval usmrtit člověka, aniž by byl odsouzen,⁸⁶ přičemž z každého rozsudku a trestu bylo možné se odvolat.⁸⁷ V těchto normách lze spatřovat jeden z aspektů presumpce nevinny, kterým je její časová působnost ohraničená pravomocným odsuzujícím rozsudkem. Dále bylo stanoveno, že „*lépe je ponechat zločin bez trestu, než odsoudit nevinného*“⁸⁸, že „*pro pouhé podezření nesmí být nikdo odsouzen*“⁸⁹ a že „*v trestních záležitostech musí být důkazy nad slunce jasnější (naprosto nesporné)*.“⁹⁰ Římské trestní právo tedy umožňovalo odsouzení pachatele trestného činu jen na základě důkladně provedeného vyšetřování a jen na základě zvlášť přesvědčivých důkazů.⁹¹ Vina obviněného musela být stejně jako

⁸² Paulus – Dig. XXII, 3, 2. Cit. dle BARTOŠEK, ZPĚVÁK, *op. cit.*, s. 422.

⁸³ SKŘEJPEK, M., KINDL, V., ŠEBOR, V. *Prameny římského práva: Fontes iuris romani*. Vydání 2. (jako Prameny římského práva – Fontes iuris romani vydání 1.). Praha: LexisNexis, 2004, s. 181.

⁸⁴ Srov. např. MULÁK, *The principle of the presumption of innocence*, s. 199; FENYK, CÍSAŘOVÁ, GRIVNA a kol., *Trestní právo procesní*, s. 113; HERCZEG, *Média a trestní řízení*, s. 133.

⁸⁵ Nález Ústavního soudu ze dne 11. 2. 2020, sp. zn. Pl. ÚS 4/17.

⁸⁶ SKŘEJPEK, KINDL, ŠEBOR, *op. cit.*, s. 47.

⁸⁷ Tamtéž, s. 51.

⁸⁸ Ulpianus – Dig. XLVIII, 19, 5, pr. Cit. dle BARTOŠEK, ZPĚVÁK, *op. cit.*, s. 405.

⁸⁹ Ulpianus – Dig. XLVIII, 19, 5, pr. Cit. dle BARTOŠEK, ZPĚVÁK, *op. cit.*, s. 431.

⁹⁰ *Codex Iustinianus IV*, 19, 25. Cit. dle KINCL, J., URFUS, V., SKŘEJPEK, M. *Římské právo*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 1995, s. 350.

⁹¹ QUINTARD-MORENAS, *op. cit.*, s. 111.

v Babylonii prokázána svědectvím vícero svědků.⁹² V případě pochybností byla výhoda na straně obviněného,⁹³ což souviselo s pravidlem, že „žalovaní mají více výhod než žalobci“⁹⁴.

Shora podaný výklad dokládá, že římské právo požadovalo prokázání viny obviněného, kladlo důkazní břemeno na žalobce a znalo i určitou formu zásady *in dubio pro reo*.⁹⁵ Vycházelo z maximy, že je lepší nechat viníka uniknout trestu než odsoudit nevinného. Mohlo by se tedy zdát, že presumpce nevinny skutečně vznikla ve starověkém Římě. Zásada presumpce nevinny nicméně obsahuje ještě jeden aspekt, bez něhož by nebyla tím, čím skutečně je, tj. procesní zárukou objektivního přístupu k obviněnému. Presumpce nevinny zakazuje užití takových prostředků vůči obviněnému, které nejsou zcela nezbytné vzhledem ke konkrétní fázi řízení a vzhledem k tomu, že obviněný dosud nebyl odsouzen. Otázkou tedy je, zda římské právo takové záruky obviněnému poskytovalo. Až při kladném zodpovězení této otázky by bylo možné tvrdit, že presumpce nevinny skutečně nalézají své základy ve starověkém Římě.

Až na výjimku stíhání pro zločin velezrady měli obvinění zachována svá práva, mohli například spravovat svůj majetek a pořizovat závěť. Vůči obviněným ve vazbě římské právo zakazovalo jakékoliv kruté zacházení a obvinění mohli být z vazby propuštěni na kauci.⁹⁶ Vazba měla „sloužit k bezpečnému zajištění lidí, a ne k jejich trestání.“⁹⁷ V římském právu rovněž platilo, že „je nedůvodné svléct osobě oblečení, když je vsazena do vězení, dokud jí nebyl uložen trest.“⁹⁸ Toto pravidlo mělo zamezit dehonestaci obviněného, který měl být v průběhu procesu oděn stejně jako nevinná osoba.

Z hlediska záruk daných obviněnému je dalším aspektem presumpce nevinny i právo nevypovídat a právo neobviňovat sám sebe.⁹⁹ Římskoprávní doktrína se k mlčení obviněného

⁹² *Codex Iustinianus* IV, 20, 9, 1. Cit. dle BARTOŠEK, ZPĚVÁK, *op. cit.*, s. 432.

⁹³ QUINTARD-MORENAS, *op. cit.*, s. 112.

⁹⁴ Gaius – Dig L, 17, 125. Cit. dle KINCL, URFUS, SKŘEJPEK, *op. cit.*, s. 271.

⁹⁵ Tato „často citovaná zásada se najde již v *Digestech* (např. 44, 7, 47 – Paulus), její formulace však pochází až ze 16. století od milánského právníka Aegidia Bossia.“ KINCL, URFUS, SKŘEJPEK, *op. cit.*, s. 350.

⁹⁶ QUINTARD-MORENAS, *op. cit.*, s. 112-113.

⁹⁷ Ulpianus – Dig. XLVIII, 19, 8, 9. Cit. dle SCOTT, Samuel P. *The Digest or Pandects of Justinian* [online]. [cit. 2022-01-08]. Dostupné z: https://droitromain.univ-grenoble-alpes.fr/Anglica/digest_Scott.htm.

⁹⁸ Callistratus – Dig. XLVIII, 20, 2. Cit. dle SCOTT, Samuel P. *The Digest or Pandects of Justinian* [online]. [cit. 2022-01-08]. Dostupné z: https://droitromain.univ-grenoble-alpes.fr/Anglica/digest_Scott.htm.

⁹⁹ Srov. odstavce 24 a 25 preambule směrnice Evropského parlamentu a Rady 2016/343/EU ze dne 9. 3. 2016, kterou se posilují některé aspekty presumpce nevinny a právo být přítomen při trestním řízení před soudem. In: Úřední věstník,

stavěla takto: „*Kdo mlčí, ještě se nepřiznává: avšak je přesto pravda, že nezapírá.*“¹⁰⁰ Toto pravidlo neposkytuje jasný obraz o právu obviněného mlčet. Na jednu stranu je stanoveno, že mlčení není přiznáním, a tedy není důkazem viny. Na druhou stranu však mlčí-li někdo, pak nezapírá. Není proto zřejmé, zda měl obviněný povinnost před soudem popírat vinu a zda pouhé mlčení obviněného mělo nějaké důsledky. Částečnou odpověď lze najít v anekdotě sepsané římským historikem Ammianem Marcellinem, kdy na otázku, zda by mohl vůbec někdo být shledán vinným, pokud by stačilo obvinění popřít, císař Julianus odpověděl: „*Mohl by být někdo shledán nevinným, pokud by stačilo jej obvinít?*“¹⁰¹ Mlčení obviněného tedy nebylo důkazem viny.

Lze shrnout, že římské právo kromě požadavku prokázání viny obviněného upravovalo i další aspekty presumpce neviny, týkající se zacházení s obviněným v průběhu trestního procesu. Na druhou stranu je třeba dodat, že římské právo znalo institut, který i v pozdějších dobách omezoval požadavky vyplývající z presumpce neviny. Tím byl institut tortury, který se v císařské době užíval nejen proti obviněným, ale dokonce i vůči svědkům.¹⁰² Byl to právě institut tortury, který v pozdější době znemožňoval plné uplatnění presumpce neviny, což bylo předmětem Beccariovy kritiky.¹⁰³

1.3.2. Kanonický trestní proces

Kanonické trestní řízení převzalo z římského práva zásady dokazování, které směřovaly k prokázání skutečného stavu věcí. Dokazování v kanonickém procesu bylo založeno na zásadě volného hodnocení důkazů, a doznání obviněného proto nebylo považováno za úplný důkaz viny. Za věrohodné doznání obviněného se považovalo pouze doznání dobrovolné. Z římského práva původně nebyl přejat institut tortury, který našel své místo až od 13. století ve zvláštním řízení proti kacířům.¹⁰⁴

Kanonické právo se k zásadě presumpce neviny hlásilo. S ohledem na presumpci neviny bylo například v Paříži stanoveno, že v příkazu k zatčení nesmí být obviněný označen jako

L 65, 11.3.2016, s. 1–11. (Dostupné také z: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/ALL/?uri=CELEX:32016L0343>.)

¹⁰⁰ Paulus – Dig. L, 17, 142. Cit. dle SKŘEJPEK, KINDL, ŠEBOR, *op. cit.*, s. 273.

¹⁰¹ Ammianus Marcellinus – *Res Gestae XVIII*, 1.4. Cit. dle STUMER, *op. cit.*, s. 2.

¹⁰² STORCH, *Řízení trestní rakouské. Díl I.*, s. 52.

¹⁰³ Srov. BECCARIA, *op. cit.*, s. 30.

¹⁰⁴ STORCH, *Řízení trestní rakouské. Díl I.*, s. 56.

pachatel. Rovněž platilo, že k zatčení muselo dojít ve vhodnou dobu a na vhodném místě tak, aby byl minimalizován zásah do práv podezřelého v očích veřejnosti. I po zatčení měl obviněný zachována všechna svá majetková práva.¹⁰⁵

Nejblíže k formulaci presumpce nevinny se zdá být papežské nařízení publikované jako pravidlo 23 ve sbírce 88 pravidel papeže Bonifáce VIII. (tzv. *Regulae iuris*) roku 1298 (která se později roku 1580 stala součástí kodifikace církevního práva zvané *Codex iuris canonici*). Podle tohoto pravidla „bez viny nemá být nikdo trestán.“¹⁰⁶ Z presumpce nevinny však existovaly výjimky. Pravidlo 8 uvedené sbírky 88 pravidel papeže Bonifáce VIII. znělo: „*Předpokládá se, že jednou špatný je špatný vždycky*“¹⁰⁷, v čemž lze spatřit odklon od římskoprávní zásady *presumptio boni viri*.

Kanonické trestní řízení sice původně vycházelo z trestního řízení římského, postaveného na soukromé žalobě, takové řízení se však stalo nedostatečným. Církev, jejímž úkolem bylo vyhlazení hříchu (a zločinu), se nemohla spoléhat na to, že se pro každý případ najde soukromý žalobce. Tomu, kdo by žaloval a neunesl důkazní břemeno, navíc hrozil trest. Z těchto příčin se postupně vytvořila nová forma trestního řízení – řízení inkviziční.¹⁰⁸ Obviněný se stal pouhým objektem trestního procesu, měl povinnost vypovídat pravdivě a jeho výpověď mohla být vynucena různými formami, z nichž nejodpudivější byla tortura.¹⁰⁹ Doznání obviněného dosažené na mučidlech nahrazovalo jiné důkazy, zejména svědecké výpovědi, šlo o důkaz absolutní a bylo považováno za „korunu důkazů“. Tak se v trestním řízení začaly projevovat prvky formální důkazní teorie.¹¹⁰

¹⁰⁵ QUINTARD-MORENAS, *op. cit.*, s. 115-117.

¹⁰⁶ BARTOŠEK, ZPĚVÁK, *op. cit.*, s. 393.

¹⁰⁷ HRDINA, Ignác A., SZABO Miloš. *Teorie kanonického práva*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2018, s. 396.

¹⁰⁸ STORCH, *Řízení trestní rakouské. Díl I.*, s. 53.

¹⁰⁹ MUSIL, Jan. Zákaz donucování k sebeobviňování (nemo tenetur se ipsum accusare). *Ministerstvo vnitra České republiky* [online]. 2009 [cit. 2022-01-15]. Dostupné z:

<https://www.mvcr.cz/gdpr/docDetail.aspx?docid=21404188&doctype=ART>.

¹¹⁰ ROMŽA, Sergej. Formálne versus materiálne hodnotenie dôkazov. In: JELÍNEK, J. a kol. *Dokazování v trestním řízení v kontextu práva na spravedlivý proces*. Praha: Leges, 2018, s. 201.

1.3.3. Inkviziční proces

Přijetím hrdelního řádu Karla V. roku 1532 byl v **německých zemích** dosavadní obžalovací proces zcela zatlačen inkvizičními prvky. Hrdelní řád Karla V. sice stanovil mnohá omezení užití tortury, ale přiznání považoval za nejspolehlivější důkazní prostředek. V praxi však stanovená omezení tortury nebyla respektována, neboť tortura byla nejpohodlnějším nástrojem k dosažení potřebného přiznání. Útrpné právo bylo ve všech německých zemích plně zrušeno až na počátku 19. století. Významný podíl na tom měly zejména myšlenky Beccariovy. Přiznání však i nadále zastávalo mezi jinými důkazními prostředky výsadní postavení.¹¹¹

Ve výkladu o německém trestním právu v první čtvrtině 19. století, tedy v období po zrušení tortury, se **Storch** poprvé zabýval prohřešky proti presumpci neviny (ač tento pojem sám nepoužíval), a to v souvislosti s legální důkazní teorií, která ovládala tehdejší trestní řízení. S tou souvisela skutečnost, že vedle rozsudku odsuzujícího a osvobozujícího existovala další forma rozsudku pro případy, kdy vina obviněného nebyla ani zcela prokázána, ale ani zcela vyvrácena. Jednalo se o tzv. propuštění z instance (*absolutio ab instantia*, *Lossprechung von der Instanz*). I tato forma však dovolovala potrestání obviněného, což Storch považoval za největší prohřešek proti zásadě, že trest může být uložen jen tomu, jehož vina byla úplně prokázána.¹¹² Podle Storcha se tedy jinými slovy jednalo o prohřešek proti presumpci neviny. **Mulák** dokonce uvádí, že v inkvizičním řízení se uplatňovala presumpce viny, neboť obviněný byl považován za vinného do doby, než byla prokázána jeho nevina.¹¹³ Také **Císařová** píše, že orgány trestního řízení považovaly obviněného za vinného, dokud nebyl prokázán opak,¹¹⁴ povinnost dokazovat nevinnu zatěžovala obžalovaného a nevyvrácené podezření stačilo k jeho odsouzení.¹¹⁵ **Foucault** uvádí, že ve středověkém inkvizičním procesu nebyla vina na základě důkazů shledána až v okamžiku, kdy byly všechny důkazy na konci řízení propojeny, ale každý jednotlivý důkaz činil obviněného částečně vinným. Systém dokazování byl postaven na principu plynulého stupňování a určitý stupeň viny předurčoval určitý stupeň trestu.¹¹⁶ Lze tedy konstatovat, že ve středověkém inkvizičním procesu se uplatnila presumpce viny, neboť vina nemusela být prokázána úplně a bezpečně a podezřelý zasluhoval trest už jen pro pouhé podezření. Pokud tomu

¹¹¹ STORCH, *Řízení trestní rakouské. Díl I.*, s. 60-62.

¹¹² Tamtéž, s. 63.

¹¹³ MULÁK, *The principle of the presumption of innocence*, s. 200.

¹¹⁴ CÍSAŘOVÁ, *Princip presumpce neviny*, s. 134.

¹¹⁵ CÍSAŘOVÁ, *Presumpce neviny jako základní zásada*, s. 2.

¹¹⁶ FOUCAULT, Michel. *Dohlížet a trestat: kniha o zrodu vězení*. Praha: Dauphin, 2000, s. 80.

tak ale bylo, jaký mělo vedení takového trestního řízení smysl, když byl v podstatě předem dán jeho výsledek? Vysvětlení je možno spatřovat v myšlence **Stuckenberga**, podle níž smyslem presumpce nevinny je ochrana otevřenosti výsledku trestního procesu, která je jeho podstatou. Pokud středověký inkviziční proces tuto otevřenost postrádal, nejednalo se v pravém slova smyslu o proces, ale o pouhý rituál. Cílem bylo nalézt ospravedlnění pro předem pojatý závěr o vině obviněného.¹¹⁷

Změnu v tomto směru přinesl až pozdější odklon od legální důkazní teorie a zavedení zásady volného hodnocení důkazů,¹¹⁸ což je logické, neboť má-li soud svobodu v hodnocení důkazů, teprve tehdy se může dopátrat skutečné pravdy.

V **rakouských zemích** se trestní řízení vyvíjelo obdobně jako v zemích německých, zejména ve vztahu k užívání a pozdějšímu zrušení tortury. Rovněž ve **Francii** před revolučním rokem 1789 bylo trestní řízení postaveno na zásadách inkvizičních. Obviněný byl tajně vyslýchán ve vazbě a mohl být podroben tortuře, neboť přiznání bylo považováno za korunu důkazů. Řízení rovněž mohlo skončit jak osvobozujícím či odsuzujícím rozsudkem, tak propuštěním z instance (*plus amplement informé*¹¹⁹), čímž se velmi podobalo inkvizičnímu trestnímu řízení v zemích německých. **Německé země** počaly po roce 1848 recipovat francouzské trestní právo procesní, které zavrhl inkviziční proces již na konci 18. století a po vzoru anglickém se řídilo zásadou obžalovací a zásadou volného hodnocení důkazů.¹²⁰

1.3.4. Presumpce nevinny v Anglii

Kontinentální Evropa již před rokem 1789 vzhlížela k trestnímu procesu anglickému, což dokládá Voltairův komentář k dílu Beccaria: „*V Anglii prosté uvěznění, které se stalo bezdůvodně, musí býti odškodněno úředníkem, který je nařídil; avšak ve Francii nevinný, který byl uvězněn*

¹¹⁷ Srov. STUCKENBERG, *Who is Presumed Innocent*, s. 312.

¹¹⁸ STORCH, *Řízení trestní rakouské. Díl I.*, s. 63.

¹¹⁹ „*Například ve Francii, v souladu s pravidlem plus amplement informé, mělo při nedostatku pozitivních důkazů o nevině obžalovaného osvobození pomíjivý charakter a mohlo být kdykoliv zvráceno novými usvědčujícími důkazy.*“ Nesouhlasné stanovisko soudce Pinta De Albuquerque k rozsudku ESLP ze dne 15. 11. 2016 ve věci A a B proti Norsku ke stížnostem č. 24130/11 a 29758/11.

¹²⁰ STORCH, *Řízení trestní rakouské. Díl I.*, s. 80-84.

do tmavého vězení, který byl podroben tortuře, nemá žádné naděje, žádný nárok na náhradu škody proti nikomu; jest navždy zneuctěn ve společnosti.“¹²¹

Podobně jako na kontinentu před nástupem kanonického procesu, i v raně středověké Anglii probíhalo trestní řízení za pomoci ordálů. Ty byly pouhou šancí pro obviněného očistit se od obvinění, při čemž se spoléhal na zásah shůry. I v Anglii se tak v této době uplatnila presumpce viny. Jakmile došlo k obvinění, bylo na obviněném, aby prokázal svou nevinu.¹²² Ke změně došlo ve 13. století, kdy se osoby rozhodující o obvinění počaly obávat o své místo v posmrtném životě v případě odsouzení nevinného. To vedlo ke hledání bezpečného způsobu vedení trestního řízení a k přijetí zásady presumpce nevinu.¹²³ V Anglii, ležící mimo kontinentální Evropu, se tak inkviziční typ trestního řízení neujal ani v době, kdy na kontinentu zcela převládl. Anglické trestní řízení bylo vedeno na základě soukromé obžaloby a veřejná ústní jednání konaly porotní soudy. Právě zachování institutu soukromé obžaloby znamenalo zcela odlišný typ trestního řízení. Součástí anglického trestního řízení nebyla vždy přípravná fáze. Strany si byly před soudem zcela rovny, obhajoba obžalovaného nebyla ničím omezována. Obžalovaný nesměl být jakkoliv nucen k vlastnímu přiznání, nemohl být proti své vůli ani vyslýchán. V souladu se zásadou, že nikdo nesmí být nucen předložit důkazy proti sobě samému, byla tortura zcela vyloučena. Soudce poučoval obžalovaného o tom, že nemusí vypovídat, ale cokoliv řekne, může být použito proti němu.¹²⁴

Z tohoto výkladu je patrné, o kolik více se anglický typ trestního řízení podobal trestnímu řízení, jak je upraveno v našem platném právním řádu. Zásady, na nichž anglické trestní řízení spočívalo už v době, kdy na kontinentě panovalo řízení inkviziční, jsme přejali a platí dodnes.

O pravděpodobně vůbec první formulaci presumpce nevinu se hovoří v souvislosti s historickým anglickým dokumentem **Magna Charta Libertatum** z roku 1215,¹²⁵ který obsahoval mnoho záruk daných panovníkem šlechtě. Článek 39 této Velké listiny práv zněl: „*Žádný svobodný muž nebude zatčen nebo uvězněn nebo zbaven majetku nebo zbaven cti nebo*

¹²¹ BECCARIA, *op. cit.*, s. 19.

¹²² PECK, Melville. Shall the Legal Presumption of Innocence Be Regarded, by the Jury, as Evidence? *Virginia Law Review*. 1910, vol. 16, no. 5, s. 343.

¹²³ GRAY, Anthony. The Presumption of Innocence Under Attack. *New Criminal Law Review*. 2017, vol. 20, no. 4, s. 597.

¹²⁴ STORCH, *Řízení trestní rakouské. Díl I.*, s. 85-87.

¹²⁵ SÝKORA, Michal. Současnost a budoucnost institutu presumpce nevinu v českém právním řádu. *Trestní právo*. 2009, č. 6, s. 24.

vyhnán nebo vyhoštěn nebo jakkoliv jinak poškozen, ani ho nebudeme pronásledovat nebo proti němu nikoho posílat, než na základě zákonného rozsudku vydaného osobami jemu na roveň postavenými nebo na základě zemského práva.“¹²⁶ Tento článek je psán kazuisticky, což odpovídá době vzniku Velké listiny práv. Presumpce nevinny tu není vyjádřena ve vší obecnosti tak, jak ji známe dnes, je tu však patrná snaha zamezit pokud možno všem případům možné újmy na právech osoby, která by nebyla způsobena na základě rozsudku nebo práva. V uvedeném ustanovení mnozí spatřují úplný počátek ochrany práv jednotlivce vůči absolutistickému panovníkovi.¹²⁷ Magna Charta Libertatum ale brzy upadla v zapomnění spolu s presumpcí nevinny, která se znovu objevila v různých dokumentech až začátkem 17. století.¹²⁸

Skutečnost, že zásada presumpce nevinny našla své uplatnění v Anglii je dána existencí porotních soudů. Původním smyslem presumpce nevinny v angloamerickém právním systému je varovat nezkušené porotce, aby se nenechali zmýlit pouhým podezřením a dohady.¹²⁹ O dlouhé tradici uplatňování presumpce nevinny v angloamerickém právním systému hovoří fakt, že se pro tuto zásadu ujal pojem „zlatá nit“ („golden thread“): „V síti anglického trestního práva je neustále patrná zlatá nit, kterou je povinnost obžaloby prokázat vinu obviněného [...]. Bez ohledu na povahu obvinění nebo místo konání soudu, princip, že obžaloba musí prokázat vinu obviněného, je součástí anglického common law a žádný pokus o jeho okleštění nesmí být přijat.“¹³⁰ Nicméně v praxi angloamerického právního systému je presumpce nevinny užívána spíše jen jako synonymum pro pravidlo, že vina obviněného musí být prokázána mimo rozumnou pochybnost.¹³¹

¹²⁶ 39. *The Magna Carta Project* [online]. [cit. 2021-11-28]. Dostupné z: https://magnacartaresearch.org/read/magna_carta_1215/Clause_39.

¹²⁷ KUKLÍK, Jan. Čím i dnes Magna Charta oslovuje (nejen) anglosaský svět. In: *epravo.cz* [online]. 27. 8. 2015 [cit. 2021-11-28]. Dostupné z: <https://www.epravo.cz/top/aktualne/cim-i-dnes-magna-charta-oslovuje-nejen-anglosasky-svet-98820.html>.

¹²⁸ KAŠČÁK, *op. cit.*, s. 697.

¹²⁹ THAYER, *op. cit.*, s. 196.

¹³⁰ Slova Vikomta Sankeyho ve Sněmovně lordů k případu Woolmington v. DPP [1935] AC 462 (HL). Cit. dle STUMER, *op. cit.*, s. 7.

¹³¹ THAYER, *op. cit.*, s. 191.

1.3.5. Presumpce nevinny ve Francii

Výrazné odlišnosti francouzského a anglického práva nedovolovaly Francii přijmout zcela za svou anglickou úpravu trestního řízení. Nejvýznamnějším rozdílem byla neexistence zákona, který by v Anglii jednotně upravoval trestní proces. Proto Francie přebírala jen určité prvky anglického trestního řízení a výsledkem byla úprava kombinující zásady obou systémů. Po roce 1789 se nově zavedený francouzský trestní proces skládal ze dvou fází, a to z přípravného řízení, které bylo postaveno na základech inkvizice, a z řízení před soudem, založeného na zásadě obžalovací, ve kterém však žalobce již neměl proces ve svých rukou a soudce z úřední povinnosti vyhledával důkazy. Z dnešního pohledu bylo významným nedostatkem to, že vyšetřující soudce byl v přípravném řízení podřízen státnímu zástupci, čímž byl obviněný ve velmi slabém postavení a zcela podroben moci státního zástupce.¹³²

Presumpce nevinny se uplatnila jako jeden z požadavků buržoazních revolucí v boji proti feudalismu.¹³³ O vzniku zásady presumpce nevinny, jak ji známe dnes, se hovoří v souvislosti s Velkou francouzskou revolucí, navazující na osvícenské myšlenky 18. století. Zakotvení zásady presumpce nevinny je jen jedním z projevů uznání svobody jednotlivce a lidských práv.¹³⁴ Presumpce nevinny staví na osvíceneckých základech, jako jsou úcta k životu a svoboda člověka, což jsou zároveň předpoklady pro její uplatnění.

Presumpce nevinny byla roku 1789 zakotvena v bodě 9 Deklarace práv člověka a občana takto: „Každý člověk je pokládán za nevinného až do té doby, kdy je prokázána jeho vina; jestliže se pokládá za nezbytné zatknout jej, každá přísnost, která by nebyla nutná k zajištění jeho osoby, má být přísně potlačena.“¹³⁵ První část tohoto ustanovení představuje formulaci zásady presumpce nevinny, jak ji známe dnes. Jeho druhá část je dodatkem směřujícím k úpravě práv zatčených osob a zasazuje presumpci nevinny do historického kontextu, kdy znamenala vymezení se vůči předchozí praxi krutého zacházení s obviněným, jenž byl po zatčení nezřídka podroben tortuře a jiným bezprávím. Tato formulace presumpce nevinny byla navržena poslancem Duportem poté, kdy se osobně seznámil s podmínkami ve věznici Bastille a hovořil o barbarském trestání dosud

¹³² STORCH, *Řízení trestní rakouské. Díl I.*, s. 89-91.

¹³³ CÍSAŘOVÁ, *Presumpce nevinny jako základní zásada*, s. 2.

¹³⁴ BECCARIA, *op. cit.*, s. VII.

¹³⁵ Bod 9 Deklarace práv člověka a občana. Cit. dle SÝKORA, *op. cit.*, s. 24.

neodsouzených lidí.¹³⁶ Zakotvení presumpce nevinny vzešlo z požadavku na zmírnění režimu vazby.¹³⁷

Francouzská revoluce znamenala konec uplatňování inkvizičního institutu *absolutio ab instantia* a pravidla *plus amplement informé*.¹³⁸ Díky zásadě presumpce nevinny přestal být konečný osvobozující rozsudek vyhrazen jen pro případy, kdy byla nevinna obviněného prokázána.¹³⁹ Nicméně je třeba dodat, že samotné zakotvení zásady presumpce nevinny v roce 1789 neznamenovalo pro francouzské trestní řízení okamžitý obrat a nevedlo k uplatnění této zásady co do všech jejích aspektů, například pokud jde o právo obviněného nevypovídat. Ještě v roce 1846 francouzské příručky pro vyšetřování uváděly, že mlčení obviněného umožňuje presumovat vinu.¹⁴⁰ Navíc pojetí presumpce nevinny po Velké francouzské revoluci bylo ambivalentní, neboť práva z ní vyplývající byla odpírána kontrarevolucionářům. V rozporu s původním záměrem fakticky nedošlo ani ke zlepšení zacházení s vazebně stíhanými osobami. Presumpce nevinny tak představovala spíše teoretický koncept.¹⁴¹

Přijetí Deklarace práv člověka a občana lze charakterizovat především jako výsledek snahy vymanit se z despotického poddanství. Podobné poměry jako ve Francii panovaly v 18. století téměř v celé Evropě. Proto záhy došlo k systémovým reformám i v dalších evropských státech, zejména pokud jde o úpravu trestního práva pod vlivem myšlenek francouzské revoluce.¹⁴²

1.3.6. Presumpce nevinny v rakouských zemích

V rakouských zemích došlo trestním řádem z roku 1850 k úpravě trestního řízení ve prospěch zásady obžalovací po vzoru francouzském, ale trestní řád z roku 1853 se navrátil k původním zásadám trestního řízení. Až Glaserův trestní řád z roku 1873¹⁴³ již zcela spočíval

¹³⁶ ŠTĚPÁN, *op. cit.*, s. 135.

¹³⁷ HERCZEG, *Média a trestní řízení*, s. 133.

¹³⁸ Nesouhlasné stanovisko soudce Pinta De Albuquerque k rozsudku ESLP ze dne 15. 11. 2016 ve věci A a B proti Norsku ke stížnostem č. 24130/11 a 29758/11.

¹³⁹ KNIGGE, Geert. On Presuming Innocence. Is Duff's Civic Trust Principle in Line with Current Law, Particulary the European Convention on Human Rights? *Netherlands Journal of Legal Philosophy*. 2013, vol. 42, no. 2, s. 237.

¹⁴⁰ ŠTĚPÁN, *op. cit.*, s. 136.

¹⁴¹ QUINTARD-MORENAS, *op. cit.*, s. 134-138.

¹⁴² BECCARIA, *op. cit.*, s. VIII-IX.

¹⁴³ Zákon č. 119/1873 ř. z. ze dne 23. 5. 1873, jímž se zavádí nový řád soudu trestního.

na zásadě obžalovací a zásadě volného hodnocení důkazů.¹⁴⁴ Není však jednoznačné, zda Glaserův trestní řád spočíval rovněž na zásadě presumpce nevinny či zda alespoň tehdejší právní teorie presumpci nevinny znala a uznávala jako platnou. Ve Storchově díle Řízení trestní rakouské z roku 1887 se nenachází samostatná kapitola, která by se věnovala zásadě presumpce nevinny, ani samotný termín presumpce nevinny Storch nepoužíval. Zmiňoval však pravidlo „*in dubio mitius*“, k němuž vysvětloval, že „*obžalovaný, nebyl-li proveden úplný důkaz jeho viny, musí býti osvobozen*.“¹⁴⁵ Procesní pravidlo *in dubio mitius*, neboli „v pochybnostech mírněji“, má totožný význam jako pravidlo *in dubio pro reo*.¹⁴⁶ Tato zmínka není v dobové literatuře osamocena. Rovněž Slavíček v učebnici rakouského trestního práva hmotného z roku 1866, tedy již před přijetím Glaserova trestního řádu z roku 1873, hovořil o pravidle *in dubio mitius* jako o „*staré právní zásadě*“.¹⁴⁷ Kuriozitou je, že Slavíček toto pravidlo spojoval s rozhodováním o otázce, podle kterého zákona, mírnějšího či přísnějšího, má být obžalovaný souzen, tj. s otázkou právní. Z dnešního pohledu je toto pojetí nesprávné, neboť uvedené pravidlo se týká pouze otázek skutkových, nikoliv právních. V trestním řádu z roku 1873 se zmíněné pravidlo uplatnilo prostřednictvím § 259: „*Obžalovaný budiž rozsudkem soudním obžaloby zproštěn [...] když soud shledá, že [...] skutek zběhlý není na jisto postaven, aneb že není prokázáno, že obžalovaný spáchal skutek za vinu mu kladený [...]*“.¹⁴⁸ Lze si všimnout podobnosti mezi právě citovanou normou a § 226 dnes platného tr. řádu.

Glaserův trestní řád z roku 1873 obsahoval i pravidlo *nemo tenetur se ipsum accusare* úzce spojené se zásadou presumpce nevinny, neboť zapovídal jakékoliv donucení obviněného k přiznání. Ustanovení § 202 stanovilo, že „*není dovoleno, obviněnému ani ničeho připovídati ani křivě předstírat, ani mu hroziti, ani prostředků donucovacích užívati k tomu konci, aby přiveden byl k přiznání nebo aby něco jiného určitého pověděl*.“ Rovněž bylo výslovně zachováno právo obviněného mlčet, neboť podle § 245 platilo, že „*obžalovaný nemůže k tomu přidržován býti, aby na otázky jemu dané odpovídal*.“ Z pohledu presumpce nevinny je také podstatné, že ani doznání obviněného do určité míry nezbavovalo soud povinnosti doznání ověřit provedením dalších důkazů, a to podle § 206: „*Tím, že obviněný činí vyznání, není soudce vyšetřující prost povinnosti,*

¹⁴⁴ STORCH, *Řízení trestní rakouské. Díl I.*, s. 99.

¹⁴⁵ Tamtéž, s. 306.

¹⁴⁶ Srov. SOLNAŘ a kol., *Československé trestní řízení*, s. 217.

¹⁴⁷ Srov. SLAVÍČEK, Josef. *Úvod ve studium trestního hmotného práva vůbec a ve studium rakouského obecného zákonníka trestního ze dne 27. 5. 1852 zvláště. Oddělení první: Část dogmatická*. Praha: Dr. Ed. Grégr, 1866, s. 88.

¹⁴⁸ § 259 zákona č. 119/1873 ř. z. ze dne 23. 5. 1873, jímž se zavádí nový řád soudu trestního, ve vyhlášeném znění.

by povahu skutku, pokud možná, vyhledal. Jestli vyznání úplné, a potvrzuje-li se tím, co přípravným vyšetřováním přišlo na jevo, tedy záleží na zvláštních návrzích žalobníkůých, má-li se vyhledávání vésti dále.“ Glaserův trestní řád tedy obsahoval mnoho záruk daných obviněnému v průběhu trestního procesu, které vyplývají z principu presumpce nevinny. I když neobsahoval jeho výslovnou formulaci, tento princip se uplatnil. Glaserův trestní řád na území České republiky platil s jistými změnami až do roku 1950.

1.3.7. Presumpce nevinny v Československu

V našem právním řádu byla presumpce nevinny poprvé výslovně upravena až v 50. letech minulého století, ač se to zdá překvapivé, neboť soudní procesy z tohoto období bývají vnímány jako ty, v nichž byla práva obviněných nejvíce porušována. Byla to ale právě zkušenost nabytá v 50. letech minulého století, z níž vzešel požadavek výslovného zakotvení základních zásad trestního řízení v zákoně.¹⁴⁹ Presumpce nevinny se jako procesní zásada prosadila v 50. letech 20. století nejen u nás, ale v celé kontinentální Evropě, a to v důsledku přijetí Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, která zakotvila zásadu presumpce nevinny v čl. 6 odst. 2.¹⁵⁰ Z dobové literatury je patrné, že socialistické zákonodárství považovalo výslovné zakotvení presumpce nevinny do právního řádu za svou chloubu a vymezovalo se jím vůči buržoazním právním systémům, v nichž údajně fakticky platila presumpce viny.¹⁵¹ V praxi však presumpce nevinny nebyla dodržována v případech politicky nevyhovujících osob.¹⁵²

První výslovnou formulaci zásady presumpce nevinny v našem právním řádu nalézáme v **zákoně č. 64/1956 Sb., o trestním řízení soudním**. Jeho § 2 odst. 6 zněl: „*Dokud pravomocným odsuzujícím rozsudkem soudu není vina vyslovena, nelze na osobu, proti které se vede trestní řízení, hledět jako by byla vinna.*“ Tato formulace se shoduje s formulací presumpce nevinny v dnes platném tr. řádu, až na označení pojmem „osoba“, zatímco dnes platný trestní řád hovoří o „tom, proti němuž se vede trestní řízení“.¹⁵³ Výslovné zakotvení presumpce nevinny v zákoně vycházelo z požadavku II. celostátní konference Komunistické strany Československa „zajistit v trestním řízení dodržování zásady, že o obviněném je předpokládáno, že se trestného činu

¹⁴⁹ FENYK, CÍSAŘOVÁ, GRÍVNA a kol., *Trestní právo procesní*, s. 93.

¹⁵⁰ ŠTĚPÁN, *op. cit.*, s. 135.

¹⁵¹ Srov. např. LACHOUT, *Některé otázky*, s. 297-298; SOLNAŘ a kol., *Československé trestní řízení*, s. 52.

¹⁵² VOZÁR, Jozef. Právne aspekty prezumpcie nevinny. In. *Justičná revue*. 1997, č. 6-7, s. 54.

¹⁵³ SÝKORA, *op. cit.*, s. 22.

nedopustil, dokud není jeho vina prokázána výsledky trestního řízení“, přičemž presumpce nevinny měla být promítnuta do všech stádií trestního procesu.¹⁵⁴

Obdobně zákonodárce tuto zásadu později promítl pro řízení před místními lidovými soudy do **zákona č. 38/1961 Sb., o místních lidových soudech**, který v § 32 odst. 1 stanovil: „*Dojde-li místní lidový soud k závěru, že nelze prokázat, že se občan provinění nebo trestného činu dopustil, vynese rozhodnutí zprošťující.*“ Dobová literatura uvádí, že v řízení před místními lidovými soudy zásada presumpce nevinny platila stejně jako v trestním řízení, jen byla v § 32 odst. 1 zákona o místních lidových soudech vyjádřena neúplně a nepřímou.¹⁵⁵

Dne 1. 1. 1962 nabyl účinnosti **zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním**,¹⁵⁶ který upravoval presumpci nevinny ve svém § 2 odst. 2. Toto ustanovení zůstalo v nezměněné podobě platné a účinné dodnes.

¹⁵⁴ LACHOUT, *Některé otázky*, s. 296-298.

¹⁵⁵ TOLAR, J., PŘENOSIL, G., LAKATOŠ, M. *Místní lidové soudy*. Praha: Československá akademie věd, 1965, s. 132.

¹⁵⁶ Srov. § 461 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním, ve znění pozdějších předpisů.

1.4. Platná právní úprava presumpce nevinny

Již v 60. letech minulého století se diskutovalo o vhodnosti různých formulací zákonného zakotvení presumpce nevinny.¹⁵⁷ Přitom v té době obsahoval právní řád jedinou přímou formulaci presumpce nevinny, a to v platném trestním řádu,¹⁵⁸ zatímco dnes je součástí českého právního řádu více než deset různých formulací. Diskuse o vhodnosti různých formulací presumpce nevinny je tak dnes o to aktuálnější, zvláště když se v rámci přípravy nového trestního řádu uvažuje o její změně.

Podle mnohých autorů jsou níže uvedené formulace presumpce nevinny z hlediska obsahu a významu totožné a nepovažují za podstatné, že se v detailech rozcházejí.¹⁵⁹ Podle mého názoru však výběr konkrétní formulace zásady presumpce nevinny může mít zásadní vliv na adresáty normy. Shora jsem se zabýval psychologickým efektem rámování, který ukazuje, že rozdílná formulace téže skutečnosti může vést k odlišným kognitivním procesům. K pochopení podstaty presumpce nevinny je proto nezbytné zkoumat různé způsoby jejího konkrétního vyjádření.

1.4.1. Mezinárodní právní úprava

Podle čl. 10 Ústavy jsou součástí právního řádu vyhlášené mezinárodní smlouvy, k jejichž ratifikaci dal Parlament souhlas a jimiž je ČR vázána. Jestliže taková mezinárodní smlouva stanoví něco jiného než zákon, použije se mezinárodní smlouva.¹⁶⁰

Za nejvýznamnější mezinárodní smlouvu obsahující vyjádření presumpce nevinny, jež je podle čl. 10 Ústavy součástí právního řádu, považuji **Úmluvu o ochraně lidských práv a základních svobod** („EÚLP“), neboť zřídila ESLP, který má oprávnění vykládat ustanovení EÚLP a jehož jurisdikci ČR podléhá.¹⁶¹ Ustanovení čl. 6 odst. 2 EÚLP zní: „*Každý, kdo je obviněn z trestného činu, se považuje za nevinného, dokud jeho vina nebyla prokázána zákonným způsobem.*“ Toto ustanovení je součástí čl. 6 EÚLP, který upravuje obecnější právo na spravedlivý proces. ESLP rozlišuje dva hlavní aspekty presumpce nevinny. Prvním je pravidlo zacházení

¹⁵⁷ LACHOUT, *Některé otázky*, s. 297.

¹⁵⁸ Nepočítáme-li zákon o místních lidových soudech, který upravoval spíše důsledky tohoto principu.

¹⁵⁹ Srov. např. MULÁK, *The principle of the presumption of innocence*, s. 203; ŠÁMAL, Pavel. Základní zásady dokazování v připravovaném novém trestním řádu. In: JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo procesní – minulost a budoucnost*. Praha: Leges, 2016, s. 54.

¹⁶⁰ Čl. 10 Ústavy.

¹⁶¹ Srov. čl. 19, čl. 32 a čl. 46 EÚLP dle Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 209/1992 Sb., o sjednání Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a Protokolů na tuto Úmluvu navazujících.

s obviněným, druhým důkazní pravidlo.¹⁶² Každému, kdo je obviněn z trestného činu pak čl. 6 odst. 2 EÚLP zaručuje, že se považuje za nevinného. Pojmem „trestný čin“ ESLP nerozumí pouze trestné činy ve smyslu § 13 odst. 1 a § 111 tr. zák., ale rovněž jiné delikty, za něž lze uložit sankce. EÚLP užívá pojem „považuje se“, který je dle platných vnitrostátních občanskoprávních předpisů typický pro právní fikci. V minulosti však tato formulace byla spojována s vyvratitelnou právní domněnkou.¹⁶³ EÚLP výslovně hovoří o „nevině“. Středobodem jejího zájmu je tedy nevinná osoba, které je poskytnuta určitá ochrana. Formulací „dokud jeho vina nebyla prokázána zákonným způsobem“ EÚLP stanoví, že po prokázání viny čl. 6 odst. 2 EÚLP již ochranu obviněné osobě neposkytuje. Obecná formulace „prokázána zákonným způsobem“ obsažená v EÚLP zahrnuje též právní řády systému *common law*, které konec řízení o vině za trestný čin nespojují pouze s odsuzujícím rozsudkem, ale také s uznáním viny v podobě institutu *guilty plea*.¹⁶⁴ Tím EÚLP odkazuje na vnitrostátní úpravu. K prokázání viny musí dojít v souladu s vnitrostátním právem, přičemž vzhledem k tomu, že české vnitrostátní předpisy vyžadují k vyslovení viny existenci pravomocného odsuzujícího rozsudku, nepostačuje k prokázání viny rozsudek nepravomocný. Slovní spojení „prokázána zákonným způsobem“ není bezvýhradným odkazem na vnitrostátní právo. Stanoví ale vnitrostátnímu právu hranice, které je třeba brát do úvahy při prokazování viny, při kterém je třeba respektovat právo na obhajobu.¹⁶⁵ Použitím termínu „dokud“ EÚLP vyjadřuje potřebu dosažení určitého časového okamžiku. Užitím termínu „prokázání“ viny vyjadřuje pravidlo, podle něhož musí být obviněnému vina prokázána.

Pokud by zde uvedené mezinárodní dokumenty neměly být řazeny dle aktuálního významu pro ČR, ale chronologicky, měla by být na prvním místě uvedena **Všeobecná deklarace lidských práv** („Všeobecná deklarace“) z roku 1948. Ta je sice pouhou deklarací bez právní závaznosti, ale v ní obsažené formulace základních práv sloužily jako zdroj inspirace pro další mezinárodní dokumenty, včetně EÚLP.¹⁶⁶ Ustanovení čl. 11 odst. 1 Všeobecné deklarace zní: „*Každý, kdo je obviněn z trestného činu, má právo být považován za nevinného, dokud není zákonným způsobem prokázána jeho vina ve veřejném řízení, v němž mu byly dány veškeré záruky nutné pro*

¹⁶² REPÍK, *Úvahy nad judikaturou*, s. 81-91.

¹⁶³ DVOŘÁK, J., ŠVESTKA, J., ZUKLÍNOVÁ, M. a kol. *Občanské právo hmotné. Svazek 1. Díl první: Obecná část*. 2. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2016, s. 214.

¹⁶⁴ MULÁK, *The principle of the presumption of innocence*, s. 202.

¹⁶⁵ REPÍK, *Úvahy nad judikaturou*, s. 87.

¹⁶⁶ KMEC, J., KRATOCHVÍL, J. Kapitola I. Historie Úmluvy. In: KMEC, J., KOSAŘ, D., KRATOCHVÍL, J., BOBEK, M. *Evropská úmluva o lidských právech. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 6.

jeho obhajobu.¹⁶⁷ Tato formulace presumpce nevinny je rozsáhlejší než její úprava v EÚLP. To je dáno tím, že Všeobecná deklarace do čl. 11 odst. 1 začleňuje i další záruky, kterými jsou veřejnost řízení a právo na obhajobu, jež EÚLP upravuje v jiných svých ustanoveních. Všeobecná deklarace začleněním dalších záruk do tohoto ustanovení cílila na konkretizaci slovního spojení „zákonný způsob“, kterým má být dosaženo prokázání viny obviněného. Odlišnost od EÚLP spočívá také v tom, že Všeobecná deklarace koncipuje presumpci výslovně jako „právo“ každého, kdo je obviněn z trestného činu, být považován za nevinného, zatímco EÚLP stanoví „považuje se za nevinného“. Zatímco Všeobecná deklarace zdůrazňuje subjektivní povahu práva na presumpci nevinny, formulace v EÚLP zdůrazňuje její povahu objektivního postojе zákona k obviněnému,¹⁶⁸ který (dokud není vina prokázána zákoným způsobem) alespoň zdánlivě nepřipouští žádné výjimky a nikdo nesmí do tohoto objektivního stavu zasáhnout.

Jinou mezinárodní smlouvou, která je součástí právního řádu ČR podle čl. 10 Ústavy je **Mezinárodní pakt o občanských a politických právech** („Mezinárodní pakt“). Ustanovení čl. 14 odst. 2 Mezinárodního paktu zní: „Každý, kdo je obviněn z trestného činu, považuje se za nevinného, dokud není zákoným postupem prokázána jeho vina.“ Toto ustanovení je tedy téměř totožné s ustanovením čl. 6 odst. 2 EÚLP. Rozdíly spočívají pouze ve slovosledu, v užití pojmu „zákonný postup“ namísto pojmu „zákonný způsob“ a v tom, že Mezinárodní pakt ohledně podmínky prokázání viny užívá slovo „není“ v přítomném čase, zatímco EÚLP užívá slovo „nebyla“ v čase minulém. Při užití slova „není“ v přítomném čase Mezinárodním paktem lze výkladem *a contrario* dospět k závěru, že pokud je vina prokázána, a to bez jakékoliv další podmínky, obviněný se již za nevinného nepovažuje. Naopak užití slova „nebyla“ v čase minulém v EÚLP evokuje to, že prokázání viny je pouze jednou z podmínek, aby se obviněný nadále nepovažoval za nevinného, neboť po časovém okamžiku prokázání viny ponechává EÚLP implicitně časový prostor pro přistoupení další okolnosti, která by umožnila nepovažovat již obviněného za nevinného. Takovou okolností by v českém právním prostředí mohl být pravomocný odsuzující rozsudek. Mezinárodní pakt užitím slova „není“ v přítomném čase ve vztahu k prokázání viny vzbuzuje dojem, že časovým okamžikem určující konec ochrany obviněného je moment prokázání viny před nabytím právní moci odsuzujícího rozsudku, tedy moment nabytí vnitřního subjektivního přesvědčení o tom, že obviněná osoba trestný čin

¹⁶⁷ Universal Declaration of Human Rights. *United Nations* [online]. [cit. 2021-08-17]. Dostupné z: <https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights>.

¹⁶⁸ Srov. CÍSAŘOVÁ, *Princip presumpce nevinny*, s. 131.

spáchala a je vinna. To však zcela jistě smyslem Mezinárodního paktu být nemá. Formulaci dle EÚLP proto považují za vhodnější.

Presumpce nevinny je rovněž formulována v **Úmluvě o právech dítěte** („ÚPD“). Ustanovení čl. 40 odst. 2 písm. b) bod i) ÚPD přikazuje, aby „[...] každé dítě obviněné nebo obžalované z porušení trestního práva mělo přinejmenším tyto následující záruky: [...] být považováno za nevinné až do doby, kdy podle zákona je prokázána vina [...]“. Stejně jako v případech jiných mezinárodních dokumentů se jedná o pozitivní formulaci presumpce nevinny, nikoliv o zákaz presumovat vinu. Od ostatních mezinárodních smluv se liší jen drobnými formulačními rozdíly.

Zbývá dodat, že presumpce nevinny je zakotvena i v dalších mezinárodních dokumentech a ve statutech mezinárodních soudů. Jde například o čl. 66 Římského statutu Mezinárodního trestního soudu nebo o čl. 75 odst. 4 písm. d) Dodatkového protokolu k Ženevským úmluvám.¹⁶⁹ Jim nebudu v této práci věnovat detailní pozornost, protože se týkají relativně specifických situací.

1.4.2. Unijní právní úprava

Vzhledem ke vstupu ČR do Evropské unie („EU“) dne 1. 5. 2004 se pro ČR staly závazné právní předpisy EU, které mají aplikační přednost před vnitrostátním právem.¹⁷⁰ Také v těchto předpisech je výslovně zakotvena presumpce nevinny.

Nejvýznamnějším z nich je **Listina základních práv Evropské unie** („LZPEU“), která je ode dne platnosti Lisabonské smlouvy, tj. od 1. 12. 2009, právně závazná a má postavení primárního práva EU, nicméně dovolat se práv obsažených v tomto katalogu je možné jen v souvislosti s uplatňováním práva EU orgány EU nebo členskými státy.¹⁷¹ Ustanovení čl. 48 odst. 1 LZPEU zní: „Každý obviněný se považuje za nevinného, dokud jeho vina nebyla prokázána zákonným způsobem.“ Tato formulace presumpce nevinny je v zásadě shodná, jako formulace ve shora uvedených mezinárodních smlouvách. Tímto směrem je ovšem nazíráno na celou LZPEU, neboť základní práva v ní obsažená jsou již zakotvena v jiných mezinárodních smlouvách závazných pro členské státy EU.¹⁷² Shodně s EÚLP tak LZPEU požaduje prokázání viny zákonným způsobem, hovoří o obviněném a používá pojem „považuje se“. Rozdíl lze spatřit

¹⁶⁹ KAŠČÁK, *op. cit.*, s. 697.

¹⁷⁰ Srov. PAVLÍČEK a kol., *Ústavní právo a státověda*, s. 1067.

¹⁷¹ SVOBODA, Pavel. *Úvod do evropského práva*. 5. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 135-136.

¹⁷² Tamtéž, s. 137.

v tom, že nehovoří o obvinění z trestného činu. Vzhledem ke shora podanému výkladu pojmu trestný čin v judikatuře ESLP, který nelze vykládat striktně podle jeho významu ve vnitrostátním právu, však z vypuštění tohoto slovního spojení v LZPEU nelze vyvodit žádné negativní důsledky. Ustanovení čl. 52 odst. 3 LZPEU dokonce výslovně stanoví, že „*pokud tato listina obsahuje práva odpovídající právům zaručeným Úmluvou o ochraně lidských práv a základních svobod, jsou smysl a rozsah těchto práv stejné jako ty, které jim přikládá uvedená úmluva. Toto ustanovení nebrání tomu, aby právo Unie poskytovalo širší ochranu.*“ Z toho vyplývá, že ohledně formulace presumpce nevinny v LZPEU platí totéž, co bylo uvedeno shora v případě EÚLP.¹⁷³ Při tom se domnívám, že z čl. 48 odst. 1 LZPEU nevyplývá, že by obviněnému poskytovalo širší ochranu než EÚLP.

Presumpce nevinny je však tématem, které je v posledních letech na půdě orgánů EU hojně diskutováno, a to přesto, že pravomoc EU v trestněprávní oblasti je na rozdíl od Rady Evropy značně limitována. V roce 2006 vydala Komise Evropských společenství dokument nazvaný Zelená kniha o presumpci nevinny¹⁷⁴, č. KOM (2006) 174 v konečném znění („Zelená kniha“). Jejím účelem bylo vyvolání diskuse ke zodpovězení otázky, zda je presumpce nevinny chápána shodně v celé EU. Na základě diskuse měla vyplynout existence či neexistence potřeby právní úpravy presumpce nevinny na úrovni sekundárního práva EU. Dotazy Komise v Zelené knize se týkaly pravidel vyplývajících z presumpce nevinny, zvláštních opatření k zajištění presumpce nevinny v přípravném řízení, důkazního břemene a jeho převrácení, práva nebýt donucován k sebeobvinění a doby trvání presumpce nevinny.

Komise na základě diskusí dospěla k závěru, že úprava presumpce nevinny na úrovni sekundárního práva EU je potřebná a dne 27. 11. 2013 přijala návrh **směrnice Evropského parlamentu a Rady, kterou se posilují některé aspekty presumpce nevinny a práva být přítomen při trestním řízení před soudem**, č. KOM (2013) 821. Směrnice byla Evropským parlamentem a Radou přijata dne 9. 3. 2016 pod č. 2016/343/EU („Směrnice“). Ustanovení čl. 3 Směrnice je nazváno „Presumpce nevinny“ a zní: „*Členské státy zajistí, aby byla podezřelá nebo obviněná osoba považována za nevinnou, dokud její vina nebyla prokázána zákonným způsobem.*“ Z formulace presumpce nevinny ve Směrnici je patrná její inspirace EÚLP. Směrnice užívá pojem „považovat“, „dokud“ a hovoří o „prokázání viny zákonným způsobem“. Rozdíl spočívá ve výslovném zakotvení ochrany jak pro osoby „obviněné“, tak pro osoby „podezřelé“.

¹⁷³ K tomu viz dále GŘIVNA, *Článek 48*, s. 1618.

¹⁷⁴ „*Zelené knihy EU jsou dokumenty, které slouží k započítí určité debaty o dané otázce, kterou Komise do budoucna hodlá právně regulovat.*“ (SÝKORA, *op. cit.*, s. 24.)

V této souvislosti je nutné hodnotit i čl. 2 Směrnice, který upravuje oblast působnosti Směrnice. Podle něj se Směrnice „vztahuje na fyzické osoby podezřelé nebo obviněné v trestním řízení. Použije se ve všech stádiích trestního řízení od okamžiku, kdy se určitá osoba stane podezřelou nebo je obviněna ze spáchání trestného činu nebo údajného trestného činu, až do okamžiku nabytí právní moci konečného rozhodnutí o tom, zda tato osoba uvedený trestný čin spáchala.“ Co do vymezení počátku platnosti presumpce nevinu jde tedy Směrnice do značné hloubky a nepřipouští mnoho nejasností. V otázce ukončení platnosti presumpce nevinu, kterou spojuje s momentem právní moci konečného rozhodnutí, je Směrnice také detailnější než EÚLP. Směrnice zachovává obecnost úpravy v tom, že za toto konečné rozhodnutí nepovažuje pouze odsuzující rozsudek. Stejně jako v případě EÚLP je cílem Směrnice obsáhnout co největší množství případů, kterými lze podle vnitrostátních předpisů dospět ke konečnému zjištění viny.

Mimo zmíněnou základní definici presumpce nevinu upravuje Směrnice další pravidla vyplývající z presumpce nevinu za účelem úplného naplnění této zásady. Mezi ně patří příkazy zajistit, aby nedocházelo k označování za vinného ve veřejných prohlášeních orgánů veřejné moci a v soudních rozhodnutích jiných než o vině před prokázáním viny zákonným způsobem¹⁷⁵ a aby nedocházelo k představování chráněných osob jako vinných v důsledku použití donucovacích prostředků spočívajících ve fyzickém omezení.¹⁷⁶ Dále příkaz zajistit, aby důkazní břemeno při prokázání viny leželo na obžalobě a veškeré pochybnosti v otázce viny byly vykládány ve prospěch chráněných osob¹⁷⁷ a rovněž příkaz zajistit právo nevypovídat a neobviňovat sám sebe.¹⁷⁸ Dále je stanovena povinnost zajistit účinný prostředek právní ochrany při porušení práv přiznaných Směrnicí.¹⁷⁹ V právním řádu ČR je Směrnice obecně transponována dostatečně. Pochybnosti mohou vyvstat ve vztahu k právu obviněného neobviňovat sám sebe jiným způsobem než výpovědí, které není ve vnitrostátních právních předpisech výslovně formulováno, ve vztahu k otázce přenesení důkazního břemene na obviněného a ve vztahu k otázce představování obviněného na veřejnosti jako vinného v důsledku použití donucovacích prostředků.

¹⁷⁵ Čl. 4 Směrnice.

¹⁷⁶ Čl. 5 Směrnice.

¹⁷⁷ Čl. 6 Směrnice.

¹⁷⁸ Čl. 7 Směrnice.

¹⁷⁹ Čl. 10 Směrnice.

1.4.3. Vnitrostátní právní úprava

Z hlediska právní síly se vnitrostátní právní předpisy tradičně dělí na předpisy ústavní, zákonné a podzákonné. V této podkapitole postupuji v souladu s tímto dělením od normy vyšší právní síly k normám nižší právní síly.

Na ústavní úrovni nalezneme vyjádření presumpce nevinny v čl. 40 odst. 2 **Listiny základních práv a svobod** („Listina“): *„Každý, proti němuž je vedeno trestní řízení, je považován za nevinného, pokud pravomocným odsuzujícím rozsudkem soudu nebyla jeho vina vyslovena.“* V tomto souvětí důraz spočívá na části „každý, proti němuž je vedeno trestní řízení“. Středobodem zájmu tohoto ustanovení je každá osoba, obdobně jako je tomu v případě EÚLP. Této osobě Listina zaručuje, že s ní bude jednáno jako s nevinnou až do vyslovení viny pravomocným odsuzujícím rozsudkem soudu. Stejně jako v případě mezinárodních smluv jde o pozitivní vyjádření presumpce nevinny. Listina užívá „považovat“, které bylo v době jejího přijetí typické pro uvození vyvratitelné právní domněnky.¹⁸⁰

Na rozdíl od mezinárodních smluv však Listina užívá slovo „pokud“ namísto „dokud“. Nevyjadřuje se tak přímo k otázce časové působnosti presumpce nevinny. Formulaci v Listině považuji za vhodnější, neboť neimplikuje, že vina latentně existuje a pouze se vyčkává na její vyslovení. Slovo „pokud“ lépe vyjadřuje, že k vyslovení viny vůbec dojít nemusí. Informaci o časové působnosti presumpce nevinny lze vyčíst ze slovesa „nebyla“ užitím v minulém čase. Listina hovoří o každém, „proti němuž je vedeno trestní řízení“, zatímco shora uvedené mezinárodní dokumenty se týkají každého, „kdo je obviněn z trestného činu“. Ovšem rovněž čl. 6 odst. 2 EÚLP poskytuje ochranu také osobám, kterým dosud nebylo sděleno formální obvinění. Pojem „obviněný“ užitý v mezinárodních dokumentech nelze chápat ve smyslu § 32 tr. řádu. V důsledku tak Listina i EÚLP poskytují v tomto ohledu stejný rozsah ochrany. Přesto Listina poskytuje větší standard ochrany než EÚLP v jiném ohledu, protože požadavek vyslovení viny pravomocným odsuzujícím rozsudkem stanovený Listinou znamená větší standard ochrany práv než požadavek prokázání viny jakýmkoliv jiným způsobem podle EÚLP.¹⁸¹ Formulace presumpce nevinny v Listině je rovněž odlišná v tom, že vina má být pravomocným odsuzujícím rozsudkem „vyslovena“, nikoliv „prokázána“. Užití pojmu „vyslovena“ je na místě,

¹⁸⁰ DVOŘÁK, ŠVESTKA, ZUKLÍNOVÁ a kol., *op. cit.*, s. 214.

¹⁸¹ NOVÁK, Jiří. Čl. 40. Ústavní parametry trestního řízení. In: HUSSEINI, Faisal a kol. *Listina základních práv a svobod*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2021, s. 1244.

neboť odsuzující rozsudek vinu neprokazuje, ale vyslovuje ji, přičemž k prokázání viny došlo již před vynesením rozsudku.

Trestní řád, zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním, ve znění pozdějších předpisů, jako nejdůležitější předpis v oblasti trestního práva procesního na úrovni běžných zákonů, zakotvuje presumpci nevinu v katalogu základních zásad trestního řízení v § 2 odst. 2: „*Dokud pravomocným odsuzujícím rozsudkem soudu není vina vyslovena, nelze na toho, proti němuž se vede trestní řízení, hledět, jako by byl vinen.*“ V tomto souvětí je důraz kladen na část „dokud pravomocným odsuzujícím rozsudkem soudu není vina vyslovena“. Středobodem zájmu tohoto ustanovení je podmínka vyslovení viny pravomocným odsuzujícím rozsudkem. Trestní řád k této formulaci nad rámec Listiny uvádí, že se musí jednat o pravomocný odsuzující rozsudek „soudu“, čímž odkazuje na pravidlo stanovené v čl. 90 větě druhé Ústavy. Domnívám se nicméně, že toto pravidlo je již implicitně obsaženo ve slově „rozsudek“ a pokud by v § 2 odst. 2 tr. řádu slovo „soudu“ uvedeno nebylo, na jeho významu by se nic nezměnilo. Do splnění stanovené podmínky tedy podle tr. řádu nelze na toho, proti němuž se vede trestní řízení, hledět, jako by byl vinen. Proto jde o negativní vyjádření presumpce nevinu, neboť nepředstavuje příkaz dodržování presumpce nevinu, ale zákaz presumovat vinu. Tento zákaz **Repík** považuje za slabší garanci než příkaz presumovat nevinu.¹⁸² Podle **Šámala** tento rozdíl nelze přeceňovat.¹⁸³

Formulace presumpce nevinu v trestním řádu se odlišuje ode všech shora uvedených formulací presumpce nevinu tím, že používá pojem „hledět“ namísto pojmu „považovat“. Výkladem těchto pojmů se tradičně zabývá věda občanskoprávní. Pro výklad pojmu „hledí se“ užitý v § 2 odst. 2 tr. řádu, který byl převzat z § 2 odst. 6 zákona č. 64/1956 Sb., o trestním řízení soudním, který rovněž obsahovalo pojem „hledět“, je třeba zkoumat literaturu z 50. let minulého století. Termín „hledí se“ užitý v § 45 odst. 2 zákona č. 142/1950 Sb., o řízení ve věcech občanskoprávních,¹⁸⁴ je dobovou literaturou vykládán jako nevyvratitelná právní domněnka.¹⁸⁵ Žádný z dostupných zdrojů se nepřiklání k názoru, že by mělo jít o právní domněnku vyvratitelnou. Vyvstává tedy otázka, zda bylo záměrem zákonodárce formulovat presumpci

¹⁸² REPÍK, Bohumil. *Evropská úmluva o lidských právech a trestní právo*. Praha: Orac, 2002, s. 175.

¹⁸³ ŠÁMAL, *op. cit.*, s. 54.

¹⁸⁴ § 45 odst. 2 zákona č. 142/1950 Sb., o řízení ve věcech občanskoprávních, zněl: „*Vrátí-li účastník opravené podání ve lhůtě určené soudem, hledí se na ně tak, jako by se stalo v den, kdy bylo podáno poprvé.*“

¹⁸⁵ Srov. např. STEINER, Vilém. *Občanské právo procesní v praxi soudů*. 1. vydání. Praha: Orbis, 1958, s. 23; PETRŮ, František a kol. *Právní slovník pro lidové funkcionáře*. 1. vydání. Praha: Orbis, 1961, s. 95.

neviny v § 2 odst. 2 tr. řádu jako nevyvratitelnou právní domněnku, když Císařová uvádí, že presumpce neviny očividně není ani nevyvratitelnou právní domněnkou, ani fikcí, neboť jinak by nebylo možné vyslovit vinu obžalovaného.¹⁸⁶

Rozdíly ve formulaci presumpce neviny ve vnitrostátních předpisech jsou odůvodněné z hlediska toho, v jakém předpise se příslušná formulace presumpce neviny nachází. Trestní řád je předpisem, jehož účelem je upravit postup orgánů činných v trestním řízení.¹⁸⁷ Je tedy logické, že formulace presumpce neviny v tomto předpise je odlišná, koncipovaná jako zákaz presumovat vinu osoby, proti níž se vede trestní řízení, uložený orgánům činným v trestním řízení. V souvislosti s těmito formulačními rozdíly se při přípravě nové právní úpravy trestního procesu objevuje požadavek na sjednocení formulace presumpce neviny ve vnitrostátním právu.¹⁸⁸ Otázkou je, která z formulací by měla být *pro futuro* zachována. Jsem si vědom toho, že se zamýšlenými zásahy do ústavního pořádku je třeba nakládat obzvlášť obezřetně,¹⁸⁹ a proto v současné době převládá názor, že formulace v Listině by měla být ponechána beze změn. Jak ale vyplývá z dalšího textu této práce, existují ještě jiné způsoby formulace presumpce neviny, které považuji za vhodnější a mělo by být zváženo, zda tyto formulace nepromítnout do textu Listiny. Zbývá dodat, že § 2 odst. 2 tr. řádu nebyl od přijetí tr. řádu v roce 1961 novelizován a jeho podoba se tedy nezměnila.

Znění zásady presumpce neviny, se v trestním řádu objevuje ještě na jiném místě v souvislosti s úpravou poskytování informací o trestním řízení, a to v **§ 8a odst. 1 tr. řádu**, podle něhož „*při poskytování informací o své činnosti veřejnosti orgány činné v trestním řízení dbají na to, [...] aby neporušily zásadu, že dokud pravomocným odsuzujícím rozsudkem není vina vyslovena, nelze na toho, proti němuž se vede trestní řízení, hledět, jako by byl vinen (§ 2 odst. 2) [...].*“ Vzhledem k tomu, že toto ustanovení na § 2 odst. 2 tr. řádu přímo odkazuje, zachovává shodnou terminologii. Z formulace presumpce neviny je tu oproti § 2 odst. 2 tr. řádu pouze vypuštěno slovo „soudu“. Shora jsem však již předložil argumenty k tomu, že vypuštění tohoto slova význam ustanovení nezmění. Jiné formulační odchylky tu nenalezneme.

Podobné výslovné vyjádření presumpce neviny jako v § 8a odst. 1 tr. řádu nalezneme také v zákoně č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech

¹⁸⁶ CÍSAŘOVÁ, *Presumpce neviny jako základní zásada*, s. 9.

¹⁸⁷ Srov. § 1 odst. 1 tr. řádu.

¹⁸⁸ MULÁK, *The principle of the presumption of innocence*, s. 204.

¹⁸⁹ Toho si byl vědom i ústavodárce, který ústavnímu pořádku poskytl ochranu před změnami stanovením kvalifikované většiny potřebné pro jejich přijetí. Srov. čl. 39 odst. 4 Ústavy.

mládeže a o změně některých zákonů (**zákon o soudnictví ve věcech mládeže**), ve znění pozdějších předpisů („ZSVM“). Ustanovení § 3 ZSVM, které obsahuje základní zásady soudnictví ve věcech mládeže, v odstavci 5 upravuje presumpci nevinu v rámci jiné zásady, a to zásady ochrany soukromí mladistvých a dětí před jejich stigmatizací trestním řízením.¹⁹⁰ Ustanovení § 3 odst. 5 ZSVM zní: „*V řízení podle tohoto zákona je třeba chránit osobní údaje osoby, proti níž se řízení vede, a její soukromí, aby každá taková osoba byla chráněna před škodlivými vlivy, a při dodržení zásady, že je považována za nevinnou, dokud její vina nebyla prokázána zákonným způsobem.*“ ZSVM tedy neupravuje zásadu presumpce nevinu jako takovou. Ustanovení § 3 odst. 5 ZSVM tuto zásadu pouze připomíná požadavkem, aby byla důsledně dodržována za účelem eliminace škodlivých zásahů do integrity mladistvých.¹⁹¹ To však neznamená, že se jinak zásada presumpce nevinu v řízení podle ZSVM neuplatní. Ustanovení § 1 odst. 3 ZSVM předepisuje subsidiární použití tr. řádu, pokud ZSVM nestanoví jinak. Bylo by tedy legitimní očekávat, že zákonodárce při tvorbě ZSVM převzal formulaci zásady presumpce nevinu z § 2 odst. 2 tr. řádu. Formulace v § 3 odst. 5 ZSVM však spíše odpovídá formulaci zakotvené v mezinárodních dokumentech s prvky formulace obsažené v Listině, čímž zákonodárce vytvořil další specifickou formulaci zásady presumpce nevinu odlišnou od formulací již uvedených.

ZSVM shodně s EÚLP stanoví, že k prokázání viny má dojít „zákonným způsobem“. Shora jsem vysvětlil, že EÚLP tímto termínem odkazuje na vnitrostátní právní úpravy, a to tak, aby úprava pokryla všechny možné způsoby formálního dosažení momentu prokázání viny. Je ale otázkou, co tímto pojmem míní ZSVM. Důvodová zpráva k této otázce mlčí. Ani z diskuse předcházející přijetí zákona na půdě Poslanecké sněmovny v tomto směru nic nevyplývá. Vodítkem pro pochopení použití termínu „prokázána zákonným způsobem“ ve formulaci zásady presumpce nevinu v ZSVM by mohla být úprava ukládání výchovných opatření, která lze podle § 15 odst. 3 ZSVM ukládat již v průběhu trestního řízení, ale jen se souhlasem osoby, proti níž se řízení vede. Podle důvodové zprávy k §§ 9 a 10 ZSVM (obecná úprava opatření ukládaných mladistvým) „*výchovná opatření lze se souhlasem*

¹⁹⁰ ŽATECKÁ, E., HRUŠÁKOVÁ, M. § 3. Základní zásady. In: ŽATECKÁ, E., HRUŠÁKOVÁ, M. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: Komentář*. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2015, s. 12.

¹⁹¹ SOTOLÁŘ, A. K ochraně soukromí mladistvých podle zákona o soudnictví ve věcech mládeže. *Trestněprávní revue*. 2004, č. 4, s. 128.

*mladistvých (z důvodu presumpce nevinny) používat ještě před rozhodnutím soudu o vině.*¹⁹² Komentář k § 20 odst. 3 ZSVM, který upravuje výchovné opatření napomenutí s výstrahou, uvádí, že „*napomenutí s výstrahou sice v sobě obsahuje určitý sankční prvek, nejde však o trestní opatření a vyslovit je lze i v průběhu řízení před rozhodnutím ve věci samé, aniž by byla vyslovena vina mladistvého.*“¹⁹³ Zdá se tedy, že problematika ukládání výchovných opatření souvisí s ukládáním sankcí se souhlasem mladistvého bez toho, aby byla vyslovena vina za spáchaný čin. To vede k závěru, že užití termínu „zákonným způsobem“ v § 3 odst. 5 ZSVM je důvodné, neboť má shodně jako čl. 6 odst. 2 EÚLP zahrnovat také situace, kdy sankce nejsou ukládány jen na základě pravomocného odsuzujícího rozsudku, ale mohou být ukládány i na základě jiné skutečnosti. Zbývá dodat, že z hlediska věcné působnosti právní úpravy by se dalo očekávat, že do ZSVM byla převzata formulace zásady presumpce nevinny, jak je definována v ÚPD. Formulace v ZSVM však kopíruje formulaci obsaženou v EÚLP.

Většina publikací týkajících se presumpce nevinny zcela pomíjí, že zásada presumpce nevinny je jako zásada výkonu vazby formulována rovněž v § 2 **zákona č. 293/1993 Sb., o výkonu vazby**, ve znění pozdějších předpisů: „*Dokud není pravomocným odsuzujícím rozsudkem soudu vyslovena vina, nelze na toho, kdo byl vzat do vazby [...], hledět, jako by byl vinen. Během výkonu vazby smí být obviněný podroben jen těm omezením, která jsou nutná ke splnění účelu vazby z hlediska jejího důvodu a k zachování stanoveného vnitřního pořádku a bezpečnosti. [...]*“ Tato formulace presumpce nevinny je v podstatě shodná s formulací v § 2 odst. 2 tr. řádu, s tím, že pro oblast vazby je výslovně doplněna o pravidla vyplývající ze zásady přiměřenosti. Obě ustanovení používají slova „nelze hledět, jako by byl vinen“ a blíže specifikují, že k vyslovení viny musí dojít pravomocným odsuzujícím rozsudkem. Zákon o výkonu vazby se od tr. řádu odlišuje také svým slovosledem. Zatímco tr. řád (stejně jako Listina) užívá slova „vina vyslovena“, v zákonu o výkonu vazby se píše „vyslovena vina“. Důraz je proto v zákoně o výkonu vazby kladen na to, co má být vysloveno, tj. vina, zatímco ze slovosledu v § 2 odst. 2 tr. řádu vyplývá, že důraz je kladen na to, k čemu musí ohledně viny dojít, tj. že má být vyslovena. Formulaci uvedenou v zákoně o výkonu vazby považuji za vhodnější, neboť podle mého názoru nikterak nepředjímá, že vina osoby latentně existuje a že je pouze třeba vyčkat do doby, než bude vyslovena.

¹⁹² Vláda. Důvodová zpráva k zákonu 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), č. 218/2003 Dz.

¹⁹³ SOTOLÁŘ, A. § 20. Napomenutí s výstrahou. In: ŠÁMAL, P. a kol. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže*. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2011, s. 209.

Formulace presumpce nevinny v § 2 zákona o výkonu vazby a v § 2 odst. 2 tr. řádu se téměř shodují a odlišují se od formulace presumpce nevinny v čl. 40 odst. 2 Listiny. Pokud se uvažuje o změně formulace presumpce nevinny v tr. řádu tak, aby odpovídala formulaci v Listině a došlo tak ke sjednocení právní úpravy, mělo by se uvažovat i o změně § 2 zákona o výkonu vazby, aby bylo kýženého účelu dosaženo. Takový návrh jsem však dosud nikde nenalezl.

Poslední formulací zásady presumpce nevinny v právním řádu ČR je formulace v § 69 odst. 2 **zákona č. 250/2016 Sb., o odpovědnosti za přestupky a řízení o nich**, ve znění pozdějších předpisů: „*Dokud není pravomocným rozhodnutím o přestupku vyslovena vina obviněného, hledí se na něj jako na nevinného. V pochybnostech správní orgán rozhodne ve prospěch obviněného.*“ Přestože se nejedná o právní úpravu týkající se trestního řízení, považují za důležité se jí věnovat, neboť se jedná o další odlišnou formulaci předmětné zásady. Pokud jde o důvod užití termínu „rozhodnutí“ namísto termínu „rozsudek“, je v tomto ohledu situace zcela jasná, neboť o přestupcích rozhoduje správní orgán, nikoliv soud. Zkoumané ustanovení zákona č. 250/2016 Sb. však užívá problematický termín „hledí se“, o němž lze s jistotou tvrdit, že v době přijetí zákona č. 250/2016 Sb., za účinnosti zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku, uvozuje fikci. Jak bylo přitom shora uvedeno, presumpce nevinny fikcí není.¹⁹⁴ Důvodová zpráva k zákonu č. 250/2016 Sb. uvádí, že v zákoně č. 200/1990 Sb. je zásada presumpce nevinny obsažena v § 73 odst. 1, „*na občana obviněného z přestupku se hledí, jako by byl nevinný, pokud jeho vina nebyla vyslovena pravomocným rozhodnutím.*“ Úmyslem zákonodárce tedy bylo pojmout zásadu presumpce nevinny do zákona č. 250/2016 Sb. ve znění odpovídajícím nahrazované právní úpravě stanovené zákonem č. 200/1990 Sb. To nicméně pouze přesouvá cíl mého zkoumání na tento zákon a otázka, proč zákonodárce užil v zákoně č. 200/1990 Sb. pojem „hledí se“, zůstává nezodpovězena. Z důvodové zprávy k zákonu č. 200/1990 Sb. vyplývá, že návrh zákona se v souvislosti se zásadou presumpce nevinny opírá o čl. 6 odst. 2 EÚLP, který užívá pojem „považuje se“. Důvodová zpráva uvádí, že se tento článek vztahuje i na správní trestání. Důvodová zpráva naopak nikterak nezmiňuje znění § 2 odst. 2 tr. řádu, kterým by se nechala z hlediska užití pojmu „hledí se“ inspirovat.¹⁹⁵

Nad rámec uvedeného lze ještě zmínit, že druhá věta § 69 odst. 2 zákona č. 250/2016 Sb. na rozdíl od jiných formulací zásady presumpce nevinny upravuje jedno z pravidel vyplývajících ze zásady presumpce nevinny, kterou je zásada *in dubio pro reo*. To mě přivádí k dalšímu tématu,

¹⁹⁴ Jak bylo shora uvedeno ve vztahu k § 2 odst. 2 tr. řádu, ten sice užívá obdobný pojem, ale v negativním kontextu – „nelze hledět“, a proto dle mého názoru typickou fikci nepředstavuje.

¹⁹⁵ Vláda. Důvodová zpráva k zákonu č. 200/1990 Sb., o přestupcích, č. 200/1990 Dz.

kterým je navržena právní úprava zásady presumpce nevinny v připravovaném novém trestním řádu. Aktuální znění návrhu tohoto zákona některá pravidla vyplývající ze zásady presumpce nevinny rovněž výslovně zakotvuje.

1.4.4. Připravovaná vnitrostátní právní úprava

V současné době stále probíhají práce na nové zákonné úpravě trestního řízení. Základní koncept nového trestního řádu spočívá v konceptu restorativní justice. V souladu s moderními evropskými trendy má posílit kontradiktorní prvky a prvky oportunity při současném zachování zásady legality, zjednodušení a zrychlení trestního řízení. To musí být reflektováno v systému základních zásad.¹⁹⁶ Po dlouhou dobu probíhaly mezi odborníky diskuse o tom, zda vůbec do připravovaného předpisu zařadit základní zásady, popř. do které části.¹⁹⁷ Diskuse nakonec dospěly k závěru, že základní zásady trestního řízení budou zakotveny v úvodu trestního řádu. Tím je presumpce nevinny jednoznačně zařazena mezi základní zásady trestního řízení.

Ustanovení § 2 nazvané „Presumpce nevinny“ má být dle návrhu zařazeno do části první „Obecná část“, hlavy I „Úvodní ustanovení o trestním řízení“, dílu 1 „Obecné zásady“, přičemž se navrhuje toto znění:

„(1) Každý, proti němuž je vedeno trestní řízení, je považován za nevinného, pokud pravomocným odsuzujícím rozsudkem soudu nebyla jeho vina vyslovena.

(2) Ten, proti němuž se řízení vede, není povinen dokazovat svoji nevinu.

¹⁹⁶ ŠÁMAL, *Základní zásady dokazování v připravovaném novém trestním řádu*, s. 46-47.

¹⁹⁷ Srov. např. SÝKORA, *op. cit.*, s. 25-29; GŘIVNA, Tomáš. *Základní zásady trestního řízení ve světle rekonstrukce trestního řádu*. In: *Právní prostor* [online]. 4. 6. 2015 [cit. 2022-06-12]. Dostupné z: <https://www.pravniprostor.cz/clanky/trestni-pravo/zakladni-zasady-trestniho-rizeni-ve-svetle-rekodifikace-trestniho-radu>; ŠÁMAL, *op. cit.*, s. 45-66; JELÍNEK, Jiří. *Dokazování z hlediska budoucí právní úpravy českého trestního řádu*. In: JELÍNEK, J. a kol. *Dokazování v trestním řízení v kontextu práva na spravedlivý proces*. Praha: Leges, 2018, s. 16; MULÁK, Jiří. *Základní zásady trestního řízení – je nutné je uvádět v textu trestního řádu?* In: *Právní prostor* [online]. 29. 7. 2020. [cit. 2022-06-12]. Dostupné z: <https://www.pravniprostor.cz/clanky/trestni-pravo/zakladni-zasady-trestniho-rizeni-je-nutne-je-uvadet-v-textu-trestniho-radu>.

(3) Jsou-li po provedení a zhodnocení všech důkazů pochybnosti o jakékoli důležité skutečnosti z hlediska viny, je nutno rozhodnout ve prospěch obviněného.¹⁹⁸

Z prvního odstavce navrhovaného znění § 2 je zřejmé, že návrh zákona sjednocuje dosavadní rozdílné znění formulace presumpce nevinu v Listině a v tr. řádu. Návrh zákona se přiklání k formulaci obsažené v Listině. Je nicméně otázkou, zda v novém trestním řádu používat pojem „považuje se“, když ten v současnosti označuje fikci, kterou presumpce nevinu není.¹⁹⁹ Jak ukáží v komparativní části, této práce, inspiraci k jiné formulaci lze hledat na Slovensku.

Návrh nového trestního řádu nad rámec aktuálně platného zákona zakotvuje výslovně některá pravidla vyplývající ze zásady presumpce nevinu. Ustanovení § 2 odst. 2 navrhovaného znění se dotýká otázky důkazního břemene v trestním řízení. Činí tak ale velmi opatrně. Nestanoví totiž výslovně nic o tom, kdo či jaký orgán a v jakém rozsahu má dokazovat vinu toho, proti němuž se řízení vede. Stanoví pouze, že ten, proti němuž se řízení vede, není povinen dokazovat svou nevinu. Domnívám se, že tato opatrnost souvisí s tím, že názory odborné veřejnosti na koncept důkazního břemene v trestním řízení jsou dnes rozpolcené. Ustanovení § 2 odst. 2 navrhovaného znění tedy spíše představuje zákaz přenesení důkazního břemene na obviněného, než že by jím výslovně zatěžoval obžalobu. Ustanovení § 2 odst. 3 navrhovaného znění pak upravuje zásadu *in dubio pro reo* vyplývající ze zásady presumpce nevinu, jejíž výslovné vyjádření v dnes platném tr. řádu chybí.

¹⁹⁸ Rekodifikace trestního práva procesního. *Justice.cz* [online]. 14. 10. 2022 [cit. 2022-11-05]. Dostupné z: <https://justice.cz/web/msp/rekodifikace-trestniho-prava-procesniho>.

¹⁹⁹ DVOŘÁK, ŠVESTKA, ZUKLÍNOVÁ a kol., *op. cit.*, s. 214.

1.5. Obsah zásady presumpce nevinoty

Presumpce nevinoty je tradičně řazena mezi základní zásady dokazování, jde však také o zásadu určující, jak zacházet s podezřelým, obviněným a obžalovaným.²⁰⁰ Ze zásady presumpce nevinoty proto vyplývá mnoho pravidel souvisejících s jejími různými aspekty.

Je třeba poznamenat, že tato pravidla nevyplývají jen ze zásady presumpce nevinoty, ale jsou výsledkem jejího propojení s dalšími základními zásadami. Zásada volného hodnocení je vybudována na vnitřním přesvědčení orgánů činných v trestním řízení o vině obviněného, čímž je dána její souvislost se zásadou presumpce nevinoty.²⁰¹ Její propojení se zásadou zjištění skutkového stavu bez důvodných pochybností v rozsahu nezbytném pro rozhodnutí je dáno tím, že orgány činné v trestním řízení jsou povinny prokázat své subjektivní přesvědčení o vině obviněného zákonnými prostředky.²⁰² Souvislost presumpce nevinoty se zásadou vyhledávací spočívá v tom, že orgány činné v trestním řízení mají povinnost objasňovat skutečnosti svědčící nejen v neprospěch, ale i ve prospěch obviněného.²⁰³ Z presumpce nevinoty obviněnému plyne právo bránit se obvinění, čímž je zásada presumpce nevinoty úzce propojena se zásadou zajištění práva na obhajobu.²⁰⁴ Proto z presumpce nevinoty, při jejím případném spojení s dalšími základními zásadami, vyplývají následující pravidla, práva a povinnosti.

1.5.1. In dubio pro reo

Zásada *in dubio pro reo* znamená, že v pochybnostech je třeba rozhodnout ve prospěch obviněného.²⁰⁵ Toto procesní pravidlo je logickým důsledkem zásady presumpce nevinoty.²⁰⁶

Uplatnění pravidla *in dubio pro reo* přichází v úvahu až tehdy, pokud po vyhodnocení důkazů přetrvávají pochybnosti o vině obviněného nebo o jiné skutkové otázce, která má význam

²⁰⁰ SOVOVÁ, O., CÍSAŘOVÁ, D. Právo veřejnosti na informace o trestním postihu zdravotnických pracovníků a presumpce nevinoty. In: Jelínek J. a kol. *Ochrana základních práv a svobod v trestním řízení*. Praha: Leges, 2020, s. 181.

²⁰¹ ŠÁMAL, *Základní zásady dokazování v připravovaném novém trestním řádu*, s. 63.

²⁰² HERCZEG, *Média a trestní řízení*, s. 135.

²⁰³ FENYK, *Dokazování viny*, s. 111.

²⁰⁴ LACHOUT, *Některé otázky*, s. 297.

²⁰⁵ HERCZEG, *Média a trestní řízení*, s. 135.

²⁰⁶ KAŠČÁK, *op. cit.*, s. 710.

pro rozhodnutí, a tyto pochybnosti není možné odstranit provedením jiných důkazů.²⁰⁷ Pochybné skutečnosti svědčící ve prospěch obviněného jsou považované za prokázané až do jejich vyvrácení. Naopak k pochybným skutečnostem svědčícím v neprospěch obviněného lze přihlížet až tehdy, jakmile budou prokázané.²⁰⁸ Zásada *in dubio pro reo* se uplatní jen tehdy, jsou-li pochybnosti o vině obviněného důvodné. Musí se zároveň jednat o pochybnosti v otázkách skutkových. Pochybnosti o otázkách právních se nepředpokládají, neboť platí zásada *iura novit curia*.²⁰⁹

Nejvyšší soud v usnesení ze dne 19. 9. 2001, sp. zn. 5 Tz 37/2001 shrnul, že „rozhodnout ve prospěch obviněného lze jen za předpokladu, jestliže existující rozpory jsou tak zásadní, že vina obviněného není nepochybná ani po pečlivém vyhodnocení všech důkazů naznačeným způsobem, přičemž v úvahu již nepřichází provedení dalších důkazů [...]. Přitom je namístě použít pravidlo ‚in dubio pro reo‘ jen tehdy, jsou-li zde pochybnosti důvodné, tj. rozumné a v podstatných skutečnostech, takže v konfrontaci s nimi by výrok o spáchání trestného činu nemohl obstát. Pochybnosti tedy musí být z hlediska rozhodnutí o vině závažné a již neodstranitelné provedením dalších důkazů či vyhodnocením stávajících důkazů.“

Rozdílné názory existují ve vztahu k možnosti aplikace zásady *in dubio pro reo* v přípravném řízení. **Mulák** zastává názor, že zásada *in dubio pro reo* se neuplatní v přípravném řízení, ale až na samém konci trestního řízení po vyhodnocení všech důkazů. Proto má státní zástupce v pochybnostech podat obžalobu.²¹⁰ Naproti tomu **Kašćák** uvádí, že zásada presumpce nevinny se vztahuje na celé trestní řízení, včetně aplikace pravidla *in dubio pro reo*. V případě pochybností má tedy státní zástupce zastavit trestní stíhání, a nikoliv podávat obžalobu.²¹¹

V tomto ohledu se přikláním spíše k názoru Muláka, neboť ze shora předestřené judikatury jednoznačně vyplývá, že zásada *in dubio pro reo* se uplatní až na samém konci trestního řízení. Navíc taktika obhajoby obviněného může spočívat v přednesení důkazů až ve fázi řízení před soudem a o takových důkazech státní zástupce při podání obžaloby nemůže mít povědomí. Je ale třeba poznamenat, že tu jde také o problematiku subjektivního přesvědčení státního zástupce

²⁰⁷ HERCZEG, *Média a trestní řízení*, s. 135.

²⁰⁸ MIHÁLIK, VINCENT, *op. cit.*, s. 103.

²⁰⁹ HERCZEG, *Média a trestní řízení*, s. 136.

²¹⁰ MULÁK, *The principle of the presumption of innocence*, s. 204.

²¹¹ KAŠĆÁK, *op. cit.*, s. 710.

o vině obviněného. Pokud by státní zástupce o vině obviněného nebyl vnitřně přesvědčen, neměl by obžalobu podávat.

1.5.2. Vina musí být prokázána a obviněný není povinen dokazovat nevinu

(1) Vina obviněného musí být dokázána, a to zákonnými prostředky.²¹² Zásada presumpce nevinu má na dokazování v trestním řízení významný vliv, o čemž vypovídá skutečnost, že presumpce nevinu je již tradičně řazena mezi základní zásady dokazování.²¹³

Podle Ústavního soudu z presumpce nevinu vyplývá, že je to stát, kdo nese důkazní břemeno o vině obviněného a kdo musí vinu obviněného prokázat.²¹⁴ Proto nedokázaná vina má stejný význam jako dokázaná nevinu.²¹⁵ Vina musí být prokázána mimo jakoukoliv pochybnost, což je nejvyšší možný stupeň jistoty, který lze od lidského poznání požadovat.²¹⁶ Podle judikatury Nejvyššího soudu ČSSR „nelze usuzovat na vinu obviněného ze způsobu obhajoby, např. z toho, že obviněný záměrně vypovídal nepravdu, popíral určité skutečnosti nebo se snažil svést vyslychající orgány na falešnou stopu apod.“²¹⁷ Vina musí být obviněnému dokázána i v případě jeho doznání. Dozná-li se obviněný, nezbavuje to orgány činné v trestním řízení povinnosti přezkoumat všechny podstatné okolnosti případu.²¹⁸

Presumpce nevinu vylučuje, aby v trestním řízení bylo o vině rozhodnuto na základě pouhé pravděpodobnosti. „Rozsudek opřený pouze o pravděpodobnostní zjištění viny nemá náležitou morální váhu a není společností hodnocen jako akt spravedlnosti, přičemž obzvláště v oblasti trestního práva vystupuje tento požadavek jako naprosto klíčový.“²¹⁹ Ani v trestním řízení se však jisté míře pravděpodobnosti nelze vyhnout. Poznatky, které orgány činné v trestním řízení při své činnosti získávají, mají vždy pravděpodobnostní povahu a nikdy nemohou vést k poznání

²¹² PAVLÍČEK, V. a kol. *Ústava a ústavní řád České republiky. Komentář. 2. díl. 2. dopl. a podstatně rozš. vyd.* Praha: Linde, 1999, s. 322.

²¹³ FENYK, CÍSAŘOVÁ, GRIVNA a kol., *Trestní právo procesní*, s. 95.

²¹⁴ Nález Ústavního soudu ze dne 26. 4. 2016, sp. zn. I. ÚS 3235/15

²¹⁵ Nález Ústavního soudu ze dne 27. 3. 2017, sp. zn. II. ÚS 4266/16.

²¹⁶ Nález Ústavního soudu ze dne 6. 6. 2006, sp. zn. IV. ÚS 335/05.

²¹⁷ Rozsudek Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 9. 4. 1968, sp. zn. 7 Tz 11/68.

²¹⁸ § 2 odst. 5 tr. řádu.

²¹⁹ Nález Ústavního soudu ze dne 27. 3. 2017, sp. zn. II. ÚS 4266/16.

absolutní pravdy.²²⁰ Z toho důvodu se v trestním řízení pro rozhodnutí o vině obviněného vyžaduje taková míra pravděpodobnosti, která hraničí s jistotou. „*Trestní řízení proto vyžaduje v tomto ohledu ten nejvyšší možný stupeň jistoty, který je možno od lidského poznání požadovat, alespoň tedy na úrovni obecného pravidla ,prokázání mimo jakoukoliv rozumnou pochybnost*“. ²²¹ Pro tuto míru pravděpodobnosti se užívá pojem „praktická jistota“, které je možné dosáhnout překonáním všech důvodných pochybností, což vyplývá ze zásady *in dubio pro reo*.²²² Pojem „důvodné pochybnosti“, ani pojem „praktická jistota“, není v zákoně definován, vykládá je však právní teorie. Důvodná pochybnost je taková pochybnost, „*která by u rozumné osoby zapříčinila, aby zaváhala nebo ustala při vyřizování důležité životní záležitosti*“. ²²³ Praktická jistota je taková jistota, „*která odpovídá rozumovým a morálním a právním představám konkrétního soudce o lidské spravedlnosti v podmínkách konkrétní společnosti*“. ²²⁴ Důvod, proč v trestním řízení nelze rozhodovat na základě jakékoliv nižší míry pravděpodobnosti pregnantně vyjádřil Macur, který se ve svém článku zabýval teorií uplatňování pravděpodobnosti při hodnocení důkazů v civilním soudním řízení: „*I v trestním procesu by patrně bylo statisticky více ,správných‘ rozhodnutí odpovídajících objektivním skutkovým okolnostem, kdyby soud rozhodoval na základě pravděpodobnosti bez uplatňování presumpce nevinny. Tím by však byly jen respektovány společenské hodnoty menšího významu na úkor hodnot vyšších*“. ²²⁵ Těmito vyššími hodnotami jsou zejména základní práva a svobody jednotlivce, mezi nimi i presumpce nevinny.

(2) Z pravidla, že obviněnému je třeba vinu prokázat, vyplývá rovněž pravidlo, že obviněný není povinen dokazovat svou nevinu. Předkládat důkazy o své nevině je právem obviněného, ale ne jeho povinností. Toto své právo může obviněný využít sám nebo prostřednictvím obhájce.²²⁶ Obhajobou obviněného se orgány činné v trestním řízení musejí zabývat, a to ve všech fázích řízení.²²⁷

²²⁰ Srov. MACUR, Josef. Důkazní břemeno a teorie uplatňování pravděpodobnosti při hodnocení důkazů v civilním soudním řízení. *Právník*. 1995, roč. 134, č. 4, s. 366.

²²¹ Nález Ústavního soudu ze dne 6. 6. 2006, sp. zn. IV. ÚS 335/05.

²²² Nález Ústavního soudu ze dne 8. 8. 2013, sp. zn. II. ÚS 2142/11.

²²³ ŠÁMAL, MUSIL, KUČTA a kol., *op. cit.*, 123 s.

²²⁴ FENYK, Jaroslav. Důkazní břemeno a trestní řízení. In: JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo procesní – minulost a budoucnost*. Praha: Leges, 2016, s. 71.

²²⁵ MACUR, *op. cit.*, s. 368.

²²⁶ KAŠČÁK, *op. cit.*, s. 710.

²²⁷ PAVLÍČEK a kol., *Ústava a ústavní řád*, s. 322.

Osoba, proti které se vede trestní řízení, není povinna ani vypovídat, o čemž musí být poučena. Pokud je obviněný pasivní, nelze z toho vyvodit žádné závěry z hlediska viny.²²⁸ Toto pravidlo ale ESLP upřesnil ve věci **Beckles proti Spojenému království**²²⁹, v níž připustil možnost vzetí mlčení obviněného do úvahy při rozhodování o jeho vině, ale při současné nemožnosti založit odsouzení výlučně nebo převážně na této okolnosti.²³⁰ Ve věci **John Murray proti Spojenému království**²³¹ ESLP dovedl, že právo mlčet není absolutní. Možnost vyvození nepříznivých důsledků z mlčení obviněného je však nutné posuzovat podle všech okolností případu a z hlediska váhy, kterou lze mlčení obviněného přisuzovat.²³² Obdobně ve věci **Condrón proti Spojenému království**²³³ ESLP uvedl, že právo mlčet není absolutní a může být bráno v potaz při hodnocení přesvědčivosti důkazů z hlediska viny obviněného „*v situacích, které jasně volají po vysvětlení z jeho strany*“.²³⁴

Kaščák k tomu uvádí, že pokud osoba, proti níž se řízení vede, tvrdí nějakou skutečnost, lze od ní požadovat, aby své tvrzení prokázala a podala k němu vysvětlení. Jen pokud tato osoba není schopna prokázat svá tvrzení a ani orgány činné v trestním řízení nemohou prokázat její vinu, je třeba vynést zprošťující rozsudek.²³⁵

1.5.3. Právo nebýt donucován k sebeobvinění

Obviněný nejen nesmí být nucen prokazovat svou nevinu, jak jsem uvedl shora, především ale nesmí být nucen k vlastnímu obviňování. Toto pravidlo vyplývá *a contrario* z pravidla, že vinu obviněného musejí prokazovat orgány činné v trestním řízení. Pro předmětné pravidlo se vžilo latinské označení *nemo tenetur*, které je zkrácenou verzí formule *nemo tenetur se ipsum accusare* (nikdo není povinen sám sebe obviňovat). Toto pravidlo obsahuje dva aspekty, které se částečně

²²⁸ HERCZEG, *Média a trestní řízení*, s. 136.

²²⁹ Rozsudek ESLP ze dne 8. 10. 2002 ve věci Beckles proti Spojenému království ke stížnosti č. 44652/98.

²³⁰ REPÍK, Bohumil. Otázky dokazování v trestním řízení v judikatuře Evropského osudu pro lidská práva v letech 2001-2002. *Bulletin advokacie*. 2003, č. 8, s. 49.

²³¹ Rozsudek ESLP ze dne 8. 2. 1996 ve věci John Murray proti Spojenému království ke stížnosti č. 18731/91.

²³² BOHUSLAV, Lukáš. K otázce přenesení důkazního břemene ve vztahu k trestní odpovědnosti právnických osob. In: JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo procesní – minulost a budoucnost*. Praha: Leges, 2016, s. 97.

²³³ Rozsudek ESLP ze dne 2. 5. 2000 ve věci Condrón proti Spojenému království ke stížnosti č. 35718/97.

²³⁴ BOHUSLAV, *op. cit.*, s. 97-98.

²³⁵ KAŠČÁK, *op. cit.*, s. 710.

překrývají.²³⁶ Prvním je **právo mlčet** a druhým je **právo neobviňovat sám sebe jiným způsobem než výpovědí**.²³⁷ Uvedená práva je třeba vztahovat pouze na otázky týkající se trestného činu. Nelze je vztáhnout zejména na otázku zjištění totožnosti, kdy obviněný či podezřelý nemůže mlčet a nepředložit k tomu potřebné doklady.²³⁸

Pokud jde o **právo mlčet**, už jsem shora uvedl, že obviněný není povinen vypovídat, ale podle tohoto pravidla především nesmí být k výpovědi a k doznání donucován,²³⁹ jak ostatně výslovně stanoví § 164 odst. 3 tr. řádu. ESLP ve věci **Heaney a McGuinness proti Irsku** uvedl, že právo neobviňovat sám sebe sice není absolutní, ale předpokládá, že obžaloba se v trestní věci snaží dokázat vinu obviněnému, aniž by se uchýlila k důkazům získaným metodami nátlaku nebo nátlaku navzdory vůli obviněného.²⁴⁰

Právo mlčet podle judikatury ESLP vyplývá z presumpce nevinny a práva na spravedlivý proces. Proto sice svědčí jen obviněnému z trestného činu ve smyslu čl. 6 odst. 2 EÚLP, ale pokud dojde k vynucení výpovědi mimo rámec trestního řízení, například v předcházejícím správním řízení, a výpověď je následně použita jako důkaz v navazujícím trestním řízení, jde o porušení práva mlčet.²⁴¹

Předmětné pravidlo je v ČR dovozováno z čl. 37 odst. 1, čl. 40 odst. 2, 3 a 4 Listiny. Ve vztahu k osobě, která dosud nebyla obviněna z trestného činu, **Herczeg** uvádí, že právo odepřít výpověď pro způsobení nebezpečí trestního stíhání sobě nebo osobě blízké podle čl. 37 odst. 1 Listiny je výlučně v dispozici svědka, který sám rozhoduje o využití tohoto práva, přičemž nesmí být k výpovědi jakkoliv nucen.²⁴² Je nicméně třeba poznamenat, že o objektivnosti důvodu, který má vést k odepření výpovědi v konkrétním případě rozhodují orgány činné v trestním řízení.²⁴³ Speciálním ustanovením k čl. 37 odst. 1 Listiny je čl. 40 odst. 4 Listiny, podle kterého není povinen vypovídat ani obviněný, který nesmí tohoto práva být jakýmkoliv způsobem zbaven. Pravidlo *nemo tenetur* lze ale dovést i ze samotné presumpce nevinny zakotvené

²³⁶ REPÍK, *Evropská úmluva*, s. 186-187.

²³⁷ HERCZEG, *Média a trestní řízení*, s. 137.

²³⁸ ŠÁMAL, *Základní zásady dokazování v připravovaném novém trestním řádu*, s. 58.

²³⁹ PAVLÍČEK a kol., *Ústava a ústavní řád*, s. 322.

²⁴⁰ Rozsudek ESLP ze dne 21. 12. 2000 ve věci Heaney a McGuinness proti Irsku ke stížnosti č. 34720/97.

²⁴¹ REPÍK, *Otázky dokazování*, s. 46.

²⁴² HERCZEG, *Média a trestní řízení*, s. 137-138.

²⁴³ PÚRY, František. § 100. Právo odepřít výpověď. In: ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní řád. Komentář. 7., dopl. a přeprac.* vyd. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 1475.

v čl. 40 odst. 2 Listiny, podle níž mají vinu obviněného prokázat orgány činné v trestním řízení. *A contrario* tedy obviněný není povinen usvědčovat sám sebe vlastní výpovědí, přičemž logicky nesmí být k takové výpovědi nucen.²⁴⁴ Pokud je osoba k výpovědi předvolána, musí se k výpovědi dostavit a až na místě může odmítnout vypovídat. Předmětné právo neznámá, že se osoba nemusí vůbec účastnit vyšetřování.²⁴⁵

Pokud jde o druhý aspekt uvedeného pravidla, o **právo neobviňovat sám sebe jiným způsobem než výpovědí**, obviněný nesmí být donucován k jakémukoliv jednání, které by mohlo přispět k prokázání jeho viny.²⁴⁶ Zatímco právo obviněného mlčet, resp. odepřít výpověď, je výslovně zakotveno v Listině, české právní předpisy výslovně neupravují právo obviněného neobviňovat sám sebe jiným způsobem než výpovědí.²⁴⁷ Ke změně v tomto směru přispěla Směrnice, která v čl. 7 odst. 1 stanoví povinnost členských států zajistit, „*aby podezřelé a obviněné osoby měly právo nevypovídat v souvislosti s trestným činem, z jehož spáchání jsou podezřelé nebo obviněné.*“ V čl. 7 odst. 3 Směrnice je však stanovena výjimka: „*Pokud podezřelá nebo obviněná osoba využije svého práva neobviňovat sama sebe, nebrání tato skutečnost příslušným orgánům ve shromažďování důkazů, které lze zákonně získat zákonnými donucovacími prostředky a které existují nezávisle na vůli této osoby.*“ Předmětné právo se tak podle Směrnice i podle právní teorie týká jen úkonů, které vyžadují aktivní jednání obviněného, jako například plnění úkolů v rámci vyšetřovacího pokusu, psaní textu za účelem zkoušky ručního písma apod. K takovým úkonům může sice být obviněný vyzván, ale nesmí být k jejich splnění nucen. Netýká se ale důkazních prostředků, které existují bez ohledu na vůli obviněného a které mohou být získány i nátlakem. Jedná se například o odběr vzorků krve či slin za účelem provedení testu DNA.²⁴⁸ Podle rozsudku ESLP ve věci **Saunders proti Spojenému království** se za důkazní prostředky existující nezávisle na vůli obviněného považují i doklady a písemnosti. Za účelem vydání takových důkazních materiálů je možné proti obviněnému užít donucovacích prostředků, pokud se po obviněném nevyžaduje aktivní součinnost.²⁴⁹ **Van Dijk** v tomto smyslu kritizuje stanovenou povinnost řidičů kooperovat s úředními osobami při testování přítomnosti alkoholu v krvi prostřednictvím

²⁴⁴ HERCZEG, *Média a trestní řízení*, s. 138.

²⁴⁵ MIHÁLIK, VINCENT, *op. cit.*, s. 103.

²⁴⁶ HERCZEG, *Média a trestní řízení*, s. 138.

²⁴⁷ REPÍK, *Otázky dokazování*, s. 47.

²⁴⁸ HERCZEG, *Média a trestní řízení*, s. 139-140.

²⁴⁹ Rozsudek ESLP ze dne 17. 12. 1996 ve věci Saunders proti Spojenému království ke stížnosti č. 19187/91. Srov. též REPÍK, *Otázky dokazování*, s. 47.

dechového přístroje, v jejímž důsledku je po podezřelém vyžadováno aktivní jednání vynucované pod hrozbou pokuty.²⁵⁰

1.5.4. Povinnost postupovat vůči obviněnému nezaujatě a nestranně

S obviněným je třeba zacházet nezaujatě. Toto pravidlo lze popsat jako princip objektivnosti.²⁵¹ Vyjadřuje se jím jeden z aspektů presumpce nevinny, kterým je její vliv na způsob zacházení s obviněným. Presumpce nevinny je objektivním postojem zákona k obviněnému určujícím, od jakého okamžiku lze proti obviněnému užívat jistá opatření.²⁵² Tato zásada nestanoví jen zákaz používání hrubých metod vůči obviněnému. Porušením presumpce nevinny je i situace, kdy obviněnému není umožněno uplatnění jeho práv.²⁵³

Toto pravidlo orgánům činným v trestním řízení ukládá povinnost, aby i bez návrhu objasňovaly se stejnou pečlivostí okolnosti svědčící ve prospěch i v neprospěch osoby, proti níž se vede trestní řízení podle § 2 odst. 5 tr. řádu a vypořádávat se s jí navrhovanými důkazy podle § 164 odst. 3 tr. řádu. Zahrnuje rovněž právo osoby, proti níž se vede trestní řízení, být poučena o svých právech a poskytnutí možnosti k jejich uplatnění podle § 2 odst. 13 tr. řádu.²⁵⁴

Z judikatury ESLP vyplývá, že pro naplnění uvedených požadavků je nutné, aby sám obviněný subjektivně vnímal, že k němu orgány činné v trestním řízení přistupují nezaujatě a nestranně.²⁵⁵ Zároveň z tohoto pravidla vyplývá zákaz jednat s obviněným jako s vinným před tím, než je vina zákonným způsobem prokázána. Nevylučuje však, aby s obviněným bylo jednáno jako s obviněným, přičemž obviněný je povinen strpět jistá omezení.²⁵⁶ Z toho důvodu shora uvedená pravidla neznamenají, že si orgány činné v trestním řízení nesmí vytvořit subjektivní názor o vině obviněného.²⁵⁷

²⁵⁰ DIJK, Alwin van. Retributivist Arguments against Presuming Innocence. *Netherlands Journal of Legal Philosophy*. 2013, vol. 42, no. 2, s. 266.

²⁵¹ ULVÄNG, *op. cit.*, s. 207.

²⁵² CÍSAŘOVÁ, *Presumpce nevinny jako základní zásada*, s. 7.

²⁵³ LACHOUT, *Některé otázky*, s. 296-298.

²⁵⁴ HERCZEG, *Média a trestní řízení*, s. 140.

²⁵⁵ MIHÁLIK, VINCENT, *op. cit.*, s. 100.

²⁵⁶ KAŠČÁK, *op. cit.*, s. 703.

²⁵⁷ MIHÁLIK, VINCENT, *op. cit.*, s. 100.

1.5.5. Zásada zdrženlivosti (přiměřenosti)

Zásada zdrženlivosti, jinak též princip minimalizace zásahů do práv obviněného, souvisí s předchozím pravidlem. Je samostatně upravena v § 2 odst. 4 tr. řádu, tak, že orgány činné v trestním řízení „*trestní věci projednávají s plným šetřením práv a svobod zaručených Listinou základních práv a svobod a mezinárodními smlouvami o lidských právech a základních svobodách, jimiž je Česká republika vázána; při provádění úkonů trestního řízení lze do těchto práv osob, jichž se takové úkony dotýkají, zasahovat jen v odůvodněných případech na základě zákona a v nezbytné míře pro zajištění účelu trestního řízení.*“ Existence této zásady je ale dovozována ze zásady presumpce nevinu.²⁵⁸

Podle této zásady lze obviněnému ukládat jen taková omezení, která jsou dovolena zákonem v příslušném stadiu trestního řízení a která jsou nezbytná vzhledem ke sledovanému cíli.²⁵⁹ Zásahy do základních práv obviněného nejsou zásadně v rozporu s těmito požadavky, pokud jsou dovoleny ustanoveními zákona,²⁶⁰ ale musejí být minimalizovány na nezbytnou míru.²⁶¹ Každé opatření omezující práva obhajoby musí být absolutně nevyhnutelné, a pokud k naplnění účelu postačí opatření méně restriktivní, je takové opatření třeba využít přednostně.²⁶² Příkladem jednání v souladu s touto zásadou je nahrazení vazby jinými vhodnými instituty. Fakultativnost vazby je totiž požadavkem vyplývajícím ze zásady presumpce nevinu.²⁶³ Tato zásada je korektivem, který nevylučuje použití donucovacích opatření, ale čím větší je zásah do osobnostních práv, tím větší je pro orgány činné v trestním řízení povinnost náležitého odůvodnění takového opatření.²⁶⁴

²⁵⁸ HERCZEG, *Média a trestní řízení*, s. 140.

²⁵⁹ ŠÁMAL, Pavel. Presumpce nevinu. In: HENDRYCH, Dušan a kol. *Právní slovník*. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 808.

²⁶⁰ MIHÁLIK, VINCENT, *op. cit.*, s. 100.

²⁶¹ HERCZEG, *Média a trestní řízení*, s. 140.

²⁶² REPÍK, *Evropská úmluva*, s. 204.

²⁶³ Srov. PIPEK, Jiří. K některým otázkám rozhodnutí o vazbě. *Právník*. 1980, roč. 119, č. 10, s. 945.

²⁶⁴ ŠÁMAL, Pavel. § 2. Základní zásady trestního řízení. In: ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní řád. Komentář*. 7., dopl. a přeprac. vyd. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 30.

1.5.6. Právo nebýt veřejně označován za vinného

Podle tohoto pravidla, vyplývajícího z judikatury ESLP, žádný orgán veřejné moci nesmí učinit vyjádření nebo rozhodnout o vině osoby, proti níž se vede trestní řízení dříve, než odsuzující rozsudek nabude právní moci. To platí i pro civilní soudy rozhodující o náhradě újmy způsobené trestným činem. Někteří autoři v tomto pravidle spatřují hmotněprávní aspekt procesní zásady presumpce nevinoty.²⁶⁵ K porušení tohoto pravidla postačí i pouhá argumentace veřejného činitele odrážející názor, že je dotčená osoba vinna. Je však třeba přihlížet ke konkrétním okolnostem a kontextu, za kterých k takovému vyjádření došlo.²⁶⁶

S tím souvisí právní úprava poskytování informací o trestním řízení, které musí respektovat presumpci nevinoty.²⁶⁷ Toto pravidlo je ve vztahu k orgánům činným v trestním řízení výslovně upraveno v § 8a odst. 1 tr. řádu tak, že „*při poskytování informací o své činnosti veřejnosti orgány činné v trestním řízení dbají na to, [...] aby neporušily zásadu, že dokud pravomocným odsuzujícím rozsudkem není vina vyslovena, nelze na toho, proti němuž se vede trestní řízení, hledět, jako by byl vinen (§ 2 odst. 2). V přípravném řízení nesmějí zveřejnit informace umožňující zjištění totožnosti osoby, proti které se vede trestní řízení, poškozeného, zúčastněné osoby a svědka.*“ Ve vztahu k zachování presumpce nevinoty však toto ustanovení ukládá povinnosti pouze orgánům činným v trestním řízení, nikoliv osobám, kterým jsou informace poskytnuty, jako jsou novináři. Zvláštní důraz je však v tomto ohledu kladen na poskytování informací ve věcech mladistvých. Uvedená pravidla jsou v tomto ohledu konkretizována v § 8a odst. 2 tr. řádu a §§ 3 odst. 5 a 52 až 54 ZSVM.

²⁶⁵ MIHÁLIK, VINCENT, *op. cit.*, s. 98.

²⁶⁶ KAŠČÁK, *op. cit.*, s. 711-712.

²⁶⁷ HERCZEG, *Média a trestní řízení*, s. 140.

1.6. Působnost zásady presumpce nevinny

Další zásadní otázkou je, kdy a v jakých situacích se pravidla vyplývající z presumpce nevinny uplatní, komu presumpce nevinny přiznává práva z ní vyplývající, i to, koho tato zásada zavazuje. Níže proto rozebírám působnost presumpce nevinny z hlediska její věcné, časové a osobní působnosti, přičemž ze systematického hlediska rozlišuji osobní působnost na pasivní, tj. kdo je zásadou chráněn, a na aktivní, tj. kdo je povinen zásadu presumpce nevinny dodržovat.

1.6.1. Působnost věcná

Otázka věcné působnosti zásady presumpce nevinny znamená, v jakých situacích se presumpce nevinny uplatní. Ustanovení čl. 6 odst. 2 EÚLP se podle ESLP týká všech situací, kdy je někdo obviněn z trestného činu. Pojmem „trestný čin“ ESLP nerozumí pouze trestné činy ve smyslu § 13 odst. 1 a § 111 tr. zák., ale rovněž jiné delikty, za něž lze uložit sankce. Pro účely posouzení aplikovatelnosti čl. 6 odst. 2 EÚLP na delikty neoznačené výslovně jako trestné činy slouží v judikatuře ESLP tzv. engelovská kritéria.²⁶⁸ Posuzování se děje zejména s ohledem na závažnost hrozící sankce. V našem právním prostředí se tak presumpce nevinny podle čl. 6 odst. 2 EÚLP uplatní zejména i v přestupkovém řízení a s jistými specifiky i v souvislosti s celním či daňovým řízením.²⁶⁹ Na druhou stranu v důsledku rozdílného výkladu pojmu „trestný čin“ podle EÚLP a podle Listiny, se v těchto řízeních neuplatní čl. 40 odst. 2 Listiny.²⁷⁰

Rozlišení, zda jde o trestní řízení ve smyslu čl. 6 odst. 1 EÚLP je v praxi složité. Pokud je účelem daňového řízení od počátku i umožnění rozhodnutí o trestním obvinění a uložení sankce, není možné ani v takovém řízení požadovat po podezřelém aktivní součinnost k vydání dokladů, které by mohly sloužit jako důkaz jeho trestné činnosti.²⁷¹ Ve věci **Funke proti Francii** ESLP uvedl, že v řízení o devizovém trestném činu bylo zasaženo do práva obviněného mlčet a nepřispět k vlastnímu obvinění, když celní orgány nutily obviněného k vydání dokladů, o jejichž existenci neměly jistotu a nemohly či nechtěly si je opatřit jiným způsobem, čímž byl obviněný nucen

²⁶⁸ Srov. rozsudek ESLP ze dne 18. 6. 1976 ve věci Engel a další proti Nizozemsku ke stížnosti č. 5370/72.

²⁶⁹ Viz KAŠČÁK, *op. cit.*, s. 703. Otázka uplatnění presumpce nevinny v daňovém řízení je však sporná. Například pokud jde o právo EU, podle judikatury Soudního dvora EU se v daňových řízeních neuplatní čl. 48 odst. 1 LZPEU; k tomu srov. rozsudek Soudního dvora EU, sp. zn. C-419/14, WebMindLicenses, ze dne 17. 12. 2015. Naopak se toto ustanovení uplatní v případech hrozící sankce za porušení pravidel hospodářské soutěže; k tomu srov. GRIVNA, *Článek 48*, s. 1618-1619.

²⁷⁰ REPÍK, *Evropská úmluva*, s. 175.

²⁷¹ REPÍK, *Otázky dokazování*, s. 47.

k poskytnutí důkazů o vlastní údajné trestné činnosti.²⁷² Ve věci **Allen proti Spojenému království** ale ESLP dovedl, že právo neobviňovat sám sebe neposkytuje imunitu vůči jednání, kterým se někdo snaží vyhnout své daňové povinnosti v běžném daňovém řízení. Užití důkazů získaných pod nátlakem v daňovém řízení pro účely následného trestního řízení ESLP připustil, pokud jejich získání nebylo abuzivní.²⁷³

V trestním řízení se presumpce nevinny vztahuje na všechny činnosti orgánů činných v trestním řízení, ať už jde o obstarávání důkazů, jejich hodnocení či o rozhodovací činnost.²⁷⁴ Mnozí autoři uvádějí, že presumpci nevinny je nutné chápat širěji než jen ve vztahu k trestnímu řízení. Má důsledky pro všechna právní odvětví a je aplikovatelná i na soukromoprávní vztahy.²⁷⁵ Podle jiných autorů se však presumpce nevinny neuplatní tam, kde neexistuje žádná souvislost s ochranou probíhajícího trestního řízení.²⁷⁶

1.6.2. Působnost časová

V kontextu ČR je presumpce nevinny platná po celou dobu trestního řízení až do vyslovení viny pravomocným odsuzujícím rozsudkem. Poněkud složitě je zodpovědět otázku, **od kdy se uplatní** ochrana podle čl. 6 odst. 2 EÚLP. Zdá se, že doslovné znění tohoto ustanovení spojuje tento okamžik s momentem oficiálního obvinění z trestného činu. Ve věci **Allenet de Ribemont proti Francii** ESLP uvedl, že i když v době stěžovatelem tvrzeného porušení presumpce nevinny nebyl stěžovatel ještě formálně obviněn z trestného činu, jeho zatčení bylo součástí soudního vyšetřování zahájeného o několik dní dříve, což z něj učinilo osobu obviněnou z trestného činu ve smyslu čl. 6 odst. 2 EÚLP.²⁷⁷ Presumpce se tedy uplatní i za situace, že podezřelá osoba ještě není oficiálně obviněna. Toto pravidlo však ESLP upřesnil například ve věci **Mikolajová proti Slovensku**. Uvedl, že stěžovatelka nebyla, ani nemohla být formálně obviněna z trestného činu podle vnitrostátního práva, protože pro to chyběl souhlas jejího manžela jako poškozeného, přičemž stěžovatelka nebyla dosud úředně vyrozuměna o tom, že na ní bylo

²⁷² Rozsudek ESLP ze dne 25. 2. 1993 ve věci Funke proti Francii ke stížnosti č. 10828/84. Srov. též REPÍK, *Otázky dokazování*, s. 47.

²⁷³ Rozhodnutí ESLP ze dne 10. 9. 2002 ve věci Allen proti Spojenému království ke stížnosti č. 76574/01. Srov. též REPÍK, *Otázky dokazování*, s. 48.

²⁷⁴ MULÁK, *The principle of the presumption of innocence*, s. 206.

²⁷⁵ Srov. např. VOZÁR, *op. cit.*, s. 59; NOVÁK, *op. cit.*, s. 1245.

²⁷⁶ Srov. STUCKENBERG, *Who is Presumed Innocent*, s. 312.

²⁷⁷ Rozsudek ESLP ze dne 7. 8. 1996 ve věci Allenet de Ribemont proti Francii ke stížnosti č. 15175/89.

podáno trestní oznámení.²⁷⁸ Tím ESLP rozhodl, že čl. 6 odst. 2 EÚLP se neuplatní v situaci, kdy stěžovatel dosud nebyl ani vyrozuměn o tom, že se proti němu trestní řízení vůbec vede, zejména v situaci chybějícího souhlasu poškozeného. Z těchto důvodů ochrana podle čl. 6 odst. 2 EÚLP nevyžaduje, aby bylo obvinění dotčené osobě formálně sděleno, ale je třeba, aby se dotčená osoba alespoň dozvěděla, že je oficiálně podezřelá z trestné činnosti.

Jasnější odpověď je dána českým právním řádem. Ustanovení čl. 40 odst. 2 Listiny i § 2 odst. 2 tr. řádu spojuje uplatnění presumpce nevinoty nikoliv s obviněním, ale s vedením trestního řízení. Ustanovení § 12 odst. 10 tr. řádu určuje, že přípravné řízení, které je první fází trestního řízení, počíná „*od sepsání záznamu o zahájení úkonů trestního řízení nebo provedení neodkladných a neopakovatelných úkonů, které mu bezprostředně předcházejí, a nebyly-li tyto úkony provedeny, od zahájení trestního stíhání*“.

Pokud jde o **konec platnosti** presumpce nevinoty, ten je uvedenými vnitrostátními předpisy vázán na okamžik nabytí právní moci odsuzujícího rozsudku, který podle § 139 tr. řádu nastává, jestliže rozsudek již nelze zvrátit řádným opravným prostředkem. Musí jít o rozsudek odsuzující. Presumpce nevinoty se uplatní i po rozhodnutí o zastavení trestního stíhání nebo o zproštění obžaloby rozsudkem.²⁷⁹

Ustanovení čl. 6 odst. 2 EÚLP však konec platnosti presumpce nevinoty spojuje s okamžikem, kdy je vina prokázána zákonným způsobem. Toto slovní spojení je možné vykládat jako okamžik, kdy soud přijme navržené důkazy.²⁸⁰ Spíše je ale míněno tak, že tento okamžik je třeba stanovit v různých právních řádech odlišně, což jsem rozvedl shora v kapitole o pozitivní právní úpravě presumpce nevinoty. ESLP konec platnosti presumpce vykládá ve svých rozsudcích. Ve věci **Minelli proti Švýcarsku** rozšířil ESLP působnost presumpce nevinoty *ratione temporis*, když dovedl porušení presumpce nevinoty v rozhodnutí švýcarských soudů o povinnosti stěžovatele nahradit státu náklady trestního řízení i přesto, že trestní stíhání skončilo bez meritorního rozhodnutí v důsledku svého promlčení. Potvrdil tak, že platnost presumpce nevinoty trvá i po skončení trestního řízení jiným způsobem než odsuzujícím rozsudkem.²⁸¹ Ve věci **Sekanina proti Rakousku** ESLP judikoval, že k porušení presumpce nevinoty dojde v případě, že při rozhodování o náhradě za nezákonnou vazbu poté, kdy byl stěžovatel viny již zproštěn

²⁷⁸ Rozsudek ESLP ze dne 8. 1. 2011 ve věci Mikolajová proti Slovensku ke stížnosti č. 4479/03.

²⁷⁹ ŠÁMAL, *Základní zásady dokazování v připravovaném novém trestním řádu*, s. 59.

²⁸⁰ DRGONEC, Ján. Právo na příjem informací versus prezumpcia nevinoty. *Justičná revue*. 1996, roč. 48, č. 2, s. 23.

²⁸¹ Rozsudek ESLP ze dne 25. 3. 1983 ve věci Minelli proti Švýcarsku ke stížnosti č. 8660/79.

(byť pro nedostatek důkazů), soud uvede, že přetrvává podezření o jeho vině, a z toho důvodu náhradu nepřizná, přestože Rakousko v uvedeném případě argumentovalo skutečností, že obviněný byl již zproštěn svých obvinění, v důsledku čehož ztratil status obviněného a čl. 6 odst. 2 EÚLP jej již nechránil. I v tomto případě tedy ESLP potvrdil platnost presumpce nevinu po skončení trestního řízení, které skončilo zprošťujícím rozsudkem.²⁸² Podle ESLP tedy po zproštění obvinění již není možné ani vyslovit podezření, a to na základě zásady presumpce nevinu ve spojení se zásadou *ne bis in idem*. Na druhou stranu není vyloučeno, aby po vydání zprošťujícího rozsudku občanskoprávní soud shledal občanskoprávní odpovědnost ze stejného jednání, z něhož byla zproštěná osoba původně obviněna v trestním řízení.²⁸³

Z hlediska časové působnosti zahraniční autoři také zkoumají, do jakého časového okamžiku presumpce nevinu směřuje svou aplikaci. Tím je míněno, zda má **retroaktivní účinky** a vztahuje se ke skutkům spáchaným v minulosti, nebo zda má **proaktivní účinky** a vztahuje se ke skutkům dosud nespáchaným. Presumpce nevinu v trestním řízení má povahu retroaktivní a specifickou. Vztahuje se tedy ke konkrétnímu skutku spáchanému v minulosti. Nepožaduje, aby každá osoba byla považována předem za nevinou ze všech potenciálních trestných činů, kterých by se v budoucnu mohla dopustit a netýká se nevinu v obecné rovině.²⁸⁴

1.6.3. Působnost osobní

K otázce, na koho se zásada presumpce nevinu vztahuje, lze v první řadě uvést, že čl. 6 odst. 2 EÚLP se týká každého, kdo je obviněn z trestného činu. Pojmy „trestný čin“ a „obviněný“ však nelze vykládat doslovně v kontextu českého práva, jak jsem ukázal shora. Tím však tato otázka není vyčerpána. Problematika osobní působnosti presumpce nevinu navíc nespočívá jen v otázce, komu čl. 6 odst. 2 EÚLP právo přiznává, ale také kdo je povinen presumpci nevinu dodržovat. Ze systematického hlediska proto rozdělují otázku osobní působnosti presumpce nevinu na **osobní působnost aktivní**, tj. kdo je povinen presumpci nevinu dodržovat, a **osobní působnost pasivní**, tj. komu presumpce nevinu přiznává ochranu.

Pokud jde o **pasivní osobní působnost** presumpce nevinu, v kontextu českých právních předpisů se vztahuje na každého, proti komu se vede trestní řízení, a to i když se taková osoba

²⁸² Rozsudek ESLP ze dne 25. 8. 1993 ve věci Sekanina proti Rakousku ke stížnosti č. 13126/87. Shodné závěry obsahuje i judikatura Soudního dvora EU; viz GŘIVNA, *Článek 48*, s. 1621.

²⁸³ Srov. rozsudek ESLP ze dne 13. 11. 2003 ve věci Lundkvist proti Švédsku ke stížnosti č. 48518/99.

²⁸⁴ DUFF, *Who Must Presume Whom*, s. 181; KNIGGE, *op. cit.*, s. 230.

reálně dopustila trestného činu. Tam, kde je vedeno trestní řízení, není relevantní konkrétní procesní postavení osoby, neboť i osoba podezřelá ze spáchání trestného činu, která je v procesním postavení svědka, má tytéž záruky podle čl. 6 EÚLP, jako obviněný.²⁸⁵

Pokud jde o práva zaručená Směrnicí, je třeba poznamenat, že Směrnice se podle svého čl. 2 vztahuje pouze na fyzické osoby, neboť podle bodu 14. odůvodnění Směrnice je za současného stavu vývoje vnitrostátních právních předpisů a judikatury předčasné přijímat na úrovni EU právní předpisy týkající se presumpce nevinu právnických osob. EÚLP nicméně v tomto směru poskytuje ochranu i **právnickým osobám**.²⁸⁶ V kontextu ČR se presumpce nevinu u právnických osob uplatní také na základě § 1 odst. 2 TOPO ve spojení s § 2 odst. 2 tr. řádu.²⁸⁷

Český právní řád však obsahuje množství omezujících ustanovení pro specifické kategorie osob, v jejichž důsledku se presumpce nevinu uplatní v omezené míře. Takovým osobám mohou být, zejména v soukromoprávních vztazích, uložena určitá omezující opatření už před jejich odsouzením. První z těchto kategorií osob jsou **zaměstnanci**. Podle § 41 odst. 2 písm. a) zákona č. 262/2006 Sb., zákoníku práce, ve znění pozdějších předpisů („zákoník práce“) může zaměstnavatel převést zaměstnance na jinou práci, „*bylo-li proti zaměstnanci zahájeno trestní řízení pro podezření z úmyslné trestné činnosti spáchané při plnění pracovních úkolů nebo v přímé souvislosti s ním ke škodě na majetku zaměstnavatele, a to na dobu do pravomocného skončení trestního řízení*“. Důvodem tohoto omezení presumpce nevinu je vyvážení ochrany práv zaměstnance a zaměstnavatele. Zaměstnavatel musí mít možnost vyvodit z podezření alespoň preventivní důsledky. V opačném případě by to pro zaměstnavatele mohlo mít další nepříznivé konsekvence.²⁸⁸ V jistém ohledu však lze toto ustanovení vnímat jako projev presumpce nevinu, neboť naproti tomu možnost okamžitého zrušení pracovního poměru je v § 55 odst. 1 písm. a) zákoníku práce vázána až na právní moc odsuzujícího rozsudku.

²⁸⁵ KAŠČÁK, *op. cit.*, s. 701.

²⁸⁶ BOHUSLAV, *op. cit.*, s. 97.

²⁸⁷ DĚDIČ, Jan. § 1. Předmět úpravy a její vztah k jiným zákonům. In: Šámal, P. a kol. *Trestní odpovědnost právnických osob. Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2018, s. 54. Někteří autoři však zastávají názor, že presumpce nevinu se neuplatní vůči právnické osobě, ale vůči fyzické osobě jednající za právnickou osobu; srov. JELÍNEK a kol., *Trestní právo procesní*, s. 132. Otázka, v jakém rozsahu se presumpce nevinu uplatní vůči právnické osobě je proto sporná; viz GRIVNA, *Článek 48*, s. 1618, 1619.

²⁸⁸ K tomu srov. NADER, *op. cit.*, s. 13.

Presumpce nevinny je upozaděna u někerých **specifických profesí**. U určitých druhů povolání, jako jsou například advokáti, již samotné obvinění z úmyslného trestného činu může vést k pozastavení výkonu činnosti. Podle § 9 odst. 2 písm. a) zákona č. 85/1996 Sb., o advokacii, ve znění pozdějších předpisů, může advokátní komora advokátovi pozastavit výkon advokacie, „byla-li na něho v trestním řízení podána obžaloba, návrh na schválení dohody o vině a trestu nebo návrh na potrestání pro úmyslný trestný čin, anebo bylo-li proti němu pro takový trestný čin zahájeno trestní stíhání a skutečnosti nasvědčující tomu, že byl takový trestný čin spáchán, ohrožují důvěru v další řádný výkon advokacie tímto advokátem“. Takový zásah do práva na presumpci nevinny je odůvodněný z hlediska zájmů klientů trestně stíhaného advokáta a z hlediska ochrany zájmu na důvěru v řádný výkon advokacie. Zásah do presumpce nevinny je zmírněn tím, že konečné rozhodnutí o pozastavení výkonu advokacie je v pravomoci komory. Samotné podezření ze spáchání trestného činu nemusí znamenat automatické pozastavení výkonu advokacie.²⁸⁹

Dalším příkladem je možnost zproštění výkonu služby příslušníka bezpečnostního sboru podle § 40 odst. 1 zákona č. 361/2003 Sb., o služebním poměru příslušníků bezpečnostních sborů, ve znění pozdějších předpisů, a to „na dobu, po kterou je důvodně podezřelý ze spáchání trestného činu, kázeňského přestupku nebo jednání, které má znaky přestupku, jestliže by jeho ponechání ve výkonu služby ohrožovalo důležitý zájem služby nebo průběh prošetřování jeho jednání.“ I v tomto případě je tedy důvod tohoto přístupu vyjádřen přímo v citovaném ustanovení. Je jím vyvážení důležitých zájmů služby nebo zájem na nerušeném průběhu prošetřování jeho jednání. Dalším příkladem je obdobná možnost Ministerstva spravedlnosti pozastavit výkon funkce insolvenčnímu správci,²⁹⁰ či oprávnění ministra spravedlnosti dočasně zprostit soudce výkonu funkce.²⁹¹ U všech těchto profesí je dán veřejný zájem na kvalitě činnosti, a presumpce nevinny ustupuje z důvodu potenciálního ovlivnění činnosti vedením trestního řízení.

Specifickou kategorií osob ve vztahu k presumpci nevinny jsou proto tzv. **osoby veřejného zájmu**.²⁹² V 17. století ve Francii platilo, že veřejně činné osoby v důsledku svého zatčení automaticky ztrácely svou funkci. To bylo odůvodněno skutečností, že každý akt takové osoby po jejím zatčení by byl zpochybňován, což by vedlo k neustálým konfliktům. Naproti tomu

²⁸⁹ VOZÁR, *op. cit.*, s. 60.

²⁹⁰ § 10 odst. 1 písm. a) zákona č. 312/2006 Sb., o insolvenčních správcích, ve znění pozdějších předpisů.

²⁹¹ § 100 odst. 1 písm. a) zákona č. 6/2002 Sb., o soudech, soudcích, přísedících a státní správě soudů a o změně některých dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů.

²⁹² VOZÁR, *op. cit.*, s. 54.

v Anglii mohli členové parlamentu vykonávat funkci až do doby odsouzení.²⁹³ Zajímavá je tato problematika ve vztahu k ústavním činitelům. Na jednu stranu po těchto osobách veřejnost často požaduje, aby se své funkce při podezření ze spáchání trestného činu vzdaly. Na druhou stranu je třeba zabezpečit, že tyto osoby, které jsou ve funkci z vůle lidu vyjádřené v demokratických volbách, nebudou zbaveny funkce pouhým podáním trestního oznámení, kterým lze diskreditovat kohokoliv a v rámci politického boje by automatické odvolání z funkce při zahájení trestního stíhání bylo příliš silnou zbraní v rukou jejich oponentů. Nelze totiž vyloučit snahu o diskreditaci zejména u těchto osob.²⁹⁴

K otázce, zda má trestně stíhaný politik na svou funkci rezignovat, se pregnantně vyjádřil Ústavní soud v roce 2021, když posuzoval stížnost bývalého veřejného činitele, který dobrovolně odstoupil ze své funkce po zahájení jeho trestního stíhání a po zproštění obžaloby se na státu domáhal náhrady majetkové i nemajetkové újmy, jež mu vznikla v důsledku nezákonného trestního stíhání a jeho dobrovolného odstoupení z funkce. Obecné soudy žalobu stěžovatele na náhradu újmy zamítly právě s poukazem na to, že jeho rezignace byla dobrovolná. Ústavní soud nalezl, že stěžovateli nelze přičítat k tíži, pokud v případě zahájení jeho trestního stíhání rezignoval na výkon veřejné funkce, neboť je to v souladu s politickou kulturou a morálkou, což plyne z obecného požadavku na to, aby veřejné funkce vykonávaly osoby s určitým morálním kreditem a důvěrou občanů. Uvedl, že „pokud stěžovatel naznal, že je v souladu s politickou kulturou, aby v případě zahájení jeho trestního stíhání rezignoval na výkon veřejné funkce, lze mu to jen stěží přičítat k tíži. [...] Viděno z jiného úhlu pohledu, tímto přístupem by byl politikům poskytnut silný argument, proč mají (musí) ve své funkci setrvat i přesto, že je proti nim zahájeno trestní stíhání. Takový přístup k věci však považuje Ústavní soud, z pohledu zachování důvěry v základní demokratické hodnoty, za nežádoucí.“²⁹⁵ Z toho vyplývá, že i v případě politicky exponovaných osob je presumpce nevinny *stricto sensu* zachována, pokud jde o trestní řízení jako takové. V jiných oblastech života však může ustoupit jiným důležitým zájmům a trestně stíhaný politik by měl ze své funkce z hlediska těchto zájmů pečlivě vyhodnotit, zda má ve funkci setrvat. Považuji však za správné, že k rezignaci není ze zákona povinen, neboť taková úprava by mohla být zneužita v politickém boji. Jinou otázkou je, zda se veřejný funkcionář v důsledku svého trestního stíhání

²⁹³ QUINTARD-MORENAS, *op. cit.*, s. 118, 126.

²⁹⁴ VANTUCH, Pavel. Mohou orgány činné v trestním řízení informovat veřejnost o trestním řízení proti osobě, jež není stíhána jako obviněný? *Bulletin advokacie*. 2004, č. 7-8, s. 13.

²⁹⁵ Nález Ústavního soudu ze dne 14. 1. 2021, sp. zn. I. ÚS 4293/18.

neocitá ve střetu zájmů, přičemž v takovém případě v souladu se zákonem pro sebe určité důsledky, alespoň co do způsobu výkonu funkce, vyvodit musí.²⁹⁶

Pokud jde o **aktivní osobní působnost** presumptce nevinny, je otázkou, kdo musí dodržovat právo obviněného být považován za nevinného až do právní moci odsuzujícího rozsudku. Primárními adresáty čl. 40 odst. 2 Listiny jsou všechny orgány veřejné moci.²⁹⁷ Otázkou pak je, zda se toto ustanovení uplatní i v horizontálních právních vztazích.

Presumptce nevinny zavazuje všechny **orgány trestního řízení**, kterým zakazuje jednat s obviněným jako s vinným před tím, než je vina zákonným způsobem prokázána.²⁹⁸ **Fryšták s Brucknerovou** upozorňují na faktickou presumpci viny v jednání některých orgánů činných v trestním řízení. Jednotliví policisté hovoří o obviněných jako o „*drbanech*“ a oslovují je familiárně. Na počátku trestního řízení policejní orgány podezřelé osoby často nedostatečně poučují o jejích právech, zejména o právu nevypovídat. Toho pak využívají v tom směru, že podezřelé osobě slibují, že bude bráno jako polehčující okolnost, bude-li spolupracovat a přizná-li se ke spáchání trestného činu. Z nonverbální komunikace soudců lze často vyčíst, že obžalovaného považují za vinného již na počátku hlavního líčení, které se tak stává pouhou formalitou. Nestrannost soudu totiž bývá ovlivněna tím, že soud je seznámen s obsahem vyšetřovacího spisu, který nutně vyznívá v neprospěch obviněného. Na základě toho si soud učiní závěr o vině obviněného ještě před zahájením dokazování v hlavním líčení. V průběhu hlavního líčení pak státní zástupce může zůstat zcela pasivní.²⁹⁹ Při těchto projevech faktické presumptce viny je pro obviněného složité prokázat porušení zásady presumptce nevinny. Mohou však být důvodem pro vyloučení konkrétní osoby z důvodu její podjatosti. ESLP se ve své judikatuře zabývá spíše výslovnými veřejnými výroky orgánů činných v trestním řízení. V takových případech je porušení zásady presumptce nevinny prokazatelné. Ve věci **Lavents proti Lotyšsku** se ESLP zabýval případem, kdy soudkyně před odsouzením obviněného uvedla, že nechápe, proč stěžovatel trval na své nevině. ESLP uvedl, že takové prohlášení narušilo presumpci

²⁹⁶ Srov. např. § 3 odst. 2 zákona č. 159/2006 Sb., o střetu zájmů.

²⁹⁷ NOVÁK, *op. cit.*, s. 1245.

²⁹⁸ KAŠČÁK, *op. cit.*, s. 703.

²⁹⁹ FRYŠTÁK, M., BRUCKNEROVÁ, E. Princip presumptce „viny“ v médiích a při činnosti orgánů činných v trestním řízení. In: Jelínek J. a kol. *Ochrana základních práv a svobod v trestním řízení*. Praha: Leges, 2020, s. 90-92. Nutno poznamenat, že vhodným krokem k alespoň částečnému řešení problému seznámení soudu s jednostranně vyznívajícím obsahem vyšetřovacího spisu bylo zavedení institutu vyjádření k obžalobě podle § 196 odst. 2 a 3 tr. řádu ve znění zákona č. 333/2020 Sb.

neviny.³⁰⁰ Ustanovení čl. 6 odst. 2 EÚLP naopak nebrání informování veřejnosti orgány činnými v trestním řízení o probíhajícím trestním řízení, neboť EÚLP zároveň zaručuje právo získávat informace. Vyžaduje však, aby informování bylo činěno s rozvahou a s respektem k presumpci neviny.³⁰¹

K porušení presumpce neviny může dojít i ze strany **jiných orgánů veřejné moci**, než jsou orgány činné v trestním řízení. V již zmíněné věci **Allenet de Ribemont proti Francii** ESLP rozšířil působnost presumpce neviny nejen *ratione temporis*, ale rovněž *ratione personae*.³⁰² V daném případě šlo o skutečnost, že francouzský ministr vnitra po zavraždění bývalého ministra na tiskové konferenci, které se zúčastnil po boku dvou policejních funkcionářů, uvedl, že se zadržený Allenet de Ribemont na tomto trestném činu podílel. ESLP v tomto výroku shledal porušení presumpce neviny, protože podobná prohlášení veřejných orgánů mohou mít nepříznivý vliv na další řízení a ohrožovat tak jeho spravedlnost.³⁰³ Při posuzování takových prohlášení je však dle judikatury ESLP třeba brát v úvahu kontext, v němž bylo prohlášení učiněno. Ne vždy musí v důsledku takového prohlášení k porušení presumpce neviny dojít, neboť hranice mezi vyjádřením podezření a vyjádřením názoru o vině je tenká.³⁰⁴ Ve věci **Lutz proti Německu** ESLP judikoval, že je třeba činit rozdíl mezi vyjádřeními, která popisují „stav podezření“ a „nález viny“.³⁰⁵ Ve věci **Daktaras proti Litvě** ESLP našel, že k porušení presumpce neviny není nutné, aby prohlášení bylo učiněno formálním rozhodnutím. Zcela postačí i pouhá argumentace nasvědčující tomu, že úřední osoba považuje někoho za vinného před prokázáním viny před tím, než je vina zákonným způsobem prokázána. Přitom ESLP zdůraznil důležitost kontextu výroku a volby slov při takovém prohlášení.³⁰⁶ V případě **Butkevičius proti Litvě** ESLP ukázal, že může být dovozen rozdílný závěr ohledně výroků orgánů činných v trestním řízení, které mohou svá vyjádření učinit na podkladě trestního spisu za účelem odůvodnění svého postupu, a ohledně výroků jiných orgánů veřejné moci, které trestní spis nemají k dispozici. I když jde o podobný výrok, u každého z nich může, s ohledem na kontext, vést k odlišnému závěru.³⁰⁷

³⁰⁰ Rozsudek ESLP ze dne 28. 11. 2002 ve věci Lavents proti Lotyšsku ke stížnosti č. 58442/00.

³⁰¹ ČAPEK, Jan: Presumpce neviny ve světle judikatury Evropského soudu pro lidská práva (dokončení z čísla 10/2008). *Trestní právo*. 2008, č. 11, s. 43.

³⁰² Rozsudek ESLP ze dne 7. 8. 1996 ve věci Allenet de Ribemont proti Francii ke stížnosti č. 15175/89.

³⁰³ REPÍK, *Úvahy nad judikaturou*, s. 84.

³⁰⁴ MIHÁLIK, VINCENT, *op. cit.*, s. 101.

³⁰⁵ Rozsudek ESLP ze dne 25. 8. 1987 ve věci Lutz proti Německu ke stížnosti č. 9912/82.

³⁰⁶ Rozsudek ESLP ze dne 10. 10. 2000 ve věci Daktaras proti Litvě ke stížnosti č. 42095/98.

³⁰⁷ Rozsudek ESLP ze dne 12. 3. 2002 ve věci Butkevičius proti Litvě ke stížnosti č. 48297/99.

Přesto je nutné poznamenat, že ani orgán činný v trestním řízení nemůže osobu, proti níž se vede trestní řízení, označit za vinnou před tím, než je její vina zákonným způsobem prokázána. Tato okolnost je z pohledu orgánů činných v trestním řízení obzvláště složitě uchopitelná, pokud jsou pevně vnitřně přesvědčeny o vině obviněného a souvisí s problematikou jejich subjektivního přesvědčení, které se věnuji v kapitole o překážkách naplňování presumpce nevinny.

Je třeba si uvědomit, že orgány veřejné moci nejsou nadány svobodou projevu, jako je tomu v případě **osob soukromého práva**. Je tedy otázkou, zda se presumpce nevinny uplatní i v horizontálních právních vztazích. Většina autorů se shoduje na tom, že presumpce nevinny se uplatní i v těchto vztazích jako ochrana před zásahy ze strany soukromoprávních subjektů do práva na ochranu osobnosti,³⁰⁸ což potvrdil také Ústavní soud.³⁰⁹ V případě výroků osob vystupujících v soukromoprávních vztazích, které porušují presumpci nevinny, půjde o střet dvou ústavně zaručených práv, a to svobody projevu a práva na informace s právem na ochranu osobnosti. Na rozdíl od orgánů veřejné moci jsou soukromé osoby nadány svobodou projevu, takže mohou vyjádřit svůj názor, zda je obviněný vinen, pokud bude tento názor vyjádřen v rovině oprávněné kritiky.³¹⁰ Soukromá osoba neporuší právo na presumpci nevinny jiného, pokud vyjádří svůj názor z hlediska jeho viny, ale neoznačí jej za pachatele.³¹¹

Specifickou kategorií mezi osobami soukromého práva jsou **novináři a vydavatelé sdělovacích prostředků**, kteří jsou často za porušování presumpce nevinny kritizováni. Ve vztahu ke sdělovacím prostředkům Ústavní soud uvedl, že „*zásada presumpce nevinny se v horizontálních právních vztazích, tedy vztazích mezi subjekty v rovném postavení, uplatní jako jeden z ústavně aprobovaných důvodů pro omezení svobody projevu [...]. Obecně platí, že presumpce nevinny nebrání informování o trestním řízení nebo o okolnostech, které mohou opodstatňovat závěr o tom, že se někdo dopustil trestného činu, plynou z ní ovšem určité meze, pokud jde o způsob, jakým*

³⁰⁸ Srov. např. KNIGGE, *op. cit.*, s. 230, 238; FRYŠTÁK, BRUCKNEROVÁ, *op. cit.*, s. 93; KLÍMA, Karel. Ústavněprávní základy práva na spravedlivý (trestní) proces. In: JELÍNEK, J. a kol. *Dokazování v trestním řízení v kontextu práva na spravedlivý proces*. Praha: Leges, 2018, s. 31.

³⁰⁹ Nález Ústavního soudu ze dne 23. 6. 2015, sp. zn. II. ÚS 577/13.

³¹⁰ Srov. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 25. 6. 2020, sp. zn. 25 Cdo 1304/2019.

³¹¹ Srov. usnesení Ústavního soudu ze dne 9. 3. 2010, sp. zn. I. ÚS 432/10. Přitom je zajímavé, že v případě orgánů činných v trestním řízení je tomu v určitých případech právě naopak. Jak ukázu níže, při posuzování předběžné otázky spáchání předchozího trestného činu obviněným mohou orgány činné v trestním řízení označit obviněného za pachatele, ale nesmí se vyjádřit k otázce jeho viny.

*má k takovémuuto projevu dojít“.*³¹² Zveřejňováním informací ve sdělovacích prostředcích se jako faktickou překážkou naplnění presumpce neviny zabývám ve zvláštní části této práce.

³¹² Nález Ústavního soudu ze dne 23. 6. 2015, sp. zn. II. ÚS 577/13.

2. Zvláštní část

V obecné části této práce jsem podal výklad o povaze, historickém vývoji, právní úpravě, obsahu a působnosti presumpce nevinny. Jeho cílem byla snaha o porozumění významu této zásady. Obtíže při snaze o její pochopení způsobuje zejména pojem „vina“, kterou někteří autoři chápou hmotněprávně, jiní procesněprávně. Problémy činí i odlišení tohoto pojmu od pojmu „spáchání trestného činu“. Uvedl jsem, že presumpce nevinny má nejen povahu základní zásady trestního řízení, ale též základního lidského práva, které je zaručeno ústavními i mezinárodními právními předpisy. Z toho vyplývají podmínky jeho možného omezení.

V následující zvláštní části této práce se budu věnovat specifické problematice, kterou je jednak (1) otázka možnosti omezení základního práva na presumpci nevinny a jednak (2) otázka faktických překážek jejího naplnění. Zaměřím se na konkrétní instituty trestního práva procesního a aspekty související s trestním procesem, které s právem obviněného být považován za nevinného až do právní moci odsuzujícího rozsudku kolidují.

Některá práva zakotvená v EÚLP mají absolutní povahu. Například ze zákazu mučení a podrobení nelidskému či ponižujícímu zacházení anebo trestu, zakotveného v čl. 3 EÚLP, podle judikatury ESLP neexistují žádné výjimky.³¹³ Již ze shora podaného výkladu je patrné, že presumpce nevinny takovým absolutním právem není.³¹⁴ ESLP konstantně judikuje, že presumpce nevinny může být předmětem omezení v rozumných mezích.³¹⁵ Vzhledem k tomu, že presumpce nevinny má více aspektů, je možné se domnívat, že některé z těchto aspektů jsou omezitelné, jiné ne. Jsem přesvědčen, že nelze omezit právo, aby s obviněným bylo ze strany orgánů činných v trestním řízení zacházeno nestranně a nezaujatě a právo nebýt před daným okamžikem veřejně označován za vinného prohlášeními státních orgánů. Skutečnost, že ESLP požaduje, aby takové prohlášení bylo zkoumáno v kontextu, v němž bylo učiněno,³¹⁶ podle mého názoru neznamená omezení tohoto práva. Znamená nutnost zkoumat, zda z daného prohlášení bylo možné dovodit informaci o vině obviněného. Na druhou stranu například právo neobviňovat sám

³¹³ VOSTRÁ, Zuzana. Vybrané doktríny ESLP a jejich vliv na proces dokazování. In: JELÍNEK, J. a kol. *Dokazování v trestním řízení v kontextu práva na spravedlivý proces*. Praha: Leges, 2018, s. 45.

³¹⁴ Naproti tomu Gerloch uvádí, že princip presumpce nevinny „*má absolutní charakter*“. Viz GERLOCH, Aleš. Právo na obhajobu a presumpce nevinny. In: GRÍVNA, T. a kol. *Právo na obhajobu. Teorie a praxe 21. století*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016, s. 43.

³¹⁵ STUMER, *op. cit.*, s. 191.

³¹⁶ MIHÁLIK, VINCENT, *op. cit.*, s. 101.

sebe absolutní povahu nemá,³¹⁷ zejména ne v podobě práva mlčet.³¹⁸ Jak rozvedu níže, podle ESLP je přípustná také možnost obrácení důkazního břemene v důsledku právních a faktických domněnek. Někteří autoři za omezení presumpce nevinny považují i institut vazby. Podle Pelce by zkoumání hranic možného omezení presumpce nevinny mělo být předmětem intenzivního zkoumání, neboť ani nauka, ani judikatura neposkytuje jednoznačnou odpověď.³¹⁹ O to se pokusím v kapitole 2.1 této práce. Dále v kapitole 2.2 popíšu některé aspekty související s trestním řízením, které nejsou zákonnými instituty, jež by dovolovaly omezení presumpce nevinny, ale jsou faktickými překážkami jejího důsledného naplňování. Jde o situace, v nichž podle mého názoru zákonodárce neměl v úmyslu presumpci nevinny omezit, ale fakticky se tak z různých důvodů děje. Tyto aspekty považuji za problematické, neboť nejsou zamýšlenými výjimkami z pravidel vyplývajících z presumpce nevinny. Na související problémy se nesnažím pouze upozornit, ale rovněž navrhnout jejich řešení.

2.1. Omezení presumpce nevinny

V této kapitole se budu věnovat legálním možnostem omezení presumpce nevinny. Nejprve se na tuto problematiku zaměřím z obecného hlediska. Popíši, jakým způsobem je možné omezit základní lidské právo na presumpci nevinny z pohledu Listiny a judikatury Ústavního soudu, a rovněž z pohledu EÚLP a ESLP. Následně se zaměřím na specifické instituty trestního práva procesního, které jsou při dodržení určitých podmínek oprávněným a zákonným omezením presumpce nevinny. Případně také uvedu, zda s takovým konkrétním omezením presumpce nevinny z hlediska jeho účelu souhlasím.

2.1.1. Omezení presumpce nevinny obecně

Shora jsem uvedl, že presumpce nevinny je základní zásadou trestního řízení. Základní zásady nejsou neprolomitelnými pravidly. Některé základní zásady mohou stát ve vzájemné kontrapozici a konkrétní úprava stanovená právním předpisem může ze zásady

³¹⁷ Stanovisko pléna Ústavního soudu ze dne 30. 11. 2010, sp. zn. Pl.ÚS-st. 30/10.

³¹⁸ Rozsudek ESLP ze dne 8. 2. 1996 ve věci John Murray proti Spojenému království ke stížnosti č. 18731/91.

³¹⁹ PELC, Vladimír. Důkazní břemeno v trestním řízení. In: JELÍNEK, J. a kol. *Dokazování v trestním řízení v kontextu práva na spravedlivý proces*. Praha: Leges, 2018, s. 127.

stanovit výjimku.³²⁰ Z hlediska zařazení presumpce nevinny mezi základní zásady tedy nelze spatřovat žádné významné limity možností jejího omezení.

Presumpce nevinny je však nejen základní zásadou trestního řízení, ale i základním lidským právem, které **Listina** zakotvuje v čl. 40 odst. 2. Listina rovněž stanoví, za jakých podmínek lze základní práva omezit. V první řadě je třeba zabývat se zněním **čl. 1 Listiny**, který zní: „[...] *Základní práva a svobody jsou nezadatelné, nezcizitelné, nepromlčitelné a nezrušitelné.*“ Jednou z charakteristik presumpce nevinny jako základního lidského práva je tedy její nezadatelnost a nezcizitelnost. Tyto vlastnosti jsou mimo jiné vykládány ve smyslu nemožnosti vzdát se základních práv, i kdyby to bylo v souladu s vůlí subjektu daného práva.³²¹ V souvislosti s institutem dohody o vině a trestu se hovoří o tom, že při jejím sjednání se obviněný vzdává svého práva na presumpci nevinny.³²² Je tedy otázkou, zda se podle čl. 1 Listiny může obviněný presumpce nevinny vzdát. **Ústavní soud** vzdání se základních práv připouští. „*Ústavní soud, aniž by zpochybňoval obecný princip nezadatelnosti lidských práv, zastává názor, že práva na přístup k soudu je možno se v konkrétním a specifickém případě vzdát.*“³²³ Nemožnost vzdát se základního práva totiž neplatí ve vztahu k dílčím nárokům. Například se lze dobrovolně vzdát svého vlastnického práva ke konkrétní věci, nikoliv však svého práva vlastnit majetek jako celku *pro futuro*.³²⁴ Ustanovení čl. 1 Listiny tedy nebrání tomu, aby se obviněný svých práv vyplývajících ze zásady presumpce nevinny v konkrétním případě z vlastní vůle vzdal.

Pokud jde o omezení presumpce nevinny ze strany státu, platí, že základní práva nejsou neomezenitelná.³²⁵ Podmínky omezení základních práv stanoví **čl. 4 Listiny** tak, že „*meze základních práv a svobod mohou být za podmínek stanovených Listinou základních práv a svobod [...] upraveny pouze zákonem*“,³²⁶ za podmínky, že „*zákonná omezení základních práv*

³²⁰ MULÁK, Jiří. Základní zásady trestního řízení [příspěvek na konferenci]. Praha, Rekodifikační čtvrtky aneb nad návrhem nového trestního řádu, 3. 11. 2022. Záznam dostupný z: <https://www.epravo.cz/eshop/rekodifikacni-ctvrtky-aneb-nad-navrhem-noveho-trestniho-radu-online-zive-vysilani-3-11-2022-715.html?action=babe5170>.

³²¹ BARTOŇ, Michal. Čl. 1. Svoboda, rovnost, důstojnost. Charakteristika základních práv. In: HUSSEINI, Faisal a kol. *Listina základních práv a svobod*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2021, s. 115.

³²² BERANOVÁ, Andrea. Dohoda o vině a trestu z pohledu práva na spravedlivý proces. In: Jelínek J. a kol. *Ochrana základních práv a svobod v trestním řízení*. Praha: Leges, 2020, s. 240.

³²³ Usnesení Ústavního soudu ze dne ze dne 13. 1. 2015, sp. zn. Pl.ÚS 17/14.

³²⁴ BARTOŇ, *op. cit.*, s. 115.

³²⁵ PAVLÍČEK a kol., *Ústavní právo a státověda*, s. 499.

³²⁶ Čl. 4 odst. 2 Listiny.

*a svobod musí platit stejně pro všechny případy, které splňují stanovené podmínky.*³²⁷ Zároveň „*při používání ustanovení o mezích základních práv a svobod musí být šetřeno jejich podstaty a smyslu. Taková omezení nesmějí být zneužívána k jiným účelům, než pro které byla stanovena.*“³²⁸ **(1)** Prvním kritériem omezení základních práv tedy je, že **omezení musí Listina předpokládat.**³²⁹ Z judikatury Ústavního soudu však plyne, že „*k omezení základních práv či svobod, i když jejich ústavní úprava omezení nepředpokládá, může dojít v případě jejich kolize.*“³³⁰ **(2)** Další podmínkou je, že **omezení musí být stanoveno zákonem.**³³¹ Podle Ústavního soudu tak meze základních práv nemůže stanovit soudní praxe mimo případ, kdy je zákonodárce nečinný a je třeba vyplnit mezeru v právu.³³² **(3)** Dále **omezení nesmí být diskriminující** a v souladu s principem rovnosti musí platit stejně pro všechny případy splňující podmínky omezení.³³³ **(4)** Poslední podmínkou je, že **omezení práva musí šetřit jeho podstaty a smyslu a nesmí být zneužíváno k jiným než stanoveným účelům.** Musí tedy být šetřeno esenciální jádro základních práv. To platí i v případech omezení v důsledku kolize s jiným základním právem nebo veřejným statkem, při němž Ústavní soud aplikuje požadavek minimalizace zásahu a princip zachování maxima z obou. Za tím účelem provádí tzv. **test proporcionality**, který obsahuje tři kroky – test vhodnosti (způsobilosti naplnění účelu), test potřebnosti (co největší šetrnosti zvoleného prostředku) a test poměrování (porovnání závažnosti kolidujících práv).³³⁴ Listina ve vztahu k právu na presumpci nevinu neobsahuje žádné speciální limitační ustanovení. Při splnění výše uvedených podmínek proto lze uvažovat o omezení tohoto práva.

Podobně jako Listina, i **LZPEU** stanoví podmínky možného omezení základních práv EU, a to ve svém čl. 52 odst. 1.³³⁵ Z tohoto ustanovení a judikatury Soudního dvora EU³³⁶ lze dovodit

³²⁷ Čl. 4 odst. 3 Listiny.

³²⁸ Čl. 4 odst. 4 Listiny.

³²⁹ HEJČ, David. Čl. 4. Podmínky pro ukládání povinností a pro omezení základních práv a svobod. In: HUSSEINI, Faisal a kol. *Listina základních práv a svobod*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2021, s. 191.

³³⁰ Nález Ústavního soudu ze dne 12. 10. 1994, sp. zn. Pl.ÚS 4/94.

³³¹ HEJČ, *op. cit.*, s. 192.

³³² Nález Ústavního soudu ze dne 17. 5. 2007, sp. zn. I.ÚS 391/05.

³³³ HEJČ, *op. cit.*, s. 193.

³³⁴ Tamtéž, s. 194-196.

³³⁵ Čl. 52 odst. 1 LZPEU zní: „*Každé omezení výkonu práv a svobod uznaných touto listinou musí být stanoveno zákonem a respektovat podstatu těchto práv a svobod. Při dodržení zásady proporcionality mohou být omezení zavedena pouze tehdy, pokud jsou nezbytná a pokud skutečně odpovídají cílům obecného zájmu, které uznává Unie, nebo potřebě ochrany práv a svobod druhého.*“

³³⁶ Srov. např. rozsudek Soudního dvora EU, sp. zn. C-5/88, Wachauf, ze dne 13. 7. 1989.

kritéria, která omezení musí splňovat, aby bylo dovolené. Za prvé omezení musí být stanoveno zákonem, za druhé cílem omezení musí být obecný zájem, který EU uznává, nebo potřeba ochrany práv a svobod druhého, za třetí omezení musí být nezbytné a přiměřené a za čtvrté nesmí narušovat podstatu omezovaného práva. S vědomím těchto kritérií Soudní dvůr EU například judikoval, že presumpce nevinny se neuplatní v případě zajištění majetku osoby, která je podezřelá z terorismu.³³⁷ Nicméně na základě čl. 52 odst. 3 LZPEU je nutné vzít v potaz, že omezení základního práva podle LZPEU musí zároveň splňovat podmínky omezení odpovídajícího práva zakotveného v EÚLP.³³⁸

Podmínky omezení jednotlivých práv zaručených EÚLP jsou uváděny přímo v příslušném ustanovení, ve kterém je dané právo zakotveno. V případě čl. 6 EÚLP však žádnou zmínku o možném omezení presumpce nevinny nenalezneme. Přesto ESLP konstantně judikuje, že presumpce nevinny může být předmětem omezení v rozumných mezích,³³⁹ tj. tak, aby nedošlo k zasažení samotné podstaty omezovaného práva, za současné nutnosti zachování práva na obhajobu.³⁴⁰

Repík ukazuje, že ESLP ve své judikatuře vypracoval doktrínu tzv. **implicitních omezení**. V této doktríně ESLP uplatňuje kritéria, která je nutno splnit pro umožnění omezení práva na spravedlivý proces. Mimo podmínku, že obviněnému musí být zachováno právo na obhajobu, každé omezení práv zaručených EÚLP je vždy třeba posuzovat z hlediska jeho nezbytnosti v demokratické společnosti a z hlediska proporcionality. Další posuzované kritérium se týká závažnosti důsledků pro obviněného. Výjimky z presumpce nevinny by se měly omezit jen na méně závažné trestné činy, za které nehrozí vysoké tresty. Přitom jsou to právě trestné činy velké závažnosti, jako je terorismus a organizovaný zločin, v jejichž případech bývá vnitrostátním právem presumpce nevinny omezena, nejčastěji omezením práva mlčet.³⁴¹

Stumer se zabýval možností omezení práv podle čl. 6 EÚLP z důvodu převažujícího **veřejného zájmu**. Ze znění tohoto článku lze dovodit, že v něm uvedená práva jsou stanovena bezvýhradně. V EÚLP nenalezneme ustanovení, které by výslovně dovolovalo omezit práva

³³⁷ Rozsudek Soudního dvora EU, sp. zn. T-406/13, Gossio proti Radě, ze dne 14. 1. 2015.

³³⁸ Čl. 52 odst. 3 LZPEU zní: „*Pokud tato listina obsahuje práva odpovídající právům zaručeným Úmluvou o ochraně lidských práv a základních svobod, jsou smysl a rozsah těchto práv stejné jako ty, které jim přikládá uvedená úmluva. Toto ustanovení nebrání tomu, aby právo Unie poskytovalo širší ochranu.*“

³³⁹ STUMER, *op. cit.*, s. 191.

³⁴⁰ Rozsudek ESLP ze dne 7. 10. 1988 ve věci Salabiaku proti Francii ke stížnosti č. 10519/83.

³⁴¹ REPÍK, *Úvahy nad judikaturou*, s. 87-88.

stanovená v čl. 6 EÚLP z důvodu veřejného zájmu. Vyvažování individuálních práv a veřejného zájmu je však vlastní celé úmluvě. K možnosti omezení práv zakotvených v čl. 6 z důvodu převažujícího veřejného zájmu je však ESLP zdrženlivý. Práva obviněného mlčet, vyslyšet svědky, ani práva neobviňovat sám sebe, ESLP ve své judikatuře nepoměřuje s veřejným zájmem. Omezení těchto práv umožňuje pouze z jiných důvodů.³⁴² Například ohledně práva obviněného mlčet ESLP dovodil, že mlčení obviněného může být bráno v potaz při hodnocení přesvědčivosti důkazů z hlediska viny obviněného „*v situacích, které jasně volají po vysvětlení*“,³⁴³ je-li to vzhledem k okolnostem vůči obviněnému férové³⁴⁴ a pokud odsouzení obviněného není založeno převážně na tomto základě.³⁴⁵

V případě práva na zachování presumpce nevinoty se však ESLP k jeho poměrování s veřejným zájmem uchyluje.³⁴⁶ Ve věci **Janosevic proti Švédsku** stěžovatel namítal porušení čl. 6 odst. 2 EÚLP tím, že mu byla vyměřena daňová přírážka za uvedení nesprávných údajů v daňovém přiznání. Podle švédské legislativy je plátcem daně zatížen důkazním břemenem ohledně skutečnosti, že daňová přírážka neměla být vyměřena. ESLP uvedl, že „*přihlíží k finančním zájmům státu v daňových záležitostech, přičemž daně jsou hlavním zdrojem příjmů státu. Systém zdanění založený v zásadě na informacích poskytnutých plátcem daně by nefungoval správně bez určité formy sankce proti poskytnutí nesprávných nebo neúplných informací*“.³⁴⁷ Tím ESLP otevřel možnost k vážení veřejného zájmu proti právu obviněného na presumpci nevinoty v otázkách daňového práva. Podobně také Evropská komise pro lidská práva dala přednost veřejnému zájmu na příznivém životním prostředí před právem jednotlivce na zachování presumpce nevinoty.³⁴⁸ Konkrétně jde o rozhodnutí Evropské komise pro lidská práva ve věci **Maatschap E.C. Dortmans & H.J.A. Dortmans proti Nizozemsku**. V tomto případě šlo o stížnost na porušení čl. 6 odst. 2 EÚLP tím, že národní legislativa zakotvila paušální sazby pro výpočet poplatků za produkci hnoje. Stěžovateli byl proto vyměřen poplatek, i když hranici ve skutečnosti nepřesáhl. Komise uvedla, že „*s ohledem na cíl a účel právních předpisů v oblasti životního prostředí a zjevné technické obtíže při určování produkce hnoje v jednotlivých případech nemůže Komise*

³⁴² STUMER, *op. cit.*, s. 109-110.

³⁴³ Rozsudek ESLP ze dne 2. 5. 2000 ve věci *Condrón* proti Spojenému království ke stížnosti č. 35718/97.

³⁴⁴ Rozsudek ESLP ze dne 8. 2. 1996 ve věci *John Murray* proti Spojenému království ke stížnosti č. 18731/91.

³⁴⁵ Rozsudek ESLP ze dne 8. 10. 2002 ve věci *Beckles* proti Spojenému království ke stížnosti č. 44652/98.

³⁴⁶ STUMER, *op. cit.*, s. 107.

³⁴⁷ Rozsudek ESLP ze dne 23. 7. 2002 ve věci *Janosevic* proti Švédsku ke stížnosti č. 34619/97.

³⁴⁸ STUMER, *op. cit.*, s. 108.

*konstatovat, že sporná domněnka, tj. výpočet produkce hnoje na základě paušálních sazeb podle druhů zvířat, překračuje rozumné meze“.*³⁴⁹

Stumer s omezováním práva na presumpci nevinu z důvodu veřejného zájmu nesouhlasí. Důsledkem těchto rozhodnutí je skutečnost, že kdykoliv bude veřejný zájem shledán jako dostatečně důležitý, může být potlačena presumpce nevinu. Nebrání se možnosti omezení presumpce nevinu z jiných důvodů, při nalezení jiných důvodných kritérií, jako v případě ostatních práv zakotvených v čl. 6 EÚLP. Veřejný zájem ale tímto kritériem být nemůže. Stumer se proto přiklání k možnosti omezení presumpce nevinu v zájmu ochrany jiného základního práva na základě principu proporcionality.³⁵⁰ Souhlasím se Stumerem, že kritérium veřejného zájmu je z hlediska omezení presumpce nevinu problematické. O veřejném zájmu se hovoří také v souvislosti se zájmem společnosti na potrestání pachatele. Presumpce nevinu je však obranou obviněného právě proti tomuto veřejnému zájmu. Pokud by byl veřejný zájem na potrestání pachatele shledán jako dostatečně důležitý a převažující nad právem obviněného na presumpci nevinu, znamenalo by to závažný zásah do její samotné podstaty. Takové omezení by bylo nepřipustné.

Také další autoři připouštějí výjimky z presumpce nevinu. Podle **van Dijka** může být omezení presumpce nevinu odůvodněno potřebou ochrany jiných hodnot.³⁵¹ **Polák** zastává názor, že výjimky ze základních práv v trestním řízení jsou přípustné, pokud neporušují právo obviněného na obhajobu.³⁵² **Repík** naopak nesouhlasí s možností omezení presumpce nevinu podle kritéria, že obviněnému musí být zachována práva obhajoby. Presumpce nevinu totiž s právem na obhajobu souvisí a už samotné omezení presumpce nevinu zároveň znamená, že obviněnému nejsou zachována všechna práva obhajoby. Nepovažuje však presumpci nevinu za absolutní právo.³⁵³ Podle **Pelce** presumpce nevinu není v ČR absolutním pravidlem z důvodu ukládání subjektivního důkazního břemene obviněnému.³⁵⁴

³⁴⁹ Rozhodnutí Evropské komise pro lidská práva ze dne 21. 5. 1997 ve věci Maatschap E.C. Dortmans & H.J.A. Dortmans proti Nizozemsku ke stížnosti č. 31463/96.

³⁵⁰ STUMER, *op. cit.*, s. 109, 118.

³⁵¹ DIJK, *op. cit.*, s. 249-250.

³⁵² POLÁK, Peter. Limity dokazovania výsluchmi svedkov v trestnom konaní vyplývajúce z práva na spravodlivý proces. In: JELÍNEK, J. a kol. *Dokazování v trestním řízení v kontextu práva na spravedlivý proces*. Praha: Leges, 2018, s. 66.

³⁵³ REPÍK, *Evropská úmluva*, s. 184.

³⁵⁴ PELC, *Důkazní břemeno*, s. 126.

Na základě shora uvedeného lze shrnout, že presumpce nevinny není absolutním právem. Proto se v dalších podkapitolách zaměřím na konkrétní případy omezení presumpce nevinny.

2.1.2. Důkazní břemeno obviněného v trestním řízení

Specifickou kategorií ve vztahu k možnostem omezení presumpce nevinny je problematika důkazního břemene v trestním řízení. Princip presumpce nevinny umožňuje překlenout mezeru vzniklou tím, že informace potřebné pro rozhodnutí nejsou dosažitelné, čímž se podobá institutu důkazního břemene užívaného v civilním sporném řízení.³⁵⁵

V této kapitole se zabývám možností přenesení důkazního břemene na obviněného. Tato problematika však předpokládá předchozí zodpovězení několika otázek, a to **(1)** co se rozumí pojmem „důkazní břemeno“ v civilním soudním řízení, **(2)** zda vůbec existuje důkazní břemeno v trestním řízení, a pokud ano, **(3)** kdo jej v trestním řízení nese. Následně se lze zabývat otázkou, **(4)** zda a v jakých situacích může nést důkazní břemeno obviněný. Uvedené otázky ve vztahu k trestnímu řízení jsou na našem území v odborných kruzích řešeny již desítky let.³⁵⁶ V nedávné době bylo toto téma zevrubně zpracováno zejména jednak Pudilovou v její disertační práci,³⁵⁷ jednak Gřivnou a Šimánovou v článku týkajícím se povahy ustanovení § 8 odst. 5 TOPO.³⁵⁸ Jde tedy o téma stále hojně diskutované.

(1) Pokud jde o **pojem důkazního břemene v civilním sporném řízení**, v kontinentálním právním prostředí je důkazní břemeno institutem soukromého práva. Civilní sporné řízení je ovládáno zásadou projednací a strany musejí vlastním přičiněním vnést do procesu skutečnosti k jejich projednání. Důkazní břemeno v civilním soudním řízení je chápáno jako procesní odpovědnost účastníka za prokázání rozhodných skutečností.³⁵⁹ Institut důkazního břemene umožňuje odstranit pochybnosti o určité skutečnosti, kterou se straně řízení nepodařilo prokázat.

³⁵⁵ BÍČOVSKÝ, Jaroslav. Některé problémy řízení soudcovské práce zejména se zřetelem k soudcovské nezávislosti. *Právník*. 1967, roč. 106, č. 3, s. 264.

³⁵⁶ Srov. např. RŮŽEK, *Povinnost dokazovat*, s. 97-131.

³⁵⁷ PUDILOVÁ, Anežka. *Formální důkazní břemeno státního zástupce v trestním řízení*. Praha, 2019. Disertační práce. Univerzita Karlova. Právnická fakulta. Vedoucí práce Tomáš Gřivna.

³⁵⁸ GŘIVNA, Tomáš, ŠIMÁNOVÁ, Hana. Příspěvek do diskuse o povaze ustanovení § 8 odst. 5 TOPO: úvaha nad možností zatížit obviněnou právnickou osobu důkazním břemenem. *Trestní právo*. 2018, č. 2, s. 8-18.

³⁵⁹ WINTEROVÁ, MACKOVÁ a kol., *op. cit.*, s. 250.

Teoretické dělení důkazního břemene spočívá v dělení na **objektivní** důkazní břemeno, které řeší situaci *non liquet* (není jasno), kdy i po provedení a hodnocení důkazů přetrvává nejistota ohledně skutkového stavu, a určuje, na kterou stranu dopadá riziko důkazní nouze a v průběhu řízení se nepřenáší, a na **subjektivní** důkazní břemeno, které označuje stranu, jež má podat důkaz a motivuje ji, aby svou aktivitou stav *non liquet* nedopustila. Subjektivní důkazní břemeno je vnímáno v abstraktním smyslu, neboť na základě příslušné zákonné úpravy bez zohlednění konkrétních okolností případu určuje, která strana nese důkazní břemeno na počátku řízení a je pevně spojeno s objektivním důkazním břemenem, takže jeho neunesení vede k prohře ve sporu. Teorie od subjektivního důkazního břemene v abstraktním smyslu odlišuje **konkrétní** důkazní břemeno, které se odvíjí od konkrétního stavu dokazování, kdy je vnitřní přesvědčení soudce již předběžně ovlivněno provedeným dokazováním, označuje stranu, která má s ohledem na konkrétní situaci navrhnout provedení dalšího důkazu, a v závislosti na konkrétních okolnostech se připouští přenesení konkrétního důkazního břemene na druhou stranu, přičemž jeho neunesení neznamena stav *non liquet*.³⁶⁰ Konkrétní důkazní břemeno tedy nenese vždy jen jedna strana podle obecného pravidla, že kdo tvrdí, dokazuje. Rozdělení důkazního břemene mezi strany je typickým aspektem důkazního břemene v civilním sporném řízení.³⁶¹ Podle Ústavního soudu je v civilním řízení přenesení důkazního břemene přípustné zejména v případech, kdy by prokázání určité skutečnosti bylo pro jednu ze stran prakticky nemožné, neboť nemůže mít k dispozici relevantní informace.³⁶²

(2) Pokud jde o **existenci důkazního břemene v trestním řízení**, tr. řád institut důkazního břemene výslovně neupravuje a o přípustnosti existence institutu důkazního břemene v trestním řízení se vedou dlouhé diskuse. Jestliže smysl institutu důkazního břemene spočívá v tom, že umožňuje soudu věc rozhodnout i za situace, že se v průběhu řízení nepodaří prokázat skutkový stav,³⁶³ je potřeba se zabývat otázkou, zda právní úprava trestního řízení neobsahuje jiné instituty pro řešení takových situací.

Otázka existence důkazního břemene v trestním řízení v nedávné době opět vyplynula z diskusí o povaze ustanovení § 8 odst. 5 TOPO a ve vztahu k diskusi o možnosti zavedení formálního důkazního břemene státního zástupce v připravovaném novém trestním řádu. Jak jsem již naznačil, v rámci těchto diskusí provedli hluboký rozbor problematiky zaměřené na existenci

³⁶⁰ PUDILOVÁ, *op. cit.*, s. 14-18.

³⁶¹ FENYK, *Důkazní břemeno*, s. 67.

³⁶² Srov. usnesení Ústavního soudu ze dne 8. 11. 2016, sp. zn. II. ÚS 3312/16.

³⁶³ MACUR, *op. cit.*, s. 356. Shodně i Nejvyšší soud např. v rozsudku ze dne 29. 8. 2011, sp. zn. 26 Cdo 2341/2009.

důkazního břemene v trestním řízení **Gřivna s Šimánovou a Pudilová**.³⁶⁴ Nalezli, že mezi autory se nacházejí tací, kteří existenci důkazního břemene v trestním řízení zcela odmítají, protože v něm neplatí zásada projednacích, ale zásada vyhledávacích, protože obviněný podle zásady presumpce nevinny není povinen nic dokazovat, a protože funkci důkazního břemene v trestním řízení plní zásada *in dubio pro reo*. Mezi tyto autory patří například **Růžek a Jelínek**.³⁶⁵ Druhá skupina autorů odmítá jen existenci důkazního břemene ve **formální** podobě, jehož neunesení znamená prohru ve sporu. Důvodem odmítání formálního důkazního břemene v trestním řízení je skutečnost, že soud má povinnost dokazování v rozsahu potřebném pro rozhodnutí případně doplnit. Tito autoři však připouštějí existenci **materiálního** důkazního břemene, při jehož neunesení zůstává určitá skutečnost nejistá a které tíží tu stranu, jež pro své tvrzení nenabídne důkazy. Mezi tyto autory patří **Storch, Solnař, Púry, či Fenyk**.³⁶⁶ Naopak **Šámal**³⁶⁷ připouští existenci materiálního i formálního důkazního břemene v trestním řízení, neboť moderní trestní proces je spjat s vrácením formálního důkazního břemene obžalobě.³⁶⁸

Lze uzavřít, že významná část autorů sice vylučuje možnost uplatnění formálního důkazního břemene v trestním řízení, připouští však existenci důkazního břemene v materiálním smyslu.

³⁶⁴ GŘIVNA, ŠIMÁNOVÁ, *op. cit.*, s. 8-18; PUDILOVÁ, *op. cit.*, s. 23 a násl.

³⁶⁵ Srov. RŮŽEK, *Povinnost dokazovat*, s. 104 a násl.; JELÍNEK a kol., *Trestní právo procesní*, s. 375.

³⁶⁶ STORCH, František. *Řízení trestní rakouské*. Díl II. Praha: J. Otto, 1896, s. 76; SOLNAŘ a kol., *Československé trestní řízení*, s. 126; PŮRY, František. Existuje důkazní břemeno v trestním řízení? In: FENYK, J. (ed.) a kol. *Pocta Dagmar Císařové k 75. narozeninám*. Praha: LexisNexis, 2007, s. 104; FENYK, *Důkazní břemeno*, s. 67-74.

³⁶⁷ ŠÁMAL, Pavel. *Základní zásady trestního řízení v demokratickém systému*. Praha: Codex Bohemia, 1999, s. 316.

³⁶⁸ Odlišné názory na existenci určitého typu důkazního břemene v trestním řízení podle mého názoru vyplývají také z toho, že v trestněprávní teorii není užíváno pojmosloví teoretických prací o dělení důkazního břemene v civilním řízení. Zatímco civilněprávní teorie dělí důkazní břemeno na objektivní, subjektivní a konkrétní, trestněprávní teoretici užívají dělení na formální a materiální důkazní břemeno. (Glaser nadto dělil důkazní břemeno v trestním řízení nejen na formální, materiální, ale navíc i na faktické. Rozdíl mezi materiálním a faktickým důkazním břemenem ale nemusí být vždy zcela jasný a mnozí autoři tyto pojmy směšují. Srov. GLASER, J. *Handbuch des Strafprozesses*. Nachdr. der Ausg. Leipzig, Duncker und Humblot, 1883. Goldbach: Keip, 1997. Bibliothek des deutschen Strafrechts, s. 364-365. Cit. dle GŘIVNA, ŠIMÁNOVÁ, *op. cit.*, s. 10). Odborníci se navíc neshodují v tom, jaký druh důkazního břemene v trestním řízení odpovídá jeho konkrétnímu druhu v civilním řízení. **Pelc** užívá pojem subjektivní důkazní břemeno tam, kde jiní odborníci na trestní právo užívají pojem formální důkazní břemeno, neboť dle něj lépe vyjadřuje, že tíží určitý subjekt (PELC, *Důkazní břemeno*, s. 119-120). Naproti tomu **Fenyk** přisuzuje subjektivní charakter materiálnímu důkaznímu břemeni (FENYK, *Důkazní břemeno*, s. 73). **Pudilová** však dovodila, že materiální důkazní břemeno v trestním řízení odpovídá konkrétnímu břemeni v civilním řízení (PUDILOVÁ, *op. cit.*, s. 14).

(3) Pokud tedy důkazní břemeno v trestním řízení v nějaké podobě existuje, je potřeba se ptát, **koho takové důkazní břemeno tíží**. Ustanovení čl. 6 Směrnice předepisuje, že důkazní břemeno při prokazování viny má nést **obžaloba**, přičemž tím není dotčena případná povinnost soudu vyhledávat důkazy svědčící ve prospěch i v neprospěch obviněného.³⁶⁹ V podmínkách ČR se často hovoří o tom, že důkazní břemeno v trestním řízení nese **stát**, ač Směrnice spojuje důkazní břemeno se stranou obžaloby. Vyhovuje tedy česká právní úprava trestního řízení tomuto ustanovení Směrnice?

Odborné názory se zpravidla shodují v tom, že důkazní břemeno nenese obviněný. Nejsou však jednotné v otázce, zda důkazní břemeno nese stát nebo strana obžaloby. Uvedený diskurz se projevil například v nálezu Ústavního soudu ze dne 26. 4. 2016, sp. zn. I. ÚS 3235/15, kde v bodě 27. **Ústavní soud** uvedl, že „*princip presumpce nevinny vyžaduje, aby to byl stát, kdo nese konkrétní důkazní břemeno, přičemž je to nakonec obecný soud, na němž spočívá odpovědnost za náležité objasnění věci*“, ale v bodě 29. uvedl, že „*Evropský soud pro lidská práva vyžaduje, aby [...] důkazní břemeno spočívalo na obžalobě*“. Také podle **Pavlíčka, Herczega**, či **Fenyka** leží důkazní břemeno o vině obviněného na státu.³⁷⁰ Problém spatřuji v tom, že pojem stát zahrnuje jak státního zástupce, tak soud. Spojení důkazního břemene s činností soudu je problematické, neboť implikuje, že soud se staví do role pomocníka obžaloby. Presumpce nevinny zakazuje soudu vypomáhat obžalobě,³⁷¹ což na druhou stranu koliduje s povinností soudu případně doplnit povinnost dokazování v rozsahu potřebném pro rozhodnutí.³⁷²

Myšlenka důkazního břemene státu je v literatuře a judikatuře zmiňována zřejmě ze dvou důvodů. V první řadě proto, že státní zastupitelství je určeno k zastupování státu při ochraně veřejného zájmu.³⁷³ Za druhé proto, že soud se sice nesmí stavět do role pomocníka veřejné žaloby, ale za současné právní úpravy vstupuje do procesu zjišťování skutkového stavu a nese za něj konečnou odpovědnost. Takto koncipované důkazní břemeno státu je v souladu se zásadou vyhledávací a zásadou materiální pravdy, je ale diskutabilní z hlediska zásady presumpce nevinny a zásady kontradiktornosti. Situace, kdy soud na jedné straně dokazuje vinu či nevinu

³⁶⁹ Čl. 6 odst. 1 Směrnice.

³⁷⁰ PAVLÍČEK a kol., *Ústava a ústavní řád*, s. 322; HERCZEG, *Média a trestní řízení*, s. 136; FENYK, *Důkazní břemeno*, s. 73-74.

³⁷¹ FRYŠTÁK, BRUCKNEROVÁ, *op. cit.*, s. 86; ŠÁMAL, *Základní zásady dokazování v připravovaném novém trestním řádu*, s. 57.

³⁷² PÚRY, *Existuje důkazní břemeno*, s. 104.

³⁷³ § 1 odst. 1 zákona č. 283/1993 Sb., o státním zastupitelství, ve znění pozdějších předpisů.

obžalovaného a na druhé straně se od něj vyžaduje nestranné a spravedlivé rozhodnutí, je sama o sobě v rozporu s principem presumpce nevinny.³⁷⁴ Proto připravovaný nový trestní řád dříve počítal se zavedením formálního důkazního břemene státního zástupce.³⁷⁵ Tím měly být posíleny prvky kontradiktornosti a konečná procesní odpovědnost za neprovedení důkazů měla být přenesena na státního zástupce. Tehdy by podle mého názoru nebylo možné užívat sousloví „důkazní břemeno státu“, které by zahrnovalo i soud. V aktuální verzi nového trestního řádu se však se zavedením formálního důkazního břemene státního zástupce zřejmě nepočítá.³⁷⁶

Směrnice sice ukládá důkazní břemeno obžalobě, z jejího znění ale není jasné, jaký typ důkazního břemene ukládá. V oblasti trestního procesu se s pojmem důkazního břemene operuje v různém smyslu. Ústavní soud hovoří o konkrétním důkazním břemenu, Fenyk o materiálním a Šámal o formálním.³⁷⁷ Materiální důkazní břemeno by podle Šámala spočívalo ve stanovení důkazního břemene státnímu zástupci s doplněním možné ingerence soudu s možností vyhledat důkazy a dokazování doplnit. Formální důkazní břemeno státního zástupce by znamenalo, že soud by mohl státního zástupce na nedostatky pouze upozornit, ale nemohl by sám důkazy vyhledávat a provádět je v neprospěch obviněného.³⁷⁸ Domnívám se, že v tomto smyslu je podle současné právní úpravy státnímu zástupci uloženo materiální důkazní břemeno. V tomto ohledu podle mého názoru současná právní úprava trestního řízení Směrnicí transponuje dostatečně, neboť úkolem soudu je případně doplnit dokazování, nikoliv zcela nahrazovat činnost státního zástupce.

(4) Důkazní břemeno v trestním řízení má tedy zásadně nést obžaloba. V této části se budu zabývat otázkou, zda v určitých případech může důkazní břemeno nést obviněný. Za minulého režimu byla možnost přenesení důkazního břemene na obviněného v české právní teorii často odmítána. **Boura**, inspirovaný názory **Strogoviče**, uváděl, že povinnost dokazovat vinu obviněného má výhradně žalobce a nemůže ji žádným způsobem přesouvat na obviněného.³⁷⁹ Podle **Růžka** české trestní právo (alespoň v jeho době) nezná žádnou výjimku z pravidla, že obviněný nesnese důkazní břemeno. Obviněný není povinen dokazovat žádnou skutečnost svědčící v jeho prospěch

³⁷⁴ PUDILOVÁ, *op. cit.*, s. 30.

³⁷⁵ FENYK, *Důkazní břemeno*, s. 73.

³⁷⁶ Srov. Rekodifikace trestního práva procesního. *Justice.cz* [online]. 14. 10. 2022 [cit. 2022-11-05]. Dostupné z: <https://justice.cz/web/msp/rekodifikace-trestniho-prava-procesniho>.

³⁷⁷ Nález Ústavního soudu ze dne 26. 4. 2016, sp. zn. I. ÚS 3235/15; FENYK, *Důkazní břemeno*, s. 73; ŠÁMAL, *Základní zásady dokazování v připravovaném novém trestním řádu*, s. 57.

³⁷⁸ ŠÁMAL, *Základní zásady dokazování v připravovaném novém trestním řádu*, s. 57.

³⁷⁹ BOURA, Ferdinand. K některým otázkám trestního procesu. *Právník*. 1956, roč. 95, č. 8, s. 752.

bez ohledu na to, zda jde o skutečnost významnou z hlediska práva hmotného či procesního.³⁸⁰ Dalším autorem zastávajícím tento názor byl například **Nikolajev**. Ten si pokládal otázku poskytující implicitní odpověď na nebezpečí přenesení důkazního břemene na obviněného: „*Jak však může na příklad obviněný, je-li uvězněn, sehnat ospravedlňující důkazy?*“³⁸¹

Naproti tomu ruský právník **Vyšinskij** byl známým zastáncem tvrzení, že důkazní břemeno lze na obviněného přesunout.³⁸² Tvrdil, že povinnost dokazovat a důkazní břemeno má vždy ten, kdo je původcem tvrzení, které důkaz vyžaduje.³⁸³ Také **Solnař** uváděl, že strany mají zájem na tom, aby jejich tvrzení byla prokázána, a naopak aby tvrzení protistrany byla vyvrácena. V tomto smyslu může obviněný nést materiální důkazní břemeno.³⁸⁴

Současní autoři ze zákazu zatížení obviněného důkazním břemenem zpravidla připouštějí výjimky. Podle **Šámala** lze v případě obviněného hovořit o materiálním důkazním břemeni z hlediska aktivní obhajoby obviněného. Pokud v praxi důkazy svědčí proti obviněnému, často nestačí, aby obviněný skutečnosti na svou obhajobu pouze tvrdil, ale musí je prokázat.³⁸⁵ **Kašćák** uvádí, že pokud osoba, proti níž se řízení vede, tvrdí nějakou skutečnost, lze od ní požadovat, aby své tvrzení prokázala a podala k němu vysvětlení. Jen pokud tato osoba není schopná prokázat svá tvrzení a ani orgány činné v trestním řízení nemohou prokázat její vinu, je třeba vynést zprošťující rozsudek.³⁸⁶

Ani v zahraničí nejsou názory o možnosti přenesení důkazního břemene na obviněného jednotné. Obrácení důkazního břemene je častěji připuštěno v angloamerickém právním systému. **Stumer** dovedl, že v kontextu britského práva může být důkazní břemeno na obviněného přeneseno jen tehdy, je-li to proporcionální vzhledem k vyvážení veřejného zájmu na potrestání pachatele a zájmu obviněného na zachování jeho práv a při zohlednění následujících kritérií. Za prvé musí jít o případ, kdy obviněnému **nehrozí trest odnětí svobody**. V takovém případě totiž

³⁸⁰ RŮŽEK, *Povinnost dokazovat*, s. 115-119.

³⁸¹ NIKOLAJEV, V. Překonání nesprávných teorií v trestním právu – důležitá podmínka upevnění socialistické zákonnosti. *Právník*. 1957, roč. 96, č. 2, s. 170.

³⁸² VYŠINSKIJ, Andrej J. *Theorie soudních důkazů v socialistickém právu*. Praha: Mír, 1950, str. 264. Cit. dle DOLENSKÝ, Adolf. Přesouvá se někdy důkazní břemeno na obviněného? *Bulletin advokacie*. 1995, č. 6-7, s. 52.

³⁸³ VYŠINSKIJ, Andrej J. *Theorie soudních důkazů v socialistickém právu*. Praha: Mír, 1950, str. 263. Cit. dle RŮŽEK, *Povinnost dokazovat*, s. 116.

³⁸⁴ SOLNAŘ a kol., *Československé trestní řízení*, s. 126.

³⁸⁵ ŠÁMAL, *Základní zásady trestního řízení v demokratickém systému*, s. 316; srov. též GRŮVNA, ŠIMÁNOVÁ, *op. cit.*, s. 12.

³⁸⁶ KAŠĆÁK, *op. cit.*, s. 710.

nehrozí nebezpečí způsobení závažné nenapravitelné újmy obviněnému. Za druhé musí jít o případ, kdy je pro obviněného relativně **jednoduché prokázat svou nevinu**, zatímco pro obžalobu by v porovnání s tím bylo prokázání viny značně ztížené. Podle Stumera však postačí, aby nesl pouze tzv. *evidential burden*,³⁸⁷ díky čemuž obžaloba získá znalost o rozhodných skutečnostech, aniž by obviněný musel soud přesvědčit o pravdivosti svých tvrzení. Za třetí musí být splněna podmínka, že **obžaloba nejprve prokáže naplnění všech ostatních znaků skutkové podstaty trestného činu**. Případ se tedy musí *prima facie* jevit tak, že z pohledu obviněného spěje k nepříznivému výsledku. Obrácené důkazní břemeno je pak jistým způsobem obrany poskytnuté obviněnému. Naopak žádný vliv na otázku přípustnosti přenesení důkazního břemene nikdy nemůže mít kritérium závažnosti trestné činnosti, pro níž je obviněný stíhán. Závažnost trestné činnosti totiž nezvyšuje jen váhu veřejného zájmu na potrestání pachatele, ale vzhledem k riziku závažnějšího trestu přímo úměrně zvyšuje také váhu zájmu obviněného na zproštění obvinění.³⁸⁸

Naproti tomu někteří zahraniční autoři z kontinentální Evropy praxi obrácení důkazního břemene kritizují, podle jiných je přenesení důkazního břemene na obviněného za jistých podmínek možné. Nizozemský právník **Van Dijk** uvádí, že obviněný často neformálně nese důkazní břemeno ve vztahu ke skutečnostem, které tvrdí na svou obranu. I když u takového důkazního břemene postačí vnést do věci důvodné pochybnosti, tedy není třeba obranu prokázat nade vší pochybnost, obviněný často není schopen takové skutečnosti doložit, což často vede k potrestání nevinného.³⁸⁹ Švédský právník **Ulväng** hovoří o „falešném“ důkazním břemenu obviněného, které obžalovaný nese v řízení před soudem v případě, že se obžalobě v souvislosti s jejím důkazním břemenem podaří vinu obžalovaného prokázat. Tento přístup je komplexnější a výstižnější než pouhé sdělení, že důkazní břemeno leží na straně obžaloby. Presumpce nevinu tedy nezaručuje obviněnému právo být v trestním řízení zcela pasivní.³⁹⁰

³⁸⁷ *Evidential burden* je v angloamerické právní doktríně typ důkazního břemene, které subjektu ukládá, aby předložil dostatek důkazů pro to, aby se soud vůbec začal dokazovanými skutečnostmi zabývat. Není však spojeno s nutností prokázat pravdivost dokazovaných skutečností. Druhým typem důkazního břemene je tzv. *persuasive burden*, jehož neunesení znamená prohru sporu. Blíže viz komparativní část této práce.

³⁸⁸ STUMER, *op. cit.*, s. 152-189.

³⁸⁹ DIJK, *op. cit.*, s. 258.

³⁹⁰ ULVÄNG, *op. cit.*, s. 208.

Ústavní soud ve své judikatuře opakovaně uvádí, že presumpce nevinny „vyžaduje, aby to byl stát, kdo nese konkrétní důkazní břemeno“.³⁹¹ Výjimky z tohoto pravidla, pokud jde o otázku viny, Ústavní soud výslovně nepřipouští. Naproti tomu judikatura **ESLP** obrácení důkazního břemene za určitých podmínek připouští. Evropská komise v Zelené knize na základě judikatury ESLP shrnuje tři případy, kdy obžaloba nenese důkazní břemeno. Je tomu tak v případě trestných činů s objektivní odpovědností, v případě trestných činů, u nichž platí obrácené důkazní břemeno a v případech rozhodnutí o konfiskaci majetku.³⁹² S touto problematikou je úzce spojena **otázka přípustnosti právních a faktických domněnek v trestním řízení**. Domněnky nahrazují důkaz, který je jinak v souladu se zásadou presumpce nevinny povinna podat obžaloba. Někteří autoři upozorňují, že stanovení právní domněnky se v podstatě rovná redefinici skutkové podstaty trestného činu tak, že jde o trestný čin s objektivní odpovědností.³⁹³ I když podle některých autorů existence právních domněnek představuje rozpor s mnohými zásadami trestního řízení,³⁹⁴ přesto se v trestním právu evropských států právní domněnky často vyskytují. Anglické a francouzské trestní právo například presumuje, že kdo žije s prostitutkou a není schopen prokázat své příjmy, je kuplířem.³⁹⁵ ESLP stanovení domněnky považuje za přípustné omezení presumpce nevinny, pokud přenesení důkazního břemene v jejím důsledku zůstane v „v rozumných hranicích“.³⁹⁶ Tyto meze jsou překročeny zejména v případě, kdy před aplikací domněnky orgány činné v trestním řízení neprokázaly naplnění základních znaků skutkové podstaty trestného činu, tedy případ se nevyvíjel *prima facie* v neprospěch obviněného. Dále jsou překročeny v případě, kdy domněnka stanoví obviněnému důkazní břemeno ohledně skutečnosti, k níž obviněný rozumně nemůže předložit žádné důkazy.³⁹⁷

Ze shora uvedeného vyplývá, že přípustnost materiálního důkazního břemene na straně obviněného souvisí s potřebou nepochybného zjištění skutkového stavu a zásadou *in dubio pro*

³⁹¹ Srov. např. nález Ústavního soudu ze dne 6. 6. 2006, sp. zn. IV. ÚS 335/05; nález Ústavního soudu ze dne 17. 5. 2007, sp. zn. IV. ÚS 260/05. V nedávné době Ústavní soud tuto formulaci užil v usnesení ze dne 6. 4. 2022, sp. zn. II. ÚS 670/22.

³⁹² Zelená kniha Komise Evropských společenství o presumpci nevinny, č. KOM (2006) 174, v konečném znění.

³⁹³ GRAY, *op. cit.*, s. 615; STUMER, *op. cit.*, s. 103.

³⁹⁴ IVOR, Jaroslav. Zisťovanie materiálnej pravdy v prípravnom konaní. In: JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo procesní – minulosť a budúcnosť*. Praha: Leges, 2016, s. 80; BYSTRŽINA, *op. cit.*, s. 127.

³⁹⁵ REPÍK, *Evropská úmluva*, s. 182.

³⁹⁶ Rozsudek ESLP ze dne 7. 10. 1988 ve věci Salabiaku proti Francii ke stížnosti č. 10519/83.

³⁹⁷ Rozsudek ESLP ze dne 20. 3. 2001 ve věci Telfner proti Rakousku ke stížnosti č. 33501/96. Také dle judikatury Soudního dvora EU musí mít obviněný příležitost domněnku vyvrátit; k tomu srov. GRIVNA, *Článek 48*, s. 1620.

reo. Pokud se případ vyvíjí tak, že vina obviněného byla v souladu s důkazním břemenem obžaloby prokázána a neexistují v tomto směru důvodné pochybnosti, nezbyvá obviněnému než do případu takové pochybnosti vnést.³⁹⁸ V takovém případě však nebude obviněnému zpravidla stačit tvrdit skutečnosti vzbuzující důvodné pochybnosti o jeho vině, ale bude v jeho zájmu, aby pro tyto skutečnosti také nabídl důkazy.

V českém trestním právu nicméně existují **čtyři specifické situace**, kdy rozložení důkazního břemene mezi strany trestního procesu není zcela jasné. Jde o otázku **(a)** nepřičetnosti ve smyslu § 26 tr. zák., **(b)** ochranného opatření zabránění části majetku podle § 102a tr. zák., **(c)** nároku na bezplatnou obhajobu podle § 33 odst. 2 tr. řádu a **(d)** zproštění trestní odpovědnosti právnické osoby podle § 8 odst. 5 TOPO.

(a) Různé názory o důkazním břemeni se objevují ve vztahu k **dokazování nepřičetnosti** obviněného v době spáchání činu. **Řezníček s Černickým** uvádějí, že přičetnost se presumuje a není třeba ji dokazovat. Naproti tomu vznikne-li pochybnost o přičetnosti obviněného v době spáchání trestného činu, musí být jeho nepřičetnost (či zmenšená přičetnost) prokázána.³⁹⁹ **Glaser** zastával názor, že otázka nepřičetnosti je otázkou důležitou pro posouzení viny. Vznikne-li pochybnost o určité skutečnosti rozhodné pro vinu obviněného, tíží v tomto směru materiální důkazní břemeno obžalobu.⁴⁰⁰ **Růžek** dovozoval, že obviněný není v trestním řízení povinen dokazovat zejména okolnosti, které jsou předpokladem jeho trestní odpovědnosti.⁴⁰¹ **Stumer** uvádí, že praxe britských soudů dává přednost presumpci přičetnosti. Vznese-li obviněný námitku nepřičetnosti, je povinen své tvrzení prokázat. To je zdůvodňováno skutečností, že k vnitřnímu psychickému stavu obviněného nemá obžaloba žádný přístup, což vede ke složitosti prokázání přičetnosti. S tímto odůvodněním však Stumer nesouhlasí. Obžaloba je totiž nucena a schopna prokazovat vnitřní psychický stav obviněného ve vztahu k prvkům vůle a zavinění při jednání obviněného. V případě vznesené námítky nepřičetnosti obviněným by tedy důkazní břemeno mělo

³⁹⁸ V tom dle mého názoru spočívá rozdíl od koncepce důkazního břemene v civilním sporném řízení, v němž důkazní břemeno motivuje strany k tomu, aby stav *non liquet* nebyl dopuštěn, zatímco v trestním řízení je snahou obviněného, aby pochybnosti o jeho vině přetrvaly.

³⁹⁹ ŘEZNÍČEK, David, ČERNICKÝ, Tomáš. Trestní odpovědnost v závislosti na nepřičetnosti. In: *epravo.cz* [online]. 21. 9. 2017 [cit. 2021-12-05]. Dostupné z: <https://www.epravo.cz/top/clanky/trestni-odpovednost-v-zavislosti-na-nepričetnost-106404.html>.

⁴⁰⁰ GLASER, J. *Handbuch des Strafprozesses*. Nachdr. der Ausg. Leipzig, Duncker und Humblot, 1883. Goldbach: Keip, 1997. Bibliothek des deutschen Strafrechts, s. 364-365. Cit. dle GŘIVNA, ŠIMÁNOVÁ, *op. cit.*, s. 10.

⁴⁰¹ RŮŽEK, *Povinnost dokazovat*, s. 112.

tížit obžalobu.⁴⁰² Přikláním se k názoru, že v případě pochybností o přičetnosti obviněného je na orgánech činných v trestním řízení, aby tyto pochybnosti vyvrátily, neboť jde o okolnost podstatnou z hlediska viny. Je nicméně v zájmu obviněného, aby tyto pochybnosti do věci vnesl. Do té doby je jeho přičetnost presumována.

(b) Pokud jde o **ochranné opatření zabránění části majetku**, zavedeného do českého právního řádu v roce 2017 pod vlivem práva EU, § 102a odst. 1 tr. zák. stanoví, že v případě, kdy byl obviněný uznán vinným některým z vyjmenovaných trestných činů, může soud uložit zabránění části majetku, „*pokud pachatel takovým trestným činem pro sebe nebo pro jiného získal nebo se snažil získat majetkový prospěch a soud má za to, že určitá část jeho majetku pochází z trestné činnosti vzhledem k tomu, že hodnota majetku [...] je v hrubém nepoměru k příjmům pachatele nabytým v souladu se zákonem nebo byly zjištěny jiné skutečnosti odůvodňující takový závěr.*“ Tato úprava koliduje s některými zásadami trestního procesu, včetně presumpce nevinny. Zejména vyžaduje předpoklad soudu, že pachatel nabyl svůj majetek trestnou činností, aniž by mu taková trestná činnost musela být prokázána, neboť majetek nemusí pocházet pouze z trestné činnosti, za níž byl pachatel již odsouzen. Kolize nastává i se zákazem sebeobviňování, neboť podle § 8 odst. 2 tr. řádu si orgány činné v trestním řízení mohou vyžádat informace o majetku pachatele od příslušného správce daně. **Pelc** upozorňuje, že v tomto případě tíží pachatele subjektivní důkazní břemeno ohledně skutečnosti, že věci nejsou výnosy z trestné činnosti. Podle Pelce se jedná o nepromyšlený zásah do zásady presumpce nevinny a volného hodnocení důkazů. Zvolený způsob formulace tohoto institutu považuje Pelc za nešťastný, neboť zastírá jeho pravou podstatu, kterou je potrestání osoby, u níž se presumuje, že její majetek pochází z trestné činnosti. Institutem ochranného opatření je tak zastřen trest, který je navíc uložen, aniž by vina této osoby byla prokázána.⁴⁰³ **Náhlovská** naproti tomu zastává názor, že § 102a tr. zák. důkazní břemeno na pachatele nepřesouvá. Muselo by to být zákonem stanoveno výslovně, nikoliv dovozeno jen výkladem. Užitím slov „má za to“ zákon nestanoví právní domněnku, toto ustanovení však oslabuje důkazní standard. K závěru o původu majetku pachatele stačí určitá míra pravděpodobnosti, nikoliv prokázání nade vší pochybnost. To vede k většímu zatížení obhajoby z hlediska potřeby aktivnějšího přístupu. Orgány činné v trestním řízení však přesto musí na základě konkrétních důkazů nejprve mít za to, že majetek pravděpodobně pochází z trestné

⁴⁰² STUMER, *op. cit.*, s. 181-186.

⁴⁰³ PELC, *Důkazní břemeno*, s. 122-123.

činnosti. Důkazní břemeno tedy nesou orgány činné v trestním řízení.⁴⁰⁴ **ESLP** posuzoval soulad obrácení důkazního břemene při rozhodování o konfiskaci majetku po jeho odsouzení s čl. 6 odst. 2 EÚLP ve věci **Phillips proti Spojenému království**. Uvedl, že právo být považován za nevinného se vztahuje pouze ke konkrétnímu obvinění z trestné činnosti. Jakmile je pachatel shledán vinným, čl. 6 odst. 2 EÚLP již nemůže být aplikován v navazujícím procesu trestání a neuplatní se v rámci řízení o konfiskaci majetku.⁴⁰⁵ Podobně ve věci **Grayson a Barnham proti Spojenému království** **ESLP** uzavřel, že pokud jsou pachatelům v řízení o konfiskaci majetku zachovány záruky spravedlivého procesu, je přenesení důkazního břemene ohledně původu majetku na pachatele možné. Nevybočuje z rozumných hranic, neboť není nerozumný předpoklad, že pachatel vysvětlí původ svého majetku poté, kdy byl odsouzen pro lukrativní trestnou činnost.⁴⁰⁶ Ve věci **Geerings proti Nizozemsku** ale upřesnil, že konfiskace majetku jako sankce se musí vztahovat jen k trestné činnosti, za níž byl pachatel odsouzen. Pokud se týká jiné trestné činnosti, jde o porušení presumpce nevinny.⁴⁰⁷ **Ústavní soud** se zabýval ustanovením § 102a tr. zák. v nálezu ze dne 28. 1. 2022, sp. zn. II. ÚS 1026/21. Uvedl, že orgány činné v trestním řízení musí nejprve předložit důkazy, z nichž vyplývá závěr o pravděpodobném kriminálním původu majetku a pachatel následně může prokazovat opak. **Ústavní soud** v tomto případě neposuzoval právní úpravu ochranného opatření zabránění části majetku z hlediska souladu s čl. 40 odst. 2 Listiny, jehož porušení stěžovatel ani nenamítal. Důvodem je zřejmě podobná úvaha, jako v případě **ESLP**, že se nejedná o otázku viny, pročež není možné aplikovat zásadu presumpce nevinny. Podle **Ústavního soudu** zde však k obrácení důkazního břemene na pachatele nedochází.⁴⁰⁸ Lze tedy shrnout, že poté, kdy orgány činné v trestním řízení na základě konkrétních důkazů učiní závěr o původu majetku pachatele v míře předepsaného důkazního standardu, je na pachateli, aby prokázal, že svůj majetek nabyl legálním způsobem. Nejde však o zásah do presumpce nevinny, protože vina pachatele již byla zjištěna v předchozím trestním řízení.

(c) Pokud jde o otázku **nároku na bezplatnou obhajobu**, subjektivní důkazní břemeno tíží toho, proti komu se vede trestní řízení, ohledně osvědčení skutečnosti, že nemá dostatek

⁴⁰⁴ NÁHLOVSKÁ, Lenka. Ochranné opatření zabránění části majetku jako nástroj kontroly kriminality. *Právní rozhledy*. 2019, č. 3, s. 104-105.

⁴⁰⁵ Rozsudek **ESLP** ze dne 5. 7. 2001 ve věci **Phillips proti Spojenému království** ke stížnosti č. 41087/98.

⁴⁰⁶ Rozsudek **ESLP** ze dne 23. 9. 2008 ve věci **Grayson a Barnham proti Spojenému království** ke stížnostem č. 19955/05 a 15085/06.

⁴⁰⁷ Rozsudek **ESLP** ze dne 1. 3. 2007 ve věci **Geerings proti Nizozemsku** ke stížnosti č. 30810/03.

⁴⁰⁸ Nález **Ústavního soudu** ze dne 28. 1. 2022, sp. zn. II.ÚS 1026/21.

prostředků a má nárok na bezplatnou obhajobu, pokud taková okolnost již nevyplývá ze spisu.⁴⁰⁹ Ač se jedná o otázku důkazního břemene v trestním řízení, nejde o otázku důkazního břemene ve vztahu k prokazování viny obviněného. Proto toto pravidlo nepovažuji za zásah do principu presumpce nevinu a jeho zkoumání přesahuje rámec této práce.

(d) Předmětem pravděpodobně nejrozsáhlejší diskuse o možnosti přenesení důkazního břemene na obviněného je otázka **zproštění trestní odpovědnosti právnické osoby podle § 8 odst. 5 TOPO**. V ČR byla trestní odpovědnost právnických osob zavedena zákonem č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. Trestní odpovědnost právnických osob je podle tohoto zákona koncipována jako trestní odpovědnost nepřímá, založená na přičitatelnosti jednání fyzické osoby. Trestní odpovědnost právnických osob lze podle **Koudelky** přirovnat k trestnému činu opilství, u kterého pachatel odpovídá za stav, do něhož se uvedl před spácháním skutku naplňujícího znaky jiného trestného činu. Jde rovněž o odpovědnost za jednání předcházející jiné trestné činnosti. Právnická osoba má preventivní povinnost ve vztahu k určitému trestněprávně relevantnímu následku. Proto je trestní odpovědnost právnických osob kritiky označována za objektivní odpovědnost za následek.⁴¹⁰ Před přijetím zákona č. 183/2016 Sb., kterým se mění zákon č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, ve znění pozdějších předpisů, jímž byl TOPO rozšířen mimo jiné o § 8 odst. 5 upravující možnost zproštění se odpovědnosti právnické osoby, byla úprava kritizována, neboť neposkytovala téměř žádný prostor k obhajobě právnické osoby. **Vidrna** proto navrhoval, aby bylo právnické osobě alespoň umožněno namítat přijetí preventivních opatření podobně jako v případě předpisů z oblasti správního práva, podle kterých právnická osoba neodpovídá za správní delikt, pokud prokáže, že vynaložila veškeré úsilí, které bylo možno požadovat, aby porušení právní povinnosti zabránila.⁴¹¹ Z těchto důvodů byl zákonem č. 183/2016 Sb. do TOPO s účinností od 1. 12. 2016 vložen § 8 odst. 5, jehož cílem bylo zmírnit takovou kvaziobjektivní odpovědnost právnické osoby, a který zní: „*Právnická osoba se trestní odpovědnosti podle odstavců 1 až 4 zproští, pokud vynaložila veškeré úsilí, které na ní bylo možno spravedlivě požadovat, aby spáchání protiprávního činu osobami uvedenými v odstavci 1 zabránila.*“ Je vhodné si povšimnout, že i když tato úprava byla inspirována předpisy z oblasti správního práva,

⁴⁰⁹ PELC, *Důkazní břemeno*, s. 123.

⁴¹⁰ K tomu srov. KOUDELKA, Ladislav. Trestní odpovědnost právnických osob – stručná charakteristika institutu a jeho základy. *Trestní právo*. 2017, č. 4, s. 32-39.

⁴¹¹ VIDRNA, Jan. Je zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim zcela v souladu s ústavním pořádkem České republiky? *Trestní právo*. 2012, č. 11, s. 13-19.

kteří podmiňují zproštění odpovědnosti tím, že obviněný „prokáže“ naplnění předpokladů, k převzetí slova „prokáže“ do § 8 odst. 5 TOPO nedošlo. Tato úprava je i přesto mnohými autory vnímána tak, že přenáší důkazní břemeno na právnickou osobu, a přestože právnickým osobám svědčí právo na spravedlivý proces a právo na presumpci nevinu,⁴¹² je přenesení důkazního břemene na právnickou osobu těmito autory vnímáno jako souladné se zákonem.

Podle **Bohuslava** lze tímto způsobem důkazní břemeno na právnickou osobu přenést. Uvádí, že podle judikatury ESLP v případech týkajících se listin důkazní břemeno nenese obžaloba. Stejně má právnická osoba povinnost prokázat existenci tzv. „*compliance programu*“. Jedině právnická osoba může mít povědomí o tom, že vynaložila dostatečné úsilí k tomu, aby trestnému činu zabránila. Otázka existence *compliance programu* právnické osoby je situací, která jasně volá po předložení důkazu ze strany právnické osoby. Záměrem zákonodárce bylo motivovat právnické osoby k tomu, aby přijímaly mechanismy předcházení trestné činnosti. Podle Bohuslava proto lze na právnickou osobu klást důkazní břemeno ve vztahu ke skutečnostem, že právnická osoba tyto mechanismy přijala. Jde o rozumný posun důkazního břemene. Pokud už je koncipována objektivní přičitatelnost trestného činu právnické osobě, je spravedlivé, aby byla právnická osoba zatížena důkazním břemenem ve vztahu k liberačním důvodům. Bohuslav uzavírá, že právnické osoby nemají z hlediska pravidla *nemo tenetur* totožné postavení, jako fyzické osoby. Navrhuje, aby v zákoně bylo výslovně stanoveno důkazní břemeno právnické osoby ve vztahu k existenci liberačního důvodu.⁴¹³

Gřivna s **Šimánovou** vyjádřili názor, že § 8 odst. 5 TOPO je benefitem, kterým zákonodárce umožňuje právnické osobě zprostit se trestní odpovědnosti poté, kdy již byly prokázány všechny atributy trestného činu a jeho přičitatelnosti právnické osobě. Předpokládají tak určitou dvoufázovost při vyhodnocování trestní odpovědnosti právnické osoby, kdy po prokázání všech atributů přičitatelnosti lze právnické osobě uložit důkazní břemeno ohledně naplnění podmínek zproštění trestní odpovědnosti. Své závěry Gřivna s Šimánovou činí na základě zevrubné analýzy zejména teoretické odborné literatury k otázce přípustnosti důkazního břemene v trestním řízení, dále též na základě závěrů angloamerické právní doktríny, judikatury ESLP a Nejvyššího správního soudu. Většina domácích autorů se přiklání k tomu, že v trestním řízení existuje materiální důkazní břemeno. V angloamerickém právu lze

⁴¹² FENYK, Jaroslav. Obecně oprávněná osoba, zmocněnec a opatrovník v trestním řízení proti právnické osobě a její právo na obhajobu. In: Jelínek J. a kol. *Ochrana základních práv a svobod v trestním řízení*. Praha: Leges, 2020, s. 336.

⁴¹³ BOHUSLAV, *op. cit.*, s. 98-105.

na obviněného přenést pouze důkazní břemeno v podobě tzv. *evidential burden*, chápané jako povinnost předložit dostatek důkazů k tomu, aby se soud určitou skutečností začal zabýval, tedy tak, aby vznikla alespoň pochybnost o určité skutečnosti, nikoliv k tomu, aby se určitá skutečnost ukázala být pravdivá. Na právnickou osobu se podle § 8 odst. 5 TOPO přenáší důkazní břemeno v tomto smyslu. Právnická osoba by měla nést toto důkazní břemeno v situaci, kdy již byly prokázány všechny atributy trestného činu a jeho přičitatelnosti právnické osobě. Toto pojetí § 8 odst. 5 TOPO dle autorů příspěvku vyhovuje zásadě presumpce nevinny. S ohledem na moderní charakter trestního řízení je neudržitelné trvat na konceptu absolutního zákazu požadavku, aby se obviněný podílel na procesu dokazování.⁴¹⁴

Sokol má k této problematice rezervovanější postoj, ale uvádí, že právnické osoby by raději měly být připraveny vynaložení úsilí k zabránění spáchání trestného činu prokázat. Nelze po nich však požadovat, aby prokázaly, že šlo o vynaložení „veškerého úsilí, které na nich bylo možno spravedlivě požadovat“. Bude věcí orgánů činných v trestním řízení prokázat, že právnická osoba mohla vynaložit větší úsilí a jak konkrétně to měla učinit.⁴¹⁵

Jiní autoři se přiklánějí k názoru, že znění § 8 odst. 5 TOPO je nesprávné a že důkazní břemeno na právnickou osobu přenést nelze. **Šámal** uvádí, že předmětné ustanovení by bylo vhodnější formulovat za použití slov „právnické osobě nelze přičítat jednání“ namísto „právnická osoba se odpovědnosti zproští“, neboť tato dikce lépe navazuje na koncept přičitatelnosti jednání právnické osobě. Naplnění podmínek předmětného ustanovení mají zkoumat orgány činné v trestním řízení, což ale neznamená, že by právnická osoba v rámci své aktivní obhajoby neměla být připravena orgánům činným v trestním řízení předložit dokumenty na svou obhajobu. Nejde však o přenesení důkazního břemene na právnickou osobu.⁴¹⁶ Rovněž podle **Dědiče** je formulace § 8 odst. 5 TOPO nesprávná, neboť nasvědčuje přístupu, že nejprve je nutné jednání právnické osobě přičíst, a až následně zkoumat možnost zproštění její trestní odpovědnosti. Při tom záměrem zákonodárce bylo zakotvit důvod „nepřičtení“ trestní odpovědnosti tak, aby trestní odpovědnost právnické osoby vůbec nevznikla. Předmětné ustanovení má nepochybnou hmotněprávní povahu, z čehož nelze v rozporu s presumpcí nevinny dovozovat procesní souvislost, že právnická osoba má sama prokazovat naplnění podmínek vyvinění. Z toho, že právnická osoba nevyužije své právo

⁴¹⁴ GŘIVNA, ŠIMÁNOVÁ, *op. cit.*, s. 16-18.

⁴¹⁵ SOKOL, Tomáš. ZTOPO jako procházka začarovaným lesem. In: *epravo.cz* [online]. 7. 11. 2016. [cit. 2022-04-03]. Dostupné z: <https://www.epravo.cz/top/clanky/ztopo-jako-prochazka-zacarovanym-lesem-103522.html>.

⁴¹⁶ ŠÁMAL, Pavel. K trestní odpovědnosti právnických osob po novele provedené zákonem č. 183/2016 Sb. *Trestněprávní revue*. 2016, č. 11-12, s. 251-253.

vinu vyvracet, nemohou orgány činné v trestním řízení vyvozovat závěry z hlediska její viny.⁴¹⁷ **Fenyk** se přiklání k názoru, že § 8 odst. 5 TOPO neukládá právnické osobě důkazní břemeno. Pokud by tomu tak bylo, stanovil by to zákonodárce výslovně. Obhajoba je právem právnické osoby, nikoliv povinností. To však neznamená, že by právnická osoba měla zůstat nečinná.⁴¹⁸ **Pelc** se také domnívá, že § 8 odst. 5 TOPO právnickou osobu důkazním břemenem nezatěžuje. Použitý termín „zproští“ je obvykle spojen s objektivní odpovědností, trestní odpovědnost právnických osob je ale stále odpovědností subjektivní. Obrácení důkazního břemene by muselo být zákonem stanoveno výslovně. Odpovědnost za prokázání podmínek vyvinění mají orgány činné v trestním řízení. Proto Pelc kritizuje názor zastávaný ve struktuře státního zastupitelství, že důkazní břemeno ohledně prokázání okolností uvedených v § 8 odst. 5 TOPO nese právnická osoba.⁴¹⁹

Nejvyšší státní zastupitelství se problematikou § 8 odst. 5 TOPO zabývá ve svých metodikách, které průběžně aktualizuje s přihlédnutím k rozvoji teorie a praxe v oblasti přičitatelnosti trestné činnosti právnické osobě. V současnosti existuje již třetí aktualizovaná verze metodiky. První dvě verze byly odbornou veřejností kritizovány mimo jiné právě z hlediska obrácení důkazního břemene ohledně naplnění podmínek stanovených v § 8 odst. 5 TOPO v neprospěch obviněného. Až ve třetí verzi metodiky došlo k názorovému posunu. **První verze metodiky** ze dne 29. 11. 2016, sp. zn. 1 SL 123/2016, k této problematice uváděla toliko to, že jelikož „vyvinění právnické osoby představuje otázku, na níž má obhajoba zvlášť zájem, otevírá se pro ni prostor k předkládání nejrůznějších interních materiálů orgánům činným v trestním řízení, s odůvodněním, že právnická osoba vynaložila veškeré úsilí, které na ní bylo možno spravedlivě požadovat, aby spáchání protiprávního činu zabránila.“⁴²⁰ **Druhá verze metodiky** ze dne 14. 8. 2018, sp. zn. 1 SL 141/2017, vycházela z první verze, ale doplnila ji následujícím způsobem: „*Dikce § 8 odst. 5 ZTOPO předpokládá aktivní přístup právnické osoby k možnosti vyvinít se z trestní odpovědnosti [...]. Je tedy na právnické osobě, aby příslušné*

⁴¹⁷ DĚDIČ, Jan. § 8. Trestní odpovědnost právnické osoby. In: Šámal, P. a kol. *Trestní odpovědnost právnických osob. Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2018, s. 230–235.

⁴¹⁸ FENYK, J., SMEJKAL, J., BÍLÁ, I. *Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. Komentář*. 2., podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2018, s. 62.

⁴¹⁹ PELC, *Důkazní břemeno*, s. 126.

⁴²⁰ Aplikace § 8 odst. 5 zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. Průvodce novou právní úpravou pro státní zástupce. *Nejvyšší státní zastupitelství* [online]. 29. 11. 2016. [cit. 2022-03-31]. Dostupné z: <https://verejnazaloba.cz/wp-content/uploads/2020/01/Aplikace-§-8-odst.-5-ZTOPO.-Průvodce-novou-právní-úpravou-pro-státní-zástupce.pdf>.

podklady k důvodnosti závěru o vynaložení veškerého úsilí podle § 8 odst. 5 ZTOPO předložila. [...] Státní zástupce může právnickou osobu vyzvat bez pohrůžky sankcí (v souladu se zásadou zákazu k sebeobviňování neboli *nemo tenetur se ipsum accusare*), aby příslušné podklady k důvodnosti závěru o vynaložení veškerého úsilí předložila. Jestliže právnická osoba na to nereaguje a ani z dosud provedeného dokazování nevyplývají skutečnosti nasvědčující tomu, že lze o aplikaci § 8 odst. 5 ZTOPO v konkrétním případě rozumně uvažovat, jde o otázku zodpovězenou.⁴²¹

Pelc druhou verzi metodiky kritizoval z toho důvodu, že klade na obviněného subjektivní (formální) důkazní břemeno ohledně prokázání naplnění podmínek § 8 odst. 5 TOPO. Toto ustanovení vyjadřuje toliko část subjektivní stránky trestného činu právnické osoby, jejíž podstatou je nedostatek náležité péče. Typicky sice bude pro právnickou osobu výhodné v rámci obhajoby tvrdit a prokazovat naplnění podmínek zproštění její trestní odpovědnosti, nelze však vyloučit situace, kdy pro právnickou osobu bude výhodnější zůstat pasivní, což je nedílnou součástí práva na obhajobu. Možnost státního zástupce vyzvat právnickou osobu k předložení důkazů Pelc považuje za prohřešek proti zásadě *nemo tenetur se ipsum accusare*, neboť neexistuje silnější pohrůžka, než je pohrůžka vyslovení viny v případě neposkytnutí vyžádané součinnosti. Pelc uvádí, že se nebrání diskusi o zatížení právnické osoby důkazním břemenem ve vztahu ke skutečnostem podle § 8 odst. 5 TOPO. Současná právní úprava však nic takového neumožňuje a kritizovaná metodika by v praxi neměla být respektována.⁴²²

Aktuální, v pořadí již třetí, verze metodiky ze dne 9. 11. 2020, sp. zn. 1 SL 113/2020, problematiku důkazního břemene právnické osoby značně zpřesnila, a dokonce ji podle mého názoru vyložila odlišně. Nejvyšší státní zastupitelství se přiklonilo k názoru, že předmětné ustanovení představuje negativní podmínku přičitatelnosti trestného činu právnické osobě a poskytuje právnické osobě prostor pro její obhajobu. Zároveň však dodává, že jde o „exkulpační“ důvod. Ve vztahu k dokazování naplnění podmínek podle § 8 odst. 5 TOPO Nejvyšší státní zastupitelství uvádí: „platí, že obviněného nelze zatížit formálním důkazním břemenem [...]. Je třeba vycházet z pojetí tzv. materiálního důkazního břemene, tedy že na prokázání určitých

⁴²¹ Aplikace § 8 odst. 5 zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. Průvodce právní úpravou pro státní zástupce. 2. upravené a doplnění vydání. *Nejvyšší státní zastupitelství* [online]. 14. 8. 2018. [cit. 2022-03-31]. Dostupné z: <https://verejnazaloba.cz/wp-content/uploads/2020/01/Aktualizovaná-metodika-NSZ-Aplikace-§-8-odst.-5-ZTOPO.-Průvodce-novou-právní-úpravou-pro-státní-zástupce.pdf>.

⁴²² PELC, Vladimír. Kritika nové metodiky nejvyššího státního zastupitelství k trestní odpovědnosti právnických osob a obrácené důkazní břemeno. *Bulletin advokacie*. 2018, č. 11, s. 40-43.

skutečností ve svůj prospěch může mít obviněná právnická osoba zájem. Pokud § 8 odst. 5 ZTOPO zprostředkovává exkulpační důvod, [...] jde o otázku, na níž má obhajoba zvlášť zájem a která pro ni otevírá prostor k předkládání nejrůznějších interních materiálů [...]. Právnická osoba není povinna aktivním způsobem přispívat k vlastnímu odsouzení, navrhování důkazů o nevině je právem, nikoli povinností obviněného. Státní zástupce nebo policejní orgán by měl právnické osobě přímo poskytnout možnost k vyjádření [...]. Jestliže právnická osoba na to následně nereaguje uvedením relevantních skutečností, resp. ani z dále provedeného dokazování [...] nevyplývají skutečnosti nasvědčující tomu, že lze o podmínkách aplikace § 8 odst. 5 ZTOPO v konkrétním případě rozumně uvažovat, může orgán činný v trestním řízení vyvodit závěr o nedostatku opatření k zabránění trestné činnosti právnické osoby [...].“⁴²³

Z uvedeného podle mého názoru vyplývá, že na straně Nejvyššího státního zastupitelství došlo na základě kritiky k posunu výkladu § 8 odst. 5 TOPO. V aktuální verzi metodiky již Nejvyšší státní zastupitelství neuvádí, že je na právnické osobě, aby předložila příslušné podklady k důvodnosti závěru o vynaložení veškerého úsilí podle § 8 odst. 5 TOPO. Rovněž již neuvádí, že by státní zástupce mohl vyzvat právnickou osobu k předložení takových dokladů. Z aktuální verze metodiky vyplývá, že důkazní činnost ve vztahu k prokázání naplnění podmínek předmětného ustanovení musejí provádět orgány činné v trestním řízení. Až pokud právnická osoba svého práva předkládat důkazy nevyužije, a zároveň ani z dalších důkazů není možné vyvodit aplikaci § 8 odst. 5 TOPO, jedině tehdy lze vyvodit závěr o vině právnické osoby.

Podle třetí verze metodiky § 8 odst. 5 TOPO představuje negativní podmínku přičitatelnosti, zároveň ale uvádí, že jde o exkulpační důvod. Nepříliš bohatá **judikatura** českých soudů je v přístupu k této otázce také nekonzistentní. V případě, že by šlo o negativní podmínku přičitatelnosti musely by tuto podmínku vyloučit orgány činné v trestním řízení. Pokud by šlo o exkulpační důvod (případně důvod pro zproštění trestní odpovědnosti), leželo by důkazní břemeno na právnické osobě.⁴²⁴ Z judikatury dosud není zcela jasné, zda se jedná o exkulpační důvod nebo o negativní podmínku přičitatelnosti a zda právnickou osobu tíží důkazní břemeno ohledně prokázání skutečností předpokládaných předmětným ustanovením. V následujícím přehledu jsou rozhodnutí řazena chronologicky.

⁴²³ Aplikace § 8 odst. 5 zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. Průvodce právní úpravou pro státní zástupce. 3. přepracované vydání. *Nejvyšší státní zastupitelství* [online]. 9. 11. 2020. [cit. 2022-03-31]. Dostupné z: <https://verejnazaloba.cz/wp-content/uploads/2020/11/Metodika-NSZ-k-§-8-odst.-5-ZTOPO-2020.pdf>.

⁴²⁴ Srov. rozsudek Městského soudu v Praze ze dne 2. 9. 2020, sp. zn. 10 T 6/2016.

V usnesení ze dne 21. 11. 2018, sp. zn. 6 Tdo 1332/2018, **Nejvyšší soud** uvedl, že v případě spáchání trestného činu osobami ve vedoucích pozicích právnické osoby se vyvinění na základě § 8 odst. 5 TOPO dovolávají osoby, které mají primárně přijímat opatření k předcházení trestné činnosti a následně je sami poruší. „*K naplnění exkulpačního důvodu v případě přičítání jednání osoby podle § 8 odst. 1 písm. a) TOPO proto bude docházet zcela výjimečně*“.⁴²⁵ Nejvyšší soud tedy naplnění podmínek pro zproštění trestní odpovědnosti právnické osoby považoval za exkulpační důvod, jehož důsledkem je její vyvinění právnické osoby. Podobně se **Nejvyšší soud** vyjádřil o několik měsíců později v usnesení ze dne 20. 2. 2019, sp. zn. 7 Tdo 110/2019, a to tak, že „*prostřednictvím § 8 odst. 5 t. o. p. o. [byla] zavedena možnost vyvinění právnické osoby (exkulpace) v případě, že vynaložila veškeré úsilí [...]*“.⁴²⁶ Také zde tedy Nejvyšší soud užil pojmy vyvinění a exkulpace.

Naproti tomu **Vrchní soud v Praze** v rozsudku ze dne 21. 2. 2020, sp. zn. 4 To 11/2019, naznačil, že § 8 odst. 5 TOPO představuje jednu z podmínek přičitatelnosti trestní odpovědnosti právnické osobě, přičemž z rozsudku vyplývá, že Městský soud v Praze v předcházejícím řízení operoval s pojmy „zproštění“ a „vyvinění“. Vrchní soud v Praze uvedl, že „*pokud jde o poslední podmínku trestní odpovědnosti právnických osob ve smyslu § 8 odst. 5 ZTOPO, omezil se [Městský soud v Praze] na konstatování, že nebyly předloženy žádné důkazy, ze kterých by bylo patrné, že společnost C. a. s. vynaložila veškeré úsilí [...]*“.⁴²⁷ Ve vztahu k povinnosti právnické osoby prokazovat naplnění podmínek stanovených v § 8 odst. 5 TOPO z tohoto rozsudku vyplývá, že Městský soud v Praze v předcházejícím řízení požadoval, aby potřebné důkazy byly „předloženy“. To naznačuje, že povinnost prokazovat naplnění podmínek zkoumaného ustanovení má podle Městského soudu v Praze právnická osoba. Vrchní soud v Praze tomuto názoru nic nevytknul. Povinností stíhané právnické osoby prokazovat naplnění podmínek § 8 odst. 5 TOPO se **Městský soud v Praze** výslovně zabýval v rozsudku ze dne 2. 9. 2020, sp. zn. 10 T 6/2016. Uvedl, že posuzování otázky přijetí preventivních opatření za účelem exkulpace „*pro obžalovanou právnickou osobu podle názoru zdejšího soudu znamená, že by měla prokázat, že vynaložila dostatečné úsilí [...]*“.⁴²⁸ Městský soud v Praze tedy předmětné ustanovení vyložil tak, že představuje exkulpační důvod, jehož naplnění musí prokázat obviněná právnická osoba.

⁴²⁵ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 21. 11. 2018, sp. zn. 6 Tdo 1332/2018.

⁴²⁶ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 20. 2. 2019, sp. zn. 7 Tdo 110/2019.

⁴²⁷ Rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 21. 2. 2020, sp. zn. 4 To 11/2019.

⁴²⁸ Rozsudek Městského soudu v Praze ze dne 2. 9. 2020, sp. zn. 10 T 6/2016.

Nejvyšší soud pak v usnesení ze dne 24. 3. 2021, sp. zn. 8 Tdo 204/2021, uvedl: „*Ze všech uvedených skutečností je ve stávajícím stadiu řízení zjevné i to, že se společnost B. h. nemohla ve smyslu § 8 odst. 5 t. o. p. o. trestní odpovědnosti zprostit. [...] Uvedené nepřičtení trestní odpovědnosti právnické osobě přichází v úvahu jen tehdy, byly-li dodržovány veškeré zákony a předpisy [...].*“⁴²⁹ Z textu tohoto rozhodnutí proto není zcela jasné, zda Nejvyšší soud považuje § 8 odst. 5 TOPO za důvod pro zproštění či pro nepřičtení trestní odpovědnosti právnické osobě. Tyto pojmy jsou v uvedeném textu užívány vedle sebe. V jiné věci, rovněž v roce 2021, se však Nejvyšší soud jednoznačně přiklonil k závěru, že § 8 odst. 5 TOPO obsahuje negativní podmínku přičitatelnosti trestného činu právnické osobě. Konkrétně v rozsudku ze dne 11. 5. 2021, sp. zn. 7 Tz 9/2021, uvedl: „*Přičítat právnické osobě některý z trestných činů v souladu s § 7 t. o. p. o. lze proto pouze za předpokladu, že jde o protiprávní čin spáchaný jejím jménem, v jejím zájmu nebo v rámci její činnosti některou z osob uvedených v § 8 odst. 1 písm. a), b), c) nebo d) t. o. p. o., a to za splnění podmínek přičitatelnosti podle § 8 odst. 2 písm. a) nebo b) t. o. p. o., příp. doplněných o podmínky podle § 8 odst. 3 nebo 5 t. o. p. o.*“⁴³⁰ V tomto rozsudku se Nejvyšší soud zcela vyvaroval užití pojmu „zproštění“, „vyvinění“ či „exkulpace“ a zabýval se předmětným ustanovením jen jako jednou z podmínek pro přičtení trestného činu právnické osobě. To naznačuje posun ve výkladu § 8 odst. 5 TOPO ve zkoumané judikatuře. Jsem toho názoru, že jestliže Nejvyšší soud aktuálně vykládá zkoumané ustanovení jako jednu z podmínek přičitatelnosti trestného činu právnické osobě, je na orgánech činných v trestním řízení, aby naplnění této podmínky prokázaly, byť jde o naplnění podmínky v negativním smyslu.

Na základě shora uvedeného se přikláním k názoru, že § 8 odst. 5 TOPO důkazní břemeno na právnickou osobu nepřenáší. Kdyby tomu tak mělo být, musel by zákon takovou výjimku ze zásady presumpce nevinny stanovit výslovně. V aktuálním znění § 8 odst. 5 TOPO nepodmiňuje zproštění trestní odpovědnosti právnické osoby tím, že by musela „prokázat“ vynaložení požadovaného úsilí. K vyloučení pochybností by *de lege ferenda* bylo vhodnější upravit znění tohoto ustanovení tak, jak navrhuje Šámal a Dědič, tj. za použití slov „právnické osobě nelze přičítat jednání“. Ani to by nedovolovalo právnické osobě zůstat zcela pasivní, neboť by bylo v jejím zájmu vnést do věci alespoň důvodné pochybnosti. Bylo by tak vyhověno zájmu na požadavku aktivní obhajoby právnické osoby v moderním trestním procesu, i základním zásadám trestního řízení a základním právům právnické osoby. Otázkou je, jak v tomto smyslu bude vykládán § 2 odst. 2 připravovaného nového trestního řádu, který stanoví, že „*ten, proti*

⁴²⁹ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 24. 3. 2021, sp. zn. 8 Tdo 204/2021.

⁴³⁰ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 11. 5. 2021, sp. zn. 7 Tz 9/2021.

němuž se řízení vede, není povinen dokazovat svoji nevinu. ⁴³¹ Podle mého názoru nebude možné ve světle tohoto ustanovení vnímat § 8 odst. 5 TOPO tak, že přenáší na právnickou osobu důkazní břemeno, neboť otázka vynaložení veškerého úsilí, které na ní bylo možno spravedlivě požadovat, aby spáchání protiprávního činu zabránila, je otázkou podstatnou z hlediska její viny a nevinu. I nadále však bude platit, že obviněný sice není povinen dokazovat svoji nevinu, je k tomu ale oprávněn. V případě, že se případ bude *prima facie* vyvíjet v neprospěch obviněné právnické osoby, bude v jejím zájmu pro svou nevinu nabídnout důkazy.

2.1.3. Mimořádné opravné prostředky ve prospěch zemřelého odsouzeného

Platné české trestní právo procesní zná celkem tři tzv. mimořádné opravné prostředky, kterými lze napadnout pravomocné rozhodnutí. Jedná se o dovolání, stížnost pro porušení zákona a obnovu řízení. Trestní řád upravuje mimo jiné průběh řízení o mimořádných opravných prostředcích podaných ve prospěch odsouzeného, který zemřel, a problematiku možnosti zastavení trestního stíhání v takovém případě. Podle některých názorů tato úprava nicméně omezuje dosah zásady presumpce nevinu.

Ve vztahu k **dovolání** § 265p odst. 3 tr. řádu stanoví: *„Bylo-li podáno dovolání pouze ve prospěch obviněného, nepřekáží jeho smrt provedení řízení na podkladě dovolání; trestní stíhání tu nelze zastavit proto, že obviněný zemřel.*“ ⁴³² Ustanovení § 275 odst. 1 tr. řádu upravuje tuto okolnost pro řízení o **stížnosti pro porušení zákona** a zní: *„Byl-li zákon porušen v neprospěch obviněného, nepřekáží jeho smrt provedení řízení na podkladě stížnosti pro porušení zákona; trestní stíhání nelze tu zastavit proto, že obviněný zemřel. [...]*“ Ohledně **obnovy řízení** § 289 písm. c) tr. řádu stanoví: *„Byla-li povolena obnova jen ve prospěch obviněného, [...]* nepřekáží jeho smrt provedení dalšího řízení a trestní stíhání nelze zastavit proto, že obviněný zemřel.“

Mimo uvedené mimořádné opravné prostředky trestní řád pamatuje i na obdobnou situaci způsobenou zrušením rozhodnutí orgánu činného v trestním řízení Ústavním soudem, a to v § 314i písm. c) tr. řádu, který zní: *„Bylo-li nálezem Ústavního soudu zrušeno rozhodnutí*

⁴³¹ Rekodifikace trestního práva procesního. *Justice.cz* [online]. 14. 10. 2022 [cit. 2022-11-05]. Dostupné z: <https://justice.cz/web/msp/rekodifikace-trestniho-prava-procesniho>.

⁴³² Aby nebylo možné obcházet zákaz zastavení trestního stíhání, je ve vztahu k dovolání v § 265g odst. 1 tr. řádu stanoveno, že *„zpětvzetí dovolání podaného nejvyšším státním zástupcem nebo příslušným orgánem Úřadu evropského veřejného žalobce jen ve prospěch obviněného, který zemřel, je neúčinné.*“

orgánu činného v trestním řízení pouze ve prospěch obviněného, nepřekáží jeho smrt provedení dalšího řízení a trestní stíhání nelze zastavit proto, že obviněný zemřel.“⁴³³

Řízení o mimořádných opravných prostředcích podaných ve prospěch odsouzeného, který zemřel, a rovněž případ zrušení rozhodnutí týkajícího se zemřelého odsouzeného Ústavním soudem, tedy spojuje skutečnost, že trestní stíhání v takovém případě nelze zastavit podle § 11 odst. 1 písm. e) tr. řádu, který za jiných okolností ukládá, že „*trestní stíhání nelze zahájit, a bylo-li již zahájeno, nelze v něm pokračovat a musí být zastaveno proti tomu, kdo zemřel nebo byl prohlášen za mrtvého*“.

Slovem „*řízení*“ ve shora uvedených ustanoveních se myslí nejen řízení o příslušném mimořádném opravném prostředku, ale rovněž řízení, k němuž má dojít po rozhodnutí o takovém mimořádném opravném prostředku.⁴³⁴ Tuto úpravu z hlediska nesouladu se zásadou presumpce nevinny kritizoval již v roce 1974 **Halouzka**. Konkrétně uvedl, že „*je [...] nepochopením principu presumpce nevinny podle § 2 odst. 2 tr. ř., když tu nedojde k zastavení trestního stíhání zemřelého již obviněného. Dřívější právoplatný odsuzující rozsudek byl přece zrušen a tedy již neexistuje.*“⁴³⁵

Při formulaci svých závěrů se Halouzka opíral o názory **Lachouta**, podle něhož „*nelze právně rehabilitovat osobu, u níž není co rehabilitovat. Proto nelze rehabilitovat osobu, která nebyla pravomocně odsouzena.*“⁴³⁶ Na základě toho dovozoval, že pokud již byl zrušen pravomocný odsuzující rozsudek (pokud jde o výrok o vině), není právně co rehabilitovat, neboť z hlediska presumpce nevinny je obviněný považován za nevinného. Zrušením pravomocného odsuzujícího rozsudku totiž již k rehabilitaci v pravém slova smyslu došlo. Názory Halouzky mají své opodstatnění. Je-li totiž smyslem možného vyřízení mimořádného opravného prostředku i po smrti odsouzeného očištění jména odsouzeného, tj. z hlediska práva jeho rehabilitace, pak by již samotné zrušení pravomocného odsuzujícího rozsudku mělo být vzhledem k zásadě

⁴³³ Pro úplnost uvádím, že rovněž ve vztahu k řízení podle zákona č. 119/1990 Sb., o soudní rehabilitaci, ve znění pozdějších předpisů, § 16 odst. 1 tohoto zákona stanoví, že „*řízení nebrání smrt odsouzeného. Trestní stíhání nelze po zrušení původního rozhodnutí zastavit proto, že odsouzený zemřel.*“

⁴³⁴ Srov. ŠÁMAL, Pavel, PŮRY, František. § 265p. Podmínky dovolání v neprospěch obviněného. In: ŠÁMAL, P. a kol.: *Trestní řád. Komentář*. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 3282. Srov. též ŠÁMAL, Pavel, PŮRY, František. § 275. Zvláštní ustanovení o řízení. In: ŠÁMAL, P. a kol.: *Trestní řád. Komentář*. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 3364.

⁴³⁵ HALOUZKA, Vladimír. Člověk (osobnost) jako subjekt práv a povinností. *Právník*. 1974, roč. 113, č. 3, s. 230.

⁴³⁶ LACHOUT, *K pojetí presumpce nevinny*, s. 944. Naproti tomu Růžek se přikláněl k názoru, že je třeba rehabilitovat toho, kdo byl nedůvodně volán k trestní odpovědnosti a proti němuž bylo trestní stíhání zastaveno. Srov. RŮŽEK, *Několik poznámek*, s. 443.

presumpce nevinny dostačující. V novém řízení nemůže k žádné další rehabilitaci *stricto sensu* dojít, protože soud v rozsudku nevyslovuje nevinu obviněného, ale jen skutečnost, že se obviněný zprošťuje obžaloby, protože se například nepodařilo prokázat vinu.⁴³⁷ Obviněný je v takovém případě považován za nevinného už na základě zásady presumpce nevinny, nikoliv až na základě zprošťujícího rozsudku.⁴³⁸

Tyto problémy nejsou zcela zjevné v případě, že odsouzený zemře ještě před zrušením pravomocného odsuzujícího rozsudku (pokud jde o výrok o vině). Za povšimnutí stojí situace, kdy obviněný zemře až v průběhu nového trestního řízení po zrušení pravomocného odsuzujícího rozsudku. I na takovou situaci se totiž vztahuje zákaz zastavení trestního stíhání pro smrt obviněného podle § 11 odst. 1 písm. e) tr. řádu.⁴³⁹ V případě takového řízení je podle mého názoru nutné na situaci obviněného hledět tak, jako by dosud odsouzen nebyl, jako by zrušený odsuzující rozsudek nikdy neexistoval (vyjma věnování pozornosti důvodům, pro které byl zrušen, neboť právní názor vyslovený ve zrušujícím rozhodnutí je pro orgány činné v trestním řízení závazný⁴⁴⁰). Za této situace má tedy takové nové trestní řízení stejnou povahu jako trestní řízení konané před vydáním již zrušeného odsuzujícího rozsudku co do výroku o vině, a takové trestní řízení je z hlediska práva totožné s původním trestním řízením konaným před zrušením odsuzujícího rozsudku. V tomto původním řízení by smrt obviněného jednoznačně vedla k zastavení trestního stíhání podle § 11 odst. 1 písm. e) tr. řádu. V novém řízení, které je svou povahou totožné s řízením původním, ale k tomuto zastavení trestního stíhání dojít nemůže, což lze považovat za problematické.

Nastíněné problémy vyplývají právě ze zásady presumpce nevinny, která v těchto případech není dle Halouzky plně uplatňována. Jestliže je důvodem zákazu zastavení trestního stíhání pro

⁴³⁷ Na druhou stranu nemůže dojít ani ke změně v neprospěch obviněného, což ukládá zákaz *reformationis in peius*, stanovený ve vztahu k dovolání v § 265s odst. 2 tr. řádu, ve vztahu ke stížnosti pro porušení zákona v § 273 tr. řádu a ve vztahu ke zrušení rozhodnutí nálezem Ústavního soudu podle § 314i písm. b) tr. řádu. Ve vztahu k obnově řízení se zákaz *reformationis in peius* uplatní jen ohledně výše trestu, a to podle § 289 písm. b) tr. řádu.

⁴³⁸ Srov. LACHOUT, *K pojetí presumpce nevinny*, s. 944.

⁴³⁹ Srov. ŠÁMAL, Pavel, PŮRY, František. § 275. Zvláštní ustanovení o řízení. In: ŠÁMAL, P. a kol.: *Trestní řád. Komentář*. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 3364.

⁴⁴⁰ Ve vztahu k dovolání je tomu tak podle § 265s odst. 1 tr. řád, ve vztahu ke stížnosti pro porušení zákona podle § 270 odst. 4 tr. řádu a ve vztahu ke zrušení rozhodnutí nálezem Ústavního soudu podle § 314h odst. 1. Ve vztahu k obnově řízení uvedené neplatí vzhledem k věcné příslušnosti soudu stanovené v § 281 tr. řádu, neboť podle § 288 odst. 2 tr. řádu po povolení obnovy v řízení zásadně pokračuje tentýž soud, který obnovu povolil; výjimky jsou uvedeny v § 284 odst. 2 a v § 288 odst. 1 tr. řádu.

smrt obviněného umožnění rehabilitace odsouzeného prostřednictvím zproštění obžaloby v novém řízení (nebo k zastavení trestního stíhání z jiného důvodu, než je smrt obviněného, pro nějž se zákaz zastavení trestního stíhání neuplatní), je tento zákaz v rozporu s presumpcí neviný i podle Lachouta: „*K tomu, aby rozhodnutí o zastavení řízení nebo o zproštění obžaloby mělo být považováno za rehabilitaci [...], bylo by nutné předpokládat, že do [sic] zahájení trestního stíhání až po jeho zastavení, resp. až po zproštění obžaloby, je stíhaná osoba právoplatně považována za viníka.*“⁴⁴¹ Z hlediska presumpce neviný proto v novém řízení k žádné rehabilitaci v pravém slova smyslu dojít nemůže.

Rozpor se zásadou presumpce neviný je v těchto případech dán i v důsledku jejího vyjádření ve Všeobecné deklaraci, která spojuje presumpce neviný se zárukou práva na obhajobu. Jak jsem uvedl výše, podobně i ESLP nalézá, že při omezení presumpce neviný musí být obviněnému zachováno právo na obhajobu. Zemřelý obviněný se však hájit nemůže. Tento aspekt sice zákonodárce kompenzuje stanovením důvodů nutné obhajoby, kdy v tomto případě bude naplněn její důvod podle § 36a odst. 2 písm. d) tr. řádu, ale to nic nemění na tom, že se jedná o omezení zásady presumpce neviný.

Z hlediska presumpce neviný má totiž zastavení trestního stíhání a zproštění obžaloby stejný význam. Proto pokud by v novém řízení došlo k zastavení trestního stíhání pro smrt obviněného podle § 11 odst. 1 písm. e) tr. řádu, naplnilo by to zcela účel takového řízení, kterým je umožnění rehabilitace odsouzeného.

Bylo by překážkou pro naplnění tohoto účelu, pokud by mohlo dojít k zastavení trestního stíhání pro smrt odsouzeného v případě, že by zemřel ještě před tím, než by bylo rozhodnuto o zrušení pravomocného odsuzujícího rozsudku co do výroku o vině. Tehdy by byla naděje odsouzeného (či přesněji řečeno jeho pozůstalých) na rehabilitaci zmařena. Podle mého názoru tedy zákon správně stanoví zákaz zastavení trestního stíhání pro smrt obviněného v situaci, kdy ještě nedošlo k rozhodnutí o zrušení pravomocného odsuzujícího rozsudku. Takový zákaz by se ale neměl vztahovat na situaci, kdy obviněný zemře až po zrušení pravomocného odsuzujícího rozsudku co do výroku o vině. *De lege ferenda* by proto bylo vhodné změnit příslušná ustanovení tak, aby se zákaz zastavení trestního stíhání pro smrt obviněného uplatnil pouze do okamžiku zrušení pravomocného odsuzujícího rozsudku co do výroku o vině.

Ve vztahu k dovolání tedy § 265p odst. 3 tr. řádu navrhuji doplnit takto: „*Bylo-li podáno dovolání pouze ve prospěch obviněného, nepřekáží jeho smrt provedení řízení na podkladě*

⁴⁴¹ Srov. LACHOUT, *K pojetí presumpce neviný*, s. 944.

dovolání a trestní stíhání tu nelze zastavit proto, že obviněný zemřel; to neplatí v případě, že dojde ke zrušení odsuzujícího rozsudku co do výroku o vině.“

Ve vztahu ke stížnosti pro porušení zákona by § 275 odst. 1 tr. řádu měl znít: „*Byl-li zákon porušen v neprospěch obviněného, nepřekáží jeho smrt provedení řízení na podkladě stížnosti pro porušení zákona a trestní stíhání nelze tu zastavit proto, že obviněný zemřel; to neplatí v případě, že dojde ke zrušení odsuzujícího rozsudku co do výroku o vině. Byl-li zákon porušen jen v neprospěch obviněného, doba od právní moci napadeného rozhodnutí do rozhodnutí o stížnosti pro porušení zákona se do promlčecí doby nezapočítává.*“

Ohledně obnovy řízení by měl být zrušen § 289 písm. c) tr. řádu a do tr. řádu by měl být vložen nový § 284a, který by měl znít: „*Byl-li podán návrh na obnovu jen ve prospěch obviněného, nepřekáží jeho smrt provedení řízení o návrhu na povolení obnovy. Do rozhodnutí soudu o návrhu na povolení obnovy nelze trestní stíhání zastavit proto, že obviněný zemřel. Zemřel-li obviněný před rozhodnutím soudu o návrhu na povolení obnovy a zruší-li soud napadené rozhodnutí podle § 284 co do výroku o vině, rozhodne zároveň o zastavení trestního stíhání z důvodu uvedeného v § 11 odst. 1 písm. e).*“

Ve vztahu ke zrušení rozhodnutí orgánu činného v trestním řízení Ústavním soudem pro naplnění sledovaného účelu z hlediska změn tr. řádu postačí zrušení § 314i písm. c) tr. řádu bez jakéhokoliv doplnění. V tr. řádu totiž není třeba odlišovat situaci, kdy obviněný zemře před zrušením pravomocného odsuzujícího rozsudku Ústavním soudem a kdy zemře až po něm. Úmrtí obviněného totiž zásadně brání projednání ústavní stížnosti.⁴⁴² Při zrušení § 314i písm. c) tr. řádu pak v případě úmrtí po zrušení pravomocného odsuzujícího rozsudku Ústavním soudem bude moci dojít k zastavení trestního stíhání podle § 11 odst. 1 písm. e) tr. řádu.⁴⁴³

Totéž, co bylo uvedeno shora, platí i pro připravovanou úpravu nového trestního řádu (srov. § q5, § q7 odst. 2, § r8 odst. 3, § r23 písm. b) a § f23 písm. c) připravovaného nového

⁴⁴² PŮRY, František. § 314i. Další důsledky zrušujícího nálezu. In: ŠÁMAL, P. a kol.: *Trestní řád. Komentář*. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 3612.

⁴⁴³ Pro úplnost uvádím, že pokud ještě probíhá nějaké dosud neskončené řízení podle tohoto zákona, ve vztahu k řízení podle zákona č. 119/1990 Sb., o soudní rehabilitaci, ve znění pozdějších předpisů, by § 16 odst. 1 tohoto zákona měl znít: „*Řízení nebrání smrt odsouzeného. Trestní stíhání je však třeba po zrušení původního rozhodnutí zastavit proto, že odsouzený zemřel.*“

trestního řádu podle stavu k 14. 10. 2022).⁴⁴⁴ Tato ustanovení by proto bylo vhodné před přijetím zákona upravit ve smyslu shora uvedeném.

Smyslem zákazu zastavení trestního stíhání v řízení o mimořádném opravném prostředku a navazujícího řízení po zrušení pravomocného rozhodnutí o vině je umožnění určité formy rehabilitace zemřelého odsouzeného.⁴⁴⁵ Pokud by mnou navržená úprava měla být absolutní, mohlo by to v některých případech s tímto účelem kolidovat. Je proto na místě stanovit výjimku.

Bylo by vhodné doplnit § 11 tr. řádu (§ 11d připravovaného nového trestního řádu)⁴⁴⁶ o další odstavce, který by podobně jako jeho odstavec 4. umožnil zvrátit rozhodnutí o zastavení trestního stíhání zemřelého obviněného po zrušení pravomocného rozhodnutí o jeho vině, pokud by existovaly důvody, proč by věc měla být v novém řízení projednána. Jako vhodné se jeví navázat tuto možnost na prohlášení obhájce obviněného (kterého z důvodu nutné obhajoby zemřelý obviněný mít musí) nebo osob blízkých obviněnému ve smyslu § 247 odst. 2 tr. řádu.⁴⁴⁷

Kritika mého návrhu by mohla spočívat v tom, že mnou navrhovaná úprava může kolidovat se zájmy poškozeného či zúčastněné osoby. Jsem však toho názoru, že taková kolize není o nic závažnější, než by tomu bylo v případě úmrtí a zastavení trestního stíhání obviněného v původním řízení před vydáním prvního pravomocného odsuzujícího rozsudku.

Z hlediska shrnutí důvodů pro přijetí navržené změny právní úpravy lze uvést následující: **(1)** zkoumaná platná právní úprava znamená omezení zásady presumpce neviny, neboť tato zásada není v jejím důsledku náležitě uplatňována. **(2)** Tato právní úprava přispívá k mylnému chápání zásady presumpce neviny, podle níž má být každý v případě neexistence pravomocného odsuzujícího rozsudku považován za nevinného. **(3)** K žádné rehabilitaci bývalého odsouzeného po zrušení pravomocného odsuzujícího rozsudku co do výroku o vině nemůže ve skutečnosti dojít, protože soud v trestním řízení nikdy nevyslovuje nevinu obviněného, pouze obviněného zprošťuje obžaloby. Zproštění obžaloby má stejný význam jako zastavení trestního stíhání, a proto zastavení trestního stíhání pro úmrtí obviněného je už samo o sobě jeho rehabilitací.

⁴⁴⁴ Rekodifikace trestního práva procesního. *Justice.cz* [online]. 14. 10. 2022 [cit. 2022-11-05]. Dostupné z: <https://justice.cz/web/msp/rekodifikace-trestniho-prava-procesniho>.

⁴⁴⁵ I když, jak jsem již uvedl, nemůže jít o rehabilitaci v pravém slova smyslu, neboť soud v trestním řízení nikdy nevyslovuje nevinu obviněného.

⁴⁴⁶ Srov. Rekodifikace trestního práva procesního. *Justice.cz* [online]. 14. 10. 2022 [cit. 2022-11-05]. Dostupné z: <https://justice.cz/web/msp/rekodifikace-trestniho-prava-procesniho>.

⁴⁴⁷ Takovou výjimku by bylo vhodné zapracovat i do zákona č. 119/1990 Sb., o soudní rehabilitaci, ve znění pozdějších předpisů, pokud ještě probíhá nějaké dosud neskončené řízení podle tohoto zákona.

2.1.4. Dohoda o vině a trestu

Trestní řád upravuje tzv. odklony od standardního průběhu trestního řízení, které mají vést k rychlejšímu a efektivnějšímu vyřízení věci. Mezi odklony upravené v tr. řádu patří mimo institut trestního příkazu, podmíněného zastavení trestního stíhání (spolu s podmíněným odložením návrhu na potrestání ve zkráceném přípravném řízení) a narovnání (spolu s odložením věci při schválení narovnání ve zkráceném přípravném řízení) také institut dohody o vině a trestu.

Pokud jde o rozhodnutí o podmíněném zastavení trestního stíhání nebo o narovnání, ty neřeší otázku viny a se zásadou presumpce nevinoty nekolidují. Prvky spravedlivého procesu jsou zachovány tím, že s aplikací těchto odklonů musí obviněný souhlasit. Z důvodů pravidel stanovených zásadou presumpce nevinoty je nutno hledět na obviněného i nadále jako na nevinného i v situaci, kdy po rozhodnutí o podmíněném zastavení trestního stíhání dosud běží zkušební doba nebo po schválení narovnání. Text těchto rozhodnutí presumpci nevinoty respektuje, protože neuvádí, že došlo ke spáchání trestného činu, ale že v jednání obviněného je trestný čin spatřován.⁴⁴⁸ Rozhodnutím o aplikaci těchto odklonů nekončí platnost presumpce nevinoty, která se uplatňuje i nadále. Naproti tomu v případě institutu dohody o vině a trestu je tato problematika složitější a mnozí autoři institutu kritizují pro rozpor (nejen) se zásadou presumpce nevinoty.

Podstatou sjednání dohody o vině a trestu je schválení dohody uzavřené mezi obviněným a státním zástupcem (a případně též poškozeným) rozsudkem soudu, aniž by soud dokazoval vinu obviněného. Obviněný se výměnou za očekávaný mírnější trest vzdává některých svých práv, zejména práva na projednání věci nezávislým a nestranným soudem v hlavním líčení. Jednou z podmínek sjednání dohody o vině a trestu je prohlášení obviněného, že spáchal skutek, pro nějž je stíhán, jestliže na základě dosavadních zjištění neexistují důvodné pochybnosti o pravdivosti takového prohlášení.⁴⁴⁹ Při tom podle § 2 odst. 5 tr. řádu doznání obviněného nezbavuje orgány činné v trestním řízení povinnosti přezkoumat všechny podstatné okolnosti případu. Soud dohodu o vině a trestu schvaluje odsuzujícím rozsudkem, ve kterém mimo jiné uvede výrok o vině.⁴⁵⁰ Dohoda o vině a trestu je původně institutem angloamerického právního systému, kde se uplatňuje v podobě *guilty plea*. Proto může kolidovat s některými zásadami kontinentálního trestního řízení.⁴⁵¹ Shora jsem uvedl, že Ústavní soud i ESLP připouštějí, že se obviněný může svých zaručených práv vzdát. Podle ESLP je institut dohody o vině a trestu v souladu s čl. 6 EÚLP,

⁴⁴⁸ SOTOLÁŘ, A., PÚRY, F., ŠÁMAL, P. *Alternativní řešení trestních věcí v praxi*. Praha: C. H. Beck, 2000, s. 38.

⁴⁴⁹ § 175a odst. 3 tr. řádu.

⁴⁵⁰ § 314r odst. 4 tr. řádu.

⁴⁵¹ BERANOVÁ, *op. cit.*, s. 236.

neboť obviněný se vzdává svých práv na základě svobodného rozhodnutí. Presumpce nevinny je zárukou danou obviněnému v jeho individuálním zájmu. Proto s ní obviněný může volně disponovat vzdát se jí uznáním viny.⁴⁵² Právní úprava dohody o vině a trestu je z toho důvodu dovoleným omezením práva na presumpci nevinny.

Jelínek ale upozorňuje, že při sjednávání dohody o vině a trestu obviněný vinu neuznává, pouze prohlašuje, že spáchal skutek, pro který je stíhán. Po právní moci rozsudku, kterým soud schválí dohodu o vině a trestu tak platnost presumpce nevinny končí, aniž by k uznání viny obviněným došlo.⁴⁵³ Při tom je zajímavé, že důvodová zpráva k zákonu č. 193/2012 Sb., kterým se mění zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony, kterým byl tento institut v českém právním řádu zakotven, uvádí, že podmínkou sjednání dohody o vině a trestu má být „*prohlášení obviněného, že se cítí být vinen skutkem, pro který je stíhán*“. Už samotný vládní návrh zákona rozeslaný poslancům jako sněmovní tisk č. 510/0 dne 20. 10. 2011 hovořil o „*prohlášení obviněného, že spáchal skutek, pro který je stíhán*“. Podstatou této debaty tak je rozdíl mezi pojmem „vina“ a pojmem „spáchání trestného činu“. Československá judikatura dovodila, že „vina“ a „spáchání trestného činu“ jsou dvě odlišné skutečnosti s odlišnými právními následky.⁴⁵⁴ Podle mého názoru však při sjednávání dohody o vině a trestu nemá rozdíl mezi těmito pojmy praktický význam. Podstatná je skutečnost, že uzavřením dohody se obviněný sice implicitně, ale vědomě vzdává svého práva na presumpci nevinny. Proti kritice Jelínka stojí fakt, že §§ 175a a 175b tr. řádu, obsahující úpravu institutu dohody o vině a trestu, tvoří oddíl nazvaný „Dohoda o vině a trestu“, přičemž jde o legislativní zkratku institutu s plným názvem „dohoda o prohlášení viny a přijetí trestu“ ve smyslu § 2 odst. 8 tr. řádu. Z hlediska systematického výkladu tento název nelze ignorovat, a nelze proto považovat prohlášení obviněného o spáchání skutku za prohlášení s menší vahou. Toto prohlášení je ostatně pouze jednou z podmínek sjednání dohody o vině a trestu. Pokud by na základě kritiky Jelínka skutečně byl shledán významný rozdíl mezi požadavkem uznání viny a požadavkem prohlášení spáchání skutku, pak by dle mého názoru bylo třeba spíše řešit teoretickou otázku, zda obviněný v rámci sjednávání dohody o vině a trestu vůbec může svou vinu uznat (ačkoliv v jiné situaci to výslovně předpokládá například § 206c odst. 1 tr. řádu). Vina totiž

⁴⁵² Srov. rozsudek ESLP ze dne 17. 9. 2009 ve věci Scoppola proti Itálii ke stížnosti č. 10249/03 a rozsudek ESLP ze dne 25. 8. 1987 ve věci Lutz proti Německu ke stížnosti č. 9912/82; srov. též BERANOVÁ, *op. cit.*, s. 240.

⁴⁵³ JELÍNEK a kol., *Trestní právo procesní*, s. 145; srov. též BERANOVÁ, *op. cit.*, s. 237-238.

⁴⁵⁴ Zpráva Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 4. 4. 1974, sp. zn. Tpjf 28/73. Srov. též VOJTUŠ, *Spáchanie trestného činu*, s. 760-761.

neznamená jen naplnění podmínek trestní odpovědnosti (z těchto zejména spáchání trestného činu), ale i splnění všech procesních předpokladů pro vyslovení viny v trestním řízení.⁴⁵⁵ Naplnění těchto procesních předpokladů však jen těžko může posoudit právě sám obviněný a vinu ve smyslu souhrnu těchto předpokladů musí hodnotit soud, když pouze ten je oprávněn (a povinen) rozhodovat o vině za trestné činy.⁴⁵⁶ Při schvalování dohody o vině a trestu je procesním předpokladem jejího sjednání i to, že na základě dosavadních zjištění neexistují důvodné pochybnosti o pravdivosti prohlášení obviněného.⁴⁵⁷ Naplnění tohoto procesního předpokladu posuzuje soud, když při schvalování dohody o vině a trestu předseda senátu přezkoumává návrh na schválení dohody z hlediska jeho obsahu a obsahu spisu.⁴⁵⁸ Podle mého názoru je proto v souladu se zákonem, že obviněný prohlašuje spáchání skutku, nikoliv svou vinu. Z hlediska restorativních účinků by však mohl být vhodnější požadavek na prohlášení obviněného, že se „cítí být vinen“, jak to předpokládala důvodová zpráva.

Z podobných důvodů nepokládám za důvodnou ani kritiku **Fenyka**, že orgány činné v trestním řízení mají podle zásady presumpce neviny uloženo nepřeceňovat doznání obviněného, což v případě uzavírání dohody o vině a trestu není důsledně dodržováno.⁴⁵⁹ Tím že soud při schvalování dohody o vině a trestu zkoumá obsah spisu a zjišťuje, zda neexistují důvodné pochybnosti o pravdivosti prohlášení obviněného, je požadavku presumpce neviny vyhověno.

V souvislosti se sjednáváním a schvalováním dohody o vině a trestu může však dojít k porušení presumpce neviny jinými nedovolenými způsoby. V první řadě je to situace, kdy ke sjednání dohody o vině a trestu dojde ze strany obviněného **nedobrovolně**.⁴⁶⁰ Nabídka dohody o vině a trestu nesmí být užita za účelem nátlaku na obviněného. V takovém případě by byla v rozporu se zákazem donucování k sebeobvinění. Z toho důvodu musí být sjednání dohody o vině a trestu ze strany obviněného svobodné a informované.⁴⁶¹ Druhou problematickou situací je **odstoupení od dříve sjednané dohody**, ať už ze strany státního zástupce,⁴⁶² nebo obviněného, který podle Ústavního soudu může odvolat své prohlášení o spáchání trestného

⁴⁵⁵ RŮŽEK, *Povinnost dokazovat*, s. 115-116.

⁴⁵⁶ Čl. 90 Ústavy.

⁴⁵⁷ § 175a odst. 3 tr. řádu.

⁴⁵⁸ § 314o odst. 1 tr. řádu. (Soud též nemusí přijmout prohlášení viny obviněného ve smyslu § 206c odst. 4 tr. řádu.)

⁴⁵⁹ FENYK, *Dokazování viny*, s. 112.

⁴⁶⁰ Srov. § 314q odst. 3 písm. b) tr. řádu.

⁴⁶¹ BERANOVÁ, *op. cit.*, s. 238-240.

⁴⁶² § 314o odst. 5 tr. řádu.

činu až do doby, než se soud odebere k závěrečné poradě.⁴⁶³ Do té doby však již ve **sdělovacích prostředcích** mohlo dojít ke zveřejnění jména obviněného jako pachatele, který se k trestnému činu doznal. V takovém případě mu jen málo pomůže dodatečné sdělení dle tiskového zákona, je-li již veřejností považován za pachatele.⁴⁶⁴ Z hlediska presumpce nevinny je odstoupení od již sjednané dohody problematické i ve vztahu k **vědomí orgánů činných v trestním řízení** o dřívějším prohlášení o spáchání skutku. K tomu se sice v dalším řízení podle zákona vůbec nepřihlíží,⁴⁶⁵ ale orgány činné v trestním řízení o prohlášení obviněného ví. Lze mít pochybnosti o nestranném a nezaujatém přístupu k obviněnému, který zásada presumpce nevinny vyžaduje, pokud soud rozhoduje s vědomím, že obviněný v minulosti prohlásil spáchání předmětného skutku.⁴⁶⁶ Situace je podobná jako v případě nezákonného odposlechu mezi obhájcem a obviněným, kdy informace získané tímto způsobem nesmí policejní orgán nijak použít.⁴⁶⁷ Tyto informace nelze použít jako důkaz v trestním řízení, těžko však lze požadovat po orgánech činných v trestním řízení, aby je vymazaly ze své mysli a nepoužily jako poznatek pro obstarávání dalších důkazů a pro své subjektivní přesvědčení o vině obviněného.

Shora jsem uvedl, že podstatou dohody o vině a trestu je, že obviněný se výměnou za určité předpokládané výhody vzdává zejména práva na projednání věci před nezávislým a nestranným soudem. Rovněž jsem uvedl, že v případě, kdy nakonec ke schválení dohody o vině a trestu nedojde, ale v trestním spise zůstává zmínka o tom, že obviněný dříve prohlásil spáchání skutku, lze mít pochybnosti o nestranném a nezaujatém přístupu soudu k obviněnému, vyžadovanému zásadou presumpce nevinny. Z těchto důvodů nabývá zásada presumpce nevinny zvláštního významu v tzv. **skupinových trestních věcech**. V poslední době jsou v odborných kruzích diskutovány případy plurality obviněných, kteří jsou stíháni pro společnou trestnou činnost, kdy u některých z nich dojde ke sjednání (a schválení) dohody, ale u jiných nikoliv. O skutcích těchto obviněných, kteří dohodu nesjednali, následně probíhá standardní trestní řízení. Pokud o takových skutcích rozhoduje tentýž soud, který dříve schválil dohodu ostatních obviněných, může vzniknout pochybnost o nestrannosti a nezaujatosti soudu a o zachování práva na presumpci

⁴⁶³ Nález Ústavního soudu ze dne 4. 2. 2020, sp. zn. I. ÚS 1860/19.

⁴⁶⁴ SOVOVÁ, CÍSAŘOVÁ, *op. cit.*, s. 186.

⁴⁶⁵ § 175a odst. 7 tr. řádu. Srov. § 314s tr. řádu v případě neschválení návrhu dohody soudem.

⁴⁶⁶ BERANOVÁ, *op. cit.*, s. 238.

⁴⁶⁷ § 88 odst. 1 tr. řádu.

nevinu obviněných stíhaných nadále pro tyto skutky.⁴⁶⁸ Uvedená diskuse vyvrcholila v souvislosti s rozsudkem ESLP ve věci **Mucha proti Slovensku**⁴⁶⁹ a dále na něj navazuje.

V této věci se ESLP zabýval stížností stěžovatele, který byl obviněn z trestné činnosti spáchané v součinnosti s dalšími osobami, přičemž všechny tyto osoby, na rozdíl od stěžovatele, sjednaly se státním zástupcem dohody o vině a trestu. Tyto dohody schválil vnitrostátní soud svými rozsudky v samostatném řízení před tím, než tentýž soud následně odsoudil stěžovatele na základě provedeného dokazování, včetně výpovědí již odsouzených spolupachatelů. Rozsudky schvalující dohody o vině a trestu obsahovaly i popis trestné činnosti stěžovatele, v čemž spatřoval prohlášení soudu o své vině učiněné dříve, než byla jeho vina prokázána zákonným způsobem. Následný rozsudek, kterým byl odsouzen stěžovatel, obsahoval textově zcela totožné vymezení skutků, jak bylo uvedeno v rozsudcích schvalujících uvedené dohody. Z těchto skutečností stěžovatel dovozoval porušení svého práva na nestranný soud a na presumpci nevinu. ESLP se tedy zabýval tím, zda předchozí rozsudky skutečně obsahovaly prohlášení předjímající vinu stěžovatele, a tedy zda existovaly objektivní skutečnosti odůvodňující pochybnost o nestrannosti soudu.

Protože problematika označení podezřelé osoby za vinnou dříve, než bude její vina prokázána zákonným způsobem, je řešena mimo jiné v čl. 4 odst. 1 Směrnice, vyjadřoval se k této otázce v minulosti i Soudní dvůr EU, na jehož rozsudky ESLP ve věci *Mucha proti Slovensku* odkázal.

V rozsudku sp. zn. C-377/18 ze dne 5. 9. 2019 ve věci **Spetsializirana prokuratura proti AH a další** se Soudní dvůr zabýval předběžnou otázkou bulharského vnitrostátního soudu, zda je s čl. 4 odst. 1 Směrnice v souladu vnitrostátní judikatura, která vyžaduje, aby v dohodě o vině a trestu byly identifikovány kromě obviněného, s nímž se dohoda sjednává, i další osoby podílející se na jeho trestné činnosti. Soudní dvůr uvedl, že v dohodě je možné ostatní osoby identifikovat, pokud je to nezbytné ke kvalifikaci odpovědnosti obviněného a pokud dohoda jasně uvádí, že skutky ostatních osob jsou předmětem samostatného řízení a jejich vina dosud nebyla prokázána zákonným způsobem. Dále upřesnil, že nestačí jen formální konstatování o prozatímní nevině dalších osob. Prohlášení o vině jakékoliv další osoby nesmí z rozhodnutí

⁴⁶⁸ Nejde jen o problematiku sjednávání dohody o vině a trestu. Tentýž problém lze spatřovat i ve vztahu k prohlášení viny jen některých obviněných. (Viz MULÁK, J., PROVAZNÍK, J. Praktické dopady novely trestního řádu provedené zákonem č. 333/2020 Sb. *Bulletin advokacie*. 2021, č. 11, s. 44-45.) Uvedená situace je představitelná v jakékoliv trestní věci, ve které se o totožném skutku dvou obviněných vede samostatné řízení. Často ale dojde k vyloučení věci k samostatnému řízení právě v důsledku sjednání dohody o vině a trestu jednoho z obviněných.

⁴⁶⁹ Rozsudek ESLP ze dne 25. 11. 2021 ve věci *Mucha proti Slovensku* ke stížnosti č. 63703/19.

(zkoumaného v celku, včetně jeho odůvodnění) ani vyplývat. Rovněž uvedl, že bulharské vnitrostátní právo dává soudu možnost, aby do znění schvalované dohody zasáhl, takže i samotný soud může text dohody upravit tak, aby vyhovoval uvedeným podmínkám.⁴⁷⁰

V usnesení sp. zn. C-709/18 ze dne 28. 5. 2020 ve věci **KB a další proti UL a VM** Soudní dvůr k předběžné otázce slovenského vnitrostátního soudu uvedl, že ustanovení Směrnice nebrání tomu, aby soud v trestní věci dvou spoluobviněných nejprve usnesením přijal prohlášení viny prvního z obviněných a následně, po provedení dokazování, odsoudil oba obviněné odsuzujícím rozsudkem. Zopakoval podmínky uvedené v rozsudku sp. zn. C-377/18 ve věci *Spetsializirana prokuratura proti AH a další*, jež platí i pro usnesení, kterým soud přijímá prohlášení viny jednoho z obviněných. Soudní dvůr ale z důvodů, jež dále uvedl, odmítl odpovědět na otázku, zda vyloučení soudce, který jednal v rozporu s čl. 4 odst. 1 Směrnice, představuje vhodné opatření k zamezení zásahu do presumpce nevinny ve smyslu čl. 4 odst. 2 a čl. 10 odst. 1 Směrnice.⁴⁷¹

Soudní dvůr EU tedy posuzoval předběžné otázky vzhledem k jejich konkrétnímu znění z hlediska ustanovení Směrnice (a LZPEU) upravujících právo na presumpci nevinny. Naproti tomu ESLP ve věci *Mucha proti Slovensku* neposuzoval věc z hlediska možného porušení presumpce nevinny (čl. 6 odst. 2 EÚLP), k němuž alespoň výslovně uvedl, že jej případně zohlední, ale primárně z hlediska možného porušení práva na projednání věci před nestranným soudem (čl. 6 odst. 1 EÚLP). Tato okolnost není zcela překvapivá, neboť Repík už v roce 1996 uváděl, že ESLP preferuje zkoumání stížností opírajících se o čl. 6 odst. 2 EÚLP v obecnějším rámci práva na spravedlivý proces podle čl. 6 odst. 1 EÚLP, jehož aspektem je i právo na presumpci nevinny.⁴⁷²

Navíc v tomto ohledu ESLP vědomě navázal na svůj předchozí rozsudek ve věci **Meng proti Německu**,⁴⁷³ posuzované z hlediska čl. 6 odst. 1 EÚLP. V této věci šlo o podobný případ dvou osob obviněných ze společné trestné činnosti, o nichž bylo konáno samostatné trestní řízení (zde z jiných důvodů, než z důvodu sjednání dohody o vině a trestu jedním z nich) a dřívější rozsudek, kterým byl uznán vinným první z obviněných, obsahoval v odůvodnění popis jednání později odsouzeného stěžovatele, včetně jeho motivu. ESLP proto shledal, že stěžovatel v dřívějším rozsudku nebyl zmíněn jen mimochodem a že ohledně jednoho ze soudců, který byl členem senátu jak v prvním, tak ve druhém případě, existovala důvodná pochybnost

⁴⁷⁰ Rozsudek Soudního dvora EU, sp. zn. C-377/18, *Spetsializirana prokuratura proti AH a další*, ze dne 5. 9. 2019.

⁴⁷¹ Usnesení Soudního dvora EU, sp. zn. C-709/18, *KB a další proti UL a VM*, ze dne 28. 5. 2020.

⁴⁷² REPÍK, *Úvahy nad judikaturou*, s. 81.

⁴⁷³ Rozsudek ESLP ze dne 16. 2. 2021 ve věci *Meng proti Německu* ke stížnosti č. 1128/17.

o nepředpojatosti. Při posouzení věci ESLP připomněl, že pro vyloučení soudce z projednávání a rozhodnutí věci nepostačuje jen samotná obava obviněného o jeho nestrannosti. Podstatné je, zda je tato obava odůvodněná objektivními skutečnostmi, jako tomu bylo v projednávaném případě. Rovněž připomněl, že k odůvodnění pochybnosti o nepodjatosti soudce nepostačuje pouhý fakt, že se tento soudce dříve účastnil rozhodování o související trestné činnosti.

S odkazem na shora uvedená rozhodnutí ESLP ve věci Mucha proti Slovensku uzavřel, že bylo porušeno právo stěžovatele na projednání věci nestranným soudem, které je součástí práva na spravedlivý proces (čl. 6 odst. 1 EÚLP). Tím, že vnitrostátní soud výslovně považoval předchozí odsouzení ostatních spoluobviněných za součást řízení o skutcích stěžovatele, a dále tím, že do textu rozsudku odsuzujícího stěžovatele pojal totožné vymezení skutků, jak byly popsány v přechozích rozsudcích, vznikly objektivně odůvodněné pochybnosti o nestrannosti vnitrostátního soudu vzhledem ke stěžovateli. Tyto pochybnosti nebyly podle ESLP rozptýleny ani skutečnostmi, že v předchozích rozsudcích nebylo uvedeno celé jméno stěžovatele, ale pouze jeho iniciály. Vnitrostátní soud měl totiž i přesto dobré povědomí o tom, že se jedná o stěžovatele, kterého následně odsuzoval. ESLP dále uvedl, že vnitrostátní soud měl zvláštní důvod rozhodnout o skutcích stěžovatele v souladu s předchozími rozsudky schvalujícími dohody o vině a trestu ostatních spoluobviněných, neboť v opačném případě by mohla být zpochybněna důvěryhodnost těchto předchozích rozsudků. Zároveň i ostatní spoluobvinění, jejichž svědecké výpovědi byly v následném řízení proti stěžovateli stěžejním důkazem jeho viny, měli důvod k tomu, aby setrvali na svých původních vyjádřeních učiněných před sjednáním dohod o vině a trestu.

V obecné rovině podle mého názoru rozsudek ESLP ve věci Mucha proti Slovensku nestanoví mnoho nového. Navazuje na ustálenou judikaturu, podle níž se orgány veřejné moci musejí zdržet konstatování viny obviněného, dokud není jeho vina prokázána zákonným způsobem, přičemž je třeba rozlišovat vyjádření, která popisují „stav podezření“ a „nález viny“ a z hlediska tohoto rozlišení je třeba zkoumat předmětné vyjádření v kontextu, v jakém bylo učiněno.⁴⁷⁴ Problém v této konkrétní věci spatřuji v tom, že konstatování viny porušující právo stěžovatele na presumpci nevinu bylo učiněno v rozsudcích, kterými vnitrostátní soud schvaloval dohody o vině a trestu ostatních obviněných. Kontext, v jakém byla tato konstatování učiněna, byl ale zkoumán až na základě rozsudku, kterým byl stěžovatel později uznán vinným. Dřívější rozsudky schvalující dohody o vině a trestu by totiž samy o sobě k závěru o porušení presumpce nevinu stěžovatele zřejmě nestačily. Až v důsledku toho, že následný rozsudek odsuzující

⁴⁷⁴ Viz např. rozsudek ESLP ze dne 25. 8. 1987 ve věci Lutz proti Německu ke stížnosti č. 9912/82.

stěžovatele obsahoval zcela shodný popis skutkových okolností trestné činnosti přičítané stěžovateli, jak byl obsažen v oněch dřívějších rozsudcích téhož soudu, bylo možné s ohledem na tento kontext dovést, že existují pochybnosti (odůvodněné objektivními skutečnostmi) o nestranném a nezájatém přístupu soudu ke stěžovateli, který presumpce nevinny vyžaduje. Otázku, zda předchozí rozsudky byly formulovány tak, aby bylo zachováno stěžovatelovo právo na presumpci nevinny, zde bylo možné zodpovědět až na základě následujícího rozsudku, kterým byl stěžovatel odsouzen. Z toho vyplývá, že obdobné případy je vlastně možné řešit až následnou kontrolou ze strany vnitrostátních obecných či ústavních soudů nebo ESLP. Přitom by bylo vhodnější nalézt způsob, jak takové případy řešit preventivně, tj. tak, aby k zásahu do práva na presumpci nevinny vůbec nedošlo a aby pochybnosti o nezájatosti a nestrannosti soudu vůbec nevznikly, případně aby soudce, který se porušení presumpce nevinny dopustil, byl z dalšího řízení vyloučen.

Pochybení slovenských soudů bylo pravděpodobně důsledkem slovenské právní úpravy a judikatury týkající se procesu schvalování dohody o vině a trestu, která takové preventivní řešení obdobných situací v podstatě vylučuje. ESLP totiž poukázal na to, že námitky stěžovatele týkající se pochybností o nestrannosti soudu byly vyššími soudy odmítnuty s ohledem na sjednocující stanovisko Nejvyššího soudu SR ze dne 5. 4. 2017, sp. zn. Tpj 11/2017. V něm Nejvyšší soud SR uvedl, že presumpce nevinny není porušena, pokud se v rozhodnutí o odsouzení určité osoby zmiňuje předchozí rozhodnutí o odsouzení jiné osoby. Schválená dohoda o vině a trestu vyvolává účinky jen vůči obviněnému, kterého se týká. Pokud soud následně rozhoduje o téže trestné činnosti jiného obviněného, není dohodou o vině a trestu vázán a nemůže ze schválené dohody o vině a trestu vycházet. Ohledně soudce, který schvaloval dohodu o vině a trestu, Nejvyšší soud SR uvedl, že tím neporušil presumpci nevinny jiné osoby, která se dle dohody měla podílet na předmětné trestné činnosti, přičemž takový soudce není vyloučený z projednání a rozhodnutí věci.⁴⁷⁵

Dále je podstatné, že s účinností ode dne 1. 1. 2019 byl do slovenského trestního řádu vložen § 31 odst. 3, podle něhož „*důvodem vyloučení soudce nebo senátu není dřívější rozhodnutí soudce nebo senátu o obviněném, spoluobviněném nebo o jiných obviněných, jejichž trestné činy spolu souvisí.*“⁴⁷⁶ Tato úprava je kritizována pro svůj rozpor s právem EU, neboť odporuje ustanovením Směrnice, podle nichž má členský stát zajistit vhodný a účinný prostředek právní

⁴⁷⁵ Stanovisko Nejvyššího soudu SR ze dne 5. 4. 2017, sp. zn. Tpj 11/2017.

⁴⁷⁶ § 31 odst. 3 slovenského zákona č. 301/2005 Z. z., trestný poriadok.

ochrany před porušováním presumpce nevinou označováním podezřelé osoby za vinnou.⁴⁷⁷ S předmětnou kritikou souhlasím. Domnívám se sice, že důvodem pro vyloučení soudce by neměla být sama o sobě pouhá skutečnost, že se soudce účastnil předchozího rozhodování ve věci jiných obviněných, které s trestnou činností dalšího obviněného souvisí, to však uvedené ustanovení nestanoví. Jak vyplývá z rozsudku ESLP Mucha proti Slovensku, za určitých okolností, pokud při schvalování dohody o vině a trestu uzavřené s jiným obviněným dojde k porušení presumpce nevinou jiné osoby, uvedená okolnost důvodem k vyloučení soudce být může.

Na Slovensku, podobně jako v České republice, může soud na podkladě dohody o vině a trestu rozhodovat o skutku a souvisejících aspektech jen v rozsahu uvedeném v dohodě,⁴⁷⁸ ale nemůže do textu dohody zasahovat (a to narozdíl od Bulharska, jak vyplývá ze shora uvedeného rozsudku Soudního dvora).⁴⁷⁹ Soud přezkoumává dohodu o vině a trestu pouze z hlediska správnosti a přiměřenosti vzhledem k obsahu spisu. Z rozsudku ESLP ve věci Mucha proti Slovensku ale vyplývá, že soud se při schvalování dohody musí řídit skutkovým a procesním kontextem, v rámci něhož by se měl zabývat též možným zásahem do práva na presumpci nevinou osoby, které se dohoda o vině a trestu přímo nedotýká. Přitom slovenská právní úprava trestního procesu tomu odpovídá, ale v této konkrétní věci nebyla dodržena. Slovenská úprava totiž obsahuje i některé pozitivní aspekty, které české úpravě chybí. Z § 232 odst. 8 písm. b) a z § 238 odst. 3 slovenského trestního řádu plyne, že státní zástupce i soud mají dbát o to, aby v rámci popisu skutku uvedeném v dohodě o vině a trestu a při jejím schvalování nebylo porušeno právo na presumpci nevinou osob, které se dohody neúčastní.⁴⁸⁰

Ze shora uvedeného vyplývá, že problematika procesu sjednávání dohody o vině a trestu jen s některými ze spoluobviněných je závažná, neboť v tomto procesu může dojít k porušení práva na presumpci nevinou dalších osob. V tomto ohledu hrají významnou roli kognitivně-psychologické zkreslující efekty, zejména tzv. konfirmační zkreslení, které jsem popsal v obecné části práce a které spočívá v tendenci lpět na dříve utvořených názorech, případně v tendenci hodnotit nové důkazy tak, aby odpovídaly původnímu přesvědčení. Pokud totiž soud rozhodne

⁴⁷⁷ Viz MANDZÁK, Michal, PARA, Marek. Prezumpcia nevinou v najaktuálnejšej judikatúre Súdneho dvora Európskej únie. In: pravnelisty.sk [online]. 6. 6. 2020 [cit. 2022-11-05]. Dostupné z: <http://www.pravnelisty.sk/clanky/a848-prezumpcia-nevinou-v-najaktualnejsej-judikature-sudneho-dvora-europskej-unie>.

⁴⁷⁸ Srov. § 314r tr. řádu a § 334 odst. 1 slovenského zákona č. 301/2005 Z. z., trestný poriadok.

⁴⁷⁹ Rozsudek Soudního dvora EU, sp. zn. C-377/18, Spetsializirana prokuratura proti AH a další, ze dne 5. 9. 2019.

⁴⁸⁰ Srov. § 232 odst. 8 písm. b) a § 238 odst. 3 slovenského zákona č. 301/2005 Z. z., trestný poriadok.

odsuzujícím rozsudkem v téže věci ve vztahu k některému z obviněných na podkladě dohody o vině a trestu, bude stejné rozhodnutí nevědomky upřednostňovat i v případě ostatních obviněných. V navazujícím standardním trestním řízení týkajícím se dosud neodsouzeného obviněného totiž soud bude muset posoudit trestnou činnost již odsouzených pachatelů znovu jako otázku předběžnou.⁴⁸¹ Nelze však rozumně očekávat, že ji posoudí jinak, než tomu bylo v rozsudku schvalujícím dohodu o vině a trestu uzavřenou dříve s jiným obviněným.

Slovenská právní úprava a judikatura týkající se vyloučení soudců z projednávání a rozhodnutí věci je odlišná od české. V kontextu ČR však ze shora uvedeného pro státní orgány vyplývá následující: Při sjednávání a schvalování dohody o vině a trestu ve vztahu jen k některým obviněným musí státní zástupci a soudy dbát pravidel, které stanovil Soudní dvůr EU, tj. že informace o jiné osobě podílející se na skutku, který je předmětem dohody o vině a trestu, musejí být uvedeny jen v rozsahu, jak je to nezbytné pro právní kvalifikaci tohoto skutku a že v dohodě o vině a trestu, popř. rozsudku, kterým je schválena, musí být jasně uvedeno, že vina další osoby dosud nebyla prokázána a bude předmětem samostatného dokazování a rozhodnutí. Podle Ústavního soudu sice z presumpce neviný pro orgány veřejné moci nevyplývá nemožnost konstatovat, že určitá osoba je podezřelá ze spáchání trestného činu nebo že proti ní probíhá trestní řízení, pokud se vyvarují konstatování její viny,⁴⁸² ale z rozsudku ESLP ve věci Mucha proti Slovensku plyne, že soud při schvalování sjednané dohody o vině a trestu takové konstatování dokonce učinit musí.

I nadále lze doporučit, aby osoby, kterých se dohoda o vině a trestu přímo netýká, byly v textu dohody identifikovány jen pomocí iniciál svého jména, ale to není jediný prostředek zamezení porušení jejich práva na presumpci neviný. Je třeba snažit se všemi možnými prostředky zamezit tomu, aby v rámci schvalování dohody o vině a trestu nebylo právo jiné osoby na presumpci neviný porušeno. Pokud by se tak stalo, může vzniknout pochybnost o nestrannosti soudce, který dohodu o vině a trestu schválil, vzhledem k navazujícímu trestnímu řízení o skutcích dalších obviněných. Proto by *de lege ferenda* bylo vhodné upravit výslovně po vzoru Slovenska, že státní zástupce, ale i soud, mají dbát na to, aby v rámci popisu skutku uvedeného v dohodě o vině a trestu a při jejím schvalování nebylo porušeno právo na presumpci neviný osob, které se dohody neúčastní. Pokud by text navržené dohody o vině a trestu této úpravě odporoval, měl by mít soud výslovně stanovenou možnost dohodu o vině a trestu neschválit.

⁴⁸¹ K tomu viz VOJTUŠ, *Spáchanie trestného činu*, s. 750.

⁴⁸² Usnesení Ústavního soudu ze dne 24. 5. 2010, sp. zn. IV. ÚS 148/10.

V následném řízení o skutcích obviněného, se kterým nebyla dohoda o vině a trestu sjednána, je třeba pamatovat na to, že schválení dohody o vině a trestu je rozhodnutím spíše formálním, které není výsledkem dodržení zásady materiální pravdy.⁴⁸³ Touto zásadou je naopak ovládáno následné řízení, ve kterém soudce není předchozí již schválenou dohodou o vině a trestu vázán, a to v právním, ale ani ve faktickém smyslu. Případný rozpor následného rozhodnutí o dalším obviněném s rozhodnutím o předchozí dohodě o vině a trestu by teoreticky bylo možné řešit prostřednictvím institutu obnovy řízení.⁴⁸⁴

Pro obviněné v kontextu práva ČR pak ze shora uvedeného vyplývá, že se v případě porušení svého práva na presumpci neviny, na rozdíl od obviněných na Slovensku, mohou bránit podáním námitky podjatosti.

Konečně z hlediska tématu této práce, tj. z hlediska možnosti omezení presumpce neviny, ze shora uvedeného plyne, že ji nelze omezit co do z ní vyplývajícího zákazu označovat podezřelou osobu za vinnou před tím, než je její vina prokázána zákonným způsobem a je o ní rozhodnuto pravomocným odsuzujícím rozsudkem. V tomto ohledu považuji presumpci neviny za absolutní právo. Jak jsem již uvedl, skutečnost, že ESLP požaduje, aby takové prohlášení bylo zkoumáno v kontextu, v němž bylo učiněno, neznamena možnost omezení tohoto práva. Znamená nutnost zkoumat, zda z daného prohlášení bylo možné dovodit informaci o vině obviněného.

Dále, z ustanovení Směrnice vyplývá, že členské státy jsou povinny zajistit vhodné a účinné prostředky k zamezení a nápravě porušení práva na presumpci neviny.⁴⁸⁵ Jedním z prostředků kompenzace takového porušení je i institut vyloučení orgánů činných v trestním řízení podle § 30 tr. řádu, případně prostřednictvím delegace podle § 25 tr. řádu.⁴⁸⁶ Již ze samotné presumpce neviny totiž vyplývá požadavek soudcovské nestrannosti.⁴⁸⁷ Jak plyne z rozsudku ESLP ve věci Mucha proti Slovensku, slovenská právní úprava a judikatura omezuje právo obviněného domáhat se vyloučení soudce pro pochybnost o jeho nestrannosti z důvodu porušení

⁴⁸³ MULÁK, PROVAZNÍK, *op. cit.*, s. 40.

⁴⁸⁴ Tamtéž, s. 45.

⁴⁸⁵ Srov. čl. 4 odst. 2 a čl. 10 odst. 1 Směrnice.

⁴⁸⁶ HERCZEG, Jiří. Vliv medializace trestního stíhání na odpovědnost státu za dodržení spravedlivého procesu. In: *Trestní právo*. 2017, č. 3, s. 5.

⁴⁸⁷ NOVÁK, *op. cit.*, s. 1246.

presumpce nevinny a takové omezení je v rozporu s právem EU i s judikaturou ESLP.⁴⁸⁸ Tento příklad by proto Česká republika neměla následovat. Možnost posouzení nestrannosti soudu by měla být věcí každého konkrétního případu a nelze ji předem omezit.

2.1.5. Vazba

Souvislost mezi institutem vazby a zásadou presumpce nevinny je zřejmá z vyjádření presumpce nevinny v Deklaraci práv člověka a občana z roku 1789 nebo z jejího zakotvení v § 2 zákona o výkonu vazby. To je dáno zjevnou podobností vazby s trestem odnětí svobody, který je jako trestní sankci, na rozdíl od vazby, možné uložit až na základě pravomocného odsuzujícího rozsudku, kterým platnost presumpce nevinny končí. Mnozí proto považují vazbu za institut omezující presumpci nevinny.⁴⁸⁹ Jiní autoři naopak uvádějí, že presumpce nevinny nebrání použití vazby a dalších zajišťovacích opatření, neboť se neukládají na základě posouzení viny, ale jiných důvodných obav.⁴⁹⁰ **Stevens** v tomto ohledu ukazuje, že presumpce nevinny je mnohými autory užívána jako argument pro omezení některých aspektů vazby, zatímco jiní autoři ji užívají na podporu zachování těch samých aspektů vazby. Tato zásada je totiž abstraktní, připouští různé výklady a nenabízí mnoho konkrétních vodítek. Presumpce nevinny tak může být argumentem pro i proti uvažování určitých kritérií při rozhodování o vazbě.⁴⁹¹ Většina odborníků se však shoduje na tom, že vazba je opatřením potřebným z hlediska umožnění řádného vedení trestního řízení, čímž podporuje spravedlivý proces, a proto není v rozporu s presumpcí nevinny, která je jeho složkou.⁴⁹² Podle **Ústavního soudu** je vazba nezbytným omezením svobody osoby, které umožňuje orgánům činným v trestním řízení vést a ukončit trestní řízení a u něhož platí presumpce nevinny, neboť účelem trestního řízení není jen spravedlivé potrestání pachatele, ale i vedení férového procesu.⁴⁹³ **ESLP** se vztahem presumpce nevinny a institutu vazby zabývá jen minimálně. Důvodem je to, že když ESLP posuzuje oprávněnost trvání vazby, opírá svá rozhodnutí

⁴⁸⁸ MANDZÁK, Michal. Rozsudok ESLP vo veci Mucha v. Slovenská republika zo dňa 25.11.2021. In: pravnelisty.sk [online]. 11. 12. 2021 [cit. 2022-11-05]. Dostupné z: <http://www.pravnelisty.sk/rozhodnutia/a1034-rozsudok-eslp-vo-veci-mucha-v-slovenska-republika-zo-dna-25-11-2021>.

⁴⁸⁹ Srov. např. PIPEK, *op. cit.*, s. 953.

⁴⁹⁰ Srov. např. BYSTRINA, *op. cit.*, s. 129.

⁴⁹¹ STEVENS, Lonke. The Meaning of the Presumption of Innocence for Pre-trial Detention. An Empirical Approach. *Netherlands Journal of Legal Philosophy*. 2013, vol. 42, no. 2, s. 240, 247.

⁴⁹² Srov. např. KNIGGE, *op. cit.*, s. 227; WEIGEND, *op. cit.*, s. 197; STUCKENBERG, *Who is Presumed Innocent*, s. 312-313.

⁴⁹³ Nález Ústavního soudu ze dne 6. 3. 1997, sp. zn. III.ÚS 271/96.

o čl. 5 EÚLP, i když presumpce nevinny ve vztahu k oprávněnosti trvání vazby implicitně tvoří základ tohoto ustanovení.⁴⁹⁴

Aby však byla uložena vazba v souladu s principem presumpce nevinny, **musí splňovat určité podmínky**. Za prvé vazba nesmí mít charakter ukládaného trestu, za druhé její uložení musí být fakultativní za současného zvažení alternativních zajišťovacích institutů, za třetí musí délka jejího trvání proporcionálně odpovídat délce hrozícího trestu odnětí svobody a v neposlední řadě musí být kompenzována v případě zprošťujícího rozhodnutí.⁴⁹⁵

(1) Pokud jde o první zmíněnou podmínku, tedy že vazba nesmí být svým charakterem ekvivalentní ukládanému trestu, jde o podmínku nejproblematictější. Vazba, i když je institutem zajišťovacím, nikoliv sankčním, se už ze své podstaty podobá trestu odnětí svobody. Dopad vazby na soukromí člověka je srovnatelný s dopadem tohoto trestu. Vazba je proto nejzásadnějším zásahem do osobní svobody a při jejím uvalení je třeba maximálně dbát práv obviněných, dodržovat požadavky stanovené zákonem a ve vazebních věcech rozhodovat přednostně.⁴⁹⁶ Při rozhodování o vazbě je třeba zvážit, zda požadavek veřejného zájmu odůvodňující vzetí obviněného do vazby převažuje nad požadavkem na zachování presumpce nevinny a právem na zachování osobní svobody.⁴⁹⁷

Zakotvení presumpce nevinny v Deklaraci práv člověka a občana roku 1789 vzešlo z požadavku na zmírnění režimu vazby, který se nelišil od režimu odsouzených osob, a v mnohém byl dokonce horší.⁴⁹⁸ ESLP výslovně nepožaduje oddělení vazebně stíhaných osob od osob potrestaných, ale podmínky, za nichž je obviněný vzat do vazby, musejí odpovídat tomu, že je nevinný.⁴⁹⁹ V ČR je však oddělení obviněných osob ve vazbě od pravomocně odsouzených vyžadováno zákonem.⁵⁰⁰ Fakticky však v některých případech mohou být podmínky vazby dokonce přísnější než podmínky trestu odnětí svobody. Zejména to bude platit u tzv. koluzní vazby podle § 67 písm. b) tr. řádu, u níž bude platit přísnější režim z důvodu obavy z ovlivňování svědků, pokud jde mimo jiné o kontrolu korespondence a omezení návštěv.⁵⁰¹

⁴⁹⁴ REPÍK, *Úvahy nad judikaturou*, s. 82.

⁴⁹⁵ Srov. STEVENS, *op. cit.*, s. 248; STUCKENBERG, *Who is Presumed Innocent*, s. 312-313.

⁴⁹⁶ KLÍMA, *op. cit.*, s. 33.

⁴⁹⁷ VICHEREK, Roman. Důvody vazby. *Trestní právo*. 2012, č. 9, s. 15.

⁴⁹⁸ Srov. HERCZEG, *Média a trestní řízení*, s. 133; ŠTĚPÁN, *op. cit.*, s. 135.

⁴⁹⁹ FRYŠTÁK, BRUCKNEROVÁ, *op. cit.*, s. 83.

⁵⁰⁰ § 7 odst. 1 písm. d) ZoVV.

⁵⁰¹ VICHEREK, *op. cit.*, s. 20.

Konkrétní podmínky výkonu vazby upravuje zákon o výkonu vazby, ale zásadně se neodlišují od podmínek stanovených zákonem o výkonu trestu odnětí svobody. Výrazný rozdíl spočívá v možnosti používání vlastního oděvu,⁵⁰² v právu obviněného pracovat, což však není jeho povinností,⁵⁰³ v tom, že s výjimkou koluzní vazby mají obvinění právo na přijímání návštěv i jiných osob než osob blízkých⁵⁰⁴ a ve zvýhodnění obviněných co do četnosti přijímání balíčků a jejich obsahu.⁵⁰⁵ Pro úplnost lze dodat, že podmínky výkonu vazby konkretizuje vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 109/1994 Sb., kterou se vydává řád výkonu vazby, ve znění pozdějších předpisů, a dále též vnitřní řády jednotlivých vazebních věznic. To však samo o sobě neznamená, že výkon vazby fakticky odpovídá tomu, že obviněný je považován za nevinného. Podmínkami ve vazbě se často zabývá **Veřejný ochránce práv** ve zprávách o své činnosti. Ve své zprávě kritizoval například podmínky výkonu vazby ve Vazební věznici Ostrava, pokud jde o oblečení a hygienu obviněných. Na týden měli odsouzení muži pouze dvoje trenky a dvoje ponožky a v tomto ohledu nebyly zohledněny ani jejich sportovní aktivity. Obviněným bylo umožněno sprchovat se dvakrát týdně, a to po dobu šesti minut, což je sice v souladu s minimálním standardem zaručeným právními předpisy, ale fakticky jde o podmínky nedostatečné. Každému obviněnému byla poskytována pouze jedna rulička toaletního papíru na měsíc, přičemž ne vždy při jejím spotřebování dostali na žádost další. To vše vede k nežádoucímu pocitu ponížení a diskomfortu.⁵⁰⁶ Samotné oddělení obviněných osob od osob pravomocně odsouzených nepostačuje k tomu, aby bylo předmětné podmínce vyhověno. Faktické podmínky vazby musejí vyjadřovat respekt k zásadě presumpce nevinny.

(2) Další podmínkou při ukládání vazby je její **fakultativnost a zvážení možnosti užití alternativních zajišťovacích opatření**. Všechna omezení ukládaná obviněnému musejí podle presumpce nevinny obviněného zatěžovat co nejméně, a to jen do té míry, jak je to nezbytné k zabezpečení úspěšného konání trestního řízení.⁵⁰⁷ Vazba musí být výjimečným opatřením.⁵⁰⁸ Současná právní úprava tyto podmínky naplňuje, neboť § 67 tr. řádu stanoví vazbu jako fakultativní a její uložení podmiňuje mimo jiné nemožností dosažení účelu vazby jiným

⁵⁰² Srov. § 12 ZoVV a § 16 odst. 4 ZoVTOS.

⁵⁰³ Srov. § 19 odst. 1 ZoVV a § 29 odst. 1 ZoVTOS.

⁵⁰⁴ Srov. § 14 odst. 1, 2 ZoVV a § 19 odst. 1 ZoVTOS.

⁵⁰⁵ Srov. § 16 odst. 2 ZoVV a § 24 odst. 1, 3 ZoVTOS.

⁵⁰⁶ Zpráva Veřejného ochránce práv ze dne 24. 6. 2019, sp. zn. 20/2019/NZ.

⁵⁰⁷ KAŠČÁK, *op. cit.*, s. 708.

⁵⁰⁸ REPÍK, *Evropská úmluva*, s. 180.

opatřením.⁵⁰⁹ To je naplněním požadavků zásady přiměřenosti a zdrženlivosti, která vyplývá z presumpce nevinny.⁵¹⁰

Vazba však na našem území vždy fakultativní nebyla. V 50. letech minulého století byl obligatorní důvod vazby stanoven v § 96 odst. 1 zákona č. 87/1950 Sb., o trestním řízení soudním, který stanovil: „*Je-li obviněný podezřelý z trestného činu, na který zákon stanoví trest smrti, trest odnětí svobody na doživotí nebo trest dočasného odnětí svobody, jehož dolní hranice činí nejméně deset let, musí být vzat do vazby.*“ Tato úprava platila až do účinnosti zákona č. 64/1956 Sb., o trestním řízení soudním, který tento obligatorní důvod vazby zrušil.

(3) Třetí zmíněnou podmínkou je **časová omezenost vazby**. Základní a zcela zásadní podmínkou je požadavek, že vazba smí trvat jen nezbytně nutnou dobu, přičemž zákonem uvedené konkrétní lhůty jsou uvedeny jako maximální.⁵¹¹ Překročení nezbytného rozsahu nebo trvání vazby je porušením presumpce nevinny.⁵¹² Podobně jako nutnost zvážení alternativních zajišťovacích opatření i tento požadavek vyplývá ze zásady přiměřenosti a zdrženlivosti, podle níž je možné do práv obviněného zasáhnout jen v míře nezbytné pro dosažení účelu takového úkonu.⁵¹³ Podle **Ústavního soudu** je z těchto důvodů „*při rozhodování o prodloužení vazby, kromě existence zákonného vazebního důvodu, nutno prokázat vážné důvody, v důsledku nichž v uplynulé lhůtě nebylo možno řízení ukončit.*“⁵¹⁴ S ohledem na presumpci nevinny Ústavní soud rovněž v minulosti derogoval část ustanovení § 74 odst. 2 tr. řádu, podle které stížnost státního zástupce proti propuštění obviněného z vazby měla odkladný účinek, což bylo v rozporu s trváním vazby jen po nezbytně nutnou dobu.⁵¹⁵ Vzhledem k tomu, že v případě koluzní vazby⁵¹⁶ jsou připuštěny významnější zásahy do soukromí a osobní svobody obviněného, stanoví zákon pro tento vazební důvod kratší lhůtu.⁵¹⁷

⁵⁰⁹ K těmto jiným opatřením srov. § 73 a 73a tr. řádu.

⁵¹⁰ ŠANTA, Ján. K niektorým praktickým aspektom ustanovení Trestného poriadku SR upravujúcich väzbu a prezumpcia nevinny garantujúcich ochranu ľudských práv a slobôd. In: Jelínek J. a kol. *Ochrana základních práv a svobod v trestním řízení*. Praha: Leges, 2020, s. 111.

⁵¹¹ § 72a odst. 1 tr. řádu.

⁵¹² MULÁK, *The principle of the presumption of innocence*, s. 212.

⁵¹³ ŠANTA, *op. cit.*, s. 111.

⁵¹⁴ Nález Ústavního soudu ze dne 12. 10. 1994, sp. zn. Pl. ÚS 4/94.

⁵¹⁵ Nález Ústavního soudu ze dne 20. 4. 2010, sp. zn. Pl. ÚS 6/10.

⁵¹⁶ § 67 písm. a) tr. řádu.

⁵¹⁷ § 72a odst. 3 tr. řádu.

(4) Poslední podmínkou souladu vazby se zásadou presumpce nevinny je poskytnutí **odškodnění za nezákonnou vazbu**, tj. v případech, kdy je trestní věc po vykonání vazby vyřízena jinak než odsuzujícím rozsudkem. V takovém případě totiž byl obviněný omezen na svých právech ekvivalentně, jako by mu byl uložen trest odnětí svobody, aniž byl shledán vinným. Jak jsem popsal shora, kontinentální Evropa již před rokem 1789 vzhlížela k anglickému trestnímu řízení, a to mimo jiné například k automatické povinnosti odškodnění za nezákonnou vazbu. Právo na odškodnění za vazbu je zakotveno i v čl. 5 odst. 5 EÚLP pro případy provedení vazby v rozporu s čl. 5 EÚLP.⁵¹⁸ Ustanovení čl. 6 odst. 2, ani jiné ustanovení EÚLP, však nepřiznává obviněnému právo na náhradu vazby před procesem, pokud trestní řízení bylo zastaveno nebo bylo ukončeno zproštěním obžaloby. Odmítnutí náhrady samo o sobě nemůže znamenat porušení presumpce nevinny. Ustanovení čl. 6 odst. 2 EÚLP se uplatní jen v případě, že rozhodnutí o nepřiznání náhrady za vazbu odráží názor, že bývalý obviněný je vinen, aniž by mu před tím byla vina prokázána zákonným způsobem.⁵¹⁹

Na našem území byla nezákonná vazba až do 50. let minulého století odškodňována jen v případě, že podezření ze spáchání trestného činu bylo úplně vyvráceno. Od 50. let minulého století však odškodnění zásadně (vyjma zákonem vyjmenovaných případů, kdy si obviněný zavinił vazbu sám, například svým útekem) příslušelo v případech zproštění obžaloby nebo zastavení trestního stíhání, aniž by nevinna obviněného musela být prokázána, a to podle § 393 zákona č. 64/1956 Sb., o trestním řízení soudním,⁵²⁰ což bylo důsledkem výslovného uznání presumpce nevinny.⁵²¹ Je ale třeba dodat, že se nahrazovala pouze majetková škoda, nikoliv újma nemajetková. Velmi podobně bylo odškodnění za vazbu následně upraveno v 60. letech v tr. řádu v § 371.⁵²² Toto ustanovení však bylo účinné jen do dne 30. 6. 1969, k němuž bylo zrušeno a vloženo v pozměněném znění do § 5 zákona č. 58/1969 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou rozhodnutím orgánu státu nebo jeho nesprávným úředním postupem, účinného od 1. 7. 1969.

⁵¹⁸ Čl. 5 odst. 5 EÚLP zní: „Každý, kdo byl obětí zatčení nebo zadržení v rozporu s ustanoveními tohoto článku, má nárok na odškodnění.“

⁵¹⁹ ČAPEK, *op. cit.*, s. 42.

⁵²⁰ § 393 odst. 1 zákona č. 64/1956 Sb., o trestním řízení soudním zněl: „Kdo utrpěl majetkovou škodu vazbou, a to počínaje od zadržení, zatčení anebo vzetí do vazby nebo do prozatímní vazby až do propuštění na svobodu, může žádat, aby mu ji stát nahradil, byl-li obžaloby zproštěn nebo bylo-li trestní stíhání zastaveno.“

⁵²¹ SOLNAŘ, Vladimír. Nová kodifikace trestního práva a úkoly vědy. *Právník*. 1957, roč. 96, č. 3, s. 116.

⁵²² § 371 odst. 1 tr. řádu ve vyhlášeném znění zněl: „Kdo utrpěl majetkovou škodu vazbou, může žádat za dobu, po kterou byla jeho osobní svoboda omezena, od státu přiměřené odškodnění, bylo-li trestní stíhání proti němu zastaveno nebo byl-li obžaloby zproštěn.“

Tento zákon byl zrušen k 15. 5. 1998, kdy nabyl účinnosti zákon č. 82/1998 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem a o změně zákona České národní rady č. 358/1992 Sb., o notářích a jejich činnosti (notářský řád), který je ve znění pozdějších předpisů účinný dodnes. Náhrada vykonané vazby je upravena v § 9 tohoto zákona, přičemž oproti starším zákonným ustanovením, které náhradu přiznávaly jen v případech zproštění obžaloby nebo zastavení trestního stíhání, byl doplněn další důvod k přiznání náhrady, a to jestliže byla věc postoupena jinému orgánu.⁵²³ Výjimky z tohoto ustanovení (např. že si obviněný zavinil vazbu sám) jsou upraveny v § 12 tohoto zákona. I nadále se však poskytovaná náhrada týkala pouze majetkové škody. To se změnilo přijetím zákona č. 160/2006 Sb., kterým byla s účinností od 27. 4. 2006 do uvedeného zákona doplněna ustanovení § 1 odst. 3 a § 31a, jimiž se poskytuje též přiměřené zadostiučinění za vzniklou nemajetkovou újmu. ESLP potvrdil, že tato úprava představuje dostupný a účinný prostředek nápravy.⁵²⁴ Pokud jde o výši odškodnění, tu je třeba posuzovat vždy s ohledem na okolnosti konkrétního případu. Dosud však nebyl překonán rozsudek Nejvyššího soudu z roku 2011, podle něhož lze za adekvátní považovat odškodnění ve výši 500,- Kč až 1.500,- Kč za každý den trvání vazby.⁵²⁵

Zbývá dodat, že určitá forma kompenzace je předepsána i v případě zákonné vazby v případě vyřízení věci odsuzujícím rozsudkem, neboť vykonaná vazba se z důvodu její podobnosti s trestem odnětí svobody započítává do výkonu trestu odnětí svobody, případně se k vykonané vazbě přihlíží při ukládání jiného trestu.⁵²⁶

Lze tedy **shrnout**, že při splnění shora uvedených podmínek je vazba v souladu s presumcí neviny. Lze dokonce říci, že při splnění shora uvedených podmínek je konkrétní zákonná úprava institutu vazby projevem presumpce neviny, a nikoliv jejím omezením. V zahraniční literatuře je však z pohledu presumpce neviny zvláštní pozornost v tomto ohledu věnována **vazbě předstízně**.⁵²⁷ Tento druh vazby je ukládán obviněnému, u něhož je dána obava ze spáchání budoucího trestného činu. Někteří autoři poznamenávají, že z hlediska vzájemné

⁵²³ § 9 odst. 1 zákona č. 82/1998 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem a o změně zákona České národní rady č. 358/1992 Sb., o notářích a jejich činnosti (notářský řád), ve vyhlášeném znění zněl: „Právo na náhradu škody způsobené rozhodnutím o vazbě má ten, na němž byla vazba vykonána, jestliže bylo proti němu trestní stíhání zastaveno, jestliže byl obžaloby zproštěn nebo jestliže byla věc postoupena jinému orgánu.“

⁵²⁴ Rozhodnutí ESLP ze dne 16. 10. 2007 ve věci Vokurka proti České republice ke stížnosti č. 40552/02.

⁵²⁵ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29. 11. 2011, sp. zn. 28 Cdo 3545/2010.

⁵²⁶ § 92 a 93 tr. zák.

⁵²⁷ § 67 písm. c) tr. řádu.

občanské důvěry by měl každý považovat všechny osoby předem za nevinné ze spáchání jakéhokoliv trestného činu v budoucnu.⁵²⁸ Většina autorů však dospívá k závěru, že zásada presumpce nevinny v trestním řízení má retroaktivní a specifické účinky, tj. vztahuje se pouze ke konkrétnímu skutku spáchanému v minulosti, a proto není předstižná vazba jako taková, nařízená z důvodu předcházení potenciálnímu páčání jiné budoucí trestné činnosti, v rozporu s presumpcí nevinny.⁵²⁹ Rozpor s presumpcí nevinny je častý spíše v procesu rozhodování o uložení předstižné vazby. Její zdůvodnění bývá vázáno na závažnost trestné činnosti, z níž je obviněný podezřelý. Čím závažnější trestná činnost, tím větší je pravděpodobnost spáchání obdobné trestné činnosti v budoucnu. Riziko opětovného spáchání je často vázáno jen na posouzení závažnosti trestné činnosti, z níž je obviněný již podezřelý. Namísto presumpce nevinny se při rozhodování o předstižné vazbě v praxi užívá presumpce nebezpečnosti obviněného.⁵³⁰

K porušení presumpce nevinny při rozhodování o vazbě může dojít též zejména v důsledku konstatování, že obviněný spáchal trestnou činnost, z níž je podezřelý. V případě **Matijašević proti Srbsku**,⁵³¹ **Garycki proti Polsku**,⁵³² a obdobně i v případě **Nešťák proti Slovensku**⁵³³ ESLP judikoval, že vnitrostátní soudy porušily čl. 6 odst. 2 EÚLP, když svá rozhodnutí o vazbě obviněného odůvodnily tím, že obvinění spáchali trestné činy, které jim byly kladeny za vinu. ESLP na druhou stranu připouští, aby při rozhodování o vazbě bylo vzato v úvahu kritérium závažnosti předmětné trestné činnosti i kritérium důvodného podezření ze spáchání trestného činu.⁵³⁴ Soudy se však musejí vyvarovat toho, aby rozhodnutí o uložení vazby odráželo názor o vině obviněného.⁵³⁵ Zahraniční soudci jsou v tomto ohledu kritizováni za to, že často v praxi berou v potaz kritérium pravděpodobnosti, zda obviněný bude později odsouzen k trestu odnětí svobody. Pokud je tato pravděpodobnost vysoká, rozhodnou o uložení vazby, neboť pokládají za vhodné,

⁵²⁸ Srov. DUFF, *Who Must Presume Whom*, s. 181.

⁵²⁹ WEIGEND, *op. cit.*, s. 203.

⁵³⁰ STEVENS, *op. cit.*, s. 242-243.

⁵³¹ Rozsudek ESLP ze dne 19. 9. 2006 ve věci Matijašević proti Srbsku ke stížnosti č. 23037/04.

⁵³² Rozsudek ESLP ze dne 6. 2. 2007 ve věci Garycki proti Polsku ke stížnosti č. 14348/02.

⁵³³ Rozsudek ESLP ze dne 27. 2. 2007 ve věci Nešťák proti Slovensku ke stížnosti č. 65559/01.

⁵³⁴ STEVENS, *op. cit.*, s. 240, 247. Také Soudní dvůr EU připouští, aby rozhodování o vazbě bylo založeno na určité míře podezření ze spáchání trestného činu; k tomu viz rozsudek Soudního dvora EU, sp. zn. C-310/18, Milev, ze dne 19. 9. 2018; viz též GŘIVNA, *Článek 48*, s. 1620.

⁵³⁵ KNIGGE, *op. cit.*, s. 231.

aby trest nastoupil ihned. S tímto přístupem se lze setkat například v Nizozemsku, v Německu a ve Francii.⁵³⁶

Situace, kdy rozhodnutí o uložení či pokračování vazby odráží názor o vině obviněného je relativně častá i podle judikatury **Ústavního soudu**, který našel porušení čl. 40 odst. 2 Listiny v odůvodnění rozhodnutí o zamítnutí žádosti stěžovatelky o propuštění z vazby z důvodu jejího odloučení od dítěte, které se jí narodilo ve vazbě, ve kterém obecný soud konstatoval, že na zájmy svého dítěte měla stěžovatelka myslet „*před pácháním trestné činnosti*“.⁵³⁷ Podobně Ústavní soud zrušil usnesení Vrchního soudu v Praze, kterým byla prodloužena vazba trestně stíhaného politika a zamítnuto její nahrazení jinými instituty s odůvodněním, že se obviněný „*těžko může odvolávat na důvěru ve svoji osobu, kterou evidentně ztratil v okamžiku, kdy nemalé finanční prostředky určené na investiční akce měly končit v jeho kapse, příp. v kapse jiných osob. Neštítel-li se obviněný takového jednání v pozici hejtmana (nemluvě o tom, že byl zároveň poslancem), lze vcelku důvodně dovodit obavu, že se může, aniž by stejně jako při páchání trestné činnosti bral ohled na svoji rodinu a svoje povolání, znovu na svobodě chovat, pomine-li se právní posouzení, amorálně ziskuchtivě a vypočítavě, minimálně tak, že se bude skrývat, aby se trestnímu stíhání a hrozícímu trestu vyhnul, právě zejm. měl-li získat trestnou činností nemalé finanční prostředky, které by mu to mohly umožnit*“.⁵³⁸ Podle Ústavního soudu však takovým způsobem nelze odůvodnit obavu z útěku obviněného, neboť při rozhodování o vazbě je vynášení soudů pouhým poukazem na stíhanou trestnou činnost ve flagrantním rozporu s principem presumpce nevinoty. Důvodnou obavu z útěku obviněného je možné založit na konkrétních okolnostech případu, ale „*vyvozování závěrů ohledně morálky či charakteru obviněného ze samotné skutečnosti, že obviněný je trestně stíhán, je při posuzování existence vazebních důvodů ve vazebním řízení nepřijatelné, jelikož v rozporu s ústavním principem presumpce nevinoty předjímá závěr o vině obviněného.*“⁵³⁹

Lze shrnout, že vazba, je-li uložena a provedena v souladu se shora uvedenými zákonnými podmínkami, není v rozporu se zásadou presumpce nevinoty, ale je spíše jejím projevem. K porušení této zásady ale často dochází při rozhodování o uložení či prodloužení vazby, a to v situaci, kdy rozhodnutí o vazbě vyjadřuje názor, že obviněný je vinen.

⁵³⁶ STEVENS, *op. cit.*, s. 243-245.

⁵³⁷ Nález Ústavního soudu ze dne 9. 5. 2018, sp. zn. IV.ÚS 2/18.

⁵³⁸ Usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 10. 6. 2013, sp. zn. 7 To 52/2013.

⁵³⁹ Nález Ústavního soud ze dne 11. 12. 2013, sp. zn. I. ÚS 2208/13.

2.2. Překážky naplňování presumpce nevinoty

V následující kapitole se věnuji další specifické problematice, kterou je otázka faktických překážek důsledného naplňování presumpce nevinoty. Tyto překážky nelze nazvat zákonnými omezeními této zásady, neboť nejde o právní instituty. Jedná se zejména o činnost různých osob související s trestním řízením, která není v souladu s právem obviněného být považován za nevinného až do právní moci odsuzujícího rozsudku. Konkrétně jde o (1) implicitní veřejné představování obviněného jako vinného v důsledku použití různých opatření, (2) odsouzení obviněného v mediálním prostředí, (3) objektivní činnost orgánů činných v trestním řízení v souladu s jejich subjektivním přesvědčením a (4) posuzování trestní minulosti obviněného při rozhodování o jeho vině.

Tyto překážky tedy nejsou zákonné výjimky z pravidel vyplývajících z presumpce nevinoty. Považuji za důležité se jimi zabývat, neboť v důsledku nich se presumpce nevinoty neuplatní v plném rozsahu, aniž by to byl záměr zákonodárce. V následujícím textu se na tuto problematiku nesnažím pouze upozornit, ale rovněž se snažím přispět s návrhy řešení.

2.2.1. Veřejné představování obviněných osob jako vinných

V obecné části této práce jsem ukázal, že představování obviněného jako vinného za použití slov je porušením presumpce nevinoty.⁵⁴⁰ K představení obviněného jako vinného však může dojít i nevýslovně v důsledku užití určitých opatření. Ustanovení čl. 5 Směrnice, nazvané „Představování podezřelých a obviněných osob“, členským státům ukládá zajistit, aby podezřelé a obviněné osoby nebyly představovány v rámci soudního řízení nebo na veřejnosti jakožto vinné v důsledku použití donucovacích prostředků spočívajících ve fyzickém omezení, mimo případy, kdy je fyzické omezení osoby z určených důvodů nezbytné.⁵⁴¹ Ač to není zakotveno v normativní části Směrnice, podle jejího odůvodnění má být též zamezeno tomu, aby obviněné osoby vystupovaly na veřejnosti ve vězeňském oblečení.⁵⁴² Všechna tato opatření totiž vzbuzují dojem, že obviněný je vinen. Toto nevýslovné představování obviněného jako vinného může být s ohledem na jeho intenzitu považováno buď za porušení presumpce nevinoty, nebo za překážku jejího naplňování. Někdy je použití donucovacích prostředků nevyhnutelné, vzhledem k zásadě presumpce nevinoty se však musí pohybovat v určitých mezích. K porušení presumpce nevinoty dojde

⁵⁴⁰ Srov. rozsudek ESLP ze dne 7. 8. 1996 ve věci *Allenet de Ribemont* proti Francii ke stížnosti č. 15175/89.

⁵⁴¹ Čl. 5 Směrnice.

⁵⁴² Bod 21 odůvodnění Směrnice.

zejména ve spojení užití donucovacího prostředku s informováním veřejnosti o takové skutečnosti v médiích. Je však na orgánech činných v trestním řízení, aby tomu zabránily.

Pokud jde o **použití donucovacích prostředků**, z teoretického hlediska nelze platné právní úpravě mnoho vytknout, snad jen zejména to, že je poměrně roztržštěná a rozdílná pro různé represivní složky.⁵⁴³ V ČR nejsou při soudním řízení používány ani klece, ani prosklené kabiny.⁵⁴⁴ Problémy vyplývají spíše z faktického užívání donucovacích prostředků, jako jsou pouta, vůči obviněným, a to ve spojení s mediální publicitou. Z hlediska zajištění osob v trestním řízení je podstatná úprava užití donucovacích prostředků orgány Vězeňské služby ČR, která zejména střeží, předvádí a eskortuje osoby ve výkonu vazby a trestu odnětí svobody. Zevrubný přehled této právní úpravy podal **Kučera s Richterm**. Ve vztahu ke sledované činnosti mohou orgány Vězeňské služby ČR za podmínek stanovených v § 17 odst. 1 zákona č. 555/1992 Sb., o Vězeňské a justiční strážce České republiky, ve znění pozdějších předpisů, užit zejména předváděcí řetízky, pouta či pouta s poutacím opaskem. Uvedené podmínky zahrnují zejména situace, kdy je to nezbytné k zajištění pořádku a bezpečnosti, proti osobám, které ohrožují život nebo zdraví, úmyslně poškozují majetek nebo násilím se snaží mařit účel opatření, anebo narušují pořádek nebo bezpečnost. Nicméně zejména v případě předvádění osoby ve výkonu vazby nebo trestu odnětí svobody mimo objekt ústavu, lze podle § 17 odst. 4 uvedeného zákona použít výše uvedené donucovací prostředky i bez splnění uvedených podmínek. O užití konkrétního donucovacího prostředku podle konkrétní situace rozhoduje příslušník Vězeňské služby ČR tak, aby dosáhl sledovaného účelu, kterému musí být takové užití přiměřené, a aby nedošlo ke zřejmě nepřiměřené újmě vzhledem k povaze protiprávního jednání. Lze poukázat také na § 12 odst. 2 vyhlášky č. 37/1992 Sb., Ministerstva spravedlnosti o jednacím řádu pro okresní a krajské soudy, ve znění pozdějších předpisů („jednacím řád“), podle něhož se donucovací prostředky po dobu přítomnosti v jednacím síni snímají a ponechat je, či opět přiložit, je možné jen na pokyn předsedy

⁵⁴³ Kritika se v minulosti týkala zejména právní úpravy použití donucovacích prostředků podle zákona č. 283/1991 Sb., o Policii České republiky, ve znění pozdějších předpisů, která byla považována za málo konkrétní. V roce 2006 však došlo k novelizaci a konkretizaci této úpravy a následně byl tento zákon nahrazen zákonem č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky, a tato kritika již není aktuální. Srov. KUČERA, Pavel, RICHTER, Milan. Donucovací prostředky a publicita při zajišťování osob. *Trestní právo*. 2004, č. 3, s. 6-9.

⁵⁴⁴ Srov. bod 20 odůvodnění Směrnice; srov. též rozsudek ESLP ze dne 27. 1. 2009 ve věci Ramishvili a Kokhraidze proti Gruzii ke stížnosti č. 1704/06.

senátu, který při tom podle dostupných informací zvažuje zejména důvodné podezření z pokusu o útěk nebo násilného jednání.⁵⁴⁵

Pokud jde o faktické naplňování této právní úpravy, **Ústavní soud** se zabýval otázkou ponechání pout obviněnému v průběhu hlavního líčení podle § 12 odst. 2 jednacího řádu.⁵⁴⁶ Zamítl ústavní stížnost stěžovatele, který byl stíhán pro trestný čin znásilnění a v době tohoto trestního stíhání měl z dřívějšíka uloženou ústavní léčbu za závažnou násilnou trestnou činnost a byla mu diagnostikována paranoidní schizofrenie. I když se obviněnému pouta v průběhu hlavního líčení podle § 12 odst. 2 jednacího řádu standardně snímají, předsedkyně senátu vyhodnotila na základě dostupných důkazů stěžovatele jako osobu potenciálně nebezpečnou a opatřením rozhodla o ponechání pout stěžovateli. Ústavní soud uvedl, že v obecné rovině je přiložení pout velmi závažným zásahem do osobní integrity, svobody a důstojnosti obžalovaného. Kromě toho, že toto opatření může bránit obviněnému v realizaci práva na obhajobu a může mít na obviněného i vliv psychický, uvedl Ústavní soud, že „*i z hlediska presumpce nevinny jde o opatření problematické, neboť obžalovaný je spoutáním do jisté míry předem etiketizován jako zločinec. Tento faktor nelze brát v úvahu jen kvůli veřejnosti hlavního líčení, přítomnosti médií atd.; fakt, že obžalovaný vystupuje před soudem s pouty na rukou, může mít jistý, třeba podvědomý vliv na svědky, ba dokonce i na členy senátu.*“⁵⁴⁷ Ponechání pout obviněnému proto musí být dle Ústavního soudu opatřením výjimečným. Musí být odůvodněno zejména důvodnou obavou, že by obviněný mohl fyzicky napadnout jiné osoby. Tuto obavu lze odůvodnit zejména tím, že se obviněný v minulosti dopustil násilné trestné činnosti a že je osobou násilnické povahy. Těmto požadavkům bylo v dané věci vyhověno, a proto Ústavní soud stížnost zamítl. Otázkou ale zůstává, jak by se Ústavní soud postavil k situaci, kdy by opatření o ponechání pout stěžovateli bylo odůvodněno jen trestnou činností, pro kterou je obviněný aktuálně stíhán a dosud nebyl odsouzen a zda by takové opatření nebylo v rozporu s presumpcí nevinny. V tomto ohledu poskytl Ústavní soud vodítko, když uvedl, že nelze přehlédnout, že je aktuálně obviněný stíhán pro násilnou trestnou činnost. Ponechání pout obviněnému však musí být vždy odůvodněno okolnostmi konkrétního případu na základě dosud shromážděných důkazů. Podle mého názoru by proto nepostačoval pouhý poukaz na to,

⁵⁴⁵ KUČERA, RICHTER, *op. cit.*, s. 6-9.

⁵⁴⁶ § 12 odst. 2 jednacího řádu zní: „*Po dobu přítomnosti v jednací síni se předvedeným donucovací prostředky snímají. Ponechat, případně je znovu přiložit, lze jen na pokyn předsedy senátu (samosoudce). Při rozhodování o takovém opatření zváží předseda senátu (samosoudce) zejména, zda podle dostupných informací o předváděném je dáno důvodné podezření z pokusu o útěk, napadení přítomných osob nebo jiného násilného jednání. Ponechání nebo znovupřiložení donucovacích prostředků se uvede v protokolu o jednání.*“

⁵⁴⁷ Nález Ústavního soudu ze dne 10. 7. 2014, sp. zn. III.ÚS 366/14.

že je obviněný stíhán pro násilnou trestnou činnost bez odůvodnění důvodné obavy konkrétními okolnostmi případu. Takové opatření by podle mého názoru bylo v rozporu s presumpcí nevinu.

Obecné soudy se zabývaly **otázkou použití donucovacích prostředků a mediální publicitou v případě eskorty** vazebně stíhaného politika. Ten se žalobou domáhal přiměřeného zadostiučinění za nemajetkovou újmu vzniklou v důsledku ponižujícího zacházení ve formě nezákonného a bezdůvodného spoutání při eskortách z vazební věznice k hlavnímu líčení před zraký médií. Obecné soudy přiznaly žalobci přiměřené zadostiučinění ve výši 400 Kč za každou jednotlivou eskortu. Důvodem nezákonnosti tohoto opatření byla skutečnost, že v důsledku dvou zásahů Ústavního soudu se vazba žalobce v době konání hlavního líčení ukázala být nezákonnou. V důsledku nezákonnosti vazby jako takové obecné soudy dovodily, že žalobce neměl být eskortován k hlavnímu líčení vůbec, natož za použití donucovacích prostředků, a proto přiznaly žalobci právo na přiměřené zadostiučinění. Přihlédly při tom i k medializaci těchto úkonů.⁵⁴⁸ Tato rozhodnutí svým způsobem potvrdil i Ústavní soud, když odmítl ústavní stížnost žalobce jako zjevně neopodstatněnou, neboť neshledal žádné porušení základních práv žalobce postupem obecných soudů.⁵⁴⁹

Obecné soudy se v tomto případě zabývaly pouze otázkou újmy žalobce v důsledku nezákonnosti vazby jako takové z titulu nezákonného rozhodnutí. Dovodily totiž, že nárok žalobce z titulu nesprávného úředního postupu ve smyslu vláčení žalobce v poutech před zraky veřejnosti a médií, tj. nárok týkající se újmy vyplývající ze samotné podstaty eskorty v poutech, byl již promlčen. Z uvedených rozsudků je však možné seznat alespoň některá vodítka k odpovědi na otázku, jakými skutečnostmi by se soudy zabývaly, kdyby nárok promlčen nebyl. **(1)** V první řadě by se zabývaly skutečností, zda použití donucovacích prostředků bylo v souladu se zákonem, a to zejména s § 17 zákona č. 555/1992 Sb., o Vězeňské a justiční strážní České republiky, ve znění pozdějších předpisů. V souladu s odstavcem 4 tohoto ustanovení je standardem, že při eskortě vazebně stíhané osoby k hlavnímu líčení se některé donucovací prostředky používají bez dalšího. Požadavek zákonnosti takového opatření by proto v daném případě byl podle mého názoru splněn. **(2)** Za druhé by se soudy zabývaly mírou zásahu konkrétního užitého donucovacího prostředku do práv žalobce a otázkou, zda existovaly šetrnější možnosti eskorty žalobce. Ve shora uvedeném případě soudy uvedly, že bylo použito nejmírnějšího donucovacího prostředku v podobě pout s předváděcím řetízkem. V tomto případě

⁵⁴⁸ Rozsudek Obvodního soudu pro Prahu 2 ze dne 23. 4. 2018, sp. zn. 16 C 24/2015 ve spojení s rozsudkem Městského soudu v Praze ze dne 23. 1. 2019, sp. zn. 13 Co 291/2018.

⁵⁴⁹ Usnesení Ústavního soudu ze dne 19. 7. 2019, sp. zn. II.ÚS 1988/19.

nedošlo k žádnému excesu ze strany státních orgánů. (3) V neposlední řadě by se soudy zabývaly otázkou, zda eskorta mohla být provedena jiným způsobem tak, aby zůstala veřejností nezaznamenána. V projednávaném případě žalobce uváděl, že mohl být do budovy soudu i do samotné soudní síně předveden jiným vchodem než vchodem určeným pro veřejnost. Soudy dovodily, i když s tím žalobce nesouhlasil, že eskorta nemohla proběhnout jiným způsobem z důvodu polohy soudní síně v budově soudu, v níž se hlavní líčení konalo, neboť k ní nevedla jiná cesta než skrze chodby určené pro veřejnost.

Z uvedeného vyplývá, že i když eskorta vazebně stíhané osoby za použití donucovacích prostředků je předvídána § 17 odst. 4 zákona č. 555/1992 Sb., o Vězeňské a justiční strážní České republiky, ve znění pozdějších předpisů, je třeba při tomto postupu šetřit práva eskortované osoby. Má být užito co nejmírnější donucovací prostředek vzhledem k naplnění účelu v konkrétní situaci. Rovněž má být zvaženo, zda je možné eskortu provést tak, aby byla veřejností (novináři) zaznamenána co nejméně a obviněný tak nebyl v očích veřejnosti v důsledku použití donucovacích prostředků při eskortě představován jako vinný. Zbývá odpovědět na otázku, jakou roli hraje samotná míra medializace průběhu eskorty obviněného za použití donucovacích prostředků. Soudy rozhodující o shora uvedené žalobě se touto otázkou zabývaly jen okrajově, neboť dovodily, že nárok na náhradu újmy z tohoto důvodu byl promlčen. Odpověď je tedy třeba hledat jinde.

Ústavní soud v jiné věci našel, že zákonné použití řetězkových pout samo o sobě nestačí ke konstatování, že žalobci vznikla jakákoliv nemajetková újma. Aby tomu tak bylo, musela by přistoupit nějaká další skutečnost.⁵⁵⁰ Z toho lze dovodit, že medializaci eskorty obviněného za použití donucovacích prostředků by bylo možné pokládat za takovou další skutečnost, v jejímž důsledku může dojít ke vzniku újmy. Za samotnou nevhodnou medializaci případu ve sdělovacích prostředcích však stát zásadně neodpovídá, pokud k ní sám nezavdal příčinu. Stát je garantem ochrany práv zaručených EÚLP a odpovídá za porušení práv osob jen v případě, že jako garant těchto práv neučinil příslušná opatření k jejich ochraně.⁵⁵¹ Samotná medializace případu tedy nemůže být dána k tíži státu. Bude se však posuzovat, zda stát učinil taková opatření, aby porušení práv obviněného v důsledku medializace zabránil. Ve shora uvedeném případě by se tak soudy zabývaly konkrétně otázkou, zda eskorta mohla být provedena tak, aby zůstala očím veřejnosti skryta a aby k medializaci případu nedošlo. Obecné soudy v případě shora uvedené žaloby dospěly k závěru, že jiný způsob eskorty nebyl možný. Vzhledem k tomu, že zpravidla až medializace

⁵⁵⁰ Usnesení Ústavního soudu ze dne 9. 2. 2016, sp. zn. II. ÚS 3535/14.

⁵⁵¹ Srov. HERCZEG, *Média a trestní řízení*, s. 178.

případu zakládá důvod vzniku újmy, nikoliv samotné použití donucovacího prostředku, bude míra újmy přímo úměrná míře dehonestace obviněného související s medializací případu.

Míra dehonestace obviněného ale bude záviset též na konkrétním užitém donucovacím prostředku. Použitím donucovacích prostředků při eskortách mimo prostory věznice se často zabývá **Veřejný ochránce práv** ve svých zprávách z návštěv vězeňských zařízení. Podle Veřejného ochránce práv musí být donucovací prostředky užívány přiměřeně a jejich použití musí být odůvodněné. Vždy má dojít k použití co nejmírnějšího donucovacího prostředku, který postačí k naplnění účelu. Nelze používat stejné donucovací prostředky plošně u všech obviněných. Nezbytností je individuální posouzení rizik u konkrétního eskortovaného, zejména podle charakteru, tělesné konstituce a zdravotního stavu osobnosti eskortovaného, i podle trestné činnosti, ze které je obviněn.⁵⁵² Z uvedených zpráv Veřejného ochránce práv vyplývá, že tyto povinnosti státní orgány relativně často neplní a užívají některých donucovacích prostředků plošně bez posouzení konkrétních okolností případu.

Na základě shora uvedeného lze shrnout, že použití donucovacích prostředků je zákonným preventivním opatřením při předvádění obviněného mimo prostory vězeňského zařízení. Při jeho užití je ale třeba individuálně hodnotit aspekty konkrétního případu. Je třeba apelovat na příslušné orgány, aby eskorty za použití donucovacích prostředků byly prováděny takovým způsobem, aby s ohledem na riziko představování obviněného jako vinného zůstaly veřejnosti v co největší míře skryty. V mediálně sledovaných případech by se hlavní líčení a veřejné zasedání mělo konat v soudních síních, ke kterým existuje takový přístup, aby se eskorta prováděná před zraky médií omezila na nezbytné minimum. Nedomnívám se ale, že by obviněný měl být předváděn do soudní síně jiným vstupem, než je vstup pro veřejnost, jak navrhoval žalobce ve shora uvedené žalobě. Takové předvedení by v očích veřejnosti evokovalo odlišné zacházení s obviněným, který je v souladu se zásadou presumpce neviny dosud nevinný a mělo by k němu být přistupováno v co největší možné míře stejně jako k ostatním nevinným členům veřejnosti. Z hlediska české právní úpravy je ale pozitivní, že v souladu s § 12 odst. 2 jednacího řádu běžně nebude docházet k představování obviněného jako vinného v důsledku užití donucovacích prostředků v průběhu jednání soudu, kdy jsou donucovací prostředky obviněnému standardně snímány.

⁵⁵² Srov. zpráva Veřejného ochránce práv ze dne 6. 8. 2019, sp. zn. 29/2019/NZ; zpráva Veřejného ochránce práv ze dne 10. 4. 2019, sp. zn. 78/2018/NZ.

Za závažnější prohřešek proti presumpci nevinny a za překážku jejího naplňování považují účast obviněného u soudu ve **vězeňském oblečení** (tzv. „sintr“). Směrnice ve své normativní části tento aspekt neupravuje a ve svém odůvodnění požaduje účast obviněného na soudním jednání v civilním oděvu jen tehdy, je-li to proveditelné. Představování obviněného u soudu ve vězeňském oblečení však podle mého názoru koliduje se zásadou presumpce nevinny ještě více než použití donucovacích prostředků. V historickém přehledu jsem již uvedl, že zákaz svléct obviněnému oblečení před tím, než mu byl uložen trest, platil již v římském právu,⁵⁵³ což mělo zabránit dehonestaci obviněného. Podobně i Deklarace krále Ludvíka XVI. z května 1788 zakazovala oblékat obviněné do vězeňského oblečení.⁵⁵⁴ Nejedná se však pouze o problematiku historickou, která by nebyla řešena v aktuální judikatuře soudů různých států. Například **Nejvyšší soud USA** ve věci **Estelle v. Williams** našel porušení presumpce nevinny v situaci, kdy vazebně stíhaný obviněný byl odsouzen v soudním řízení, kterého se účastnil ve vězeňském oděvu, ačkoliv před předvedením k soudu žádal o civilní oblečení.⁵⁵⁵ **ESLP** ve věci **Jiga proti Rumunsku** shledal porušení presumpce nevinny v případě, kdy byl obviněný u soudu přítomen ve vězeňském oděvu, ačkoliv měl k dispozici vlastní civilní oblečení, navíc za situace, kdy se jeho spoluobviněný řízení před soudem účastnil v běžném oděvu.⁵⁵⁶

V ČR **právní předpisy** o vystrojování vazebně stíhaných obviněných stanoví, že obviněný má ve vazbě právo používat vlastní oděv, pokud splňuje podmínky hygienické a estetické nezávadnosti a má zajištěnou jejich výměnu.⁵⁵⁷ Jestliže tyto podmínky nejsou splněny, je obviněný povinen užívat oděv vězeňský.⁵⁵⁸ Při účasti na úkonu mimo věznici má být obviněnému vždy vydán jeho vlastní oděv, a pokud by byl nevhodný, má mu být odpovídající oděv zapůjčen.⁵⁵⁹ V praxi však nejsou tato pravidla vždy dodržována, a i při jejich dodržení může nastat situace rozporná se zásadou presumpce nevinny, kdy se obviněný účastní soudního řízení ve vězeňském oděvu.

⁵⁵³ Callistratus – Dig. XLVIII, 20, 2. Cit. dle SCOTT, Samuel P. *The Digest or Pandects of Justinian* [online]. [cit. 2022-01-08]. Dostupné z: https://droitromain.univ-grenoble-alpes.fr/Anglica/digest_Scott.htm.

⁵⁵⁴ QUINTARD-MORENAS, *op. cit.*, s. 122.

⁵⁵⁵ *Estelle v. Williams*, 425 U.S. 501 (1976). *Justia US Supreme Court Center* [online]. [cit. 2022-06-26]. Dostupné z: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/425/501/>.

⁵⁵⁶ Rozsudek ESLP ze dne 16. 3. 2010 ve věci *Jiga proti Rumunsku* ke stížnosti č. 14352/04.

⁵⁵⁷ § 12 odst. 1 ZoVV.

⁵⁵⁸ § 12 odst. 2 ZoVV.

⁵⁵⁹ § 31 vyhlášky Ministerstva spravedlnosti č. 109/1994 Sb., kterou se vydává řád výkonu vazby, ve znění pozdějších předpisů.

Za problematické považují zejména tři situace. **(1)** První z nich je situace, kdy **obviněný vlastní oděv nemá**. K tomu **Veřejný ochránce práv** uvádí, že vazebně stíhaní obvinění, kteří nemají k dispozici svůj vlastní oděv, si za účelem účasti při soudním řízení většinou mohou zapůjčit civilní oblečení, které vazební věznici dodává charita. V ojedinělých případech se však z materiálních důvodů na straně věznice stává, že takové oblečení není k dispozici a obviněný je k soudu předveden ve vězeňském oděvu. To **Veřejný ochránce práv** považuje za „*absolutně nepřijatelnou praxi*“.⁵⁶⁰ Právní úprava je v tomto ohledu nastavena vhodně, nedostatečné je spíše její faktické provádění. **(2)** Druhá problematická situace nastává v případě, že **již odsouzený pachatel je stíhán pro jinou trestnou činnost**. V takovém případě odsouzený nemá na rozdíl od vazebně stíhaného obviněného nárok na používání civilního oblečení při účasti na úkonech mimo věznici. Tuto skutečnost lze přisoudit obavě z útěku odsouzených osob při jejich eskortě k soudnímu jednání. Pokud však podle **Ústavního soudu** má na soudce podvědomý vliv skutečnost, že obviněný před soudem vystupuje v poutech, o vězeňském oděvu, který je na první pohled nápadný, to platí dvojnásob.⁵⁶¹ Obviněný v řízení před soudem o jiném konkrétním skutku, než pro který byl již dříve odsouzen, nevystupuje jako odsouzený, ale jako obviněný. Ve vztahu k projednávanému skutku a k tomuto řízení platí zásada presumpce nevinny. V dnešní době podle mého názoru existují jiné vhodné prostředky, jak odsouzenému zabránit v útěku při eskortě, jako jsou elektronické náramky. Soudy navíc zpravidla mají vyhrazenou místnost pro eskortované osoby čekající na zahájení řízení před soudem a obviněný se může z vězeňského oblečení převléct až tam po provedení eskorty. Domnívám se, že i ponechání méně nápadných pout je vhodnějším prostředkem zamezení útěku než ponechání vězeňského oděvu v řízení před soudem. V případě, že obviněný ani věznice nemá v termínu k dispozici vhodný civilní oděv, mělo by to být důvodem pro odročení. Vystupování obviněného před soudem ve vězeňském oděvu, i když už byl za jiný trestný čin v minulosti odsouzen k trestu odnětí svobody (který vykonává), považují za závažný prohřešek proti presumpci nevinny. *De lege ferenda* by proto bylo vhodné upravit, že k účasti na řízení před soudem, které se týká jiného trestného činu, než pro který byl odsouzen, musí být i odsouzenému vždy vydán jeho vlastní oděv, případně mu musí být vhodný oděv zapůjčen. **(3)** Třetí problematická situace vyplývá z toho, že shora uvedené **předpisy se týkají pouze účasti obviněného na úkonu mimo věznici**.⁵⁶² Trestní řád však umožňuje, aby přítomnost obviněného

⁵⁶⁰ Zpráva **Veřejného ochránce práv** ze dne 10. 4. 2019, sp. zn. 78/2018/NZ.

⁵⁶¹ Srov. nález **Ústavního soudu** ze dne 10. 7. 2014, sp. zn. III.ÚS 366/14.

⁵⁶² Srov. § 31 vyhlášky Ministerstva spravedlnosti č. 109/1994 Sb., kterou se vydává řád výkonu vazby, ve znění pozdějších předpisů.

byla zajištěna prostřednictvím videokonferenčního zařízení.⁵⁶³ To se ukázalo být vhodnou a často používanou variantou vedení řízení před soudem zejména v posledních několika letech v době platnosti mimořádných opatření souvisejících s pandemií viru SARS-CoV-2. V takovém případě obviněným, kteří se účastnili řízení před soudem prostřednictvím videokonferenčního zařízení z věznice a neměli vlastní oděv, nebyl civilní oděv zapůjčován, neboť to právní předpisy nevyžadují. Jinou, ale podobně závažnou problematikou je nevhodná instalace kamery určené k videokonferenčnímu hovoru z věznice, která v některých případech obviněného zabírala shora, což vzbuzovalo dojem, že obviněný před soudem klečí.⁵⁶⁴ *De lege ferenda* navrhuji upravit pravidla týkající se oděvu obviněných při účasti na řízení před soudem tak, aby se tato pravidla vztahovala i na účast obviněného na řízení před soudem prostřednictvím videokonferenčního zařízení z věznice. Totéž platí i o účasti odsouzených na soudním řízení, ve kterém mají status obviněných, nikoliv odsouzených.

2.2.2. Mediální odsouzení a presumpce nevin⁵⁶⁵

Kromě otázky obrácení důkazního břemene je v odborných kruzích ze všech témat týkajících se presumpce nevin zřejmě nejčastěji řešena otázka vztahu této zásady k činnosti novinářů a vydavatelů sdělovacích prostředků. Jde o problematiku velmi obsáhlou. Důvodem je skutečnost, že v těchto situacích jde o střet hned několika základních práv a svobod.⁵⁶⁶ Jde o konflikt svobody projevu osoby činící výrok a práva veřejnosti na informace na straně jedné⁵⁶⁷ s právem dotčené osoby na presumpci nevin na straně druhé. Presumpce nevin je však součástí dvou různých základních práv: práva na spravedlivý trestní proces⁵⁶⁸ a práva na ochranu soukromého života a osobnosti.⁵⁶⁹ Ochrana práva na spravedlivý proces před zásahy v podobě zveřejnění informací ve sdělovacích prostředcích je důležitá z toho důvodu, že orgány činné v trestním řízení mohou být těmito informacemi ovlivněny.⁵⁷⁰ To může vést k zásahu

⁵⁶³ Ve vztahu k hlavnímu líčení srov. § 202 odst. 1 tr. řádu, ve vztahu k veřejnému zasedání srov. § 234 odst. 1 tr. řádu.

⁵⁶⁴ Tyto skutečnosti vyplývají z osobních rozhovorů s obhájci, jejichž klienti se v době pandemie koronaviru SARS-CoV-2 účastnili hlavního líčení prostřednictvím videokonferenčního zařízení.

⁵⁶⁵ Název užil Herczeg pro kapitolu v knize *Média a trestní řízení*. Srov. HERCZEG, *Média a trestní řízení*, s. 133.

⁵⁶⁶ VOZÁR, *op. cit.*, s. 54.

⁵⁶⁷ Srov. čl. 10 EÚLP s čl. 17 Listiny.

⁵⁶⁸ Srov. čl. 6 EÚLP s čl. 36 až 40 Listiny.

⁵⁶⁹ Srov. čl. 8 EÚLP s čl. 10 Listiny.

⁵⁷⁰ FRYŠTÁK, BRUCKNEROVÁ, *op. cit.*, s. 83.

do spravedlnosti trestního procesu, a jde proto o otázku trestního práva. Naproti tomu ochrana před zásahy do práva na ochranu osobnosti vyplývá z civilního práva, nikoliv z práva trestního.⁵⁷¹ V horizontálních vztazích presumpce nevinny neslouží jako garance spravedlivého procesu, ale jako nástroj ochrany osobnosti a dobré pověsti osoby, která byla neoprávněně nařčena ze spáchání trestného činu.⁵⁷² Všechna uvedená práva existují vedle sebe. Ani jedno z nich nesmí být absolutizováno a nesmí ztratit svůj význam.⁵⁷³ Přesto lze říci, že v určitých ohledech může svoboda projevu a práva na informace plnému uplatnění presumpce nevinny „překážet“.

V této podkapitole se nejprve zabývám právní úpravou a judikaturou týkající se problematiky vztahu presumpce nevinny a informování prostřednictvím sdělovacích prostředků a dále některými specifickými otázkami, které z této problematiky vyplývají. Jde především o otázku, zda respekt novinářů a vydavatelů sdělovacích prostředků k presumpci nevinny má být vynucován ze strany státu, a rovněž o otázku rozdílu mezi prohlášeními těchto osob soukromého práva ve sdělovacích prostředcích a výroky orgánů veřejné moci (zejména Policie ČR a orgánů činných v trestním řízení).

Pokud jde o právní úpravu v EÚLP, tato úmluva není bezprostředně účinná vůči soukromým osobám. Stát je nicméně garantem ochrany práv, které EÚLP zaručuje. Z čl. 6 odst. 2 EÚLP lze proto dovodit, že stát má povinnost zajistit, aby zpravodajství bylo věcné a pravdivé a aby neporušovalo presumpci nevinny. Pokud stát toto prostřednictvím pozitivních opatření nezajistí, může být odpovědným za porušení předmětného ustanovení EÚLP.⁵⁷⁴ V případě stěžovatelů odsouzených za vraždu ve věci **Pesti a Frodl proti Rakousku**⁵⁷⁵ se ESLP vyjadřoval k výroku novinářů ve sdělovacích prostředcích, že „*vrazi byli dopadeni*“. Podle ESLP může tisková kampaň založit odpovědnost státu v takových případech, kdy vede k ovlivnění orgánů činných v trestním řízení a tím k narušení spravedlnosti řízení. V tomto konkrétním případě ale nebylo dovozeno, že by se předmětného prohlášení dopustil orgán činný v trestním řízení nebo že by došlo k ovlivnění spravedlivého procesu. Podle ESLP šlo pouze

⁵⁷¹ WEIGEND, *op. cit.*, s. 201.

⁵⁷² REPÍK, *Evropská úmluva*, s. 112.

⁵⁷³ DRGONEC, *op. cit.*, s. 20. (Shora jsem uvedl, že některé komponenty presumpce nevinny, jako je právo obviněného, aby s ním bylo ze strany orgánů činných v trestním řízení zacházeno nestranně a nezaújatě a právo nebýt před tímto okamžikem veřejně označován za vinného prohlášeními státních orgánů, absolutní povahu mají. Co do těchto aspektů by právo na presumpci nevinny nemělo jiným právům ustupovat.)

⁵⁷⁴ HERCZEG, *Média a trestní řízení*, s. 178.

⁵⁷⁵ Rozhodnutí ESLP ze dne 18. 1. 2000 ve věci Pesti a Frodl proti Rakousku ke stížnostem č. 27618/95 a 27619/95.

o nezbytnou publicitu spojenou s probíhajícím trestním řízením.⁵⁷⁶ Stát tedy zásadně není odpovědný za výroky porušující presumpci nevinny ve sdělovacích prostředcích (není-li v nich otisknut výrok orgánu veřejné moci, který sám presumpci nevinny porušuje). Porušení presumpce nevinny ze strany novinářů ale nelze považovat za porušení práva podle čl. 6 odst. 2 EÚLP. Proto se ESLP vyjadřuje spíše k otázce odpovědnosti státu za porušení Úmluvy, než odpovědností za porušení presumpce nevinny ze strany samotných novinářů či vydavatelů sdělovacích prostředků. Tyto osoby tak mohou presumpci nevinny podle čl. 6 odst. 2 EÚLP porušit pouze nepřímo, tedy až v případě, že vede k dalšímu porušení tohoto ustanovení ze strany státu a k narušení spravedlnosti procesu. Omezení práva na svobodu projevu upravuje čl. 10 odst. 2 EÚLP, přičemž mezi důvody pro omezení zařazuje například i zachování autority a nestrannosti soudní moci.⁵⁷⁷ K této možnosti omezení však ESLP v rozsudku ve věci **Sunday Times proti Spojenému království**⁵⁷⁸ uvedl, že soudy nemohou působit ve vakuu, a i když jim přísluší rozhodovat spory, neznamená to, že by předmět řízení nemohl být diskutován jinde. Média plní roli tzv. „hlídacího psa demokracie“ a přísluší jim informovat o záležitostech veřejného zájmu, ale nesmějí překračovat hranice stanovené za účelem řádného chodu justice. Odepřít informace, na nichž je veřejný zájem, je možné pouze tehdy, je-li absolutně jisté, že by jejich šíření ohrozilo autoritu a nestrannost soudní moci.⁵⁷⁹ ESLP tedy nalezl, že informování o probíhajícím trestním řízení ve sdělovacích prostředcích se musí pohybovat v určitých mezích.

Na úrovni **Rady Evropy** je tato problematika řešena pomocí nástrojů *soft-law*, a to konkrétně v doporučení č. 13 o šíření informací prostřednictvím sdělovacích prostředků ve vztahu k trestnímu řízení přijatého výborem ministrů Rady Evropy dne 10. 7. 2003.⁵⁸⁰ Toto nezávazné doporučení shrnuje principy, jimiž by se měly orgány činné v trestním řízení řídit při poskytování informací o trestním řízení. Podle principu č. 2 tohoto doporučení je možné názory a informace o probíhajícím trestním řízení sdělovat a šířit sdělovacími prostředky pouze za předpokladu, že to není na újmu presumpce nevinny. Vedle tohoto doporučení byla vydána také

⁵⁷⁶ HERCZEG, *Média a trestní řízení*, s. 171.

⁵⁷⁷ Čl. 10 odst. 2 EÚLP.

⁵⁷⁸ Rozsudek ESLP ve věci *Sunday Times proti Spojenému království* ze dne 26. 4. 1979 ke stížnosti č. 6538/74.

⁵⁷⁹ HERCZEG, Jiří. Svoboda tisku a soudní řízení. *Trestní právo*. 2004, č. 3, s. 2.

⁵⁸⁰ Recommendation Rec(2003)13 of the Committee of Ministers to member states on the provision of information through the media in relation to criminal proceedings. *Council of Europe* [online]. [cit. 2022-06-28]. Dostupné z: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=09000016805df617.

stejnojmenná deklaráce, v níž Výbor ministrů Rady Evropy vyzval vydavatele sdělovacích prostředků k vypracování profesních etických norem a k jejich dodržování.⁵⁸¹

Na úrovni EU není problematika řešena platným právem. Bod 19. odůvodnění Směrnice popisuje pouze aspekt poskytování informací sdělovacím prostředkům ze strany orgánů veřejné moci. Výbor pro právní záležitosti Evropského parlamentu navrhol úpravu činnosti médií ve vztahu k presumpci nevinny zakotvit ve čl. 4 odst. 2 Směrnice, a to svým pozměňovacím návrhem č. 24 k návrhu Směrnice, ve znění: „*Členské státy zajistí, aby tisk neporušoval presumpci nevinny tím, že by označoval podezřelou nebo obviněnou osobu za odsouzenou.*“⁵⁸² Tento pozměňovací návrh se však v konečném znění Směrnice neprojevil.

Pokud jde o **vnitrostátní předpisy**, již jsem uvedl, že problematiku upravuje zejména § 8a tr. řádu, a dále navazující ustanovení § 8b až 8d tr. řádu.⁵⁸³ Pokud jde o respekt k presumpci nevinny, ten je v § 8a tr. řádu výslovně stanoven pouze ve vztahu k orgánům činným v trestním řízení, nikoliv ve vztahu k novinářům. Důvodem je skutečnost, že tr. řád je předpisem upravujícím především postup orgánů činných v trestním řízení,⁵⁸⁴ zatímco činnost vydavatelů a dalších fyzických a právnických osob v souvislosti s vydáváním periodického tisku je upravena zákonem č. 46/2000 Sb., o právech a povinnostech při vydávání periodického tisku a o změně některých dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů (tiskový zákon), který však povinnost těchto osob respektovat presumpci nevinny výslovně neupravuje.⁵⁸⁵ Uvedená ustanovení upravují zákaz zveřejnění některých informací, včetně zveřejnění totožnosti osoby, proti níž se vede trestní řízení, a to ve vztahu k přípravnému řízení. Tento zákaz byl do tr. řádu zaveden tzv. „náhubkovým zákonem“ (zákon č. 52/2009 Sb.), který byl kritizován pro přílišnou restriktivnost, jež znemožňovala médiím plnit úlohu „hlídacího psa demokracie“. Z těchto důvodů byla později přijata další novela, zákon č. 207/2011 Sb., již byl do tr. řádu doplněn § 8d umožňující zveřejnění

⁵⁸¹ Srov. též KMEC, Jiří. K otázce poskytování informací o trestním řízení. In: *Trestní právo*. 2004, č. 10, s. 2-5.

⁵⁸² Stanovisko Výboru pro právní záležitosti Evropského parlamentu k návrhu směrnice Evropského parlamentu a Rady, kterou se posilují některé aspekty presumpce nevinny a práva být přítomen při trestním řízení před soudem č. 2013/0407(COD). *Evropský parlament* [online]. 25. 3. 2015 [cit. 28. 6. 2022]. Dostupné z: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/commissions/juri/avis/2015/546831/JURI_AD\(2015\)546831_CS.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/commissions/juri/avis/2015/546831/JURI_AD(2015)546831_CS.pdf).

⁵⁸³ Ve vztahu k trestním věcem mladistvých je problematika obecně upravena v § 3 odst. 5 ZSVM a konkretizována v § 52 až 54 ZSVM.

⁵⁸⁴ Srov. § 1 odst. 1 tr. řádu.

⁵⁸⁵ Stejně jako zákon č. 231/2001 Sb., o provozování rozhlasového a televizního vysílání a o změně dalších zákonů ve vztahu k provozovatelům rozhlasového a televizního vysílání a k poskytovatelům audiovizuální mediální služby na vyžádání, ve znění pozdějších předpisů.

informací i přes zákaz stanovený v § 8a až 8c tr. řádu, mimo jiné, pokud to odůvodňuje právo veřejnosti na informace nebo jiný veřejný zájem.⁵⁸⁶ Pokud jde o problematiku zveřejnění identity obviněného v médiích, k zásahu do práva na presumpci nevinu, ať už z hlediska práva na spravedlivý proces nebo z hlediska práva na ochranu osobnosti, zpravidla nedojde v případě, že z kontextu nelze nikterak identifikovat osobu, vůči níž směřuje výrok jinak porušující presumpci nevinu. Typicky půjde o výrok označující osobu za pachatele trestného činu.⁵⁸⁷ K porušení presumpce nevinu tak dochází zejména v důsledku nedostatečné anonymizace jmen obviněných osob.⁵⁸⁸ Proto je problematika zveřejnění identity obviněného v médiích předmětem řady odborných článků.⁵⁸⁹

Pokud tedy novinářům a vydavatelům sdělovacích prostředků žádným vnitrostátním předpisem není výslovně a speciálně uložena povinnost respektovat presumpci nevinu, nabízí se otázka, zda tyto osoby mohou být za porušení presumpce nevinu vůbec odpovědné. Odpověď na tuto otázku je třeba hledat v okolnosti, že právo na zachování presumpce nevinu je součástí práva na ochranu osobnosti.⁵⁹⁰ Přitom dle Ústavního soudu presumpce nevinu nebrání informování o skutečnostech opodstatňujících závěr, že se někdo dopustil trestného činu, určuje však meze a způsob takového informování (v podrobnostech viz níže).⁵⁹¹

Jak jsem již naznačil, z této problematiky vyplývají dvě významné otázky. Je to jednak otázka, (1) zda respekt novinářů a vydavatelů sdělovacích prostředků k presumpci nevinu má být vynucován ze strany státu, a rovněž otázka (2) rozdílu mezi prohlášeními těchto osob ve sdělovacích prostředcích a prohlášeními orgánů činných v trestním řízení.

(1) Před nabytím právní moci odsuzujícího rozsudku je označení „vrah“, „zloděj“ či „podvodník“ v rozporu s presumpcí nevinu.⁵⁹² V důsledku kombinace vyjádření těchto

⁵⁸⁶ HERCZEG, Jiří. Novela náhubkového zákona: korektiv veřejného zájmu. *Trestněprávní revue*. 2011, č. 10, s. 285-290.

⁵⁸⁷ Srov. usnesení Ústavního soudu ze dne 9. 3. 2010, sp. zn. I. ÚS 432/10.

⁵⁸⁸ Srov. KUČERA, Pavel. Když soudí média. *Trestní právo*. 2015, č. 2, s. 3.

⁵⁸⁹ Srov. ŠUCHTER, Július. Prezumpcia nevinu a zverejňovanie mien trestne stíhaných osôb. *Justičná revue*. 1996, roč. 48, č. 2, s. 17-19; VOZÁR, *op. cit.*, s. 54-60; VANTUCH, Pavel. Informace o obviněném ve sdělovacích prostředcích a presumpce nevinu. *Bulletin advokacie*. 1996, č. 5, s. 43-54.

⁵⁹⁰ HERCZEG, *Média a trestní řízení*, s. 180.

⁵⁹¹ Viz náleží Ústavního soudu ze dne 23. 6. 2015, sp. zn. II. ÚS 577/13. Takové názory musejí být vyjádřeny v rovině tzv. oprávněné kritiky. Srov. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 25. 6. 2020, sp. zn. 25 Cdo 1304/2019.

⁵⁹² VANTUCH, Pavel. Je redakce oprávněna ještě před rozsudkem vyslovit názor na to, jak by měl soud rozhodnout ve věci? *Bulletin advokacie*. 1996, č. 9, s. 28-38.

kategorických soudů a zveřejnění identity obviněného ve sdělovacích prostředcích dochází k jejímu porušení. Proto je otázkou, zda respekt novinářů a vydavatelů sdělovacích prostředků k presumpci nevinny nemá být vynucován ze strany státu, který je garantem zaručených základních práv. Názory na řešení této problematiky nejsou jednotné. Někteří autoři se kloní k řešení pomocí regulace a vymáhání povinnosti respektovat presumpci nevinny, jiní preferují formu autoregulace ze strany vydavatelů sdělovacích prostředků. V současné době se v ČR uplatňuje autoregulace. Deklarace ministrů států zúčastněných na 4. Evropské konferenci o politice hromadných sdělovacích prostředků konané v Praze v prosinci 1994 formou *soft law* stanovila, že novináři mohou přijímat samoregulační předpisy ve formě etických kodexů.⁵⁹³ Velká část českých vydavatelství periodik vlastní etický kodex přijala. Zatímco například Kodex mediálního domu *Economia* a Redakční etický kodex *Seznam.cz* výslovně uvádějí požadavek respektu k presumpci nevinny, Etický kodex novinářů mediální skupiny MAFRA takové ustanovení neobsahuje.⁵⁹⁴

Rozehnal zastává názor, že samoregulace médií selhává. Uvádí, že tzv. náhubkový zákon přes svou kontroverzi přispěl ke kultivaci mediálního prostředí, a respekt k zásadě presumpce nevinny by proto měl být vynucen regulací.⁵⁹⁵ Jak ukáží níže v komparativní části této práce, cestou regulace se vydalo například Rakousko či Francie. Vnější kontrola však nemusí vést k tomu, že tyto principy vydavatelé sdělovacích prostředků přijmou za své. Proto jiní autoři zastávají názor, že systém autoregulace je vhodnější.

Sládeček se kloní k apelu na morální odpovědnost novinářů a na důsledné dodržování novinářské etiky podle etických kodexů. Jako příklad vhodný následování Sládeček uvádí švédskou instituci tiskového ombudsmana. Tiskový ombudsman poskytuje pomoc fyzickým osobám, které se cítí být dotčeny mediální publicitou, a formou doporučení řeší případy porušení novinářské etiky.⁵⁹⁶ Jde tedy o systém autoregulace se zřízením instituce, která má napomáhat stanoveným cílům. Zatímco samotná autoregulace nemusí být dostačující, spolu s takovou

⁵⁹³ Etický kodex. *Syndikát novinářů České republiky z. s.* [online]. [cit. 2022-06-28]. Dostupné z: <https://www.syndikat-novinaru.cz/o-nas/etika/eticky-kodex/>.

⁵⁹⁴ Srov. Kodexy mediálního domu *Economia*. *Economia* [online]. [cit. 2022-06-28]. Dostupné z: <https://www.economia.cz/kodexy/>; Redakční etický kodex. *Seznam.cz* [online]. [cit. 2022-06-28]. Dostupné z: <https://o.seznam.cz/eticky-kodex/redakcni-eticky-kodex/>; Etický kodex novinářů mediální skupiny MAFRA. *idnes.cz* [online]. 7. 6. 2013 [cit. 2022-06-28]. Dostupné z: <https://redakcni.blog.idnes.cz/blog.aspx?c=346756>.

⁵⁹⁵ ROZEHNAL, Aleš. Aplikace zásady presumpce nevinny v médiích. In: *Právní prostor* [online]. 21. 7. 2016. [cit. 2022-03-03]. Dostupné z: <https://www.pravniprostor.cz/clanky/trestni-pravo/aplikace-zasady-presumpce-nevinny-v-mediich>.

⁵⁹⁶ SLÁDEČEK, Vladimír. Ještě k otázce komentářů tisku o trestních věcech. *Bulletin advokacie*. 1997, č. 3, s. 28-33.

institucí může pomoci k tomu, aby si novináři stanovené principy osvojily. To může být vhodnější cesta než pouhý zákaz stanovený právním předpisem.

Kompromisní přístup mezi regulací a autoregulací nalezly **Sovová s Císařovou**. Navrhují, aby byl přijat vzorový etický kodex novináře a vydavatele, který by byl součástí tiskového zákona a jehož implementace by byla pro vydavatele sdělovacích prostředků povinná pod sankcí přestupku dle tiskového zákona.⁵⁹⁷ Tento přístup přebírá část z obou shora uvedených návrhů. Prvek regulace ze strany státu je přítomný v tom ohledu, že stát by měl vydat vzorový etický kodex. Prvek autoregulace spatřuji v tom, že vydavatelé sdělovacích prostředků by měli vzorový etický kodex přijmout za svůj a mohli by jej rozšířit podle svých konkrétních potřeb.

Zavedený systém autoregulace má své opodstatnění. Problém regulace spočívá v tom, že v jejím důsledku dochází zároveň k zásahům do práv jiných osob, jmenovitě do svobody projevu zaručené novinářům. Takové omezení *pro futuro* jednoho ze základních práv stojících ve vzájemné kolizi považuji za nevhodné. Všechna zaručená základní práva musejí obstát vedle sebe v co nejširším rozsahu. Posuzování kolize dvou práv v konkrétních případech na základě principu proporcionality se v tomto ohledu zdá být vhodnější. Systém autoregulace, případně doplněný o prvky regulace či o podporu ze strany speciální instituce podle shora uvedených návrhů pak přispívá k tomu, že dochází k menšímu počtu případů, kdy je nutno tuto kolizi autoritativně řešit. Z těchto důvodů se přikláním ke stávajícímu systému založenému na autoregulaci, ačkoliv není dokonalý.

(2) Zbývá zodpovědět otázku, zda existuje nějaký rozdíl v posuzování výroků učiněných orgány veřejné moci a výroky novinářů jako soukromých osob. Ustanovení § 8a tr. řádu ukládá povinnost respektovat presumpci neviny pouze orgánům činným v trestním řízení, presumpci neviny jako součást práva na ochranu osobnosti je ale povinen respektovat každý, jak všechny orgány veřejné moci, tak novináři. Z toho by mohlo vyplývat, že výroky obou skupin budou posuzovány podobně. Orgány veřejné moci však nejsou nadány svobodou projevu, jako je tomu v případě novinářů. Z toho důvodu je třeba výroků novinářů poskytnout ochranu.

V případě orgánů veřejné moci **ESLP** konstantně judikuje, že existuje rozdíl mezi výrokem, který popisuje „stav podezření“ a výrokem, který obsahuje „nález viny“, přičemž jen později uvedené je porušením práva na zachování presumpce neviny.⁵⁹⁸ Ve věci **Lutz proti Německu** orgány veřejné moci uvedly, že stěžovatel by byl při pokračování trestního řízení

⁵⁹⁷ SOVOVÁ, CÍSAŘOVÁ, *op. cit.*, s. 180-188.

⁵⁹⁸ ČAPEK, *op. cit.*, s. 42.

„s největší pravděpodobností odsouzen“. Podle ESLP konstatování o pravděpodobnosti odsouzení stěžovatele zůstalo u pouhého popisu „stavu podezření“ a nevyjadřovalo názor o vině stěžovatele. K zásahu do presumpce nevinny nedošlo.⁵⁹⁹ Ve věci **Baars proti Nizozemsku** vnitrostátní soud rozhodoval o náhradě nákladů trestního řízení, které bylo vedeno pro podezření z trestného činu spočívajícího v padělání listiny a které bylo nemeritorně skončeno v důsledku promlčení trestního stíhání. Vnitrostátní soud uvedl, že stěžovatel předmětnou listinu „padělal“ a ESLP v této formulaci spatřil „konstatování viny“, neboť již nešlo o pouhý „popis stavu podezření“.⁶⁰⁰ Ve vztahu ke svobodě projevu novinářů ESLP ve věci **Du Roy a Malaurie proti Francii** uvedl, že novináři informující o probíhajícím trestním řízení nesmí překročit meze stanovené v zájmu spravedlivého procesu a mají respektovat právo obviněného na presumpci nevinny.⁶⁰¹

ESLP však v tomto ohledu posuzuje presumpci nevinny jako jeden z prvků práva na spravedlivý proces. Ochranu presumpce nevinny před zásahy ze strany novinářů a vydavatelů sdělovacích prostředků vnímá jako odvrácení zásahu do spravedlnosti trestního řízení. Naproti tomu české vnitrostátní soudy posuzují jednání novinářů rozporné s presumpcí nevinny jako zásah do práva na ochranu osobnosti. Z toho důvodu **Nejvyšší soud** uvedl, že osoby nadané svobodou projevu mohou vyjádřit svůj názor, zda je obviněný vinen, pokud bude tento názor vyjádřen v rovině oprávněné kritiky.⁶⁰² **Ústavní soud** judikoval, že soukromá osoba neporuší právo na presumpci nevinny jiného, pokud vyjádří svůj názor z hlediska jeho viny, ale neoznačí jej za pachatele.⁶⁰³ V tom je patrný významný rozdíl, neboť orgány veřejné moci na rozdíl od novinářů nemohou vyjádřit názor z hlediska viny obviněného, a to ani ve formě oprávněné kritiky. Jejich výroky jsou přípustné pouze tehdy, pokud popisují stav podezření.

Je však třeba dodat, že pro média je často fakticky respektování presumpce nevinny složitější z důvodu prostředků, které k vyjádření názoru užívají. Zatímco soud konstatuje pouze vinu či nevinu, média v důsledku práce s obrazy a emocemi mohou vyvolat představu viny i při užití jinak korektních verbálních prostředků. V respektování presumpce nevinny média selhávají, neboť

⁵⁹⁹ Rozsudek ESLP ze dne 25. 8. 1987 ve věci Lutz proti Německu ke stížnosti č. 9912/82.

⁶⁰⁰ Rozsudek ESLP ze dne 28. 10. 2003 ve věci Baars proti Nizozemsku ke stížnosti č. 44320/98.

⁶⁰¹ Rozsudek ESLP ze dne 3. 10. 2000 ve věci Du Roy a Malaurie proti Francii ke stížnosti č. 34000/96.

⁶⁰² Srov. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 25. 6. 2020, sp. zn. 25 Cdo 1304/2019.

⁶⁰³ Srov. usnesení Ústavního soudu ze dne 9. 3. 2010, sp. zn. I. ÚS 432/10.

často využívají nonverbální prostředky rozporné s presumpcí nevinny, zejména záběry obviněného s pouty na rukou.⁶⁰⁴

Za významný problém považují skutečnost, že samotné orgány veřejné moci se v podstatě stávají vydavateli sdělovacích prostředků a používají ke svému veřejnému vyjadřování totožné vyjadřovací nástroje jako média. Příkladem jsou informace zveřejňované na oficiální stránce Policie ČR na sociální síti Facebook.⁶⁰⁵ Skrze zveřejňované příspěvky Policie ČR informuje o činnosti svých útvarů⁶⁰⁶ za použití zkratkovitých vyjádření a poutavých titulků. Tak například v příspěvku ze dne 5. 8. 2020 nazvaném „*Riziková eskorta nebezpečného pachatele*“ uvedla: „*Takto probíhala eskorta nebezpečného pachatele, který je nyní ve Španělsku obviněn z vraždy.*“⁶⁰⁷ V připojeném videu byl obviněný vyobrazen s pouty na rukou a s obličejem zakrytým brýlemi a rouškou. Přesto jsem přesvědčen, že osoby, které obviněného znají, jej ve videu mohly poznat. Za porušení presumpce nevinny považují titulek, podle něhož jde o nebezpečného pachatele, když sám text příspěvku dodává, že je z trestného činu teprve obviněn. Podobně nevhodný je příspěvek Policie ČR nazvaný „*Muži co vtrhli do bytu, okradli seniorku, zamkli ji a vytrhli telefonní kabel jsou dopadeni*“.⁶⁰⁸ V příspěvku je uvedeno: „*Pražští kriminalisté dopadli dva muže, kteří přepadli devětaosmdesátiletou ženu v bytě v Holešovicích. [...] Dvojici násilníků v případě odsouzení hrozí, až desetiletý trest odnětí svobody.*“ Připojené video obsahuje záběry zadržení podezřelých v jejich bytě. Kdokoliv, kdo v bytě někdy byl, mohl podle záběrů podezřelé identifikovat. Za rozporné s presumpcí nevinny považují mimo titulku kategorické vyjádření, že muži seniorku „*přepadli*“. Za vhodnější bych považoval užití slovního spojení „*měli přepadnout*“, což tiskoví mluvčí orgánů činných v trestním řízení jinak běžně užívají při informování veřejnosti o vyšetřované trestné činnosti.

⁶⁰⁴ ROZEHNAL, Aleš. Aplikace zásady presumpce nevinny v médiích. In: *Právní prostor* [online]. 21. 7. 2016. [cit. 2022-03-03]. Dostupné z: <https://www.pravniprostor.cz/clanky/trestni-pravo/aplikace-zasady-presumpce-nevinny-v-mediich>.

⁶⁰⁵ Policie České republiky. In: *Facebook* [online]. [cit. 2022-06-28]. Dostupné z: <https://www.facebook.com/PolicieCZ/>.

⁶⁰⁶ Útvary Policie ČR jsou podle § 12 odst. 2 písm. a) tr. řádu orgány činnými v trestním řízení a platí pro ně § 8a tr. řádu.

⁶⁰⁷ Policie České republiky. [Riziková eskorta ...] In: *Facebook* [online]. 5. 8. 2020 [cit. 2022-06-28]. Dostupné z: <https://www.facebook.com/watch/?v=1443365922537037>.

⁶⁰⁸ Policie České republiky. [Muži co vtrhli do bytu...] In: *Facebook* [online]. 19. 3. 2021 [cit. 2022-06-28]. Dostupné z: <https://www.facebook.com/watch/?v=475891263570072>.

Tato problematika souvisí s tím, že formát příspěvků na sociálních sítích nedovoluje Policii ČR informovat o své činnosti nezkratkovitě. Text příspěvků je omezen počtem znaků a za účelem oslovení uživatelů sociálních sítí vyžaduje užití poutavého titulku. V tiskových zprávách si naopak Policie ČR může dovolit informovat o věci za použití delších výrazů, které jsou v souladu s presumpcí nevinny. Následné přebírání tiskových zpráv ze strany novinářů, které už v souladu s presumpcí nevinny není, je otázkou jinou. Na sociálních sítích se však stírá rozdíl mezi činností orgánů veřejné moci a činností vydavatelů sdělovacích prostředků. Je samozřejmě možné, že Policie ČR ke své prezentaci na sociálních sítích využívá služeb mediální společnosti, která příspěvky vytváří. To však Policii ČR nezavazuje odpovědnosti za tyto příspěvky, které jsou vydávány jejím jménem. Tyto příspěvky nadto nemohou působit výchovně na novináře, kteří jejich obsah přebírají. Policie ČR by se proto měla vyvarovat informování o své činnosti shora uvedeným způsobem. Podle § 8a tr. řádu mají orgány činné v trestním řízení informovat veřejnost o své činnosti, při čemž však nesmějí porušovat zásadu presumpce nevinny. Policie ČR jako celek sice není orgánem činným v trestním řízení, neboť těmi jsou její útvary,⁶⁰⁹ takže § 8a tr. řádu se na ni *stricto sensu* nevztahuje, ale presumpci nevinny jsou povinny zachovávat všechny orgány veřejné moci. Mimo to zdrojem informací publikovaných Policií ČR na sociálních sítích je činnost jejich útvarů, pro něž úprava v § 8a tr. řádu platí. Informování veřejnosti Policií ČR se musí dít takovým způsobem, který je se zásadou presumpce nevinny v souladu.

Na **závěr** této podkapitoly shrnuji, že mediální činnost je významnou překážkou uplatňování zásady presumpce nevinny. Nejde však o její dovolené omezení. Ze shora uvedeného vyplývá, že svoboda projevu a právo na informace na jedné straně a právo na presumpci nevinny na druhé straně se musí uplatnit vedle sebe. Podle mého názoru nelze v zájmu svobody projevu právo na presumpci nevinny legálně omezit. V tomto vztahu je totiž fakticky možné presumpci nevinny omezit jen jediným způsobem, a to vyjádřením viny obviněného. Takové omezení je však zároveň nikoliv jen pouhým omezením práva na presumpci nevinny, ale jeho úplným popřením co do samotné podstaty. Tento způsob omezení základních práv je nepřijatelný. Aby tato všechna uvedená základní práva mohla existovat vedle sebe, je třeba hledat řešení ve způsobu, jakým média mají o probíhajícím trestním řízení informovat. Lze totiž nalézt takový způsob, který vyhoví zájmu veřejnosti na poskytování informací i svobodě projevu, ale při tom neporuší právo na presumpci nevinny jiné osoby.

⁶⁰⁹ § 12 odst. 2 písm. a) tr. řádu.

Co se týče regulace činnosti novinářů a vydavatelů sdělovacích prostředků, přikláním se k názoru, že autoregulace a soustavné apelování je způsobem vhodnějším. Možným prostředkem k tomuto účelu se *de lege ferenda* jeví výslovné zakotvení presumpce nevinny v demonstrativním výčtu osobnostních práv v § 81 odst. 2 zákona č. 89/2012 Sb., občanském zákoníku. Tímto postupem by došlo k nepochybnému zařazení presumpce nevinny mezi osobnostní práva, což odpovídá judikatuře Ústavního soudu. Šlo by o jakousi měkkou formu regulace, která na jednu stranu nestanoví žádný výslovný zákaz, ale slouží jako jasná připomínka nutnosti respektu k tomuto právu. Jak ukáží níže v komparativní části této práce, k výslovnému zakotvení presumpce nevinny mezi osobnostní práva v občanském zákoníku přistoupila například Francie.

V neposlední řadě se domnívám, že je třeba apelovat na orgány veřejné moci (zejména na Policii ČR a její útvary), aby informovaly o své činnosti způsobem souladným s presumpcí nevinny, jak jim ostatně ukládá zákon. Ve vztahu k orgánům činným v trestním řízení je právní úprava v tomto ohledu důsledná, ale v praxi není vždy dodržována, jak jsem výše ukázal. Jedině v případě, kdy orgány veřejné moci budou o své činnosti informovat v souladu s presumpcí nevinny, bude možné totéž legitimně očekávat od novinářů a vydavatelů sdělovacích prostředků.

2.2.3. Subjektivní přesvědčení orgánů činných v trestním řízení

Otázka subjektivního přesvědčení orgánů činných v trestním řízení je častým argumentem vnitřní nelogičnosti principu presumpce nevinny. I když tento princip ukládá považovat obviněného za nevinného až do okamžiku právní moci odsuzujícího rozsudku, zároveň (či snad naproti tomu) umožňuje dosáhnout tohoto momentu jen za situace, že rozhodující orgán je již před vydáním odsuzujícího rozsudku vnitřně přesvědčen o vině obviněného, tedy jej za nevinného nepovažuje. Ač zásada presumpce nevinny na první pohled zakazuje považovat obviněného za vinného, dosažení vnitřního přesvědčení o vině obviněného je pro rozhodnutí o vině naopak vyžadováno z hlediska zásady volného hodnocení důkazů. Tyto okolnosti vedou k paradoxní situaci, kdy se obviněný považuje za vinného i nevinného zároveň. Připomínají populární myšlenkový experiment známý jako „Schrödingerova kočka“, který spočíval v představě kočky uzavřené ve vzduchotěsné a neprůhledné schránce, v níž může za určitých okolností dojít k jejímu usmrcení. Schrödinger usuzoval, že pro nedostatek informací kočka musí být až do otevření schránky

považována zároveň za živou i mrtvou.⁶¹⁰ Zásada presumpce nevinu zdánlivě vytváří paradox, který lze nazvat „Schrödingerův obviněný“.

Otázka subjektivního přesvědčení orgánů činných v trestním řízení a její propojení se zásadou presumpce nevinu je v české odborné literatuře diskutována stejně dlouho, jako samotná zásada presumpce nevinu. Někteří autoři uvedli, že presumpci nevinu a subjektivní přesvědčení orgánů činných v trestním řízení vůbec nelze spojovat,⁶¹¹ jiní že pochopení vzájemného vztahu subjektivního přesvědčení orgánů činných v trestním řízení o vině obviněného a presumpce nevinu je nezbytné pro porozumění podstatě této zásady.⁶¹² Ve snaze nalézt řešení uvedeného paradoxu někteří autoři uváděli, že zásadu presumpce nevinu nelze psychologizovat.⁶¹³ S tímto názorem však nesouhlasím. Shora jsem uvedl, že z psychologického hlediska lze zásadu presumpce nevinu považovat za právní korektiv kognitivních procesů utváření úsudků. Ten do kognitivních procesů nabývání subjektivního přesvědčení o vině obviněného vnáší potřebnou míru objektivitu tak, aby subjektivní přesvědčení orgánů činných v trestním řízení nebylo projevem jejich libovůle, ale aby se zakládalo na nutnosti překonání překážek kladených zásadou presumpce nevinu pomocí hodnocení objektivních důkazů.⁶¹⁴ Zejména v důsledku tzv. „konfirmačního zkreslení“ hrozí nebezpečí, že orgány činné v trestním řízení setrvají na svém nabytém subjektivním přesvědčení o vině obviněného i přes to, že důkazy vyloučí závěry o vině. Tomu zásada presumpce nevinu zabraňuje. Tato problematika má hluboké psychologické aspekty i z toho důvodu, že některé poznatky sice nemohou být v trestním řízení užity jako důkaz viny, ale přesto na jejich základě mohou orgány subjektivní přesvědčení o vině obviněného nabýt. Mám na mysli zejména již shora zmíněný případ nezákonného odposlechu mezi obhájcem a obviněným, kdy informace získané tímto způsobem nesmí policejní orgán nijak použít, ale nelze po něm požadovat, aby na základě něj nenabyl subjektivní přesvědčení o vině obviněného. Z opačného pohledu je presumpci nevinu nutné vnímat tak, že v určité situaci ukládá, aby orgány činné v trestním řízení rozhodly v rozporu se svým subjektivním přesvědčením o vině obviněného. Není-li totiž vina jednoznačně prokázána, musí orgán činný v trestním řízení rozhodnout ve prospěch obviněného, byť v rozporu se svým subjektivním přesvědčením.⁶¹⁵ Právě překonání

⁶¹⁰ TRIMMER, John D. The Present Situation in Quantum Mechanics: A Translation of Schrödinger's "Cat Paradox" Paper. *Proceedings of the American Philosophical Society*. 1980, vol. 124, no. 5, s. 328.

⁶¹¹ PAVLÍČEK a kol., *Ústava a ústavní řád*, s. 322.

⁶¹² KAŠČÁK, *op. cit.*, s. 706.

⁶¹³ LACHOUT, *Některé otázky*, s. 297.

⁶¹⁴ Srov. FENYK, *Důkazní břemeno*, s. 72.

⁶¹⁵ SUCHOMEL, *op. cit.*, s. 506, 509.

rozporu mezi požadavkem vyplývajícím z presumpce nevinny na straně jedné a subjektivním přesvědčením na straně druhé slouží k dosažení závěru, který je v souladu s objektivní realitou.⁶¹⁶ Presumpce nevinny vytváří mantinely, v nichž se musí orgány činné v trestním řízení pohybovat a své subjektivní přesvědčení objektivně prokázat zákonnými prostředky.⁶¹⁷ Jádro problému podle mého názoru spočívá jednoduše v tom, že subjektivní přesvědčení musí být pojato na základě shromážděných důkazů. Nelze připustit opačný postup, kdy důkazy jsou opatřovány a hodnoceny podle již nabytého subjektivního přesvědčení. Tomu zásada presumpce nevinny napomáhá.

Z odborné literatury vyplývá, že řešení zmíněného paradoxu spočívá ve vyřešení otázky, kdo má dle zásady presumpce nevinny považovat obviněného za nevinného. Většina autorů se shoduje v tom, že to nejsou orgány činné v trestním řízení, neboť by jim to znemožnilo trestní řízení provést,⁶¹⁸ ale již ne v tom, kdo tak činit má. Podle **Lachouta** je to **stát** jako nositel práva ukládat tresty, kdo až do právní moci odsuzujícího rozsudku hledí na toho, proti komu se vede trestní řízení, jako na nevinného, a není to nikdo jiný, ani vyšetřovatel, ani poškozený, ani veřejnost.⁶¹⁹ Podle **Bystřiny** má být obviněný považován za nevinného jen z hlediska **zákona**.⁶²⁰ Též podle **Císařové** je presumpce nevinny objektivním postojem zákona k obviněnému, který určuje, odkdy lze vůči obviněnému užít určitých opatření.⁶²¹ To, že jde o postoj zákona vyplývá i z názorů **Suchomela**, který dodává, že v důsledku toho má obviněného za nevinného považovat **společnost jako celek**, nikoliv jednotlivý orgán trestního řízení.⁶²² Konečně podle **Kašáka** jsou to sice **orgány činné v trestním řízení**, které mají obviněného považovat za nevinného, nikoliv však v kognitivním smyslu svého subjektivního přesvědčení, ale ve smyslu objektivního jednání s obviněným navenek.⁶²³

⁶¹⁶ CÍSAŘOVÁ, *Princip presumpce nevinny*, s. 138.

⁶¹⁷ HERCZEG, *Média a trestní řízení*, s. 135.

⁶¹⁸ Srov. např. BYSTRINA, *op. cit.*, s. 128; LACHOUT, *Některé otázky*, s. 297; SUCHOMEL, *op. cit.*, s. 506; ŠÁMAL, Pavel. Presumpce nevinny. In: HENDRYCH, Dušan a kol. *Právníký slovník*. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 808.

⁶¹⁹ LACHOUT, *K pojetí presumpce nevinny*, s. 947.

⁶²⁰ BYSTRINA, *op. cit.*, s. 131.

⁶²¹ CÍSAŘOVÁ, *Princip presumpce nevinny*, s. 137. Srov. SOVOVÁ, CÍSAŘOVÁ, *op. cit.*, s. 181. Zde autorka uvedla, že presumpci nevinny musí respektovat každý. Zde se však jednalo o posouzení presumpce nevinny jako součásti práva na ochranu osobnosti s vlivem na horizontální právní vztahy, nikoliv jako zásady trestního řízení.

⁶²² SUCHOMEL, *op. cit.*, s. 506.

⁶²³ KAŠÁK, *op. cit.*, s. 706-708.

K otázce vztahu presumpce nevinny a subjektivního přesvědčení orgánů činných v trestním řízení se vyjadřují i zahraniční autoři.⁶²⁴ **Stuckenberg** vyjádřil názor, že presumpce nevinny není presumpcí „reálné“ nevinny obviněného ukládající příkaz vzhledem k subjektivnímu přesvědčení orgánů činných v trestním řízení, ale je presumpcí „formální“ nevinny, která vyjadřuje souhrn všech podmínek nutných pro uložení trestu, a znamená jen zákaz potrestání obviněného, pokud trest nebyl uložen v řádném trestním řízení.⁶²⁵ Podle **Friedmana**, který se problematikou zabývá z matematického hlediska,⁶²⁶ není možné nikomu uložit, aby na obviněného subjektivně od počátku hleděl s jistotou jako na nevinného. Počáteční pravděpodobnost viny se totiž nemůže rovnat 0, neboť by to znamenalo jistotu nepravdivosti tvrzení o vině obviněného. Toto tvrzení by matematicky nebylo možné zvrátit ani s přihlédnutím k dalším důkazům, neboť násobením čísla 0 jakýmkoliv jiným číslem vždy dostaneme opět výsledek 0 a předpojatý jednoznačný závěr o nevině obviněného by tak nešlo vyvrátit.⁶²⁷ **Ulväng** dovozuje, že presumpce nevinny nikomu neukládá presumovat nevinu obviněného, ale požaduje po každém uvědomění, že existuje nebezpečí nesprávného rozhodnutí o vině.⁶²⁸ **Knigge** zastává názor, že zákon nezakazuje pojmout myšlenku o vině obviněného, ale zakazuje, aby podle ní subjekt práva jednal před tím, než je vina prokázána.⁶²⁹

Na základě shora uvedených názorů dospívám k následujícím závěrům. Pro řešení nastíněného paradoxu považuji za nejvýznamnější názory **Císařové**, podle které je presumpce nevinny objektivním postojem zákona vůči obviněnému. Zákon říká, jakým způsobem on sám hledí na obviněného, tedy jak se obviněný jeví až do pravomocného odsuzujícího rozsudku z hlediska práva. V průběhu procesu si orgány činné v trestním řízení mohou (za účelem možného vyslovení

⁶²⁴ Jde však spíše o autory z kontinentální Evropy. Jak ukážu dále v komparativní části této práce, v angloamerickém právním systému zásada presumpce nevinny uvedený paradox vůbec nevytváří, neboť význam slova „presumpce“ v angličtině je zejména pro osoby hovořící slovanskými jazyky těžko pochopitelný a lze jej přeložit jedine pomocí pojmů „domnívat se“ nebo „považovat“ odkazujícími na kognitivní postupy. Takový význam však slovo „presumption“ v angličtině nemá.

⁶²⁵ STUCKENBERG, *Who is Presumed Innocent*, s. 308-312.

⁶²⁶ Proti užití matematických metod v trestním řízení vystoupil Tribe. Užití matematických metod jako mechanických prostředků k dosažení výsledku trestního řízení by vedlo k upozadění hodnot, na kterých presumpce nevinny stojí. Srov. TRIBE, Laurence. Trial by Mathematics: Precision and Ritual in the Legal Process. In: *Harvard Law Review*. 1971, vol. 84, no. 6, s. 1391-1393.

⁶²⁷ FRIEDMAN, Richard. A Presumption of Innocence, Not of Even Odds. *Stanford Law Review*. 2000, vol. 52, no. 4, s. 879-883.

⁶²⁸ ULVÄNG, *op. cit.*, s. 217-218.

⁶²⁹ KNIGGE, *op. cit.*, s. 236.

odsuzujícího rozsudku dokonce musí) myslet, že obviněný je vinen. V průběhu trestního řízení takové závěry ale musí prověřit a musí prozatím přistupovat k obviněnému jako k nevinnému. Zákon tak jinými slovy obviněnému poskytuje záruku, že s ním bude zacházeno jako s nevinným, i když všichni ostatní jej za vinného již považují. Takto byla zásada presumpce neviny zřejmě přijímána i v době Velké francouzské revoluce, což lze dovést i z deklarace krále Ludvíka XVI. z května 1788, v níž se uvádí, že obviněný je považován za nevinného „v očích zákona“. V podobném znění měla být presumpce neviny zakotvena i v Deklaraci práv člověka a občana z roku 1789, tato slova však byla z původního návrhu vypuštěna.⁶³⁰ Dalším argumentem pro tento přístup může být konstatování, že zákon nemůže nikomu uložit, co si má nebo nemá myslet. Zákon upravuje pouze objektivní chování subjektů, tedy jejich jednání ve vnějším světě, nikoliv vnitřní pocity a myšlenky. Z toho důvodu bude presumpce neviny porušena až v případě, kdy orgány činné v trestním řízení projeví své vnitřní přesvědčení o vině obviněného navenek. Tento závěr vyplývá i z judikatury **ESLP**, který se často zabývá vyslovením názoru o vině obviněného navenek předtím, než byla vina zákonným způsobem prokázána.⁶³¹ Na straně orgánů činných v trestním řízení však požadavek presumpce neviny, aby neprojevíly své vnitřní přesvědčení navenek do doby prokázání viny zákonným způsobem, vyžaduje významnou míru uvědomění. Proto jsem přesvědčen, že problematiku subjektivního přesvědčení orgánů činných v trestním řízení lze hodnotit jako překážku naplňování zásady presumpce neviny. Nejde však o omezení presumpce neviny, neboť naopak presumpce neviny slouží k tomu, aby omezila potenciální dopady subjektivního přesvědčení na obviněného.

2.2.4. Trestní minulost obviněného a rozhodování o vině

Dalším problematickým aspektem z hlediska presumpce neviny je přihlížení k trestní minulosti obviněného při rozhodování o otázce viny v trestním řízení. Vyjma případů, kdy skutková podstata trestného činu předpokládá spáchání téhož nebo jiného trestného činu v minulosti, nebo předchozí odsouzení za takový trestný čin, není zpravidla trestní minulost obviněného pro posouzení jeho viny relevantní. V určitých případech může posloužit k dokreslení osobnosti obviněného, která spolu s dalšími důkazy může vést k závěru, že obviněný spáchal skutek, který je mu kladen za vinu. Zásadně však mají tyto okolnosti vliv až na rozhodování

⁶³⁰ QUINTARD-MORENAS, *op. cit.*, s. 122-123.

⁶³¹ Srov. např. rozsudek ESLP ze dne 25. 3. 1983 ve věci Minelli proti Švýcarsku ke stížnosti č. 8660/79; rozsudek ESLP ze dne 25. 8. 1987 ve věci Lutz proti Německu ke stížnosti č. 9912/82; rozsudek ESLP ze dne 7. 8. 1996 ve věci *Allenet de Ribemont* proti Francii ke stížnosti č. 15175/89.

o trestu. Z toho důvodu se soud s těmito okolnostmi seznámit musí, ale tato znalost nesmí nahrazovat prokázání viny učiněné na základě důkazů vztahujících se k projednávanému skutku.

Při ukládání trestu v tomto ohledu soud přihlíží zejména k dosavadnímu způsobu života pachatele, k osobě pachatele a k přitěžující okolnosti předchozího odsouzení za trestný čin.⁶³² Na všechny tyto okolnosti má trestní minulost obviněného vliv. Její posouzení je v souladu s presumpcí neviny, neboť trest je ukládán výrokem, který navazuje na výrok o vině. Ke zkoumání trestní minulosti obviněného dochází také v případě rozhodování o uložení předstižné vazby,⁶³³ neboť předchozí páchaní trestné činnosti odůvodňuje obavu z jejího opakování.⁶³⁴ V tomto případě je zkoumání trestní minulosti obviněného rovněž v souladu s presumpcí neviny, neboť se netýká otázky viny. Nelze vyčkávat, až bude jisté, že obviněný zopakuje trestnou činnost, pro níž je stíhán, což je nezbytné k dosažení účelu tohoto opatření.⁶³⁵ Trestní minulost obviněného je však často nutné zkoumat již na počátku trestního řízení. Posouzení spáchání jiného trestného činu je důležité z hlediska promlčení trestní odpovědnosti.⁶³⁶ V případě trestných činů, které v kvalifikované skutkové podstatě podmiňují užití vyšší trestní sazby opětovným spácháním trestného činu nebo předchozím odsouzením za trestný čin, má taková okolnost vliv na posouzení potřeby nutné obhajoby již v přípravném řízení.⁶³⁷

Problém spočívá v tom, že s ohledem na shora uvedené je soud na základě studia spisu s trestní minulostí obviněného seznámen již před rozhodováním o jeho vině. Z hlediska vnitřního přesvědčení soudu o vině obviněného může mít tato znalost na rozhodování o vině významný vliv, ač se fakticky nemusí vůbec týkat viny obviněného za konkrétní projednávaný trestný čin. **Repík** považuje za bezproblémové, pokud se soud zabývá předchozím odsouzením obviněného při rozhodování o otázce viny za nový trestný čin, pokud slouží jen k dokreslení případu a vina je prokázána na základě jiných důkazů. Za problematickou považuje naopak jen situaci, kdy soud vezme v úvahu trestnou činnost, za kterou obviněný dosud odsouzen nebyl.⁶³⁸

ESLP ve věci **Bikas proti Německu** potvrdil, že po odsouzení pachatele platnost presumpce neviny končí a v řízení o uložení sankce lze brát v potaz trestní minulost odsouzeného

⁶³² § 39 odst. 1 a 2 tr. zák. a § 42 písm. q) tr. zák.

⁶³³ § 67 písm. c) tr. řádu.

⁶³⁴ VICHEREK, *op. cit.*, s. 22.

⁶³⁵ Nález Ústavního soudu ze dne 25. 1. 2006, sp. zn. I. ÚS 356/05.

⁶³⁶ § 34 odst. 4 písm. b) tr. zák.

⁶³⁷ § 36 odst. 3 tr. zák. ve spojení např. s § 149 odst. 2 písm. e) tr. zák. nebo § 283 odst. 2 písm. b) tr. zák.

⁶³⁸ REPÍK, *Evropská úmluva*, s. 181.

jako součást posouzení jeho charakterových vlastností. Toto posouzení se však nesmí rovnat stanovení viny za jiný trestný čin.⁶³⁹ Ve věci **Kremzow proti Rakousku** stěžovatel namítal porušení presumpce nevin, když byl soudem odsouzen za trestný čin vraždy, přičemž vnitrostátní soud mu uložil trest nejen za tento trestný čin, ale rovněž za trestné činy finančního charakteru, které vůbec nebyly předmětem řízení a kvůli nimž byl uložený trest podstatně zvýšen. ESLP porušení presumpce nevin neshledal a uvedl, že vnitrostátní soud k uvedeným trestným činům finančního charakteru přihlédl jako k pohnutce ke spáchání trestného činu vraždy, kterým měla být další trestná činnost obviněného zakryta.⁶⁴⁰

Hodnocením povahových rysů obviněného a jeho trestní minulosti v souvislosti s rozhodováním o vině se zabýval také **Ústavní soud**. Nalezl, že z hlediska presumpce nevin nesmí v postupu orgánů činných v trestním řízení nic naznačovat tomu, že předjímají výsledek trestního řízení na základě negativního hodnocení obviněného. Zejména to platí v případech, kdy vyvozují skutkové závěry z povahových rysů obviněného a z jeho předchozí trestné činnosti, které však pro posouzení konkrétního projednávaného skutku nemají žádný význam. Fakt, že obviněný má podle evidence Rejstříku trestů sklony k násilné trestné činnosti, nevypovídá nic o tom, zda se předmětného skutku skutečně dopustil. Posuzování těchto okolností při vyhodnocování viny je proto v rozporu s čl. 40 odst. 2 Listiny. Je však potřeba odlišit fázi rozhodování o trestu, při němž je hodnocení osoby obviněného přípustné.⁶⁴¹ Proto v jiném svém rozhodnutí Ústavní soud uvedl, že v otázkách trestání, jako je rozhodování o podmíněném propuštění z výkonu trestu odnětí svobody, je naopak přihlédnutí k trestní minulosti odsouzeného nezbytné pro reálné posouzení rizika nevedení řádného života po propuštění.⁶⁴²

Řešení problému informovanosti o jiné trestné činnosti obviněného při rozhodování o vině lze nalézt v angloamerickém právním systému, kde je řízení dvoufázové a dělí se na rozhodování o vině a na rozhodování o trestu.⁶⁴³ Existence tohoto systému je dána přítomností laického prvku v angloamerickém soudnictví. V řízeních před porotními soudy je rozhodování o vině svěřeno porotcům, jimž nesmí být prezentována žádná z okolností týkající se trestní minulosti obviněného.

⁶³⁹ Rozsudek ESLP ze dne 25. 1. 2018 ve věci Bikas proti Německu ke stížnosti č. 76607/13.

⁶⁴⁰ Rozsudek ESLP ze dne 21. 9. 1993 ve věci Kremzow proti Rakousku ke stížnosti č. 12350/86; tyto závěry kritizuje Repík, podle něhož je nepřipustné, aby se při ukládání trestu braly v úvahu trestné činy obviněného, které nebyly předmětem řízení, a tedy nebyly dokázané ve spravedlivém řízení. Srov. REPÍK, *Úvahy nad judikaturou*, s. 84-86.

⁶⁴¹ Nález Ústavního soudu ze dne 1. 4. 2015, sp. zn. I. ÚS 2726/14.

⁶⁴² Usnesení Ústavního soudu ze dne 15. 2. 2022, sp. zn. I. ÚS 147/22.

⁶⁴³ FENYK, CÍSAŘOVÁ, GRIVNA a kol., *Trestní právo procesní*, s. 914, 920.

Tyto okolnosti jsou brány v úvahu v navazující fázi rozhodování o uložení trestu soudcem poté, kdy porota shledá vinu obviněného.⁶⁴⁴ Proto se podle **Thayera** angloamerické trestní řízení vždy odlišovalo od trestního systému jiných zemí tím, že nedovolovalo odsoudit obviněného na základě spáchání jiných trestných činů. V angloamerickém trestním řízení je možné odsoudit obviněného jen na základě důkazů, které se týkají přímo trestné činnosti, pro kterou je obviněný souzen.⁶⁴⁵

V angloamerickém porotním soudním systému tak informace o trestní minulosti obviněného nejsou osobám rozhodujícím o vině vůbec známy. V našem soudním systému je však angloamerický model patrně nepoužitelný, protože soud musí být s těmito informacemi předem seznámen nejen z hlediska rozhodování o uložení trestu, ale v určitých případech i z hlediska posuzování viny. Jak jsem již naznačil, je tomu tak zejména při posuzování otázky **promlčení trestní odpovědnosti** za dříve spáchaný trestný čin. Protože jde o otázku podstatnou z hlediska viny obviněného, orgány činné v trestním řízení budou muset posoudit, zda později spáchaný trestný čin mohl přerušit běh promlčecí doby ve vztahu k dříve spáchanému trestnému činu podle § 34 odst. 4 písm. b) tr. zák. Stejně tomu je v **případě, kdy skutková podstata vyžaduje spáchání jiného trestného činu**. Zejména jde o potřebu posuzování opětovného spáchání některých trestných činů,⁶⁴⁶ a rovněž při posuzování viny za trestný čin, z jehož skutkové podstaty vyplývá hodnocení spáchání či nespáchání trestného činu jinou osobou, typicky u různých forem trestné součinnosti.⁶⁴⁷ Spáchání jiného trestného činu se v těchto případech posuzuje jako předběžná otázka. Předběžné otázky jsou takové otázky, které sice nejsou předmětem řízení, ale jejichž zodpovězení je předpokladem rozhodnutí ve věci.⁶⁴⁸ V souladu s § 9 odst. 1 tr. řádu orgány činné v trestním řízení vždy samy posuzují otázku viny obviněného.⁶⁴⁹ Proto je-li zodpovězení otázky spáchání jiného trestného činu důležité pro posouzení viny obviněného, pak si ji orgány činné v trestním řízení musejí posoudit samy, ať už byl jiný trestný čin předmětem jiného trestního řízení, nebo nebyl.

⁶⁴⁴ Srov. náleží Ústavního soudu ze dne 1. 4. 2015, sp. zn. I. ÚS 2726/14; FENYK, CÍSAŘOVÁ, GŘIVNA a kol., *Trestní právo procesní*, s. 914, 921.

⁶⁴⁵ THAYER, *op. cit.*, s. 192.

⁶⁴⁶ Např. § 140 odst. 3 písm. h) tr. zák.

⁶⁴⁷ Např. § 366 odst. 1 tr. zák.

⁶⁴⁸ JELÍNEK a kol., *Trestní právo procesní*, s. 24.

⁶⁴⁹ § 9 odst. 1 tr. řádu zní: „*Orgány činné v trestním řízení posuzují předběžné otázky, které se v řízení vyskytnou, samostatně; je-li tu však o takové otázce pravomocné rozhodnutí soudu nebo jiného státního orgánu, jsou orgány činné v trestním řízení takovým rozhodnutím vázány, pokud nejde o posouzení viny obviněného.*“

Podle některých názorů je tento přístup problematický.⁶⁵⁰ Převažuje však názor, že takový postup, kdy orgán činný v trestním řízení vyhodnotí v rámci předběžné otázky spáchání jiného trestného činu obviněného, není v rozporu s presumpcí nevin. Hlavním důvodem je skutečnost, že účinky vyřešení takových předběžných otázek jsou omezeny pouze na konkrétní trestní řízení.⁶⁵¹ Problematikou konstatování spáchání trestného činu v rámci předběžné otázky se v nedávné době zabýval **Vojtuš** a rovněž dospěl k závěru, že takové konstatování není v rozporu s presumpcí nevin, protože v rámci předběžné otázky není posuzována vina obviněného, ale pouze spáchání jiného trestného činu. Spáchat trestný čin sice znamená naplnit všechny znaky skutkové podstaty trestného činu, ale jak jsem již uvedl v obecné části této práce, vina je pojem širší. Pro posouzení viny pachatele za spáchaný trestný čin není podstatné jen to, zda trestní odpovědnost vznikla, ale i to, zda případně později nezanikla. Vina je souhrnem všech podmínek trestní odpovědnosti. Je závěrem o odpovědnosti osoby za její jednání, které naplnilo znaky trestného činu, vyvozeným bez důvodných pochybností v trestním řízení. Zatímco pojem „spáchání trestného činu“ je pojmem hmotněprávním, pojem „vina“ je pojmem procesněprávním, neboť její vyslovení je výsledkem trestního řízení.⁶⁵²

Nejvyšší soud k posouzení spáchání nového trestného činu v promlčecí době v rámci předběžné otázky uvedl, že „*není rozhodné, kdy bylo pro nový trestný čin zahájeno trestní stíhání, podstatné je, že z okolností soudy shromážděných bylo bezpochyby dovozeno, že došlo k jeho spáchání. Skutečnost, zda byl nový trestný čin ‚spáchan‘, posuzují totiž soudy jako předběžnou otázku dle ust. § 9 odst. 1 tr. ř. [...] K tomu je třeba připomenout, že podle názoru Nejvyššího soudu není posuzování této otázky jako předběžné podle § 9 odst. 1 tr. ř. na překážku ústavní zásada [presumpce nevin]. Jde totiž o otázku rozhodnou pro vedení řízení, bez jejíhož zodpovězení před tím, než je o vině pachatele pravomocně soudem rozhodnuto, by v řadě případů mohl být zmařen účel trestního řízení.*“⁶⁵³ **První důvod**, pro nějž se Nejvyšší soud k tomuto názoru

⁶⁵⁰ REPÍK, *Evropská úmluva*, s. 182.

⁶⁵¹ SOTOLÁŘ, PÚRY, ŠÁMAL, *op. cit.*, s. 76.

⁶⁵² VOJTUŠ, *Spáchanie trestného činu*, s. 756-759.

⁶⁵³ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 13. 6. 2007, sp. zn. 3 Tdo 584/2007. Obdobně je v české nauce řešena problematika posuzování spáchání nového trestného činu podmíněně odsouzeným ve zkušební době. Odlišnost ale spočívá v tom, že v takovém případě má rozhodující soud vyčkat pravomocného rozhodnutí o tomto novém trestném činu. (Srov. PÚRY, František. § 83. Rozhodnutí o podmíněném odsouzení. In: ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 1040.) Podobně i v případě rozhodnutí podle § 308 odst. 3 tr. řádu, okolnost, zda obviněný ve zkušební době spáchal nový trestný čin, je třeba řešit v souladu se zásadou presumpce nevin tak, že je třeba vyčkat pravomocného rozhodnutí o tomto novém trestném činu. (Srov. SOTOLÁŘ, PÚRY, ŠÁMAL, *op.*

přiklonil, spočívá v tom, že se jedná o otázku rozhodnou pro vedení trestního řízení, bez jejíhož vyřešení by v praxi nebylo možné v trestním řízení pokračovat. **Druhým důvodem** je skutečnost, že by při vyloučení tohoto postupu orgány činné v trestním řízení nemohly dostát své povinnosti zastavit, popř. nezahájit, trestní stíhání pro promlčení trestní odpovědnosti dle § 11 odst. 1 písm. b) tr. řádu. Promlčení trestní odpovědnosti je otázkou důležitou z hlediska viny, kterou soud v souladu s § 9 odst. 1 tr. řádu musí vždy posoudit sám. Jako **třetí důvod** Nejvyšší soud uvedl, že zákon pro přerušení promlčecí doby vyžaduje „spáchání“ nového trestného činu, nikoliv „odsouzení“ za takový trestný čin, přičemž tyto pojmy je třeba rozlišovat.

Z těchto důvodů v našem právním prostředí patrně není možné zakotvit angloamerický dvoufázový model rozhodování o vině a trestu. Nezbyvá než se spoléhat na profesionalitu soudců, při které by znalost trestní minulosti obviněného neměla při posuzování viny hrát roli. Jak ale vyplývá z již citovaného nálezu Ústavního soudu, samotná profesionalita soudců nemůže zabránit tomu, aby k porušení presumpce neviny v tomto ohledu došlo.⁶⁵⁴ Pokud bychom uvažovali například o možnosti, že by o vině a o trestu rozhodoval odlišný soud (popř. soud v jiném obsazení), trestní řízení by se tím patrně v rozporu se zásadou rychlosti neúměrně prodlužovalo. *De lege ferenda* by bylo možné uvažovat alespoň o takovém modelu, který by zaručoval, že v případech, kdy to není z hlediska skutkové podstaty trestného činu nezbytné, by se informace o trestní minulosti obviněného k soudci až do fáze rozhodování o trestu nedostaly. Listiny s těmito informacemi, jako je například opis z evidence Rejstříku trestů, by mohl státní zástupce se spisem předávat soudu například v zapečetěné obálce. Podobně je součástí soudního spisu zalepený protokol o hlasování soudního senátu.⁶⁵⁵ Problém by nastal v případě, že by soud měl přezkoumávat otázku promlčení trestní odpovědnosti, vyřešenou jinými orgány v přípravném řízení. Takový přezkum by se pravděpodobně mohl dít jen na výslovnou žádost obviněného, na základě které by soudce mohl do zapečetěných listin nahlédnout. Dalším problémem je skutečnost, že součástí obžaloby musí být též návrh na uložení trestu s uvedením jeho druhu a výměry a odůvodnění použití určité trestní sazby.⁶⁵⁶ Tento problém by bylo možné řešit jedi-
ně tak, že konkrétní výměru trestu by státní zástupce navrhoval až po prokázání viny v hlavním líčení,

cit., s. 265.) Odlišně je však tato otázka řešena pro rozhodování o propadnutí peněžité záruky podle § 73a odst. 4 písm. c) tr. řádu. Soud v tomto případě pravomocného rozhodnutí o nově spáchaném trestném činu nevyčkává, neboť jde svou povahou o vazební rozhodování, kde není pro rozhodnutí potřebná taková míra jistoty, jako při rozhodování o vině. (Srov. rozsudek Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 29. 5. 2002, sp. zn. 3 To 383/2002.

⁶⁵⁴ Srov. nálezy Ústavního soudu ze dne 1. 4. 2015, sp. zn. I. ÚS 2726/14.

⁶⁵⁵ § 58 odst. 4 tr. řádu.

⁶⁵⁶ § 177 písm. c) a d) tr. řádu.

což nás navrácí k již zavržené myšlence na zavedení dvoufázovosti rozhodování o vině a trestu, čímž by věc zřejmě nebylo možné vyřídit bez odročení hlavního líčení a řízení by bylo v rozporu se zásadou rychlosti prodlužováno. Zájem na ochraně zásady presumpce neviny tu tak naráží na jiné zásady trestního řízení.

V souvislosti s odlišením pojmů „spáchání trestného činu“ a „vina“ vnímám ještě jeden významný problém, který nemohu opomenout. Shora jsem ve vztahu k novinářům a vydavatelům sdělovacích prostředků dovedl, že se musí při informování veřejnosti vyvarovat označení podezřelé osoby za pachatele trestného činu,⁶⁵⁷ zatímco orgány činné v trestním řízení při posuzování předběžných otázek mohou spáchání trestného činu konstatovat. Právní řešení tohoto problému podle mého názoru spočívá v tom, že vůči zástupcům sdělovacích prostředků se presumpce neviny uplatní jako součást práva na ochranu osobnosti. Z hlediska pověsti obviněného totiž nelze spatřovat významný rozdíl v tom, zda je označen za viníka nebo pachatele trestného činu. Za problematické však považuji faktické řešení tohoto problému. Jestliže je třeba na novináře výchovně působit směrem k tomu, aby presumpci neviny respektovali,⁶⁵⁸ jak jim lze jednoduše vysvětlit, že orgány činné v trestním řízení v rámci řešení předběžné otázky mohou konstatovat spáchání trestného činu před právní mocí odsuzujícího rozsudku, ale novináři nikoliv?

Podobný problém vnímám ve shora uvedené skutečnosti, že při rozhodování o vazbě je podle judikatury ESLP orgánům činným v trestním řízení zapovězeno odůvodnit uvalení vazby tím, že obviněný spáchal trestný čin, který je mu kladen za vinu.⁶⁵⁹ Proto ne ve všech případech lze konstatovat, že „spáchání trestného činu“ a „vina“ jsou dva odlišné pojmy.

V návaznosti na to a v neposlední řadě vyjadřuji pochybnost, zda uvedené rozlišování těchto pojmů a umožnění konstatování spáchání trestného činu při posouzení předběžné otázky je udržitelné s ohledem na judikaturu ESLP obecně, nejen s ohledem na rozhodování o vazbě. V nedávném rozsudku ve věci **Kangers proti Lotyšsku** ESLP judikoval, že došlo k porušení presumpce neviny, když vnitrostátní soud odsoudil stěžovatele za opakování trestného činu řízení pod vlivem alkoholu. V době jeho odsouzení za tento opakovaný trestný čin však o prvním trestném činu (jehož spáchání bylo předpokladem pro posouzení otázky opakovaného spáchání tohoto trestného činu) stále probíhalo řízení před jiným soudem. Podle ESLP měl vnitrostátní soud

⁶⁵⁷ Srov. usnesení Ústavního soudu ze dne 9. 3. 2010, sp. zn. I. ÚS 432/10.

⁶⁵⁸ Srov. DRGONEC, *op. cit.*, s. 24.

⁶⁵⁹ Srov. rozsudek ESLP ze dne 19. 9. 2006 ve věci Matijašević proti Srbsku ke stížnosti č. 23037/04.

vyčkat na rozhodnutí jiného soudu o původním trestném činu.⁶⁶⁰ Závěry české doktríny jsou podle mého názoru s tímto názorem ESLP v rozporu. Jejich soulad s tímto rozhodnutím ESLP by mohl být předmětem dalšího zkoumání.

⁶⁶⁰ Rozsudek ESLP ze dne 14. 3. 2019 ve věci Kangers proti Lotyšsku ke stížnosti č. 35726/10.

3. Komparativní část

Zásada presumpce nevinoty je základním principem všech civilizovaných zemí. V současné době zřejmě neexistuje žádný právní systém, který by výslovně odmítal princip presumpce nevinoty.⁶⁶¹ Není proto možné zabývat se právní úpravou presumpce nevinoty ve všech jednotlivých státech. Z širšího pohledu se však nabízí především komparace chápání presumpce nevinoty v kontinentálním a angloamerickém právním systému. Zabývám se otázkou, zda je presumpce nevinoty chápána shodně v obou systémech.

Komparativní část je rozdělena na dvě kapitoly. V první se zabývám právní úpravou presumpce nevinoty ve vybraných státech s kontinentálním právním systémem, druhá kapitola se týká vybraných států s angloamerickým právním systémem.

3.1. Kontinentální právní systém

Významná část evropských států je součástí EU a je pro ně závazná Směrnice. Z toho důvodu jsou právní úprava a chápání zásady presumpce nevinoty ve většině evropských zemí obdobné. Navíc všechny evropské země, s výjimkou Běloruska, Vatikánu a některých sporných území, patří mezi signatáře EÚLP. Judikatura ESLP tak formuje chápání presumpce nevinoty i ve státech mimo EU.

Ke komparaci jsem si vybral Slovensko jako zemi, která je nám svou právní úpravou nejbližší. Rakouská právní úprava presumpce nevinoty je zajímavá s ohledem na regulaci činnosti vydavatelů sdělovacích prostředků, neboť odstraňuje některé překážky naplňování zásady presumpce nevinoty. Francouzská právní úprava je inspirativní z hlediska výslovného propojení této zásady s právem na ochranu osobnosti v občanském hmotném právu a z hlediska možného přenesení důkazního břemene na obviněného.

⁶⁶¹ STUCKENBERG, *Who is Presumed Innocent*, s. 302.

3.1.1. Slovensko

Z hlediska ústavních předpisů je na Slovensku presumpce nevinny zakotvena jak v čl. 50 odst. 2 Ústavy Slovenské republiky,⁶⁶² tak v čl. 40 odst. 2 Listiny základních práva a svobod.⁶⁶³ Při tom je zajímavé, že v každém z těchto předpisů je presumpce nevinny formulována rozdílně. Zatímco Ústava Slovenské republiky užívá sousloví „*považuje sa za nevinného*“, Listina základních práva a svobod užívá pojem „*sa pokladá za nevinného*“. V trestním řádu platném na Slovensku⁶⁶⁴ je pak presumpce nevinny v § 2 odst. 4 formulována totožně, jako v Ústavě Slovenské republiky a užívá pojem „*považuje sa*“.⁶⁶⁵

Při těchto formulačních rozdílech se přikláním k názoru, že formulace „*pokládá se za nevinného*“ by byla v českém právním řádu vhodnější než formulace druhá, protože pojem „*považuje se*“ podle občanskoprávní nauky indikuje existenci fikce či právní domněnky.⁶⁶⁶ Jak jsem v první části této práce ukázal, presumpce nevinny právní domněnkou ani fikcí není. Ač jsou obě uvedené formulace z jazykového hlediska významově totožné, výraz „*pokládá se*“ není spojován s právní domněnkou ani fikcí. Proto pokud se uvažuje o změně formulace presumpce nevinny v českém právním prostředí, pokládám za vhodné změnit formulaci na „*pokládá se za nevinného*“. Tyto úvahy jsou relevantní rovněž ve vztahu ke znění § 2 odst. 1 připravovaného nového trestního řádu, který v současné době kopíruje znění obsažené v Listině a užívá sousloví „*je považován za nevinného*“. Důvodem zvolení této formulace v připravovaném trestním řádu je dlouholetá kritika znění § 2 odst. 2 platného tr. řádu, který užívá jinou formulaci presumpce nevinny než Listina. Cílem je proto sjednotit tyto formulace. Shora jsem také uvedl, že se zásahy do textu Listiny je třeba nakládat opatrně a že musí existovat politická shoda na takových zásazích. Pokud ale již dochází ke změně formulace v zákonném předpise, nemělo by dojít ke změně nesprávným směrem. Proto navrhuji zvážit změnu formulace v Listině i v trestním řádu tak, aby namísto pojmu „*považuje se*“ bylo užito sousloví „*pokládá se*“.

Překonání překážek uplatňování presumpce nevinny na Slovensku napomohlo vynětí soudu z kategorie orgánů činných v trestním řízení v důsledku rekonstrukce z roku 2006. Z toho důvodu

⁶⁶² Ústavný zákon č. 460/1992 Zb., Ústava Slovenskej republiky.

⁶⁶³ Ústavný zákon č. 23/1991 Zb., ktorým sa uvádza Listina základných práv a slobôd ako ústavný zákon Federálneho zhromaždenia Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky.

⁶⁶⁴ Zákon č. 301/2005 Z. z., trestný poriadok.

⁶⁶⁵ KAŠČÁK, *op. cit.*, s. 703-705.

⁶⁶⁶ DVOŘÁK, ŠVESTKA, ZUKLÍNOVÁ a kol., *op. cit.*, s. 214.

pro soud neplatí zásada vyhledávací, čímž byl posílen kontradiktorní charakter trestního řízení.⁶⁶⁷ Soud tak na Slovensku již není vnímán jako pomocník veřejné žaloby, ale jako nestranný třetí. Jde o řešení problému, se kterým se u nás dosud potýkáme.

Na druhou stranu i po rekodifikaci zůstala v podstatě nezměněná právní úprava řízení o mimořádných opravných prostředcích ve prospěch zemřelého odsouzeného, která podle mého názoru omezuje dosah presumpce nevinu stejně jako v ČR. V řízení po úspěšném dovolání § 368 odst. 3 slovenského trestního řádu stanoví: „[...] *Ak sa v dovolacom konaní zruší napadnuté rozhodnutie, smrť obvineného alebo jeho vyhlásenie za mŕtveho neprekáža vykonaniu ďalšieho konania a trestné stíhanie nemožno zastaviť preto, že obvinený zomrel alebo bol vyhlásený za mŕtveho.*“ Shodnou úpravu obsahuje i § 405 písm. c) slovenského trestního řádu ve vztahu k obnově řízení a § 362c písm. c) tohoto zákona ve vztahu k řízení po zrušení rozhodnutí Ústavním soudem.

Na Slovensku tedy nebyla rekodifikace využita ke změně těchto ustanovení, která odpovídají úpravě v českém trestním řádu. Přesto se domnívám, že jde o omezení presumpce nevinu, které by nemělo přetrvat ani na Slovensku, ani v ČR.

3.1.2. Rakousko

Rakouská ústava platí pro všechny rakouské spolkové země, ale každá z nich má také vlastní zemskou ústavu. V rakouské ústavě není presumpce nevinu výslovně zakotvena, ale její čl. 9 stanoví, že všeobecně uznávané mezinárodní normy jsou součástí spolkového práva a uvádí způsob, jakým jsou mezinárodní smlouvy začleněny do rakouského právního řádu.⁶⁶⁸

V současné době je zásada presumpce nevinu vyjádřena také v § 8 rakouského trestního řádu.⁶⁶⁹ Dříve tomu tak nebylo a tato zásada byla dovozována z mediálního zákona.⁶⁷⁰ Z toho je patrné, jak moc rakouský právní řád spojuje presumpci nevinu s otázkou informování veřejnosti prostřednictvím sdělovacích prostředků. V rakouském soudnictví je ve značné míře přítomný laický prvek v podobě soudců z lidu i porotních soudů. Soudci z lidu a porotci jsou

⁶⁶⁷ IVOR, *op. cit.*, s. 85.

⁶⁶⁸ Vnitrostátní právní předpisy. Rakousko. *Portál evropské e-Justice* [online]. [cit. 2022-06-10]. Dostupné z: https://e-justice.europa.eu/6/CS/national_legislation?AUSTRIA&member=1.

⁶⁶⁹ BGBl. Nr. 631/1975.

⁶⁷⁰ SÝKORA, *op. cit.*, s. 25.

náchylnější k ovlivnění veřejným míněním než profesionální soudci.⁶⁷¹ Z toho důvodu rakouské právo od roku 1993 výslovně zakotvuje povinnost respektovat presumpci nevinu při mediálním informování o trestních věcech.

Ustanovení § 7b odst. 1 mediálního zákona,⁶⁷² ve znění účinném od 1. 1. 2021, zní: „*Je-li osoba, která je podezřelá ze soudně trestného činu, ale není pravomocně odsouzena, prezentována ve sdělovacím prostředku jako odsouzená nebo vinná nebo označena za pachatele tohoto trestného činu, a nikoli pouze jako podezřelá, má dotčená osoba nárok na odškodnění za utrpěnou osobní újmu vůči vlastníkovvi sdělovacího prostředku*“.⁶⁷³

Ustanovení § 7b odst. 2 mediálního zákona, ve znění účinném od 1. 1. 2021, stanoví výjimky z výše uvedeného pravidla. Jde zejména o případy, kdy se jedná o pravdivou zprávu o rozsudku soudu prvního stupně s vyjádřením, že rozsudek není pravomocný, kdy se dotčená osoba ke spáchání činu veřejně nebo ve sdělovacím prostředku doznala a své prohlášení neodvolala anebo kdy jde o pravdivou reprodukci prohlášení třetí strany a veřejnost má převažující zájem na znalosti citovaného prohlášení. Tyto a další případy jsou v předmětném ustanovení taxativně vyjmenovány.⁶⁷⁴

Citované ustanovení podle **Herczega** odráží ochrannou funkci státu, který je povinen občanům poskytovat ochranu jejich práv zaručených EÚLP. V tomto případě jde jednak o ochranu práva na ochranu osobnosti a jednak práva na spravedlivý proces. Tato ochrana presumpce nevinu je pojata jako absolutní. Novináři se musí zdržet označení podezřelého jako pachatele, i když jsou sami o jeho vině přesvědčeni. Označení osoby jako podezřelé je z hlediska mediálního zákona v pořádku. V konkrétním případě však může znamenat zásah do osobnostních práv podle obecných norem občanského práva. Při posuzování naplnění podmínek spáchání deliktu podle § 7b mediálního zákona vycházejí soudy z celkového kontextu mediálního sdělení. Označení

⁶⁷¹ HERCZEG, *Média a trestní řízení*, s. 208-209.

⁶⁷² BGBl. Nr. 314/1981.

⁶⁷³ Mediengesetz § 7b. *Rechtsinformationssystem des Bundes* [online]. Wien: Bundesministerium für Digitalisierung und Wirtschaftsstandort, posl. změna: 30. 12. 2020 [cit. 2022-06-10]. Dostupné z: <https://www.ris.bka.gv.at/NormDokument.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10000719&Artikel=&Paragraf=7b&Anlage=&Uebergangsrecht>.

⁶⁷⁴ Mediengesetz § 7b. *Rechtsinformationssystem des Bundes* [online]. Wien: Bundesministerium für Digitalisierung und Wirtschaftsstandort, posl. změna: 30. 12. 2020 [cit. 2022-06-10]. Dostupné z: <https://www.ris.bka.gv.at/NormDokument.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10000719&Artikel=&Paragraf=7b&Anlage=&Uebergangsrecht>.

osoby za pachatele nemusí být výslovné, ale připouští se určitá zkratkovitost, která je sdělovacím prostředkům vlastní. Samo o sobě užití například slova „dealer“ v nadpise článku ještě nemusí vést k odpovědnosti vlastníka sdělovacího prostředku, pokud z celkového znění článku vyplývá pouhé podezření ze spáchání trestného činu. K aplikaci § 7b mediálního zákona může dojít i tehdy, je-li sdělení zveřejněno už před tím, než je zahájeno trestní stíhání. Ochrana presumpce nevinoty končí právní mocí odsuzujícího rozsudku. Stanovená odpovědnost je objektivní a soud nezjišťuje, zda skutečně došlo k újmě na straně dotčené osoby.⁶⁷⁵ Poškozená osoba se musí svých práv domáhat žalobou. Tento přístup je považován za efektivnější než stíhání deliktu z úřední povinnosti.⁶⁷⁶ Obranou vlastníka sdělovacího prostředku nemůže být to, že později skutečně došlo k pravomocnému odsouzení obviněného. Tato okolnost nemá na posouzení deliktu dle mediálního zákona vliv.⁶⁷⁷ Rakousko v tomto přístupu není osamoceno, neboť například v Nizozemí veřejné prohlášení o tom, že někdo jiný spáchal trestný čin, zakládá trestní odpovědnost pro trestný čin pomluvy, a to bez ohledu na pravdivost takového výroku.⁶⁷⁸

O návrzích na zrušení § 7b mediálního zákona pro jeho rozpor s právem na svobodu projevu rozhodoval rakouský Ústavní soudní dvůr. Dal přednost ochraně presumpce nevinoty, přičemž uvedl, že předčasné vyslovení viny nemůže být nikdy pravdivé, protože posouzení otázky viny náleží pouze trestním soudům. Presumpce nevinoty je základní zásadou, která ovládá celý rakouský právní řád a státy, které jsou stranami EÚLP, mají povinnost zajistit pozitivními opatřeními ochranu presumpce nevinoty před zveřejňováním prejudiciálních stanovisek v médiích.⁶⁷⁹

V českém právním řádu chybí výslovné ustanovení, které by stanovilo, že novináři jsou povinni respektovat presumpci nevinoty. Ustanovení § 8a odst. 1 tr. řádu stanoví povinnost respektovat presumpci nevinoty pouze ve vztahu k orgánům činným v trestním řízení při poskytování informací veřejnosti. Rakouskou právní úpravu proto považuji za inspirativní. Mám ale důvodné obavy, že by se přijetí obdobné právní úpravy v ČR setkala s nevolí. Soudím

⁶⁷⁵ HERCZEG, *Média a trestní řízení*, s. 212-221.

⁶⁷⁶ RESTA, Giorgio. Trying Cases in the Media: A Comparative Overview. *Law and Contemporary Problems*. 2008, vol. 71, no. 4, s. 45.

⁶⁷⁷ HERCZEG, *Média a trestní řízení*, s. 213.

⁶⁷⁸ KNIGGE, *op. cit.*, s. 238.

⁶⁷⁹ HERCZEG, *Média a trestní řízení*, s. 221-222.

tak ze zkušenosti s odporem veřejnosti vůči tzv. „náhubkovému zákonu“,⁶⁸⁰ jímž došlo k novelizaci § 8a tr. řádu a ke vložení § 8b a § 8c tr. řádu. Tato novela byla ze strany zástupců sdělovacích prostředků kritizována jako příliš omezující.⁶⁸¹ Přesto, jak již bylo uvedeno, by podle některých názorů měl být respekt k zásadě presumpce nevinny vynucen pozitivním právem.⁶⁸²

Jak jsem uvedl v úvodu této podkapitoly, důvodem zakotvení předmětného ustanovení v Rakousku je silnější zastoupení laického prvku v rakouském soudnictví. V českém právním prostředí považuji za vhodnější, pokud je právo na zachování presumpce nevinny poměřováno s právem na svobodu projevu *ad hoc* v konkrétních případech a nedochází předem k omezení žádného z nich. Zatímco ČR se aktuálně spoléhá na samoregulaci těchto aspektů ze strany médií, Rakousko se vydalo cestou regulace.

3.1.3. Francie

Kontinentální Evropa vychází z tradice presumpce nevinny založené Velkou francouzskou revolucí. Pojetí presumpce nevinny podle Deklarace práv člověka a občana z roku 1789 jako pravidla způsobu zacházení s obviněným se dodnes odráží v judikatuře ESLP.⁶⁸³

I když na Deklaraci práv člověka a občana bylo po roce 1789 odkazováno v různých ústavách francouzských republik, presumpce nevinny byla jako ústavní princip výslovně uznána až v roce 1981. V roce 1993 byl uzákoněn zákaz představovat zatčeného na veřejnosti v poutech, ledaže by byl považován za nebezpečného nebo by panovalo podezření, že se pokusí uprchnout. V tomtéž roce také došlo k zakotvení presumpce nevinny do francouzského občanského zákoníku, čímž byla presumpce nevinny formálně zařazena do výčtu osobnostních práv.⁶⁸⁴

Článek 9-1 francouzského občanského zákoníku, ve znění účinném od 16. 6. 2000, zní: *„Každý má právo na respektování presumpce nevinny. Je-li osoba před odsouzením veřejně prezentována jako vinná z činů, které jsou předmětem vyšetřování nebo soudního vyšetřování,*

⁶⁸⁰ Zákon č. 52/2009 Sb., kterým se mění zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony.

⁶⁸¹ HERCZEG, *Novela náhubkového zákona*, s. 285.

⁶⁸² ROZEHNAL, Aleš. Aplikace zásady presumpce nevinny v médiích. In: *Právní prostor* [online]. 21. 7. 2016. [cit. 2022-03-03]. Dostupné z: <https://www.pravniprostor.cz/clanky/trestni-pravo/aplikace-zasady-presumpce-neviny-v-medich>.

⁶⁸³ BERMAN, Harold. The Presumption of Innocence: Another Reply. *The American Journal of Comparative Law*. 1980, vol. 28, no. 4, s. 622-623.

⁶⁸⁴ QUINTARD-MORENAS, *op. cit.*, s. 134-141.

*může soudce, a to i ve zkráceném řízení, aniž je dotčena náhrada utrpěné škody, nařídít jakákoli opatření, jako je vložení opravy nebo šíření sdělení, za účelem ukončení porušování presumpce nevinny, a to na náklady osoby, fyzické nebo právnické, odpovědné za toto porušení.*⁶⁸⁵

Francouzské právo tedy výslovně zakotvuje pravidlo, že obviněný nesmí být veřejně popisován jako vinný před tím, než dojde k jeho případnému odsouzení.⁶⁸⁶ Pokud však jde o praktické užití tohoto ustanovení, je Francie při jeho aplikaci zdrženlivější než Rakousko v případě § 7b mediálního zákona z důvodu opatrnosti při zasahování do práv novinářů a vydavatelů sdělovacích prostředků.⁶⁸⁷

Zařazení tohoto pravidla do výčtu osobnostních práv by bylo vhodné i u nás, aby došlo k vyloučení všech pochybností o osobní působnosti presumpce nevinny. Judikaturou Ústavního soudu ČR bylo již dovozeno, že právo na presumpci nevinny je součástí práva na ochranu osobnosti. Tyto závěry Ústavního soudu by měly být promítnuty v pozitivní právní úpravě.

Výše jsem zmínil, že ve Francii platí zákaz představovat obviněného na veřejnosti v poutech. V roce 2000 byl tento zákaz doplněn i o příkaz zajistit, aby spoutaný obviněný nebyl fotografován nebo filmován. Článek 803 francouzského trestního řádu, ve znění účinném od 16. 6. 2000, zní: *„Nikdo nesmí být nucen k nošení pout nebo zádržných systémů, pokud není považován za nebezpečného pro ostatní nebo pro sebe nebo pokud není pravděpodobné, že se pokusí uprchnout. V obou případech musí být za podmínek slučitelných s bezpečnostními požadavky přijata veškerá vhodná opatření, aby bylo zabráněno fotografování spoutané nebo omezované osobě nebo tomu, aby byla předmětem audiovizuálního záznamu.*⁶⁸⁸ Ač je v ČR přístup k představování osob na veřejnosti jako vinných v důsledku použití donucovacích prostředků problematický, podle mého názoru jde francouzská úprava nad rámec požadavků stanovených v čl. 5 Směrnice a v ČR by neměla být v tomto znění zakotvena. Podobně

⁶⁸⁵ Code civil. Titre Ier. Des droits civils (Articles 7 à 16-14). *Légifrance* [online]. [cit. 2022-06-08]. Dostupné z: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/section_lc/LEGITEXT000006070721/LEGISCTA000006117610/?anchor=LEGIARTI000006419316#LEGIARTI000006419316.

⁶⁸⁶ QUINTARD-MORENAS, *op. cit.*, s. 140.

⁶⁸⁷ RESTA, *op. cit.*, s. 45.

⁶⁸⁸ Code de procédure pénale. Dispositions générales (Articles 801 à 803-8). *Légifrance* [online]. [cit. 2022-06-08]. Dostupné z: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/section_lc/LEGITEXT000006071154/LEGISCTA000006151952?etatTexte=VIGUEUR&etatTexte=VIGUEUR_DIFF&anchor=LEGIARTI000006578404#LEGIARTI000006578404.

jako v rakouském případě jde totiž o preventivní omezení práva na svobodu projevu ve prospěch presumpce nevinny, což je problematické.

Pokud jde o povahu presumpce nevinny jako důkazního pravidla, francouzské právo výjimečně dovoluje přenesení důkazního břemene na obviněného. Je tomu tak v situacích vyžadovaných zákonem a v případech, kdy obviněný tvrdí nějakou okolnost na svou obranu.⁶⁸⁹ Často citovaným příkladem zákonného ustanovení, které klade důkazní břemeno na obviněného v důsledku stanovení právní domněnky, je článek 225-6 francouzského trestního zákoníku. Tento ve znění účinném od 19. 3. 2003 stanoví, že za kuplíře se považuje mimo jiné osoba, která „*není schopna objasnit zdroje svých příjmů odpovídající jejímu životnímu stylu, jestliže žije s osobou, která se obvykle zabývá prostitucí, nebo jestliže je v obvyklých vztazích s jednou nebo více osobami zabývajících se prostitucí*“.⁶⁹⁰ Soulad tohoto ustanovení se zásadou presumpce nevinny připouští i judikatura ESLP.⁶⁹¹ Francouzská právní úprava tedy netrvá na absolutním zákazu přenášení důkazního břemene na obviněného.

⁶⁸⁹ QUINTARD-MORENAS, *op. cit.*, s. 140.

⁶⁹⁰ Code pénal. Section 2. Du proxénétisme et des infractions qui en résultent (Articles 225-5 à 225-12). *Légifrance* [online]. [cit. 2022-06-08]. Dostupné z: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/section_lc/LEGITEXT000006070719/LEGISCTA000006165301?etatTexte=VIGUEUR&etatTexte=VIGUEUR_DIFF&anchor=LEGIARTI000006417855#LEGIARTI000006417855.

⁶⁹¹ Srov. REPÍK, *Evropská úmluva*, s. 184.

3.2. Angloamerický právní systém

Jak již bylo naznačeno, podle některých autorů má zásada presumpce nevinny své historické kořeny v angloamerickém právním systému, což je dáno existencí porotních soudů a potřebou ochrany obviněného před předčasným ovlivněním názoru porotců o jeho vině.⁶⁹² V průběhu staletí bylo chápání presumpce nevinny v Anglii a v kontinentální Evropě podobné. V obou byla presumpce nevinny po značnou část dějin chápána jednak jako důkazní pravidlo a jednak jako ochrana proti potrestání před případným odsouzením.⁶⁹³ Na konci 19. století se však v USA objevovaly názory, že presumpce nevinny má být užívána pouze jako synonymum pro pravidlo, že vina obviněného musí být prokázána mimo rozumnou pochybnost.⁶⁹⁴ Tyto názory byly převážně přijaty a promítnuty do soudní praxe. V souvislosti s presumpcí nevinny se proto angloamerická právní teorie soustředí zejména na potřebnou míru prokázání viny, která je vyjádřena slovy „nad jakoukoliv rozumnou pochybnost“ („*beyond any reasonable doubt*“).

Doktrína *beyond any reasonable doubt* odpovídá kontinentální zásadě *in dubio pro reo*⁶⁹⁵ a znamená, že pro odsouzení obviněného nestačí jen přesvědčení o jeho vině, ale také musejí být vyloučeny rozumné pochybnosti o jeho nevině. Tato míra pravděpodobnosti vyjadřuje potřebu morální jistoty, nikoliv však jistoty absolutní. Odsouzení nebrání každá pochybnost o vině, ale jen pochybnost rozumná. Z hlediska odsouzení není potřebné, aby důkazy vyloučily všechny hypotézy o nevině obviněného, ale pouze hypotézy rozumné.⁶⁹⁶

Komparace aplikace presumpce nevinny v angloamerickém a kontinentálním systému (zejména v zemích vycházejících z tradice sovětského práva) je obtížná ze dvou důvodů. Prvním je fakt, že v kontinentálním systému lze jen těžko hovořit o důkazním břemeni obžaloby. V kontinentálním systému náleží důkazní iniciativa soudu a hovořit o důkazním břemeni na straně soudu je nesmyslné. Druhý důvod je lingvistický, neboť zejména slovanské jazyky nemají přesný výraz slova presumpce, které angličtina převzala z latiny. Tam, kde sovětští právníci chtěli vyjádřit slovo presumpce, užívali namísto toho vyjádření „je považován“. Obviněný nicméně za nevinného

⁶⁹² LIPPKE, R. L. The Prosecutor and the Presumption of Innocence. In: *Criminal Law & Philosophy*, 2014, no. 8, s. 339 an. Cit. dle PUDILOVÁ, *op. cit.*, s. 115.

⁶⁹³ QUINTARD-MORENAS, *op. cit.*, s. 141-148.

⁶⁹⁴ THAYER, *op. cit.*, s. 191.

⁶⁹⁵ HERCZEG, *Média a trestní řízení*, s. 134.

⁶⁹⁶ SEIFF, John. The Presumption of Innocence. *Journal of Criminal Law and Criminology*. 1934, vol. 25, no. 1, s. 54-59.

ve skutečnosti považován není. Presumpce nevinny nepřikazuje nikomu považovat obviněného za nevinného, ale zachovat otevřenou mysl až do doby prokázání jeho viny.⁶⁹⁷

Z těchto důvodů se podle **Bermana** pojetí presumpce nevinny lišilo v angloamerickém a v sovětském právu. Toto pojetí i rozdíly jsou podstatné z našeho pohledu, neboť česká platná právní úprava presumpce nevinny byla přijata pod vlivem sovětského práva. **Sovětské právo** spojovalo presumpci nevinny se skutečnou vírou v nevinu obviněného, s čímž byly spojeny výkladové problémy. Soudce totiž není ve skutečnosti povinen myslet si, že je obžalovaný nevinen. Právě naopak. Před vyslovením odsuzujícího rozsudku musel sovětský soudce dosáhnout vnitřního přesvědčení o vině obviněného. Prokurátor obviněného sice stíhal, ale zároveň byl povinen zachovávat presumpci nevinny. Prokurátor byl povinen prokazovat nejen vinu obžalovaného, ale i jeho nevinu. Důkazní povinnost neměl pouze prokurátor, ale i soud, v jehož případě však nelze hovořit o důkazním břemeni. Soud nebyl pouze třetím nestranným subjektem a zproštění obžalovaného neznamenal prohru žalobce ve sporu. Řízení před soudem probíhalo systematicky na základě připraveného trestního spisu. Sovětské trestní právo však neříkalo nic o tom, kdo nese důkazní břemeno v případě, že se v průběhu řízení před soudem objeví nové skutečnosti, které trestní spis neobsahuje. **V angloamerickém právním systému** je presumpce nevinny právní domněnkou, která je pouze procesním nástrojem, jenž ukládá důkazní břemeno (*burden of proof*) obžalobě. V angličtině má slovo „presumpce“ jiný význam, než jaký mu byl prisuzován v sovětském právu. Nemá nic společného s kognitivním přístupem, se skutečnou vírou v nevinu obviněného. Vyvození viny z důkazů není v angloamerickém systému vázáno na nabytí vnitřního přesvědčení o vině, ale na doktríně „vážení důkazů“. Soudce poměřuje jednotlivé důkazy svědčící pro a proti obžalovanému a prisuzuje jim určitou váhu. To je důsledkem adversární povahy trestního řízení. V angloamerickém trestním řízení nejde o nalezení objektivní pravdy, ale o soutěž dvou stran. Berman dodává, že **kontinentální Evropa** vychází z tradice presumpce nevinny založené Velkou francouzskou revolucí. Presumpce nevinny zakotvená v Deklaraci práv člověka a občana z roku 1789 ale mířila na přípravné řízení. Jejím cílem bylo upravit zacházení s obviněným v předsoudním stádiu řízení. Naproti tomu v angloamerické právní tradici je presumpce nevinny spojována až s řízením před soudem a nemá žádný dopad na vazebně stíhané osoby vyčkávající postavení před soud.⁶⁹⁸

⁶⁹⁷ BERMAN, Harold, QUIGLEY, John. Comment on the Presumption of Innocence under Soviet Law. *UCLA Law Review*. 1968, vol. 15, no. 4, s. 1232-1236.

⁶⁹⁸ BERMAN, *The Presumption of Innocence*, s. 615-623.

Pokud jde o vztah presumpce nevinoty a mediálního zpravodajství, jednotlivé země systému *common law* vnímají tento vztah různě a nelze jej generalizovat pro celý angloamerický právní systém. Například v USA se presumpce nevinoty ve vztahu ke sdělovacím prostředkům prakticky neuplatní, neboť není vnímána jako osobnostní právo. V souladu s komparací, kterou provedl **Resta**, lze aktuální rozdíly v přístupu k zachování presumpce nevinoty v mediálním zpravodajství shrnout následovně. V USA převažuje zájem na svobodném informování prostřednictvím sdělovacích prostředků, ve Velké Británii zájem na ochraně spravedlnosti trestního procesu a v kontinentální Evropě je upřednostněn preventivní přístup k ochraně presumpce nevinoty jako součásti práva na ochranu osobnosti.⁶⁹⁹

Z konkrétních zemí s angloamerickým právním systémem jsem si ke komparaci vybral v první řadě USA, které jsou z hlediska počtu občanů jejich nejvýznamnějším zástupcem. Velká Británie je zemí s angloamerickým právním systémem, která však zároveň podléhá výkladu práv zakotvených v EÚLP ze strany ESLP, čímž je chápání presumpce nevinoty ve Velké Británii bližší našim podmínkám. Právní úprava v Kanadě poskytuje možnost srovnání z hlediska podmínek omezení základních práv, které jsou stanoveny v Kanadské chartě práv a svobod z roku 1982.

3.2.1. USA

Na federální úrovni USA není presumpce nevinoty výslovně zakotvena, dovozuje se ale z pátého, šestého a čtrnáctého dodatku ústavy.⁷⁰⁰ Výslovné zakotvení nalezneme v trestněprocesních kodexech některých amerických států.⁷⁰¹ Pro americkou právní teorii je charakteristické, že spojuje presumpci nevinoty výhradně s řízením před soudem. V předsoudním stádiu řízení presumpce nevinoty aplikována není. Z toho důvodu například není zásadou presumpce nevinoty ovládáno rozhodování o uložení vazby.⁷⁰² Tyto úvahy přejala i soudní praxe rozhodnutím Nejvyššího soudu USA ve věci **Bell v. Wolfish**. Stěžovatel tvrdil, že jemu uložená vazba nebyla nezbytná a že bylo porušeno jeho právo na presumpci nevinoty. Soud nalezl, že presumpce nevinoty

⁶⁹⁹ RESTA, *op. cit.*, s. 32-66.

⁷⁰⁰ KOS, *op. cit.*, s. 32.

⁷⁰¹ SEIFF, *op. cit.*, s. 53.

⁷⁰² Srov. MITCHELL, *op. cit.*, s. 1231.

nenachází žádné uplatnění v předsoudním stadiu řízení.⁷⁰³ Přesto kritici podmínek propuštění z vazby na kauci (*bail*) užívají presumpci nevinny jako argument pro své závěry.⁷⁰⁴

V americké právní teorii byla presumpce nevinny po dlouhou dobu vnímána jako **důkaz nevinny**. Tato doktrína vyplývala z rozhodnutí ve věci **Coffin v. United States** z roku 1895, ve kterém Nejvyšší soud USA rozhodl, že soudce porušil právo obviněného na presumpci nevinny tím, že ji neuvedl spolu s výčtem důkazů při poučení poroty.⁷⁰⁵ Doktrína byla kritizována z toho důvodu, že presumpce nevinny není důkazem, který by bylo možné vážit a porovnávat s ostatními důkazy, ale právním pravidlem, závěrem vyplývajícím z práva a předepsaným postojem zákona k obviněnému.⁷⁰⁶ I když podle dalších teoretiků presumpce nevinny sice není důkazem, ale institutem, který důkazy nahrazuje, brzy byla tato doktrína opuštěna.⁷⁰⁷ V některých státech však přetrvávala déle než v jiných. Ještě nejpozději ve 20. letech minulého století se hovořilo o Nebrasce jako o „jednom z mála států, které považují presumpci nevinny za důkaz ve prospěch obviněného“.⁷⁰⁸ Tato doktrína ve státě Nebraska původně vycházela z rozhodnutí Nebraského nejvyššího soudu v případě **Garrison v. People** z roku 1877 (které téměř o dvě desetiletí předcházelo rozhodnutí ve věci **Coffin v. United States**), podle něhož „při nedostatku důkazů o opaku zákon hledí na každého jako na nevinného. Tato právní presumpce nevinny je důkazem ve prospěch obviněného, na nějž má obviněný nárok.“⁷⁰⁹ Později byla tato doktrína použita mimo jiné v procesu **Griess v. State** v roce 1929, ve kterém byla porota soudem instruována, aby nazírala na presumpci nevinny jako na důkaz ve prospěch obviněného.⁷¹⁰ Tato instrukce i doktrína se staly předmětem kritiky, podle níž presumpce nevinny není důkazem, ale jen důkazním pravidlem, které

⁷⁰³ Bell v. Wolfish, 441 U.S. 520 (1979). *Justia US Supreme Court Center* [online]. [cit. 2022-06-09]. Dostupné z: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/441/520/>.

⁷⁰⁴ QUINTARD-MORENAS, *op. cit.*, s. 144.

⁷⁰⁵ Coffin v. United States, 15 S. Ct. 394 (1895). *Caselaw Access Project* [online]. [cit. 2022-05-29]. Dostupné z: <https://cite.case.law/us/156/432/>.

⁷⁰⁶ THAYER, *op. cit.*, s. 212.

⁷⁰⁷ PECK, *op. cit.*, s. 344.

⁷⁰⁸ Crimes. Evidence. The Presumption of Innocence as Evidence in Favor of the Accused. *Michigan Law Review*. 1929, vol. 27, no. 7, s. 813–814.

⁷⁰⁹ Garrison v. People, 6 Neb. 274 (1877). *Caselaw Access Project* [online]. [cit. 2021-09-15]. Dostupné z: <https://cite.case.law/neb/6/274/>.

⁷¹⁰ Griess v. State, 117 Neb. 719 (1929). *Caselaw Access Project* [online]. [cit. 2021-09-15]. Dostupné z: <https://cite.case.law/neb/117/719/>.

klade důkazní břemeno ohledně viny obviněného na stát.⁷¹¹ Na základě této kritiky byla zřejmě tato doktrína i v Nebrasce překonána. V rozhodnutí **Griess v. State** z roku 1931 už Nebraský nejvyšší soud pojem důkaz a pojem presumpce nevinny odděluje, neboť uvádí, že instrukcí soudu „nebyl z posuzování porotou vyňat žádný důkaz nebo presumpce nevinny, na kterou má obviněný nárok“.⁷¹² V soudobé odborné literatuře se zmínky o této zvláštnosti právního řádu státu Nebraska již nevyskytují. Ani žádná rozhodnutí Nebraského nejvyššího soudu vydaná po roce 1931 na shora uvedená rozhodnutí nenavazují (pokud jde o popsanou doktrínu). Tzv. na papíře se tato doktrína udržela v platnosti zřejmě nejdéle ve státě Kalifornie. Poslední zmínky o její aplikaci v kalifornské soudní praxi pocházejí z podobné doby, jako v případě státu Nebraska. Až v roce 1967 bylo ale zákonem výslovně stanoveno, že presumpce nevinny není důkazem.⁷¹³

Dnes je v americké doktríně přijímán názor, že presumpce nevinny je **důkazním pravidlem**, které dovoluje obviněnému mlčet a klade důkazní břemeno na stát.⁷¹⁴ Nejstarší výslovná zmínka o presumpci nevinny jako o důkazním pravidle pochází už z roku 1657 z americké kolonie Massachusetts Bay.⁷¹⁵

Quintard-Morenas připomíná, že presumpce nevinny má dva aspekty. Prvním je její povaha pravidla dokazování, druhým je ochrana obviněného před potrestáním. Druhý z těchto aspektů v současnosti americká právní nauka odmítá a chápe presumpci nevinny pouze jako normu ukládající obžalobě důkazní břemeno.⁷¹⁶ To je dáno zejména odlišným přístupem USA k vážení práva na svobodu projevu a práva na ochranu osobnosti.

Rovnováha mezi právem na svobodu projevu a právem na ochranu osobnosti je v USA posunuta. Podle **Harta** jsou v USA chráněny i takové projevy, které by v Evropě byly zakázány jako extremistické. Důvodem je americká filosofie, podle níž nejlepším testem pravdy je její schopnost obstát v soutěži na „trhu myšlenek“, přičemž i mylným stanoviskům je přisuzován jistý význam, a proto i taková stanoviska musejí být chráněna. Do osobnostních práv je tak v USA možné zasáhnout jen v případě, když na straně jednajícího lze shledat zlý úmysl a vědomost

⁷¹¹ Crimes. Evidence. The Presumption of Innocence as Evidence in Favor of the Accused. *Michigan Law Review*. 1929, vol. 27, no. 7, s. 813–814.

⁷¹² Griess v. State, 121 Neb. 467 (1931). *Caselaw Access Project* [online]. [cit. 2021-09-15]. Dostupné z: <https://cite.case.law/neb/121/467/>.

⁷¹³ BERMAN, QUIGLEY, *Comment on the Presumption of Innocence*, s. 1236.

⁷¹⁴ MITCHELL, *op. cit.*, s. 1231.

⁷¹⁵ QUINTARD-MORENAS, *op. cit.*, s. 131.

⁷¹⁶ Tamtéž, s. 108-109.

o nepravdivosti příslušného výroku. Rozlišování mezi sférami soukromého a veřejného života v případě veřejných činitelů je navíc americkým soudům upřeno s ohledem na zachování rovnováhy soudní moci na straně jedné a moci výkonné a zákonodárné na straně druhé, přičemž toto rozlišování je ponecháno zcela v rukou novinářů, čímž se v praxi soukromý život politiků stává věcí veřejnou. Těžištěm amerického přístupu k této problematice je svobodná společnost, v níž individuální hodnoty, jako je soukromí, musí v oblasti veřejného života ustoupit. Naopak evropský přístup je charakteristický důrazem na lidskou důstojnost člověka, který se svobodně individuálně rozvíjí ve společnosti a jeho svoboda projevu je jen součástí širší kategorie osobnostních práv, a proto je zásadně rovnocenná s dalšími aspekty těchto práv a nemůže před nimi mít automatickou přednost. Vzájemný vztah těchto hodnot je třeba vážit testem proporcionality. V zásadě je chráněna osobnost a soukromí všech, včetně politiků i pachatelů trestných činů. Míra ochrany soukromí, či z opačného pohledu hranice svobody projevu, je však různá a odvíjí se od legitimity veřejného zájmu, pro nějž může svoboda projevu převážet nad právem na soukromí.⁷¹⁷

V současné době je v USA jen těžko rozeznatelný rozdíl mezi osobou obviněnou a odsouzenou, což je patrné zejména z obsahu mediálního zpravodajství. **Resta** to přikládá tomu, že zatímco v Evropě převažuje zájem na informacích o trestním stíhání jen u veřejně činných osob, v USA se dovozuje veřejný zájem na těchto informacích u všech osob, včetně řadových občanů.⁷¹⁸

3.2.2. Velká Británie

Velká Británie je přístupem k presumpci nevinny našemu právu bližší než USA, neboť je smluvní stranou EÚLP a je podřízena judikatuře ESLP. Ve Velké Británii (pomineme-li dnešní Skotsko, jehož právní systém je smíšený z prvků angloamerického i kontinentálního práva) je presumpce nevinny vnímána téměř výhradně jako důkazní pravidlo ukládající důkazní břemeno obžalobě v řízení před soudem, s povinností prokázat vinu nade vsí rozumnou pochybnost. V Anglii v 18. a 19. století byly předmětem diskusí o presumpci nevinny i novinové články porušující právo být považován za nevinného dosud neodsouzených osob v předsoudním stádiu řízení, stejně jako nevyhovující zacházení s obviněnými ve vazbě. Jako důkazní pravidlo byla presumpce nevinny hojně užívána obžalovanými a jejich obhájci již v průběhu 17. století coby připomínka porotě, že k odsouzení může dojít jen na podkladě dostatečných důkazů. Ve Skotsku

⁷¹⁷ HART, Jan. Svoboda projevu v USA a v Evropě. *Právní rozhledy*. 2002, č. 1, s. 28-32.

⁷¹⁸ RESTA, *op. cit.*, s. 45.

bylo na základě ní již od začátku 18. století dovozováno, že obviněný není povinen dokazovat svou nevinu. Totéž platí i pro pozdější období v Anglii, nicméně tamní legislativa výjimečně vyžadovala důkaz nevinu po obviněném, a to zejména v případech, kdy bylo pro obžalobu složité prokázat vinu. V průběhu 20. století bylo i v Anglii pojetí presumpce nevinu zúženo na pouhé důkazní pravidlo.⁷¹⁹

Až do roku 1998 nebyla v anglickém právu zásada presumpce nevinu výslovně zakotvena. Přijetím zákona *Human Rights Act* v roce 1998 došlo k inkorporaci EÚLP do anglického právního řádu. Právům v ní zaručeným byl přiznán kvaziústavní status. Podle tohoto zákona jsou soudy při své činnosti povinny interpretovat legislativu způsobem souladným s EÚLP.⁷²⁰

V anglické právní doktríně se uplatňují dva typy důkazního břemene (*burden of proof*). Prvním typem je tzv. *persuasive burden* a druhým tzv. *evidential burden*. K naplnění požadavků *persuasive burden* je třeba pomocí důkazů přesvědčit osoby rozhodující o vině o pravdivosti tvrzení. *Evidential burden* je naplněno, pokud dojde k předložení dostatečných důkazů pro to, aby se soud tvrzením vůbec zabýval. Oba typy důkazního břemene mohou být za určitých podmínek uloženy obviněnému. Pokud je obviněnému uloženo *persuasive burden*, nese riziko, že se mu nepodaří přesvědčit soud o pravdivosti svých tvrzení a bude odsouzen i v případě, že jeho vina není jistá. Proto *persuasive burden* spočívá zásadně na obžalobě. To neplatí v případě vznesení námitky nepřičetnosti a v případě výjimek stanovených zákonem. *Evidential burden* naopak není spojeno s rizikem odsouzení, pokud se obviněnému nepodaří prokázat určité skutečnosti v určité míře. Jde o předložení dostatečného důkazu k tomu, aby se určitá otázka stala předmětem posouzení, nikoliv k prokázání určitých tvrzení. Dostatečnost důkazu se posuzuje dle toho, zda je takový důkaz vůbec schopen prokázat určitou skutečnost v rovině vyvážených pravděpodobností (*on the balance of probabilities*). Existence *evidential burden* je dána anglickým systémem porotního soudnictví, v němž soud instruuje porotu v tom směru, kterými otázkami se má zabývat a kterými nikoliv. Uložení *evidential burden* obviněnému zpravidla nepředstavuje porušení presumpce nevinu, neboť obžaloba je povinna nejprve prokázat naplnění všech ostatních znaků skutkové podstaty trestného činu. Skutečnosti kryté *evidential burden* obviněný tvrdí až na svou obranu, jestliže se případ *prima facie* vyvíjí v jeho neprospěch. Důkazní standard se v případě obviněného a v případě obžaloby liší. Nese-li obviněný *persuasive burden*, musí svá tvrzení prokázat v rovině vyvážené pravděpodobnosti (*on the balance of probabilities*). Jeho

⁷¹⁹ QUINTARD-MORENAS, *op. cit.*, s. 128-132, 143.

⁷²⁰ GRAY, *op. cit.*, s. 590.

tvrzení tak musí být alespoň stejně pravděpodobné jako tvrzení protistrany. Nese-li obžaloba *persuasive burden*, musí svá tvrzení prokázat v míře nad jakékoliv rozumné pochybnosti (*beyond reasonable doubt*).⁷²¹

Přijetím *Human Rights Act* v roce 1998 došlo ke změnám v ukládání důkazního břemene obviněnému, neboť zákonná ustanovení je třeba vykládat souladně s EÚLP. Britská judikatura se ustálila na tom, že ustanovení, která dříve obviněnému ukládala *persuasive burden*, jsou nyní vykládána tak, že jde pouze o uložení *evidential burden*, které je souladné s čl. 6 odst. 2 EÚLP. Zároveň však nebylo ukládání *persuasive burden* obviněnému odmítnuto zcela. Přenesení tohoto důkazního břemene na obviněného je možné v případech, kdy je to přiměřené vzhledem k legitimnímu cíli.⁷²²

3.2.3. Kanada

Kanadské právo je pro porovnání s českým právem zajímavé s ohledem na přístup k možnostem omezení práva na presumpci nevinu. Zásada presumpce nevinu byla dříve zakotvena v čl. 2 písm. f) Kanadské listiny práv z roku 1960, která měla povahu federálního, nikoliv však ústavního zákona, podle něhož „žádný kanadský zákon nesmí být vykládán ani aplikován tak, aby [...] zbavil osobu obviněnou z trestného činu práva být pokládána za nevinnou, dokud se její vina neprokáže zákonným způsobem při spravedlivém a veřejném stání před nezávislým a nestranným soudem, [...] bez spravedlivého důvodu“.⁷²³ Toto ustanovení necílilo jen na zakotvení presumpce nevinu jako takové, ale vyjadřovalo se přímo též k možnosti jejího omezení ze spravedlivých důvodů.

V současné době je zásada presumpce nevinu zakotvena v čl. 11 písm. d) Kanadské charty práv a svobod z roku 1982, která má povahu ústavního zákona: „Každá osoba obviněná z trestného činu má právo na to, aby [...] byla považována za nevinnou, dokud se její vina neprokáže zákonným způsobem při spravedlivém a veřejném stání před nezávislým a nestranným soudem“.⁷²⁴ Z hlediska možnosti omezení práva na presumpci nevinu je nutné vykládat toto ustanovení

⁷²¹ STUMER, *op. cit.*, s. 8-22.

⁷²² Tamtéž, s. 22-26.

⁷²³ Canadian Bill of Rights. *Government of Canada* [online]. [cit. 2022-06-09]. Dostupné z: <https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/c-12.3/page-1.html>.

⁷²⁴ Canadian Charter of Rights and Freedoms. *Government of Canada* [online]. [cit. 2022-06-09]. Dostupné z: <https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/Const/page-12.html>.

ve světle čl. 1 Kanadské charty práv a svobod, který zní: „*Kanadská charta práv a svobod zaručuje práva a svobody v ní stanovené pouze v takových rozumných mezích stanovených zákonem, které lze prokazatelně ospravedlnit ve svobodné a demokratické společnosti.*“⁷²⁵

Omezení základních práv a svobod zaručených chartou je tedy možné v rozumných mezích (*reasonable limits*). Omezení je možné stanovit jen zákonem za užití prostředků, které jsou přiměřené a prokazatelně odůvodněné, sledující legitimní cíl umožňující převážit nad garantovanými právy a svobodami.⁷²⁶ Podobnost s čl. 4 české Listiny základních práv a svobod je zřejmá. Smysl těchto ustanovení je shodný, i když jsou v nich patrné formulační rozdíly.

Kanada se od ostatních států systému *common law* odlišuje tím, že presumpci nevinny nepojímá jako pouhé důkazní pravidlo. Nejvyšší kanadský soud judikoval, že presumpce nevinny je důležitým principem, který chrání důstojnost obviněného.⁷²⁷ Přesto se významná část judikatury o omezení presumpce nevinny soustředí na otázku výjimky z pravidla, že důkazní břemeno tíží obžalobu.

V případě **R. v. Oakes** stěžovatel namítal protiústavnost zákonného ustanovení presumujícího, že osoba držící drogu je jejím distributorem.⁷²⁸ Nejvyšší kanadský soud shledal, že toto ustanovení je protiústavní. Zjištění, že osoba drží malé množství drogy nemůže odůvodnit závěr, že je určena k distribuci. Takové zákonné omezení práva na presumpci nevinny nesplnilo podmínku omezení v rozumných mezích a nemohlo být ani prokazatelně ospravedlněno ve svobodné a demokratické společnosti podle čl. 1 Kanadské charty práv a svobod.⁷²⁹

Ve věci **R. v. Whyte** naopak Nejvyšší kanadský soud obdobnou zákonnou presumpci protiústavní neshledal.⁷³⁰ V tomto případě šlo o ustanovení presumující, že osoba sedící na sedadle řidiče v motorovém vozidle, toto vozidlo ovládá (má nad ním kontrolu), pokud neprokáže, že nevstoupila do vozidla za účelem jeho řízení. V případě, že osoba byla pod vlivem alkoholu, mohla být v důsledku tohoto ustanovení potrestána pro spáchání trestného činu ovládnutí

⁷²⁵ Canadian Charter of Rights and Freedoms. *Government of Canada* [online]. [cit. 2022-06-09]. Dostupné z: <https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/Const/page-12.html>.

⁷²⁶ GRAY, *op. cit.*, s. 569-615.

⁷²⁷ QUINTARD-MORENAS, *op. cit.*, s. 149.

⁷²⁸ R. v. Oakes. *Supreme Court of Canada* [online]. [cit. 2022-06-09]. Dostupné z: <https://scc-csc.lexum.com/scc-csc/scc-csc/en/item/117/index.do>.

⁷²⁹ GRAY, *op. cit.*, s. 574.

⁷³⁰ R. v. Whyte. *Supreme Court of Canada* [online]. [cit. 2022-06-09]. Dostupné z: <https://scc-csc.lexum.com/scc-csc/scc-csc/en/item/352/index.do?q=whyte+v.+the+queen>.

motorového vozidla pod vlivem alkoholu. Analýzou čl. 1 Kanadské charty práv a svobod soud dospěl k závěru, že omezení páčání trestné činnosti spočívající v ovládní vozidla pod vlivem alkoholu je legitimním cílem. Zákonem stanovená presumpce byla rozumným a prokazatelně ospravedlnitelným prostředkem k dosažení tohoto cíle, neboť lze mít racionálně za to, že osoba sedící na místě řidiče má nad vozidlem kontrolu. V takovém případě nepanuje o vině obviněného rozumná pochybnost.⁷³¹ I když přenesení důkazního břemene na obviněného v důsledku stanovené právní domněnky, byť ve formě *evidential burden*, je porušením presumpce nevinu, může být odůvodněné z hlediska čl. 1 Kanadské charty práv a svobod.⁷³²

Také v případě **R. v. Downey** se soud zabýval stanovenou právní domněnkou, podle které osoba, jež pobývá ve společnosti prostitutek, žije z příjmů z prostituce a může tak být odsouzena pro trestný čin žití z výnosů z prostituce.⁷³³ Stěžovatel namítal, že předmětné ustanovení vede k odsouzení i přes důvodné pochybnosti o vině obžalovaného. Nejvyšší kanadský soud neshledal protiústavnost tohoto ustanovení. Dovedil, že předmětné ustanovení klade na obviněného důkazní břemeno jen v podobě tzv. *evidential burden*, kdy obviněný není povinen prokázat svou nevinu nade vší pochybnost. Postačí, aby domněnku vyvrátil vznesením rozumných pochybností.⁷³⁴ Je třeba si všimnout podobnosti tohoto ustanovení a čl. 225-6 francouzského trestního zákoníku, o němž jsem psal výše. Uvedená judikatura Nejvyššího kanadského soudu tak může sloužit jako inspirace při posuzování souladu obdobných právních domněnek s presumpcí nevinu evropskými soudy.

Lze shrnout, že kanadská judikatura nedovoluje odsouzení obviněného na základě právních domněnek, pokud o vině obviněného panují rozumné pochybnosti.

⁷³¹ GRAY, *op. cit.*, s. 574-575.

⁷³² Section 11(d). Presumption of innocence. *Government of Canada* [online]. [cit. 2022-06-09]. Dostupné z: <https://www.justice.gc.ca/eng/csj-sjc/rfc-dlc/ccrf-ccdl/check/art11d.html>.

⁷³³ R. v. Downey. *Supreme Court of Canada* [online]. [cit. 2022-06-09]. Dostupné z: <https://scc-csc.lexum.com/scc-csc/scc-csc/en/item/879/index.do?q=downey>.

⁷³⁴ GRAY, *op. cit.*, s. 575-576.

Závěr

Tato práce měla za cíl zodpovědět tři výzkumné otázky, a to **(1)** jaké jsou legální možnosti omezení presumpce nevinny, **(2)** co činí faktické překážky jejího důsledného naplnění a **(3)** zda je chápána stejně v kontinentálním i v angloamerickém právním systému. Těmito konkrétními otázkami jsem se zabýval ve zvláštní a komparativní části diplomové práce. **(4)** Nad rámec výzkumných otázek jsem v průběhu zpracování obecné části práce dospěl k závěrům týkajícím se vhodnosti různých způsobů výslovné formulace presumpce nevinny v právních předpisech. Považuji za vhodné tyto závěry prezentovat, neboť jsou aktuální z hlediska připravované rekodifikace trestního práva procesního.

K učinění závěrů této práce mi napomohly mimo jiné následující poznatky. Za první, presumpce nevinny má dvojí povahu. Je jednak základní zásadou trestního řízení, ale také základním lidským právem, a to jako součást dvou různých základních práv – práva na spravedlivý proces a práva na ochranu osobnosti. Za druhé, presumpce nevinny má specifickou a retroaktivní povahu. Vztahuje se tedy ke konkrétnímu skutku spáchanému v minulosti. Nepožaduje, aby každá osoba byla považována předem za nevinnou ze všech potenciálních trestných činů, kterých by se v budoucnu mohla dopustit.⁷³⁵ Za třetí, presumpce nevinny je presumpcí formální, nikoliv faktické nevinny,⁷³⁶ přičemž je třeba rozlišovat pojmy vina a spáchání trestného činu.⁷³⁷

(1) V první řadě jsem se tedy zabýval otázkou, zda má presumpce nevinny absolutní povahu, nebo zda je možné ji určitými způsoby omezit. V tomto ohledu má značný význam skutečnost, že jde o základní lidské právo zakotvené především v EÚLP a v Listině. Zejména na základě rozboru judikatury ESLP a Ústavního soudu a názorů z odborné diskuse jsem našel, že presumpci nevinny lze (co do jejích komponentů, které nemají absolutní povahu) dle současné právní úpravy za splnění určitých podmínek zákonným způsobem omezit jednak přenesením důkazního břemene na obviněného, dále v důsledku právní úpravy řízení o mimořádných opravných prostředcích podaných jen ve prospěch zemřelého odsouzeného a rovněž v důsledku institutu dohody o vině a trestu. Naopak v případě institutu vazby jsem dospěl k závěru, že uvalení vazby není omezením presumpce nevinny, kdy při splnění zákonných podmínek je vazba s presumpcí nevinny v souladu. K porušení presumpce nevinny však často dochází při rozhodování o uvalení či prodloužení vazby.

⁷³⁵ DUFF, *Who Must Presume Whom*, s. 181; KNIGGE, *op. cit.*, s. 230.

⁷³⁶ STUCKENBERG, *Who is Presumed Innocent*, s. 304.

⁷³⁷ VOJTUŠ, *Spáchanie trestného činu*, s. 756.

Uvedená omezení presumpce nevinny jsem podrobil kritice. Pokud jde o možnost přenesení důkazního břemene na obviněného, našel jsem, že ESLP jej za určitých podmínek připouští, pokud je učiněno v rozumných mezích. Při tom nesmí být porušeno právo obviněného na obhajobu, orgány činné v trestním řízení musejí nejprve bez důvodných pochybností prokázat naplnění základních znaků skutkové podstaty trestného činu (případ se tedy musí *prima facie* vyvíjet v neprospěch obviněného) a důkazní břemeno může být obviněnému uloženo jen ohledně skutečností, ke kterým rozumně může předložit důkazy. Ve vztahu k povaze § 8 odst. 5 TOPO se však domnívám, že nebyl přijat za účelem přenesení důkazního břemene na obviněnou právnickou osobu, ale za účelem umožnění její obrany. Jeho smyslem není obrácení důkazního břemene, přičemž na tom se aktuálně ustálila judikatura soudů i praxe státních zastupitelství. Kdyby tomu tak mělo být, musel by to zákon stanovit výslovně. K vyloučení pochybností by *de lege ferenda* bylo vhodné upravit znění tohoto ustanovení tak, aby výslovně vyjadřovalo, že poskytuje obviněné právnické osobě možnost k její obraně v případě, kdy se případ vyvíjí v její neprospěch, tj. kdy orgány činné v trestním řízení již prokázaly naplnění všech základních znaků skutkové podstaty trestného činu a podmínek jeho přičtení právnické osobě. V zájmu právnické osoby by pak bylo vnést do věci za pomoci důkazů pochybnosti, aby mohlo dojít k uplatnění zásady *in dubio pro reo*. Podobný přístup je vlastní angloamerické soudní praxi. Za vhodnou úpravu znění tohoto ustanovení považuji změnu inspirovanou názory Šámala, tj. za použití slov „právnické osobě nelze přičítat jednání“ namísto „právnická osoba se odpovědnosti zproští“.⁷³⁸

Pokud jde o řízení o mimořádných opravných prostředcích podaných ve prospěch zemřelého odsouzeného, domnívám se, že jeho úprava koliduje s presumpcí nevinny v tom smyslu, že zakazuje zastavit trestní stíhání z důvodu úmrtí obviněného ve fázi po zrušení původního odsuzujícího rozsudku. Účelem tohoto postupu má být možnost dobrat se nového zprošťujícího rozsudku a rehabilitace zemřelého odsouzeného. Podle mého názoru je však obviněný rehabilitován již zrušením odsuzujícího rozsudku, protože je na základě presumpce nevinny opět považován za plně nevinného. Vyčkávat zprošťujícího rozsudku za účelem jeho rehabilitace proto není třeba. *De lege ferenda* by bylo vhodné změnit ustanovení § 265p odst. 3, § 275 odst. 1, § 289 písm. c) a § 314i písm. c) tr. řádu tak, jak ve zvláštní části této práce konkrétně navrhuji, tj. aby se zákaz zastavení trestního stíhání pro smrt obviněného uplatnil pouze do okamžiku zrušení pravomocného odsuzujícího rozsudku co do výroku o vině. Totéž platí i pro připravovanou úpravu trestního procesu, konkrétně v § q5, § q7 odst. 2, § r8 odst. 3, § r23 písm. b) a § f23 písm. c) připravovaného nového trestního řádu. Tato ustanovení by proto bylo vhodné před přijetím

⁷³⁸ ŠÁMAL, *K trestní odpovědnosti právnických osob*, s. 251-253.

nového zákona upravit ve smyslu shora uvedeném. Pokud by osoby blízké obviněnému měly přece jen zájem na tom, aby byla věc znovu projednána, měla by jim taková možnost být dána úpravou § 11 tr. řádu (§ 11d připravovaného nového trestního řádu).

Pokud jde o institut dohody o vině a trestu, dovedl jsem, že ten je přípustným omezením presumpce nevinu. Jejím sjednáním se obviněný vědomě a dobrovolně vzdává některých svých práv, vč. práva na presumpci nevinu a projednání věci před nezávislým a nestranným soudem, což judikatura Ústavního soudu i ESLP připouští. Problémy mohou nastat v případě odstoupení od již sjednané dohody, kdy ve vědomí orgánů činných v trestním řízení fakticky zůstává informace o tom, že obviněný uznal svou vinu, dále v případě nedobrovolného sjednání dohody a zejména v případě plurality obviněných, kdy jen u některých z nich je dohoda sjednána (a schválena) a kdy o vině obviněného, jenž dohodu nesjednal, následně rozhoduje tentýž soud, který dohody sjednané s jeho spoluobviněnými schválil.

Poslední zmíněná situace byla předmětem rozsudku ESLP ve věci Mucha proti Slovensku.⁷³⁹ V podobných případech má totiž soud v důsledku tzv. konfirmačního zkreslení důvod rozhodnout v souladu s původními rozsudky schvalujícími sjednané dohody a může vzniknout pochybnost o jeho nestrannosti. Z judikatury ESLP a Soudního dvora EU vyplývá, že při sjednávání a schvalování dohody o vině a trestu musejí být informace o trestné činnosti osoby, které se dohoda netýká, uvedeny pouze v rozsahu nezbytném pro právní kvalifikaci skutku, jenž je předmětem dohody, a musí být jasně uvedeno, že vina této osoby dosud nebyla prokázána a bude předmětem samostatného posouzení.⁷⁴⁰ Lze doporučit, aby taková osoba byla v dohodě identifikována jen pomocí iniciál svého jména a příjmení. Vzhledem k tomu, že podle platné české právní úpravy nemůže soud do textu dohody zasahovat, *de lege ferenda* by měla být výslovně zakotvena možnost soudu dohodu neschválit, pokud by výše uvedeným kritériím odporovala a po vzoru Slovenska by též měla být výslovně zakotvena povinnost státního zástupce a soudu dbát o to, aby právo na presumpci nevinu jiné osoby nebylo v důsledku sjednané dohody porušeno.⁷⁴¹ Z hlediska možností omezení presumpce nevinu pak z rozsudku ESLP ve věci Mucha proti Slovensku vyplývá, že co do zákazu označovat podezřelou osobu za vinnou před tím, než bude její vina prokázána zákonným způsobem, uloženého orgánům veřejné moci, je presumpce

⁷³⁹ Rozsudek ESLP ze dne 25. 11. 2021 ve věci Mucha proti Slovensku ke stížnosti č. 63703/19.

⁷⁴⁰ Rozsudek Soudního dvora EU, sp. zn. C-377/18, Spetsializirana prokuratura proti AH a další, ze dne 5. 9. 2019.

⁷⁴¹ Srov. § 232 odst. 8 písm. b) a § 238 odst. 3 slovenského zákona č. 301/2005 Z. z., trestný poriadok.

neviny absolutní a nelze ji omezit.⁷⁴² Stejně tak nelze omezit právo domáhat se vyloučení soudce pro pochybnost o jeho nestrannosti zdůvodněnou porušením presumpce neviny při schvalování dohody sjednané s dalšími spoluobviněnými. Toto právo je totiž jedním z možných prostředků nápravy porušení presumpce neviny vyžadovaných Směrnicí.⁷⁴³ Takové omezení, které umožňuje například platná slovenská právní úprava,⁷⁴⁴ je v rozporu s právem EU i s judikaturou ESLP.

(2) Dále jsem se zabýval otázkou faktických překážek naplňování presumpce neviny. Tyto překážky jsem našel v činnosti některých osob, které se účastní trestního řízení, i osob stojících vně něj. Významnou překážku naplňování presumpce neviny podle mého názoru činí představování obviněného na veřejnosti jako vinného v důsledku užití nonverbálních prostředků, jako jsou donucovací prostředky a oblékání obviněného do vězeňského oblečení při jeho účasti na soudním řízení, zejména v kombinaci s mediální publicitou. Samotná činnost médií (i bez souvislosti s představováním obviněného jako vinného v důsledku jeho vyobrazení ve vězeňském oděvu) také může být překážkou naplňování presumpce neviny. Překážku presumpce neviny jsem sice nenalezl v problematice samotného subjektivního přesvědčení orgánů činných v trestním řízení, ale na toto subjektivní přesvědčení může mít nevhodný dopad skutečnost, že soud je před rozhodováním o vině obviněného seznámen s jeho trestní minulostí, i když ta s jeho vinou nemusí vůbec souviset.

Účast obviněného na soudním řízení ve vězeňském oděvu považuji za nepřijatelnou. K tomu však často dochází zejména v případě osob, které již dříve byly odsouzeny pro jinou trestnou činnost a vykonávají trest odnětí svobody. *De lege ferenda* by proto bylo vhodné v zákoně zakotvit, že k účasti na řízení před soudem, které se týká jiného trestného činu, než pro který byl obviněný již odsouzen, musí být i odsouzenému vždy vydán jeho vlastní oděv, případně mu musí být vhodný oděv zapůjčen. Ze stejných důvodů navrhuji, aby se tato pravidla vztahovala i na účast obviněného na řízení před soudem prostřednictvím videokonferenčního zařízení z věznice.

⁷⁴² Skutečnost, že ESLP požaduje, aby předčasné prohlášení o vině obviněného bylo zkoumáno v kontextu, v němž bylo učiněno, podle mého názoru neznamená omezení tohoto práva. Znamená nutnost zkoumat, zda z daného prohlášení bylo možné dovodit informaci o vině obviněného. Problém rozsudku ESLP ve věci Mucha proti Slovensku spatřuji v tom, že kontext, v jakém bylo učiněno konstatování viny stěžovatele učiněné v rozsudcích schvalujících dohody sjednané s jeho spoluobviněnými, mohl být zkoumán až na základě rozsudku, jímž byl odsouzen stěžovatel, tj. následně. Přitom je třeba nalézt způsob, jak porušení presumpce neviny zabránit preventivně.

⁷⁴³ Srov. čl. 4 odst. 2 a čl. 10 odst. 1 Směrnice.

⁷⁴⁴ § 31 odst. 3 slovenského zákona č. 301/2005 Z. z., trestný poriadok.

Dále jsem se zaměřil na případy, kdy činnost médií sama o sobě může být překážkou naplňování presumpce nevinny. Zejména tomu tak bude v případě zveřejnění totožnosti obviněného spolu s jeho popisem jako pachatele či viníka. Domnívám se však, že regulace činnosti novinářů je problematická z hlediska omezování svobody projevu a práva na informace. Přikláním se k názoru, že autoregulace a soustavné apelování je způsobem vhodnějším. Možným prostředkem k tomuto účelu se *de lege ferenda* jeví výslovné zakotvení presumpce nevinny v demonstrativním výčtu osobnostních práv v § 81 odst. 2 zákona č. 89/2012 Sb., občanském zákoníku, po vzoru Francie. Šlo by o jakousi měkkou formu regulace, která na jednu stranu nestanoví žádný výslovný zákaz, ale slouží jako připomínka nutnosti respektu k tomuto právu.

Upozornil jsem dále i na to, že rozdíl mezi vyjadřovacími prostředky užívanými orgány veřejné moci a novináři se v poslední době stírá zejména v důsledku způsobu informování veřejnosti ze strany orgánů veřejné moci na sociálních sítích, který je v rozporu s presumpcí nevinny, a to především ze strany Policie ČR, jejíž útvary jsou dle zákona orgány činnými v trestním řízení. Nejedná se však o problém regulace, když § 8a tr. řádu výslovně stanoví orgánům činným v trestním řízení povinnost respektovat presumpci nevinny při informování veřejnosti a když povinnost respektovat presumpci nevinny platí pro všechny orgány veřejné moci. Je třeba na orgány veřejné moci, zejména na orgány činné v trestním řízení, soustavně a důsledně apelovat, aby presumpci nevinny při svém vyjadřování respektovaly.

Pokud jde o problematiku informací o trestní minulosti obviněného při rozhodování o jeho vině, ve většině případů není možné se znalosti těchto informací vyhnout, protože jsou potřebné zejména z hlediska rozhodování o trestu. *De lege ferenda* jsem se snažil nalézt vhodnou variantu, jak zásadu presumpce nevinny ochránit. Nedospěl jsem však k uspokojivému závěru, neboť všechny varianty by vedly k významnému narušení jiných zásad trestního procesu, zejména zásady rychlosti a hospodárnosti trestního řízení. Proto nezbyvá než se spoléhat na profesionalitu soudců.

(3) V komparativní části své práce jsem se zabýval zejména otázkou, zda je presumpce nevinny chápána stejně v kontinentálním i angloamerickém právním systému a dospěl jsem k závěru, že nikoliv. Zatímco v kontinentálním systému má presumpce nevinny mnoho hledisek, o nichž jsem psal v této práci (zejména je vnímána jako součást práva na ochranu osobnosti), v angloamerickém systému je pojata téměř výhradně jako pouhé důkazní pravidlo s významem pro uložení důkazního břemene a nemá vliv na zacházení s obviněným v předsoudním stádiu

řízení.⁷⁴⁵ Rozdíly vyplývají mimo jiné z toho, že kontinentální inkviziční soudní systém ve své ryzí podobě nepočítá, na rozdíl od angloamerického systému, s důkazním břemenem obžaloby. Další důvod odlišného chápání předmětného institutu je lingvistický. Slovo *presumpce* nemá v anglickém jazyce žádné konotace s kognitivním přístupem a vnitřním přesvědčením o vině obviněného. Zejména slovanské jazyky neobsahují pro toto slovo vhodný ekvivalent a používají namísto něj sousloví „je považován“, které tyto konotace má.⁷⁴⁶

(4) Nad rámec stanovených výzkumných otázek jsem se v obecné části práce zabýval vhodností různých způsobů výslovného zakotvení *presumpce nevin* v právních dokumentech. V poslední době se často hovoří o požadavku sjednocení znění *presumpce nevin* v Listině a v tr. řádu, zapomíná se však na jiné právní předpisy obsahující výslovné zakotvení této zásady, jako je například zákon o výkonu vazby. *De lege ferenda* proto navrhuji, má-li dojít ke sjednocení znění *presumpce nevin* v Listině a tr. řádu, aby k témuž došlo i v případě § 2 zákona č. 293/1993 Sb., o výkonu vazby. Jak jsem ale ukázal, svůj smysl má odlišné znění *presumpce nevin* v § 3 odst. 5 zákona č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), a to kvůli úpravě ukládání výchovných opatření.

Pokud jde o nalezení konkrétní formulace, která by měla úpravu sjednotit, dospěl jsem k některým závěrům, které by mohly pomoci tuto otázku vyřešit. I když aktuálně je již k dispozici paragrafové znění připravovaného nového trestního řádu, ve kterém se jeho autoři přiklonili k formulaci obsažené v Listině,⁷⁴⁷ jsem toho názoru, že existuje vhodnější způsob textace předmětné zásady. Důvodem je zejména vliv konkrétního způsobu vyjádření zásady na její adresáty v důsledku kognitivně-psychologických zkreslujících efektů, které jsem ve své práci popsal. Inspiraci k nalezení vhodné formulace jsem čerpal v různých právních předpisech, které obsahují výslovné zakotvení *presumpce nevin*, přičemž každá formulace má určitou výhodu.

Tak například zatímco tr. řád a mezinárodní smlouvy užívají sousloví „dokud nebyla vina vyslovena“, Listina obsahuje pojem „pokud“, který považuji za vhodnější.⁷⁴⁸ Slovo „dokud“ totiž

⁷⁴⁵ THAYER, *op. cit.*, s. 191.

⁷⁴⁶ BERMAN, QUIGLEY, *Comment on the Presumption of Innocence*, s. 1232-1236.

⁷⁴⁷ Rekodifikace trestního práva procesního. *Justice.cz* [online]. 14. 10. 2022 [cit. 2022-11-05]. Dostupné z: <https://justice.cz/web/msp/rekodifikace-trestniho-prava-procesniho>.

⁷⁴⁸ Čl. 40 odst. 2 Listiny.

implikuje, že vina obviněného latentně existuje a pouze se vyčkává do doby, než bude vyslovena. Pojem „pokud“ lépe vyjadřuje, že k vyslovení viny vůbec nemusí dojít.

Z podobných důvodů považuji za vhodnou formulaci uvedenou v zákoně o výkonu vazby z hlediska slovosledu. Zatímco jiné právní předpisy co do pořadí slov obsahují sousloví „dokud nebyla vina vyslovena“, v zákoně o výkonu vazby nalezneme formulaci „dokud nebyla vyslovena vina“.⁷⁴⁹ Zákon o výkonu vazby tak klade důraz na to, co má být vysloveno, nikoliv na to, k čemu má ohledně viny dojít. Formulace obsažená v tomto zákoně tedy opět, na rozdíl od jiných právních předpisů, nikterak nepředjímá latentní existenci viny a pouhé vyčkávání jejího vyslovení.

V komparativní části této práce jsem našel další inspiraci v čl. 40 odst. 2 slovenské Listiny základních práv a svobod,⁷⁵⁰ kde je užito sousloví „pokládá se“ namísto „považuje se“. Pojem „považuje se“ je v české právní nauce v současnosti spojován s existencí právní fikce, dříve s existencí vyvratitelné právní domněnky.⁷⁵¹ Jak jsem ale v této práci ukázal, presumpce neviny není ani právní domněnkou, ani fikcí. Proto považuji za vhodnější užití termínu „pokládá se“, který je sice významově totožný, ale podle právní nauky nevozuje právní fikci či domněnku.

Uvědomuji si, že cílem změny formulace presumpce neviny v připravovaném trestněprocesním kodexu je především sjednocení s jejím výslovným zakotvením v Listině, přičemž s legislativními zásahy do tohoto dokumentu je třeba nakládat obzvlášť obezřetně. Pokud by však existovala politická shoda na vhodnosti takové změny, dávám ke zvážení rovněž změnu čl. 40 odst. 2 Listiny podle shora uvedených poznatků. Za nejvhodnější výslovné vyjádření zásady presumpce neviny tak považuji následující:

„Každý, proti němuž je vedeno trestní řízení, je pokládán za nevinného, pokud pravomocným odsuzujícím rozsudkem soudu nebyla vyslovena jeho vina.“

Z toho důvodu *de lege ferenda* navrhuji, aby došlo ke změně formulace presumpce neviny v tomto smyslu v Listině i v podústavních právních předpisech. Jak jsem nicméně uvedl, pokud by neexistovala politická vůle k takovému kroku, navrhuji alespoň, aby při procesu sjednocování formulace presumpce neviny v textu Listiny a tr. řádu bylo pamatováno též na zákon o výkonu vazby.

⁷⁴⁹ § 2 ZoVV.

⁷⁵⁰ Ústavný zákon č. 23/1991 Zb., ktorým sa uvádza Listina základných práv a slobôd ako ústavný zákon Federálneho zhromaždenia Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky.

⁷⁵¹ DVORÁK, ŠVESTKA, ZUKLÍNOVÁ a kol., *op. cit.*, s. 214.

Z obsahu i objemu mé diplomové práce plyne, jak rozsáhlá a komplikovaná je problematika týkající se zásady presumpce nevinny. Přesto jsem našel odpovědi na výzkumné otázky, které jsem v úvodu práce stanovil. Ve své práci jsem ukázal důležitost vlivu zásady presumpce nevinny na trestní proces. Souhlasím s názorem Stuckenberg, že nebýt této zásady, z trestního procesu by se stal pouhý rituál.⁷⁵² Je proto vhodné si tuto zásadu neustále připomínat. Jsem přesvědčen, že téma presumpce nevinny stále není vyčerpáno a bude předmětem řady dalších odborných prací.

⁷⁵² Viz STUCKENBERG, *Who is Presumed Innocent*, s. 312.

Seznam zkratek

ČR	Česká republika
ESLP	Evropský soud pro lidská práva
EU	Evropská unie
EÚLP	Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod
jednací řád	Vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 37/1992 Sb., o jednacím řádu pro okresní a krajské soudy, ve znění pozdějších předpisů
Listina	Usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práva a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky, ve znění pozdějších předpisů
LZPEU	Listina základních práva Evropské unie
Mezinárodní pakt	Mezinárodní pakt o občanských a politických právech
Obviněný	V souladu s § 12 odst. 7 tr. řádu se pojmem obviněný rozumí též obžalovaný a odsouzený; pokud v této práci není uvedeno jinak, označuje pojem obviněný i toho, proti komu se vede trestní řízení
Směrnice	Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2016/343/EU ze dne 9. 3. 2016, kterou se posilují některé aspekty presumpce nevinny a právo být přítomen při trestním řízení před soudem
SR	Slovenská republika
TOPO	Zákon č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, ve znění pozdějších předpisů
tr. řád	Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním, ve znění pozdějších předpisů
tr. zák.	Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů
USA	Spojené státy americké
ÚPD	Úmluva o právech dítěte
Ústava	Ústava České republiky (Ústavní zákon České národní rady č. 1/1993 Sb., ve znění pozdějších předpisů)
Všeobecná deklarace	Všeobecná deklarace lidských práv
ZoVTOS	Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů
ZoVV	Zákon č. 293/1993 Sb., o výkonu vazby, ve znění pozdějších předpisů (taktéž „zákon o výkonu vazby“)
Zelená kniha	Zelená kniha Komise Evropských společenství o presumpci nevinny, č. KOM (2006) 174, v konečném znění
ZSVM	Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), ve znění pozdějších předpisů

Seznam použitých zdrojů

1. Seznam použité literatury

ADAMOVIČ, L., DUDÁK, V., VENTURA, V. *Základy filosofie, etiky: základy společenských věd: pro střední školy*. 4. vyd. Praha: Fortuna, 2004, 149 s. ISBN 80-7168-905-X.

ATKINSON, Rita L. *Psychologie*. 1. vydání. Praha: Victoria Publishing, a.s., 1995, 863 s. ISBN 80-85605-35-x.

BARTOŇ, Michal. Čl. 1. Svoboda, rovnost, důstojnost. Charakteristika základních práv. In: HUSSEINI, Faisal a kol. *Listina základních práv a svobod*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2021, s. 73-119. ISBN 978-80-7400-812-2.

BARTOŠEK, Milan, ZPĚVÁK, Karel (ed.). *Encyklopedie římského práva*. Praha: Panorama, 1981, 507 s.

BECCARIA, Cesare. *O zločinech a trestech*. Přeložil Josef SLÁDEČEK. Praha: Bursík a Kohout, 1893, 125 s.

BENNETT, Mark W. Confronting Cognitive "Anchoring Effect" and "Blind Spot" Biases In Federal Sentencing: a Modest Solution For Reforming a Fundamental Flaw. *The Journal of Criminal Law and Criminology*. 2014, vol. 104, no. 3, s. 489–534. (Dostupné také z: <https://www.jstor.org/stable/44113399>.)

BERANOVÁ, Andrea. Dohoda o vině a trestu z pohledu práva na spravedlivý proces. In: Jelínek J. a kol. *Ochrana základních práv a svobod v trestním řízení*. Praha: Leges, 2020, s. 233-241. ISBN 978-80-7502-444-2.

BERMAN, Harold, QUIGLEY, John. Comment on the Presumption of Innocence under Soviet Law. *UCLA Law Review*. 1968, vol. 15, no. 4, s. 1230-1239. (Dostupné také z: <https://heinonline.org/HOL/P?h=hein.journals/uclalr15&i=1232>.)

BERMAN, Harold. The Presumption of Innocence: Another Reply. *The American Journal of Comparative Law*. 1980, vol. 28, no. 4, s. 615-623. (Dostupné také z: <https://doi.org/10.2307/839708>.)

BIČ, Miloš. *Starý zákon: překlad s výkladem*. III, Čtvrtá a pátá kniha Mojžíšova. Numeri – Deuteronomium. Praha: Církevní nakladatelství, 1974, s. 259.

BIČOVSKÝ, Jaroslav. Některé problémy řízení soudcovské práce zejména se zřetelem k soudcovské nezávislosti. *Právník*. 1967, roč. 106, č. 3, s. 259-270.

BLACKSTONE, William. *Commentaries on the Laws of England in Four Books*. Vol. 2. Philadelphia: J. B. Lippincott, 1893, 739 s. (Dostupné také z: <https://oll.libertyfund.org/title/sharswood-commentaries-on-the-laws-of-england-in-four-books-vol-2>.)

BOHUSLAV, Lukáš. K otázce přenesení důkazního břemene ve vztahu k trestní odpovědnosti právnických osob. In: JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo procesní – minulost a budoucnost*. Praha: Leges, 2016, s. 95-105. ISBN 978-80-7502-185-4.

BOURA, Ferdinand. K některým otázkám trestního procesu. *Právník*. 1956, roč. 95, č. 8, s. 746-754.

BYSTRŽINA, Ivan. Presumpce nevinny v socialistickém právu. *Právník*. 1962, roč. 101, č. 2, s. 125-132.

CÍSAŘOVÁ, Dagmar. Presumpce nevinny jako základní zásada trestního řízení v demokratickém státě (úvahy a podněty pro rekonstrukci). *Trestní právo*. 1998, č. 4, s. 2-9. ISSN 1211-2860.

CÍSAŘOVÁ, Dagmar. Princip presumpce nevinny. *Stát a právo*. 1964, č. 10, s. 127-145.

Crimes. Evidence. The Presumption of Innocence as Evidence in Favor of the Accused. *Michigan Law Review*. 1929, vol. 27, no. 7, s. 813-814. (Dostupné také z: <https://www.jstor.org/stable/1280338>.)

ČAPEK, Jan: Presumpce nevinny ve světle judikatury Evropského soudu pro lidská práva (dokončení z čísla 10/2008). *Trestní právo*. 2008, č. 11, s. 40-43. ISSN 1211-2860.

Šámal, P. a kol. *Trestní odpovědnost právnických osob. Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2018, 930 s. ISBN 978-80-7400-592-3.

DIJK, Alwin van. Retributivist Arguments against Presuming Innocence. *Netherlands Journal of Legal Philosophy*. 2013, vol. 42, no. 2, s. 249-267. (Dostupné také z: <https://heinonline.org/HOL/P?h=hein.journals/njlp42&i=259>.)

DOLENSKÝ, Adolf. Přesouvá se někdy důkazní břemeno na obviněného? *Bulletin advokacie*. 1995, č. 6-7, s. 52. ISSN 1210-6348.

DRGONEC, Ján. Právo na příjem informací versus prezumpcia nevinny. *Justičná revue*. 1996, roč. 48, č. 2, s. 20-24. ISSN 1335-6461.

DUFF, Antony. Presumptions Broad and Narrow. *Netherlands Journal of Legal Philosophy*. 2013, vol. 42, no. 2, s. 268-274. (Dostupné také z: <https://heinonline.org/HOL/P?h=hein.journals/njlp42&i=278>.)

DUFF, Antony. Who Must Presume Whom to Be Innocent of What? *Netherlands Journal of Legal Philosophy*. 2013, vol. 42, no. 2, s. 170-192. (Dostupné také z: <https://heinonline.org/HOL/P?h=hein.journals/njlp42&i=180>.)

DVOŘÁK, J., ŠVESTKA, J., ZUKLÍNOVÁ, M. a kol. *Občanské právo hmotné. Svazek I. Díl první: Obecná část*. 2. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2016, 436 s. ISBN 978-80-7552-187-3.

FENYK, J., CÍSAŘOVÁ, D., GRIVNA, T. a kol. *Trestní právo procesní*. 7. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2019, 952 s. ISBN 978-80-7598-306-0.

FENYK, Jaroslav. Dokazování viny v trestním řízení. In: JELÍNEK, J. a kol. *Dokazování v trestním řízení v kontextu práva na spravedlivý proces*. Praha: Leges, 2018, s. 107-114. ISBN 978-80-7502-287-5.

FENYK, Jaroslav. Důkazní břemeno a trestní řízení. In: JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo procesní – minulost a budoucnost*. Praha: Leges, 2016, s. 67-74. ISBN 978-80-7502-185-4.

FENYK, Jaroslav. Obecně oprávněná osoba, zmocněnec a opatrovník v trestním řízení proti právnické osobě a její právo na obhajobu. In: Jelínek J. a kol. *Ochrana základních práv a svobod v trestním řízení*. Praha: Leges, 2020, s. 335-344. ISBN 978-80-7502-444-2.

FENYK, J., SMEJKAL, J., BÍLÁ, I. *Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. Komentář*. 2., podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2018, 272 s. ISBN 978-80-7552-965-7.

FOUCAULT, Michel. *Dohlížet a trestat: kniha o zrodu vězení*. Praha: Dauphin, 2000, 427 s. ISBN 80-86019-96-9.

- FRIEDMAN, Richard. A Presumption of Innocence, Not of Even Odds. *Stanford Law Review*. 2000, vol. 52, no. 4, s. 873-887. (Dostupné také z: <https://doi.org/10.2307/1229432>.)
- FRYŠTÁK, M., BRUCKNEROVÁ, E. Princip presumpce „viny“ v médiích a při činnosti orgánů činných v trestním řízení. In: Jelínek J. a kol. *Ochrana základních práv a svobod v trestním řízení*. Praha: Leges, 2020, s. 82-93. ISBN 978-80-7502-444-2.
- GERLOCH, Aleš. Právo na obhajobu a presumpce nevinu. In: GŘIVNA, T. a kol. *Právo na obhajobu. Teorie a praxe 21. století*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016, s. 40-45. ISBN 978-80-7380-593-7.
- GERLOCH, Aleš. *Teorie práva*. 5. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, 308 s. ISBN 978-80-7380-233-2.
- GOMIEN, Donna. *Stručná rukojeť Evropské úmluvy o lidských právech*. Praha: Rada Evropy, 1993, 118 s. ISBN 80-7066-805-9.
- GRAY, Anthony. The Presumption of Innocence Under Attack. *New Criminal Law Review*. 2017, vol. 20, no. 4, s. 569-615. (Dostupné také z: <https://heinonline.org/HOL/P?h=hein.journals/bufcr20&i=577>.)
- GŘIVNA, Tomáš. Článek 48. Presumpce nevinu a právo na obhajobu. In: TOMÁŠEK, M., ŠMEJKAL, V. a kol. *Smlouva o EU. Smlouva o fungování EU. Listina základních práv EU. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2022, s. 1618-1628. ISBN 978-80-7676-508-5.
- GŘIVNA, Tomáš, ŠIMÁNOVÁ, Hana. Příspěvek do diskuse o povaze ustanovení § 8 odst. 5 TOPO: úvaha nad možností zatížit obviněnou právnickou osobu důkazním břemenem. *Trestní právo*. 2018, č. 2, s. 8-18. ISSN 1211-2860.
- HALOUZKA, Vladimír. Člověk (osobnost) jako subjekt práv a povinností. *Právník*. 1974, roč. 113, č. 3, s. 224-231.
- HART, Jan. Svoboda projevu v USA a v Evropě. *Právní rozhledy*. 2002, č. 1, s. 28-32. ISSN 1210-6410.
- HEJČ, David. Čl. 4. Podmínky pro ukládání povinností a pro omezení základních práv a svobod. In: HUSSEINI, Faisal a kol. *Listina základních práv a svobod*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2021, s. 185-198. ISBN 978-80-7400-812-2.
- HENDRYCH, Dušan a kol. *Právníký slovník*. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, 1459 s. ISBN 978-80-7400-059-1.
- HERCZEG, Jiří. *Média a trestní řízení*. Praha: Leges, 2013, 288 s. ISBN 978-80-87576-50-2.
- HERCZEG, Jiří. Novela náhubkového zákona: korektiv veřejného zájmu. *Trestněprávní revue*. 2011, č. 10, s. 285-290. ISSN 1213-5313.
- HERCZEG, Jiří. Svoboda tisku a soudní řízení. *Trestní právo*. 2004, č. 3, s. 2-6. ISSN 1211-2860.
- HERCZEG, Jiří. Vliv medializace trestního stíhání na odpovědnost státu za dodržení spravedlivého procesu. In: *Trestní právo*. 2017, č. 3, s. 5. ISSN 1211-2860.
- HRDINA, Ignác A., SZABO Miloš. *Teorie kanonického práva*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2018, 460 s. ISBN 978-80-246-3919-2.
- HUBÁLKOVÁ, Eva. *Stručná rukojeť českého advokáta k Evropské úmluvě o lidských právech*. 2., dopl. a aktualiz. vyd. Praha: Česká advokátní komora, 2004, 256 s.

- IVOR, Jaroslav. Zisťovanie materiálnej pravdy v prípravnom konaní. In: JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo procesní – minulost a budoucnost*. Praha: Leges, 2016, s. 75-94. ISBN 978-80-7502-185-4.
- JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část. 4. vydání*. Praha: Leges, 2014, 976 s. ISBN 978-80-7502-044-4.
- JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo procesní. 3. vydání*. Praha: Leges, 2013, 864 s. ISBN 978-80-87576-44-1.
- JELÍNEK, Jiří. Dokazování z hlediska budoucí právní úpravy českého trestního řádu. In: JELÍNEK, J. a kol. *Dokazování v trestním řízení v kontextu práva na spravedlivý proces*. Praha: Leges, 2018, s. 13-25. ISBN 978-80-7502-287-5.
- KAHNEMAN, Daniel. *Myšlení: rychlé a pomalé*. Brno: Jan Melvin, 2012, 544 s. ISBN 978-80-87270-42-4.
- KAŠČÁK, Dávid. Teoretické východiská uplatňovania zásady prezumpcie nevinny a jej nadnárodná úprava. *Justičná revue*. 2019, roč. 71, č. 6-7, s. 696-713. ISSN 1335-6461.
- KINCL, J., URFUS, V., SKŘEJPEK, M. *Římské právo*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 1995, 386 s. ISBN 80-7179-031-1.
- KLÍMA, Karel. Ústavněprávní základy práva na spravedlivý (trestní) proces. In: JELÍNEK, J. a kol. *Dokazování v trestním řízení v kontextu práva na spravedlivý proces*. Praha: Leges, 2018, s. 26-41. ISBN 978-80-7502-287-5.
- KMEC, Jiří. K otázce poskytování informací o trestním řízení. In: *Trestní právo*. 2004, č. 10, s. 2-5. ISSN 1211-2860.
- KMEC, J., KOSAŘ, D., KRATOCHVÍL, J., BOBEK, M. *Evropská úmluva o lidských právech. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, 1687 s. ISBN 978-80-7400-365-3.
- KNAPP, Viktor. *Teorie práva*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 1995, 247 s. ISBN: 80-7179-028-1.
- KNIGGE, Geert. On Presuming Innocence. Is Duff's Civic Trust Principle in Line with Current Law, Particularly the European Convention on Human Rights? *Netherlands Journal of Legal Philosophy*. 2013, vol. 42, no. 2, s. 225-238. (Dostupné také z: <https://heinonline.org/HOL/P?h=hein.journals/njlp42&i=235>.)
- KOS, Jiří. *Presumpce nevinny*. Praha, 2007. Rigorózní práce. Univerzita Karlova v Praze. Právnická fakulta. Vedoucí práce Rudolf Vokoun.
- KOUDELKA, Ladislav. Trestní odpovědnost právnických osob – stručná charakteristika institutu a jeho základy. *Trestní právo*. 2017, č. 4, s. 32-39. ISSN 1211-2860.
- KOUDELKA, Zdeněk. Předpoklad nevinny a důkaz viny. *Trestní právo*. 2016, č. 3, s. 2. ISSN 1211-2860.
- KUČERA, Pavel. Když soudí média. *Trestní právo*. 2015, č. 2, s. 3. ISSN 1211-2860.
- KUČERA, Pavel, RICHTER, Milan. Donucovací prostředky a publicita při zajišťování osob. *Trestní právo*. 2004, č. 3, s. 6-9. ISSN 1211-2860.
- LACHOUT, Václav. K pojetí presumpce nevinny. *Právník*. 1967, roč. 106, č. 10, s. 943-947.
- LACHOUT, Václav. Některé otázky dalšího vývoje trestního procesu. *Právník*. 1960, roč. 99, č. 4, s. 292-306.

- MACUR, Josef. Důkazní břemeno a teorie uplatňování pravděpodobnosti při hodnocení důkazů v civilním soudním řízení. *Právník*. 1995, roč. 134, č. 4, s. 356-369. ISSN 0231-6625.
- MIHÁLIK, S., VINCENT, F. Filozofické a aplikačné otázky zásady prezumpcie nevinny v trestnom konaní. In: Jelínek J. a kol. *Ochrana základních práv a svobod v trestním řízení*. Praha: Leges, 2020, s. 94-105. ISBN 978-80-7502-444-2.
- MITCHELL, John. Bail Reform and the Constitutionality of Pretrial Detention. *Virginia Law Review*. 1969, vol. 55, no. 7, s. 1223-1242. (Dostupné také z: <https://doi.org/10.2307/1071765>.)
- MULÁK, Jiří. The principle of the presumption of innocence in the European and international context. In: *Czech yearbook of public & private international law = Česká ročenka mezinárodního práva veřejného a soukromého*. Vol. 9. Praha: Česká společnost pro mezinárodní právo, 2018, 460 s. ISSN 1805-0999.
- MULÁK, J., PROVAZNÍK, J. Praktické dopady novely trestního řádu provedené zákonem č. 333/2020 Sb. *Bulletin advokacie*. 2021, č. 11, s. 37-46. ISSN 1210-6348.
- MULÁK, Jiří. *Základní zásady trestního řízení a právo na spravedlivý proces*. Praha, 2018. Disertační práce. Univerzita Karlova v Praze. Právnická fakulta. Školitel Jiří Jelínek.
- NADER, John. The presumption of innocence. *Bar News: The Journal of the NSW Bar Association*. Winter 2012, s. 12-13. (Dostupné také z: <http://classic.austlii.edu.au/cgi-bin/sinodisp/au/journals/NSWBarAssocNews/2012/78.html?stem=0&synonyms=0&query=nader>.)
- NÁHLOVSKÁ, Lenka. Ochranné opatření zabrání části majetku jako nástroj kontroly kriminality. *Právní rozhledy*. 2019, č. 3, s. 99-105. ISSN 1210-6410.
- NIKOLAJEV, V. Překonání nesprávných teorií v trestním právu – důležitá podmínka upevnění socialistické zákonnosti. *Právník*. 1957, roč. 96, č. 2, s. 165-178.
- NOVÁK, Jiří. Čl. 40. Ústavní parametry trestního řízení. In: HUSSEINI, Faisal a kol. *Listina základních práv a svobod*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2021, s. 1240-1270. ISBN 978-80-7400-812-2.
- OSWALD, M. E., GROSJEAN, S. Confirmation Bias. In: POHL, R. F. *Cognitive Illusions. A Handbook on Fallacies and Biases in Thinking, Judgement and Memory*. Hove: Psychology Press, 2004, s. 79-96. ISBN 1-84169-351-0.
- PAVLÍČEK, V. a kol. *Ústava a ústavní řád České republiky. Komentář. 2. díl. 2. dopl. a podstatně rozš. vyd.* Praha: Linde, 1999, 975 s. ISBN 80-7201-170-7.
- PAVLÍČEK, V. a kol. *Ústavní právo a státověda, II. díl. Ústavní právo České republiky*. 1. úplné vydání. Praha: Leges, 2011, 1120 s. ISBN 978-80-87212-90-5.
- PECK, Melville. Shall the Legal Presumption of Innocence Be Regarded, by the Jury, as Evidence? *Virginia Law Review*. 1910, vol. 16, no. 5, s. 340-345. (Dostupné také z: <https://doi.org/10.2307/1101720>.)
- PELC, Vladimír. Důkazní břemeno v trestním řízení. In: JELÍNEK, J. a kol. *Dokazování v trestním řízení v kontextu práva na spravedlivý proces*. Praha: Leges, 2018, s. 115-127. ISBN 978-80-7502-287-5.
- PELC, Vladimír. Kritika nové metodiky nejvyššího státního zastupitelství k trestní odpovědnosti právnických osob a obrácené důkazní břemeno. *Bulletin advokacie*. 2018, č. 11, s. 40-43. ISSN 1210-6348.

- PETRÁČKOVÁ, Věra, KRAUS, Jiří. *Akademický slovník cizích slov*. Praha: Academia, 1995, 834 s. ISBN 80-200-0497-1.
- PETRŮ, František a kol. *Právníký slovník pro lidové funkcionáře*. 1. vydání. Praha: Orbis, 1961, 836 s.
- PIPEK, Jiří. K některým otázkám rozhodnutí o vazbě. *Právník*. 1980, roč. 119, č. 10, s. 945-956. ISSN 0231-6625.
- POLÁK, Peter. Limity dokazovania výsluchmi svedkov v trestnom konaní vyplývajúce z práva na spravodlivý proces. In: JELÍNEK, J. a kol. *Dokazování v trestním řízení v kontextu práva na spravedlivý proces*. Praha: Leges, 2018, s. 55-70. ISBN 978-80-7502-287-5.
- PUDILOVÁ, Anežka. *Formální důkazní břemeno státního zástupce v trestním řízení*. Praha, 2019. Disertační práce. Univerzita Karlova. Právníká fakulta. Vedoucí práce Tomáš Gřivna.
- PÚRY, František. Existuje důkazní břemeno v trestním řízení? In: FENYK, J. (ed.) a kol. *Pocita Dagmar Císařové k 75. narozeninám*. Praha: LexisNexis, 2007, s. 104-113. ISBN 978-80-86920-25-2.
- QUINTARD-MORENAS, Francois. The Presumption of Innocence in the French and Anglo-American Legal Traditions. *The American Journal of Comparative Law*. 2010, vol. 58, no. 1, s. 107-149. (Dostupné také z: <https://www.jstor.org/stable/25652686>.)
- REPÍK, Bohumil. *Evropská úmluva o lidských právech a trestní právo*. Praha: Orac, 2002, 263 s. ISBN 80-86199-57-6.
- REPÍK, Bohumil. Otázky dokazování v trestním řízení v judikatuře Evropského osudu pro lidská práva v letech 2001-2002. *Bulletin advokacie*. 2003, č. 8, s. 46. ISSN 1210-6348.
- REPÍK, Bohumil. Úvahy nad judikaturou Evropského soudu pro lidské práva o prezumpcii nevinny. *Justičná revue*. 1996, roč. 48, č. 8-9, s. 81-91. ISSN 1335-6461.
- RESTA, Giorgio. Trying Cases in the Media: A Comparative Overview. *Law and Contemporary Problems*. 2008, vol. 71, no. 4, s. 31-66. (Dostupné také z: <https://www.jstor.org/stable/27654683>.)
- ROMŽA, Sergej. Formálne versus materiálne hodnotenie dôkazov. In: JELÍNEK, J. a kol. *Dokazování v trestním řízení v kontextu práva na spravedlivý proces*. Praha: Leges, 2018, s. 199-209. ISBN 978-80-7502-287-5.
- RŮŽEK, Antonín. Několik poznámek k zásadě presumpce nevinny. *Právník*. 1966, roč. 105, č. 5, s. 443-447.
- RŮŽEK, Antonín. Povinnost dokazovat a důkazní břemeno. *Stát a právo*. 1967, č. 13, s. 97-131.
- RŮŽEK, A. a kol. *Trestní řád. Komentář. 1. díl. 2. přeprac. a dopl. vyd.* Praha: Panorama, 1981, 807 s.
- SEIFF, John. The Presumption of Innocence. *Journal of Criminal Law and Criminology*. 1934, vol. 25, no. 1, s. 53-64. (Dostupné také z: <https://doi.org/10.2307/1135677>.)
- SKŘEJPEK, M., KINDL, V., ŠEBOR, V. *Prameny římského práva: Fontes iuris romani*. Vydání 2. (jako Prameny římského práva – Fontes iuris romani vydání 1.). Praha: LexisNexis, 2004, 375 s. ISBN 80-86199-89-4.
- SLAVÍČEK, Josef. *Úvod ve studium trestního hmotného práva vůbec a ve studium rakouského obecného zákonníka trestního ze dne 27. 5. 1852 zvláště. Oddělení první: Část dogmatická*. Praha: Dr. Ed. Grégr, 1866, 130 s.

- SLÁDEČEK, Vladimír. Ještě k otázce komentářů tisku o trestních věcech. *Bulletin advokacie*. 1997, č. 3, s. 28-33. ISSN 1210-6348.
- SOLNAŘ, Vladimír. Nová kodifikace trestního práva a úkoly vědy. *Právník*. 1957, roč. 96, č. 3, s. 103-122.
- SOLNAŘ, Vladimír a kol. *Československé trestní řízení*. 1. vydání. Praha: Orbis, 1963, 355 s.
- SOTOLÁŘ, A. K ochraně soukromí mladistvých podle zákona o soudnictví ve věcech mládeže. *Trestněprávní revue*. 2004, č. 4, s. 128-130. ISSN 1213-5313.
- SOTOLÁŘ, A. § 20. Napomenutí s výstrahou. In: ŠÁMAL, P. a kol. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže*. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2011, s. 204-210. ISBN 978-80-7400-350-9.
- SOTOLÁŘ, A., PÚRY, F., ŠÁMAL, P. *Alternativní řešení trestních věcí v praxi*. Praha: C. H. Beck, 2000, 468 s. ISBN 80-7179-350-7.
- SOVOVÁ, O., CÍSAŘOVÁ, D. Právo veřejnosti na informace o trestním postihu zdravotnických pracovníků a presumpce nevinny. In: Jelínek J. a kol. *Ochrana základních práv a svobod v trestním řízení*. Praha: Leges, 2020, s. 180-188. ISBN 978-80-7502-444-2.
- STEINER, Vilém. *Občanské právo procesní v praxi soudů*. 1. vydání. Praha: Orbis, 1958, 396 s.
- STEVENS, Lonke. The Meaning of the Presumption of Innocence for Pre-trial Detention. An Empirical Approach. *Netherlands Journal of Legal Philosophy*. 2013, vol. 42, no. 2, s. 239-248. (Dostupné také z: <https://heinonline.org/HOL/P?h=hein.journals/njlp42&i=249>.)
- STORCH, František. *Řízení trestní rakouské*. Díl I. Praha: J. Otto, 1887, 396 s.
- STORCH, F. *Řízení trestní rakouské*. Díl II. Praha: J. Otto, 1896, 691 s.
- STUCKENBERG, Carl-Friedrich. Who is Presumed Innocent of What by Whom? *Criminal Law and Philosophy*. 2014, vol. 8, no. 2, s. 301-316. (Dostupné také z: <https://heinonline.org/HOL/P?h=hein.journals/crimlp8&i=301>.)
- STUMER, Andrew. *The Presumption of Innocence: Evidential and Human Rights Perspectives*. Oxford: Hart Publishing, 2010, 191 s. ISBN 978-1-84946-036-1.
- SUCHOMEL, Jaroslav. Ještě jednou k otázce presumpce nevinny. *Právník*. 1967, roč. 106, č. 6, s. 504-512.
- SVOBODA, Pavel. *Úvod do evropského práva*. 5. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, 432 s. ISBN 978-80-7400-488-9.
- SÝKORA, Michal. Současnost a budoucnost institutu presumpce nevinny v českém právním řádu. *Trestní právo*. 2009, č. 6, s. 22-29. ISSN 1211-2860.
- ŠANTA, Ján. K niektorým praktickým aspektom ustanovení Trestného poriadku SR upravujúcich väzbu a prezumpcia nevinny garantujúcich ochranu ľudských práv a slobôd. In: Jelínek J. a kol. *Ochrana základních práv a svobod v trestním řízení*. Praha: Leges, 2020, s. 106-118. ISBN 978-80-7502-444-2.
- ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní řád. Komentář*. 7., dopl. a přeprac. vyd. Praha: C. H. Beck, 2013, 4700 s. ISBN 978-80-7400-465-0.

- ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, 3614 s. ISBN 978-80-7400-428-5.
- ŠÁMAL, P., MUSIL, J., KUČHTA, J. a kol. *Trestní právo procesní*. 4. přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, 1053 s. ISBN 978-80-7400-496-4.
- ŠÁMAL, Pavel. K trestní odpovědnosti právnických osob po novele provedené zákonem č. 183/2016 Sb. *Trestněprávní revue*. 2016, č. 11-12, s. 247-253. ISSN 1213-5313.
- ŠÁMAL, Pavel. Základní zásady dokazování v připravovaném novém trestním řádu. In: JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo procesní – minulost a budoucnost*. Praha: Leges, 2016, s. 45-66. ISBN 978-80-7502-185-4.
- ŠÁMAL, Pavel. *Základní zásady trestního řízení v demokratickém systému*. Praha: Codex Bohemia, 1999, 403 s. ISBN 80-85963892.
- ŠIMÁNOVÁ, Hana. *Vztah trestního a daňového řízení optikou zásady ne bis in idem*. Praha, 2018. Diplomová práce. Univerzita Karlova. Právnická fakulta. Vedoucí práce Tomáš Grivna.
- ŠTĚPÁN, Jan. Minulost a budoucnost evropského trestního řízení (k úvahám o rekodifikaci trestního řádu). In: HENDRYCH, Dušan a kol. *Právnická fakulta Univerzity Karlovy 1348-1998: jubilejní sborník*. Redaktor Karel MALÝ. Praha, 1998, 326 s. ISBN 80-85889-15-3.
- ŠUCHTER, Július. Prezumpcia nevinu a zverejňovanie mien trestne stíhaných osôb. *Justičná revue*. 1996, roč. 48, č. 2, s. 17-19. ISSN 1335-6461.
- THAYER, J. B. The Presumption of Innocence in Criminal Cases. *The Yale Law Journal*. 1897, vol. 6, no. 4, s. 185-212. (Dostupné také z: <https://doi.org/10.2307/780722>.)
- TOLAR, J., PŘENOSIL, G., LAKATOŠ, M. *Místní lidové soudy*. Praha: Československá akademie věd, 1965, 243 s.
- TRIBE, Laurence. Trial by Mathematics: Precision and Ritual in the Legal Process. In: *Harvard Law Review*. 1971, vol. 84, no. 6, s. 1329-1393. (Dostupné také z: <https://doi.org/10.2307/1339610>.)
- TRIMMER, John D. The Present Situation in Quantum Mechanics: A Translation of Schrödinger's "Cat Paradox" Paper. *Proceedings of the American Philosophical Society*. 1980, vol. 124, no. 5, s. 323-338. (Dostupné také z: <https://www.jstor.org/stable/986572>.)
- ULVÄNG, Magnus. Presumption of Innocence Versus a Principle of Fairness. A Response to Duff. *Netherlands Journal of Legal Philosophy*. 2013, vol. 42, no. 2, s. 205-225. (Dostupné také z: <https://heinonline.org/HOL/P?h=hein.journals/njlp42&i=215>.)
- VANTUCH, Pavel. Informace o obviněném ve sdělovacích prostředcích a presumpce nevinu. *Bulletin advokacie*. 1996, č. 5, s. 43-54. ISSN 1210-6348.
- VANTUCH, Pavel. Je redakce oprávněna ještě před rozsudkem vyslovit názor na to, jak by měl soud rozhodnout ve věci? *Bulletin advokacie*. 1996, č. 9, s. 28-38. ISSN 1210-6348.
- VANTUCH, Pavel. Mohou orgány činné v trestním řízení informovat veřejnost o trestním řízení proti osobě, jež není stíhána jako obviněný? *Bulletin advokacie*. 2004, č. 7-8, s. 9-17. ISSN 1210-6348.
- VIDRNA, Jan. Je zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim zcela v souladu s ústavním pořádkem České republiky? *Trestní právo*. 2012, č. 11, s. 13-19. ISSN 1211-2860.
- VICHEREK, Roman. Důvody vazby. *Trestní právo*. 2012, č. 9, s. 14-24. ISSN 1211-2860.

VOJTUŠ, František. Spáchanie trestného činu ako predbežná otázka. *Právnik*. 2020, roč. 159, č. 10, s. 745-746. ISSN 0231-6625.

VOSTRÁ, Zuzana. Vybrané doktríny ESLP a jejich vliv na proces dokazování. In: JELÍNEK, J. a kol. *Dokazování v trestním řízení v kontextu práva na spravedlivý proces*. Praha: Leges, 2018, s. 42-54. ISBN 978-80-7502-287-5.

VOZÁR, Jozef. Právne aspekty prezumpcie nevinu. In: *Justičná revue*. 1997, č. 6-7, s. 54-60. ISSN 1335-6461.

WEIGEND, Thomas. There is Only One Presumption of Innocence. *Netherlands Journal of Legal Philosophy*. 2013, vol. 42, no. 2, s. 193-204. (Dostupné také z: <https://heinonline.org/HOL/P?h=hein.journals/njlp42&i=203>.)

WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A. a kol. *Civilní právo procesní. Díl první: řízení nalézací*. 9. aktualizované vydání. Praha: Leges, 2018, 648 s. ISBN 978-80-7502-298-1.

ŽATECKÁ, E., HRUŠÁKOVÁ, M. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: Komentář*. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2015, 312 s. ISBN 978-80-7478-848-2.

2. Seznam použitých internetových zdrojů

Aplikace § 8 odst. 5 zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. Průvodce novou právní úpravou pro státní zástupce. *Nejvyšší státní zastupitelství* [online]. 29. 11. 2016. [cit. 2022-03-31]. Dostupné z: <https://verejnazaloba.cz/wp-content/uploads/2020/01/Aplikace-§-8-odst.-5-ZTOPO.-Průvodce-novou-právní-úpravou-pro-státní-zástupce.pdf>.

Aplikace § 8 odst. 5 zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. Průvodce právní úpravou pro státní zástupce. 2. upravené a doplnění vydání. *Nejvyšší státní zastupitelství* [online]. 14. 8. 2018. [cit. 2022-03-31]. Dostupné z: <https://verejnazaloba.cz/wp-content/uploads/2020/01/Aktualizovaná-metodika-NSZ-Aplikace-§-8-odst.-5-ZTOPO.-Průvodce-novou-právní-úpravou-pro-státní-zástupce.pdf>.

Aplikace § 8 odst. 5 zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. Průvodce právní úpravou pro státní zástupce. 3. přepracované vydání. *Nejvyšší státní zastupitelství* [online]. 9. 11. 2020. [cit. 2022-03-31]. Dostupné z: <https://verejnazaloba.cz/wp-content/uploads/2020/11/Metodika-NSZ-k-§-8-odst.-5-ZTOPO-2020.pdf>.

Autorita. In: *Sociologická encyklopedie* [online]. Praha: Sociologický ústav AV ČR, v.v.i., posl. změna: 21. 9. 2020 v 8:16 [cit. 2022-01-16]. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Autorita>.

Bell v. Wolfish, 441 U.S. 520 (1979). *Justia US Supreme Court Center* [online]. [cit. 2022-06-09]. Dostupné z: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/441/520/>.

Canadian Bill of Rights. *Government of Canada* [online]. [cit. 2022-06-09]. Dostupné z: <https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/c-12.3/page-1.html>.

Canadian Charter of Rights and Freedoms. *Government of Canada* [online]. [cit. 2022-06-09]. Dostupné z: <https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/Const/page-12.html>.

Clause 39. *The Magna Carta Project* [online]. [cit. 2021-11-28]. Dostupné z: https://magnacartaresearch.org/read/magna_carta_1215/Clause_39.

- Code civil. Titre Ier. Des droits civils (Articles 7 à 16-14). *Légifrance* [online]. [cit. 2022-06-08]. Dostupné z: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/section_lc/LEGITEXT000006070721/LEGISCTA000006117610/?anchor=LEGIARTI000006419316#LEGIARTI000006419316.
- Code de procédure pénale. Dispositions générales (Articles 801 à 803-8). *Légifrance* [online]. [cit. 2022-06-08]. Dostupné z: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/section_lc/LEGITEXT000006071154/LEGISCTA000006151952?etatTexte=VIGUEUR&etatTexte=VIGUEUR_DIFF&anchor=LEGIARTI000006578404#LEGIARTI000006578404.
- Code pénal. Section 2. Du proxénétisme et des infractions qui en résultent (Articles 225-5 à 225-12). *Légifrance* [online]. [cit. 2022-06-08]. Dostupné z: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/section_lc/LEGITEXT000006070719/LEGISCTA000006165301?etatTexte=VIGUEUR&etatTexte=VIGUEUR_DIFF&anchor=LEGIARTI000006417855#LEGIARTI000006417855.
- Coffin v. United States, 15 S. Ct. 394 (1895). *Caselaw Access Project* [online]. [cit. 2022-05-29]. Dostupné z: <https://cite.case.law/us/156/432/>.
- Deuteronomium 19. *Česká biblická společnost* [online]. [cit. 2021-12-28]. Dostupné z: <http://biblenet.cz/b/Deut/19>.
- Estelle v. Williams, 425 U.S. 501 (1976). *Justia US Supreme Court Center* [online]. [cit. 2022-06-26]. Dostupné z: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/425/501/>.
- Etický kodex. *Syndikát novinářů České republiky z. s.* [online]. [cit. 2022-06-28]. Dostupné z: <https://www.syndikat-novinaru.cz/o-nas/etika/eticky-kodex/>.
- Etický kodex novinářů mediální skupiny MAFRA. *idnes.cz* [online]. 7. 6. 2013 [cit. 2022-06-28]. Dostupné z: <https://redakni.blog.idnes.cz/blog.aspx?c=346756>.
- Garrison v. People, 6 Neb. 274 (1877). *Caselaw Access Project* [online]. [cit. 2021-09-15]. Dostupné z: <https://cite.case.law/neb/6/274/>.
- Genesis 18. *Česká biblická společnost* [online]. [cit. 2021-12-28]. Dostupné z: <http://biblenet.cz/b/Gen/18>.
- Genesis 19. *Česká biblická společnost* [online]. [cit. 2021-12-28]. Dostupné z: <http://biblenet.cz/b/Gen/19>.
- Griess v. State, 117 Neb. 719 (1929). *Caselaw Access Project* [online]. [cit. 2021-09-15]. Dostupné z: <https://cite.case.law/neb/117/719/>.
- Griess v. State, 121 Neb. 467 (1931). *Caselaw Access Project* [online]. [cit. 2021-09-15]. Dostupné z: <https://cite.case.law/neb/121/467/>.
- GRIVNA, Tomáš. Základní zásady trestního řízení ve světle rekodifikace trestního řádu. In: *Právní prostor* [online]. 4. 6. 2015 [cit. 2022-06-12]. Dostupné z: <https://www.pravniprostor.cz/clanky/trestni-pravo/zakladni-zasady-trestniho-rizeni-ve-svetle-rekodifikace-trestniho-radu>.
- JÍLEK, Jindřich. Zamyšlení nad aplikačním pojetím presumpce nevinny. In: *epravo.cz* [online]. 11. 2. 2020 [cit. 2022-03-01]. Dostupné z: <https://www.epravo.cz/top/clanky/zamysleni-nad-aplikacnim-pojetim-presumpce-nevinny-110606.html>.
- KING, Leonard W., PEREIRA, Paulo J. S. (ed.) *The Code of Hammurabi* [online]. [cit. 2021-12-26]. Dostupné z: <http://www.general-intelligence.com/library/hr.pdf>.

- Kodexy mediálního domu Economia. *Economia* [online]. [cit. 2022-06-28]. Dostupné z: <https://www.economia.cz/kodexy/>.
- KUKLÍK, Jan. Čím i dnes Magna Charta oslovuje (nejen) anglosaský svět. In: *epravo.cz* [online]. 27. 8. 2015 [cit. 2021-11-28]. Dostupné z: <https://www.epravo.cz/top/aktualne/cim-i-dnes-magna-charta-oslovuje-nejen-anglosasky-svet-98820.html>.
- MANDZÁK, Michal, PARA, Marek. Prezumpcia nevinny v najaktuálnejšej judikatúre Súdneho dvora Európskej únie. In: *pravnelisty.sk* [online]. 6. 6. 2020 [cit. 2022-11-05]. Dostupné z: <http://www.pravnelisty.sk/clanky/a848-prezumpcia-nevinny-v-najaktualnejsej-judikature-sudneho-dvora-europskej-unie>.
- MANDZÁK, Michal. Rozsudok ESLP vo veci Mucha v. Slovenská republika zo dňa 25.11.2021. In: *pravnelisty.sk* [online]. 11. 12. 2021 [cit. 2022-11-05]. Dostupné z: <http://www.pravnelisty.sk/rozhodnutia/a1034-rozsudok-eslp-vo-veci-mucha-v-slovenska-republika-zo-dna-25-11-2021>.
- Matouš 5. *Česká biblická společnost* [online]. [cit. 2021-12-28]. Dostupné z: <http://biblenet.cz/b/Matt/5>.
- Matouš 6. *Česká biblická společnost* [online]. [cit. 2021-12-28]. Dostupné z: <http://biblenet.cz/b/Matt/6>.
- Mediengesetz § 7b. *Rechtsinformationssystem des Bundes* [online]. Wien: Bundesministerium für Digitalisierung und Wirtschaftsstandort, posl. změna: 30. 12. 2020 [cit. 2022-06-10]. Dostupné z: <https://www.ris.bka.gv.at/NormDokument.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10000719&Artikel=&Paragraf=7b&Anlage=&Uebergangsrecht=>.
- Mínění veřejné. In: *Sociologická encyklopedie* [online]. Praha: Sociologický ústav AV ČR, v.v.i., posl. změna: 10. 11. 2018 v 20:18 [cit. 2022-01-16]. Dostupné z: [https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Mínění_veřejné_\(MSgS\)](https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Mínění_veřejné_(MSgS)).
- MULÁK, Jiří. Základní zásady trestního řízení [příspěvek na konferenci]. Praha, Rekodifikační čtvrtky aneb nad návrhem nového trestního řádu, 3. 11. 2022. Záznam dostupný z: <https://www.epravo.cz/eshop/rekodifikacni-ctvrtky-aneb-nad-navrhem-noveho-trestniho-radu-online-zive-vysilani-3-11-2022-715.html?action=babe5170>.
- MULÁK, Jiří. Základní zásady trestního řízení – je nutné je uvádět v textu trestního řádu? In: *Právní prostor* [online]. 29. 7. 2020. [cit. 2022-06-12]. Dostupné z: <https://www.pravniprostor.cz/clanky/trestni-pravo/zakladni-zasady-trestniho-rizeni-je-nutne-je-uvadet-v-textu-trestniho-radu>.
- MUSIL, Jan. Zákaz donucování k sebeobviňování (nemo tenetur se ipsum accusare). *Ministerstvo vnitra České republiky* [online]. 2009 [cit. 2022-01-15]. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/gdpr/docDetail.aspx?docid=21404188&doctype=ART>.
- Nevina. In: *Slovník spisovného jazyka českého* [online]. Praha: Ústav pro jazyk český, v. v. i. [cit. 24. 5. 2022]. Dostupné z: <https://ssjc.ujc.cas.cz/search.php?hledej=Hledat&heslo=nevina&sti=EMPTY&where=hesla&hsubstr=no>.
- Policie České republiky. In: *Facebook* [online]. [cit. 2022-06-28]. Dostupné z: <https://www.facebook.com/PolicieCZ/>.
- Policie České republiky. [Muži co vtrhli do bytu...] In: *Facebook* [online]. 19. 3. 2021 [cit. 2022-06-28]. Dostupné z: <https://www.facebook.com/watch/?v=475891263570072>.

- Policie České republiky. [Riziková eskorta ...] In: *Facebook* [online]. 5. 8. 2020 [cit. 2022-06-28]. Dostupné z: <https://www.facebook.com/watch/?v=1443365922537037>.
- Předsudek. In: *Sociologická encyklopedie* [online]. Praha: Sociologický ústav AV ČR, v.v.i., posl. změna: 11. 12. 2017 v 18:03 [cit. 2022-01-16]. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Předsudek>.
- R. v. Downey. *Supreme Court of Canada* [online]. [cit. 2022-06-09]. Dostupné z: <https://scc-csc.lexum.com/scc-csc/scc-csc/en/item/879/index.do?q=downey>.
- R. v. Oakes. *Supreme Court of Canada* [online]. [cit. 2022-06-09]. Dostupné z: <https://scc-csc.lexum.com/scc-csc/scc-csc/en/item/117/index.do>.
- R. v. Whyte. *Supreme Court of Canada* [online]. [cit. 2022-06-09]. Dostupné z: <https://scc-csc.lexum.com/scc-csc/scc-csc/en/item/352/index.do?q=whyte+v.+the+queen>.
- Recommendation Rec(2003)13 of the Committee of Ministers to member states on the provision of information through the media in relation to criminal proceedings. *Council of Europe* [online]. [cit. 2022-06-28]. Dostupné z: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=09000016805df617.
- Redakční etický kodex. *Seznam.cz* [online]. [cit. 2022-06-28]. Dostupné z: <https://o.seznam.cz/eticky-kodex/redakcni-eticky-kodex/>.
- Rekodifikace trestního práva procesního. *Justice.cz* [online]. 14. 10. 2022 [cit. 2022-11-05]. Dostupné z: <https://justice.cz/web/msp/rekodifikace-trestniho-prava-procesniho>.
- ROZEHNAL, Aleš. Aplikace zásady presumpce nevinny v médiích. In: *Právní prostor* [online]. 21. 7. 2016. [cit. 2022-03-03]. Dostupné z: <https://www.pravniprostor.cz/clanky/trestni-pravo/aplikace-zasady-presumpce-nevinny-v-mediich>.
- ŘEZNÍČEK, David, ČERNICKÝ, Tomáš. Trestní odpovědnost v závislosti na nepřičetnost. In: *epravo.cz* [online]. 21. 9. 2017 [cit. 2021-12-05]. Dostupné z: <https://www.epravo.cz/top/clanky/trestni-odpovednost-v-zavislosti-na-nepricetnost-106404.html>.
- SCOTT, Samuel P. *The Digest or Pandects of Justinian* [online]. [cit. 2022-01-08]. Dostupné z: https://droitromain.univ-grenoble-alpes.fr/Anglica/digest_Scott.htm.
- Section 11(d). Presumption of innocence. *Government of Canada* [online]. [cit. 2022-06-09]. Dostupné z: <https://www.justice.gc.ca/eng/csjsjc/rfc-dlc/ccrf-ccd/check/art11d.html>.
- SOKOL, Tomáš. ZTOPO jako procházka začarovaným lesem. In: *epravo.cz* [online]. 7. 11. 2016. [cit. 2022-04-03]. Dostupné z: <https://www.epravo.cz/top/clanky/ztopo-jako-prochazka-zacarovanym-lesem-103522.html>.
- Stanovisko Výboru pro právní záležitosti Evropského parlamentu k návrhu směrnice Evropského parlamentu a Rady, kterou se posilují některé aspekty presumpce nevinny a práva být přítomen při trestním řízení před soudem č. 2013/0407(COD). *Evropský parlament* [online]. 25. 3. 2015 [cit. 28. 6. 2022]. Dostupné z: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/commissions/juri/avis/2015/546831/JURI_AD\(2015\)546831_CS.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/commissions/juri/avis/2015/546831/JURI_AD(2015)546831_CS.pdf).
- Stereotyp. In: *Sociologická encyklopedie* [online]. Praha: Sociologický ústav AV ČR, v.v.i., posl. změna: 10. 11. 2018 v 20:18 [cit. 2022-01-16]. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Stereotyp>.

Universal Declaration of Human Rights. *United Nations* [online]. [cit. 2021-08-17]. Dostupné z: <https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights>.

Vnitrostátní právní předpisy. Rakousko. *Portál evropské e-Justice* [online]. [cit. 2022-06-10]. Dostupné z: https://e-justice.europa.eu/6/CS/national_legislation?AUSTRIA&member=1.

3. Seznam použitých právních předpisů

Doporučení č. 13 o šíření informací prostřednictvím sdělovacích prostředků ve vztahu k trestnímu řízení přijaté Výborem ministrů Rady Evropy dne 10. 7. 2003.

Listina základních práv EU, vyhlášená v Úředním věstníku EU pod č. 2012/C 326/02.

Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 104/1991 Sb., o sjednání Úmluvy o právech dítěte, ve znění pozdějších předpisů.

Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 209/1992 Sb., o sjednání Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a Protokolů na tuto Úmluvu navazujících, ve znění pozdějších předpisů.

Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2016/343/EU ze dne 9. 3. 2016, kterou se posilují některé aspekty presumpce nevinny a právo být přítomen při trestním řízení před soudem. In: Úřední věstník, L 65, 11.3.2016, s. 1–11. (Dostupné také z: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/ALL/?uri=CELEX:32016L0343>.)

Usnesení předsednictva České národní rady ze dne 16. 12. 1992 č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práva a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky, ve znění pozdějších předpisů.

Ústavní zákon České národní rady č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů.

Vyhláška č. 120/1976 Sb., Ministra zahraničních věcí o Mezinárodním paktu o občanských a politických právech a Mezinárodním paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech.

Vyhláška č. 37/1992 Sb., Ministerstva spravedlnosti o jednacím řádu pro okresní a krajské soudy, ve znění pozdějších předpisů.

Vyhláška č. 109/1994 Sb., Ministerstva spravedlnosti, kterou se vydává řád výkonu vazby, ve znění pozdějších předpisů, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 119/1873 ř. z., jímž se zavádí nový řád soudu trestního, ve vyhlášeném znění.

Zákon č. 87/1950 Sb., o trestním řízení soudním, ve vyhlášeném znění.

Zákon č. 142/1950 Sb., o řízení ve věcech občanskoprávních, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 64/1956 Sb., o trestním řízení soudním, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 38/1961 Sb., o místních lidových soudech, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 58/1969 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou rozhodnutím orgánu státu nebo jeho nesprávným úředním postupem, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 119/1990 Sb., o soudní rehabilitaci, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 200/1990 Sb., o přestupcích, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 283/1991 Sb., o Policii České republiky, ve vyhlášeném znění.

Zákon č. 558/1991 Sb., kterým se mění a doplňuje trestní řád a zákon o ochraně státního tajemství, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 555/1992 Sb., o Vězeňské a justiční strážci České republiky, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 283/1993 Sb., o státním zastupitelství, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 293/1993 Sb., o výkonu vazby, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 85/1996 Sb., o advokacii, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 82/1998 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem a o změně zákona České národní rady č. 358/1992 Sb., o notářích a jejich činnosti (notářský řád), ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 46/2000 Sb., o právech a povinnostech při vydávání periodického tisku a o změně některých dalších zákonů (tiskový zákon), ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 231/2001 Sb., o provozování rozhlasového a televizního vysílání a o změně dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 6/2002 Sb., o soudech, soudcích, přísedících a státní správě soudů a o změně některých dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 361/2003 Sb., o služebním poměru příslušníků bezpečnostních sborů, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 159/2006 Sb., o střetu zájmů.

Zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 312/2006 Sb., o insolvenčních správcích, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 52/2009 Sb., kterým se mění zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 207/2011 Sb., kterým se mění zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 89/2012, Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 183/2016 Sb., kterým se mění zákon č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 250/2016 Sb., o odpovědnosti za přestupky a řízení o nich, ve znění pozdějších předpisů.

Slovensko: Ústavný zákon č. 23/1991 Zb., ktorým sa uvádza Listina základných práv a slobôd ako ústavný zákon Federálneho zhromaždenia Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky.

Slovensko: Ústavný zákon č. 460/1992 Zb., Ústava Slovenskej republiky.

Slovensko: Zákon č. 301/2005 Z. z., trestný poriadok.

4. Seznam použité judikatury

Evropský soud pro lidská práva:

Rozsudek ESLP ze dne 18. 6. 1976 ve věci Engel a další proti Nizozemsku ke stížnosti č. 5370/72.

Rozsudek ESLP ze dne 26. 4. 1979 ve věci Sunday Times proti Spojenému království ke stížnosti č. 6538/74.

Rozsudek ESLP ze dne 25. 3. 1983 ve věci Minelli proti Švýcarsku ke stížnosti č. 8660/79.

Rozsudek ESLP ze dne 25. 8. 1987 ve věci Lutz proti Německu ke stížnosti č. 9912/82.

Rozsudek ESLP ze dne 25. 8. 1993 ve věci Sekanina proti Rakousku ke stížnosti č. 13126/87.

Rozsudek ESLP ze dne 7. 10. 1988 ve věci Salabiaku proti Francii ke stížnosti č. 10519/83.

Rozsudek ESLP ze dne 6. 12. 1988 ve věci Barberà, Messegué a Jabardo proti Španělsku ke stížnosti č. 10590/83.

Rozsudek ESLP ze dne 25. 2. 1993 ve věci Funke proti Francii ke stížnosti č. 10828/84.

Rozsudek ESLP ze dne 21. 9. 1993 ve věci Kremzow proti Rakousku ke stížnosti č. 12350/86.

Rozsudek ESLP ze dne 8. 2. 1996 ve věci John Murray proti Spojenému království ke stížnosti č. 18731/91.

Rozsudek ESLP ze dne 7. 8. 1996 ve věci Allenet de Ribemont proti Francii ke stížnosti č. 15175/89.

Rozsudek ESLP ze dne 17. 12. 1996 ve věci Saunders proti Spojenému království ke stížnosti č. 19187/91

Rozsudek ESLP ze dne 11. 1. 2000 ve věci News Verlags GmbH & Co.KG proti Rakousku ke stížnosti č. 31457/96.

Rozhodnutí ESLP ze dne 18. 1. 2000 ve věci Pesti a Frodl proti Rakousku ke stížnostem č. 27618/95 a 27619/95.

Rozsudek ESLP ze dne 2. 5. 2000 ve věci Condrón proti Spojenému království ke stížnosti č. 35718/97.

Rozsudek ESLP ze dne 3. 10. 2000 ve věci Du Roy a Malaurie proti Francii ke stížnosti č. 34000/96.

Rozsudek ESLP ze dne 10. 10. 2000 ve věci Daktaras proti Litvě ke stížnosti č. 42095/98.

Rozsudek ESLP ze dne 21. 12. 2000 ve věci Heaney a McGuinness proti Irsku ke stížnosti č. 34720/97.

Rozsudek ESLP ze dne 20. 3. 2001 ve věci Telfner proti Rakousku ke stížnosti č. 33501/96.

Rozsudek ESLP ze dne 5. 7. 2001 ve věci Phillips proti Spojenému království ke stížnosti č. 41087/98.

Rozsudek ESLP ze dne 12. 3. 2002 ve věci Butkevičius proti Litvě ke stížnosti č. 48297/99.

Rozsudek ESLP ze dne 23. 7. 2002 ve věci Janosevic proti Švédsku ke stížnosti č. 34619/97.
Rozhodnutí ESLP ze dne 10. 9. 2002 ve věci Allen proti Spojenému království ke stížnosti č. 76574/01.
Rozsudek ESLP ze dne 8. 10. 2002 ve věci Beckles proti Spojenému království ke stížnosti č. 44652/98.
Rozsudek ESLP ze dne 28. 11. 2002 ve věci Lavents proti Lotyšsku ke stížnosti č. 58442/00.
Rozsudek ESLP ze dne 28. 10. 2003 ve věci Baars proti Nizozemsku ke stížnosti č. 44320/98.
Rozsudek ESLP ze dne 13. 11. 2003 ve věci Lundkvist proti Švédsku ke stížnosti č. 48518/99.
Rozsudek ESLP ze dne 19. 9. 2006 ve věci Matijašević proti Srbsku ke stížnosti č. 23037/04.
Rozsudek ESLP ze dne 6. 2. 2007 ve věci Garycki proti Polsku ke stížnosti č. 14348/02.
Rozsudek ESLP ze dne 27. 2. 2007 ve věci Nešťák proti Slovensku ke stížnosti č. 65559/01.
Rozsudek ESLP ze dne 1. 3. 2007 ve věci Geerings proti Nizozemsku ke stížnosti č. 30810/03.
Rozsudek ESLP ze dne 7. 6. 2007 ve věci Dupuis a další proti Francii ke stížnosti č. 1914/02.
Rozsudek ESLP ze dne 27. 9. 2007 ve věci Vassilios Stavropulos proti Řecku ke stížnosti č. 35522/04.
Rozhodnutí ESLP ze dne 16. 10. 2007 ve věci Vokurka proti České republice ke stížnosti č. 40552/02.
Rozsudek ESLP ze dne 23. 9. 2008 ve věci Grayson a Barnham proti Spojenému království ke stížnostem č. 19955/05 a 15085/06.
Rozsudek ESLP ze dne 27. 1. 2009 ve věci Ramishvili a Kokhraidze proti Gruzii ke stížnosti č. 1704/06.
Rozsudek ESLP ze dne 17. 9. 2009 ve věci Scoppola proti Itálii ke stížnosti č. 10249/03.
Rozsudek ESLP ze dne 16. 3. 2010 ve věci Jiga proti Rumunsku ke stížnosti č. 14352/04.
Rozsudek ESLP ze dne 8. 1. 2011 ve věci Mikolajová proti Slovensku ke stížnosti č. 4479/03.
Rozsudek ESLP ze dne 28. 6. 2011 ve věci Pinto Coelho proti Portugalsku ke stížnosti č. 28439/08.
Rozsudek ESLP ze dne 12. 6. 2013 ve věci Allen proti Spojenému království ke stížnosti č. 25424/09.
Rozsudek ESLP ze dne 15. 11. 2016 ve věci A a B proti Norsku ke stížnostem č. 24130/11 a 29758/11 vč. nesouhlasného stanoviska soudce Pinta De Albuquerque.
Rozsudek ESLP ze dne 25. 1. 2018 ve věci Bikas proti Německu ke stížnosti č. 76607/13.
Rozsudek ESLP ze dne 14. 3. 2019 ve věci Kangers proti Lotyšsku ke stížnosti č. 35726/10.
Rozsudek ESLP ze dne 16. 2. 2021 ve věci Meng proti Německu ke stížnosti č. 1128/17.
Rozsudek ESLP ze dne 25. 11. 2021 ve věci Mucha proti Slovensku ke stížnosti č. 63703/19.

Soudní dvůr EU:

Rozsudek Soudního dvora EU, sp. zn. C-5/88, Wachauf, ze dne 13. 7. 1989.
Rozsudek Soudního dvora EU, sp. zn. T-406/13, Gossio proti Radě, ze dne 14. 1. 2015.
Rozsudek Soudního dvora EU, sp. zn. C-419/14, WebMindLicenses, ze dne 17. 12. 2015.

Rozsudek Soudního dvora EU, sp. zn. C-310/18, Milev, ze dne 19. 9. 2018.

Rozsudek Soudního dvora EU, sp. zn. C-377/18, Spetsializirana prokuratura proti AH a další, ze dne 5. 9. 2019.

Usnesení Soudního dvora EU, sp. zn. C-709/18, KB a další proti UL a VM, ze dne 28. 5. 2020.

Ústavní soud:

Nález Ústavního soudu ze dne 12. 10. 1994, sp. zn. Pl. ÚS 4/94.

Nález Ústavního soudu ze dne 6. 3. 1997, sp. zn. III.ÚS 271/96.

Nález Ústavního soudu ze dne 16. 7. 2002, sp. zn. I. ÚS 459/2000.

Nález Ústavního soudu ze dne 25. 1. 2006, sp. zn. I. ÚS 356/05.

Nález Ústavního soudu ze dne 6. 6. 2006, sp. zn. IV. ÚS 335/05.

Nález Ústavního soudu ze dne 17. 5. 2007, sp. zn. I.ÚS 391/05.

Nález Ústavního soudu ze dne 17. 5. 2007, sp. zn. IV. ÚS 260/05.

Usnesení Ústavního soudu ze dne 9. 3. 2010, sp. zn. I. ÚS 432/10.

Nález Ústavního soudu ze dne 20. 4. 2010, sp. zn. Pl. ÚS 6/10.

Usnesení Ústavního soudu ze dne 24. 5. 2010, sp. zn. IV. ÚS 148/10.

Stanovisko pléna Ústavního soudu ze dne 30. 11. 2010, sp. zn. Pl.ÚS-st. 30/10.

Nález Ústavního soudu ze dne 8. 8. 2013, sp. zn. II. ÚS 2142/11.

Nález Ústavního soudu ze dne 20. 8. 2013, sp. zn. I. ÚS 1428/13.

Nález Ústavního soudu ze dne 11. 12. 2013, sp. zn. I. ÚS 2208/13, vč. odlišného stanoviska soudkyně Ivany Janů.

Nález Ústavního soudu ze dne 10. 7. 2014, sp. zn. III.ÚS 366/14.

Nález Ústavního soudu ze dne 1. 4. 2015, sp. zn. I. ÚS 2726/14.

Nález Ústavního soudu ze dne 23. 6. 2015, sp. zn. II. ÚS 577/13.

Usnesení Ústavního soudu ze dne 9. 2. 2016, sp. zn. II. ÚS 3535/14.

Nález Ústavního soudu ze dne 26. 4. 2016, sp. zn. I. ÚS 3235/15.

Nález Ústavního soudu ze dne 22. 6. 2016, sp. zn. I. ÚS 520/16.

Usnesení Ústavního soudu ze dne 8. 11. 2016, sp. zn. II. ÚS 3312/16.

Nález Ústavního soudu ze dne 27. 3. 2017, sp. zn. II. ÚS 4266/16.

Nález Ústavního soudu ze dne 5. 9. 2017, sp. zn. II.ÚS 3307/14.

Nález Ústavního soudu ze dne 9. 5. 2018, sp. zn. IV.ÚS 2/18.

Usnesení Ústavního soudu ze dne 19. 7. 2019, sp. zn. II.ÚS 1988/19.

Nález Ústavního soudu ze dne 4. 2. 2020, sp. zn. I. ÚS 1860/19.

Nález Ústavního soudu ze dne 11. 2. 2020, sp. zn. Pl. ÚS 4/17.

Nález Ústavního soudu ze dne 14. 1. 2021, sp. zn. I. ÚS 4293/18.

Nález Ústavního soudu ze dne 28. 1. 2022, sp. zn. II.ÚS 1026/21.

Usnesení Ústavního soudu ze dne ze dne 13. 1. 2015, sp. zn. Pl.ÚS 17/14.

Usnesení Ústavního soudu ze dne 15. 2. 2022, sp. zn. I. ÚS 147/22.

Usnesení Ústavního soudu ze dne 6. 4. 2022, sp. zn. II. ÚS 670/22.

Nejvyšší soud ČR:

Usnesení Nejvyššího soud ze dne 19. 9. 2001, sp. zn. 5 Tz 37/2001.

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 13. 6. 2007, sp. zn. 3 Tdo 584/2007.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 22. 9. 2010, sp. zn. 26 Cdo 4220/2009.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29. 8. 2011, sp. zn. 26 Cdo 2341/2009.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29. 11. 2011, sp. zn. 28 Cdo 3545/2010.

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 2. 12. 2015, sp. zn. 7 Tdo 1404/2015.

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 21. 11. 2018, sp. zn. 6 Tdo 1332/2018.

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 20. 2. 2019, sp. zn. 7 Tdo 110/2019.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 25. 6. 2020, sp. zn. 25 Cdo 1304/2019.

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 24. 3. 2021, sp. zn. 8 Tdo 204/2021.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 11. 5. 2021, sp. zn. 7 Tz 9/2021.

Rozhodnutí jiných orgánů:

Rozsudek Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 9. 4. 1968, sp. zn. 7 Tz 11/68.

Zpráva Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 4. 4. 1974, sp. zn. Tpjf 28/73.

Rozhodnutí Evropské komise pro lidská práva ze dne 21. 5. 1997 ve věci Maatschap E.C. Dortmans & H.J.A. Dortmans proti Nizozemsku ke stížnosti č. 31463/96.

Rozsudek Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 29. 5. 2002, sp. zn. 3 To 383/2002.

Rozsudek Městského soudu v Praze ze dne 2. 6. 2005, sp. zn. 34 C 51/2004.

Rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 14. 3. 2006, sp. zn. 1 Co 349/2005.

Usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 10. 6. 2013, sp. zn. 7 To 52/2013.

Stanovisko Nejvyššího soudu SR ze dne 5. 4. 2017, sp. zn. Tpj 11/2017.

Rozsudek Obvodního soudu pro Prahu 2 ze dne 23. 4. 2018, sp. zn. 16 C 24/2015.

Rozsudek Městského soudu v Praze ze dne 23. 1. 2019, sp. zn. 13 Co 291/2018.

Rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 21. 2. 2020, sp. zn. 4 To 11/2019.

Rozsudek Městského soudu v Praze ze dne 2. 9. 2020, sp. zn. 10 T 6/2016.

5. Seznam ostatních zdrojů

Vláda. Důvodová zpráva k zákonu č. 558/1991 Sb., kterým se mění a doplňuje trestní řád a zákon o ochraně státního tajemství, č. 558/1991 Dz.

Vláda. Důvodová zpráva k zákonu č. 200/1990 Sb., o přestupcích, č. 200/1990 Dz.

Vláda. Důvodová zpráva k zákonu 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), č. 218/2003 Dz.

Vláda. Důvodová zpráva k zákonu č. 193/2012 Sb., kterým se mění zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony, č. 193/2012 Dz.

Vláda. Důvodová zpráva k zákonu č. 250/2016 Sb. o odpovědnosti za přestupky a řízení o nich, č. 250/2016 Dz.

Zpráva Veřejného ochránce práv ze dne 10. 4. 2019, sp. zn. 78/2018/NZ.

Zpráva Veřejného ochránce práv ze dne 24. 6. 2019, sp. zn. 20/2019/NZ.

Zpráva Veřejného ochránce práv ze dne 6. 8. 2019, sp. zn. 29/2019/NZ.

Zelená kniha Komise Evropských společenství o presumpci nevinny, č. KOM (2006) 174, v konečném znění.

Presumpce neviný: Možnosti omezení a překážky naplňování

Abstrakt

Presumpce neviný je jednou z nejstarších právních zásad, zárukou objektivního přístupu k obviněnému v trestním řízení a základním lidským právem. Tato práce se nejprve zabývá pojmem presumpce neviný, její povahou, obsahem, působností, právní úpravou a historickým vývojem, a to nejen z právního hlediska. Dospívá k závěru, že presumpce neviný nemá absolutní povahu a je možné ji omezit v zájmu zachování jiných hodnot.

Specifickým tématem této práce je problematika legální možnosti omezení presumpce neviný. Autor na základě rozboru judikatury ESLP a Ústavního soudu a názorů z odborné diskuse dospívá k závěru, že presumpce neviný může být za splnění určitých podmínek dovoleným způsobem omezena jednak přenesením důkazního břemene na obviněného, jednak v důsledku právní úpravy řízení o mimořádných opravných prostředcích podaných ve prospěch zemřelého odsouzeného a jednak v důsledku institutu dohody o vině a trestu. Naopak v případě institutu vazby autor dospěl k závěru, že uvalení vazby není omezením presumpce neviný. K porušení presumpce neviný však dochází při rozhodování o uvalení vazby.

Dále se autor zabývá otázkou, co činí faktické překážky důsledného naplňování presumpce neviný. Tyto překážky nalézá v činnosti některých osob, které se účastní trestního řízení, i osob stojících vně něj. Významnou překážku naplňování presumpce neviný činí představování obviněného na veřejnosti jako vinného v důsledku užití nonverbálních prostředků, jako jsou donucovací prostředky a účast obviněného na soudním řízení ve vězeňském oděvu. Další překážkou naplňování presumpce neviný je činnost médií. Autor upozorňuje, že zejména při poskytování informací o činnosti útvarů Policie ČR v rámci trestního řízení prostřednictvím sociálních sítí se v důsledku používání výrazových prostředků, které jsou tradičně vlastní médiím, fakticky stírá rozdíl mezi orgány veřejné moci a zástupci sdělovacích prostředků. Další překážku naplňování presumpce neviný autor nalézá v okolnosti, že soudce je před rozhodováním o vině obviněného seznámen s jeho trestní minulostí a tyto informace mohou ovlivnit subjektivní přesvědčení soudce o vině obviněného.

K dosažení kritických názorů a závěrů *de lege ferenda* napomáhá komparace právní úpravy a teoretického pojetí presumpce neviný v kontinentálním právním systému s vybranými zeměmi systému *common law*.

Klíčová slova: presumpce neviný; trestní řízení; omezení základních práv

Presumption of Innocence: Possible Limitation and Obstacles to Fulfillment

Abstract

The presumption of innocence is one of the oldest legal principles, a guarantee of an objective approach to the accused in criminal proceedings and a human right. This thesis deals with the concept, content and history of the presumption of innocence and its embodiment in law and nature, not only from a legal point of view. The author comes to the conclusion that the presumption is not of absolute nature and it is possible to limit it in order to preserve other values.

The main topic of the thesis is the issue of the possibility of limiting the presumption of innocence. Based on the analysis of ECtHR and Constitutional Court jurisprudence and opinions of experts, the author comes to the conclusion that the presumption of innocence can, under certain conditions, be limited in a permitted manner firstly by placing the burden of proof on the accused, secondly as a result of the statutory regulation of proceedings on extraordinary remedies filed in favor of a deceased convict and thirdly as a result of the accused pleading guilty. On the contrary, in the case of pretrial detention, the author came to the conclusion that the imposition of pretrial detention is not a limitation of the presumption of innocence. However, the presumption of innocence is often violated when deciding on the imposition of pretrial detention.

Furthermore, the author deals with the question of what constitutes factual obstacles to the fulfillment of the presumption of innocence. He finds these obstacles in the activities of some persons involved in criminal proceedings, and also of some persons standing outside of its scope. A significant obstacle to fulfilling the presumption of innocence is the presentation of the accused in public as guilty as a result of the use of non-verbal means, such as measures of physical restraint and the accused's participation in the trial in prison clothes. Another obstacle to fulfilling the presumption of innocence is the activity of the media. The author also points out that especially when providing information about criminal proceedings via social networks, due to the use of means of expression that are traditionally inherent to the media, the difference between law enforcement authorities and the media is effectively blurred. The author finds another obstacle to the fulfillment of the presumption in the circumstance that the judge is familiar with the accused's criminal history before deciding on his guilt. This information may influence his decision.

A comparison of the concept of the presumption of innocence in continental legal system with selected countries of the common law system helps to reach the conclusions presented.

Key words: presumption of innocence; criminal proceedings; limitations of fundamental rights